วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (ก.ค.- ธ.ค. 2560)

Journal of Social Sciences
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Vol. 47 No. 2 (Jul- Dec 2017)

สังคมศาสตร์

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences)
เป็นวารสารราย 6 เดือน ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ
(ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม)
มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้ด้านรัฐศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้อง

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศ.ดร.สุจิต บุญบงการ
ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร
ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา
ศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช
ศ.ดร.ไชยวัฒน์ ค้ำชู
ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ่มมณี
ศ.ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์
ศ.สุริชัย หวันแก้ว
Prof. Dr. Chris Baker
Dr. Michael H. Nelson

คณะกรรมการประเมินคุณภาพวารสาร

รศ.ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต
รศ.ดร.วรพิทย์ มีมาก
รศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดี
รศ.ดร.ปิยากร หวังมหาพร

ผู้ประสานงาน

นางสาวอัมพร เพ็ชรรัตน์ตานนท์

สำนักงาน

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-7333
E-mail: cusocscij@gmail.com

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

รศ.สรวิศ ชัยนาม — คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

นางนฤมล กิจไพศาลรัตนา — คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.อัมพร ธำรงลักษณ์ — คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.อัชกรณ์ วงศ์ปรีดี — คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รศ.ดร.นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระฐิติ — คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ — คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.จิตติภัทร พูนขำ — คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.ร.ต.อ.ดร.วิเชียร ตันศิริคงคล — คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
อ.ดร.ภัทรพรรณ ทำดี — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อ.ดร.กีรติ ชื่นพิทยาธร — คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.กัลยา เจริญยิ่ง — คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปก

นายเทวัญ จารุรัตนาภรณ์

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัท จามจุรีโปรดักส์ จำกัด
26 ถนนพระรามที่ 2 ซอย 83 แขวงแสมดำ
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
โทร./โทรสาร 0-2415-8320-1

เจ้าของและผู้จัดพิมพ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความเห็นและข้อความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนไม่ใช่ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บทความทุกเรื่องที่ตีพิมพ์ในวารสารจะผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 - 3 คน ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้ ประกอบไปด้วยบทความที่อภิปรายถึงงานศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยหลายชิ้นด้วยกัน

กุลลนันทน์ คันธิก ได้ศึกษาถึงสถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย ที่ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างที่เด่นชัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้กรอบการทำงานในแนวทางการรับรู้จากจิตวิทยาทางการเมือง รวมไปถึงการเสนอให้มีการขยายขอบฟ้าในการศึกษาการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ศิบดี นพประเสริฐ ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของนโยบายต่างประเทศของไทยระหว่างปี ค.ศ.1973-1976 โดยศิบดีมีข้อถกเถียงสำคัญว่า "ปัจจัยภายนอก" โดยเฉพาะจากการเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น ส่งผลอย่างสำคัญต่อการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศในภูมิภาคอินโดจีนอื่น ๆ ให้เข้าสู่สภาวะปรกติ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ประเทศไทยเองเริ่มที่จะสร้างระยะห่างทางความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย โดยศิบดีเน้นถึงบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศของไทยในการริเริ่มความเปลี่ยนแปลงทางนโยบายต่างประเทศที่เกิดขึ้นนี้อีกด้วย

จิตติภัทร พูนขำ ได้นำเสนอประวัติศาสตร์ของสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยโดยสังเขป โดยได้ชี้ให้เห็นถึงทางแพร่งทางทฤษฎีที่กำลังเผชิญหน้ากับสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยอยู่ รวมไปถึงสำรวจข้อถกเถียงและความไม่ลงรอยครั้งสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น อันนำมาสู่การกำหนดกรอบ "นิยาม" ของการสอนและวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย ในท้ายที่สุดจิตติภัทรได้เรียกร้องให้มีการเปิดพื้นที่สำหรับการสอนและการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทิศทางที่พหุนิยมมากยิ่งขึ้น

กมล บุษบรรณ์ ศึกษาเปรียบเทียบและแสดงให้เห็นถึงความขัดกันของบทบาทขององค์กรสำคัญ ที่มีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินงานด้านนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับประเทศไทยระหว่างปี ค.ศ.1960-1980 อันได้แก่องค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลี และองค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย จากนั้นกมลก็อภิปรายถึงปัจจัยที่ทำให้องค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลีสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิผลมากกว่าองค์กรทางฝั่งไทย

ภายใต้กระแสของการเชิดชูคุณค่าของความอ่อนเยาว์และความกลัวต่อการสูงอายุในสังคมไทย ภัทรพรรณ ทำดี กลับศึกษาถึงเงื่อนไขที่เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงวัย โดยกรณีศึกษาของภัทรพรรณนั้นอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเธอพบว่าสังคมที่พร้อมจะให้การช่วยเหลือ สนับสนุน และ

มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อม ๆ ไปกับการให้ความเคารพต่อตัวตนและพร้อมจะเรียนรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปลูกสร้างศักยภาพของผู้สูงวัย

เสฏฐวุฒิ ยุทธาวรกูล วิเคราะห์ว่ากองทัพพม่าหรือทัตมะด่อว์อาศัยชาตินิยมแบบพุทธและความหวาดกลัวอิสลามโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภัยของชาวมุสลิมโรฮีนจาในการส่งเสริมความชอบธรรมทางการเมืองของตนอย่างไร โดยทัตมะด่อว์ไม่ได้สร้างความชอบธรรมที่ว่านี้โดยอาศัยแต่เพียงอำนาจรัฐ หากแต่ยังได้รับการสนับสนุนจากภาคประชาสังคมกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย นำพาผู้อ่านไปร่วมตั้งข้อสังเกตกว้าง ๆ ถึงความแตกต่างทางการเมืองและปรัชญาของสลาวอย ชิเชค และเกรแฮม ฮาแมน บางทีวิธีการที่ดีที่สุดในการอ่านข้อถกเถียงระหว่างชิเชคและฮาร์แมนนั้น ถึงที่สุดแล้วอาจไม่ใช่การที่เราพยายามสมานความแตกต่างระหว่างทั้งคู่ หากแต่เป็นการกำหนดเขตแดนของประเด็นซึ่งทั้งสองเห็นต่างกันมากกว่า

ชิ้นสุดท้ายคืองานของชลธิศ ธีระฐิติ ที่ยืนยันว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่เพียงแสดงถึงความสอดคล้องระหว่างศาสนาพุทธและวิทยาศาสตร์ แต่มันยังนำพาความสอดคล้องนี้ไปสู่ขั้นถัดไปของการมีความหมายและการนำมาปฏิบัติได้จริงสำหรับทั้งปัจเจกและสังคมโดยภาพรวม

สรวิศ ชัยนาม

สารบัญ

Articles / บทความวิชาการ

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 7-33
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

The State of Thai Foreign Policy Studies: A Brief Survey**

Kullanan Kunthic*

Abstract

Studies of Thai foreign policy rely mainly on the sources approach, which aims to construct causal relationships between various factors and foreign policy in general or in specific cases. Another approach used is the decision and decision-making one. This tries to open the black box in the policy-making process to identify the available choices of state action and then how and why the decision-maker(s) came up with the specific decision(s). However, approaches from political psychology, especially the cognitive approach, rarely have been applied in Thai foreign policy studies, even if these stand to aid understanding of how leaders'/policy-makers' beliefs and worldviews affect foreign policy. Therefore, studying foreign policy from different perspectives and approaches would broaden and strengthen the body of knowledge in the study of Thai foreign policy.

Keywords: *foreign policy approaches, Thai foreign policy, cognitive approach*

*Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Phayathai Rd., Wang Mai, Patumwan, Bangkok 10330. Email: kull_dometu@yahoo.com

**Received December 1, 2016; Accepted April 20, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 7-33
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย : บทสำรวจเบื้องต้น**

กุลนันทน์ คันธิก*

บทคัดย่อ

สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยมักจะมุ่งเน้นแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย (Sources of foreign policy) เป็นหลัก การศึกษาในแนวนี้จะเป็นไปในลักษณะการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal relationships) ของสาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่การศึกษาอีกส่วนหนึ่งมุ่งอธิบายและทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศจากการศึกษากระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความพยายามในการเปิดกล่องดำ (Black box) ของกระบวนการนโยบาย เพื่อสร้างคำอธิบายต่อทางเลือกและการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศ ว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร และเหตุใดผู้กำหนดนโยบายจึงตัดสินใจเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม แนวทางการศึกษาที่ต้องบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น แนวทางการรับรู้ (Cognitive approach) จากจิตวิทยาการเมือง ยังคงไม่ได้รับการประยุกต์ใช้ในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยมากนัก ทั้งที่แนวทางดังกล่าวจะช่วยในการทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของผู้นำและผู้กำหนดนโยบาย ดังนั้นการศึกษานโยบายต่างประเทศด้วยแง่มุมที่หลากหลายจะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

คำสำคัญ: *แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศ, นโยบายต่างประเทศไทย, แนวทางการรับรู้*

*นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพ 10330 อีเมล kull_dometu@yahoo.com

**ได้รับบทความ 1 ธันวาคม 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 20 เมษายน 2560

กล่าวนำ

การศึกษานโยบายต่างประเทศเป็นส่วนสำคัญของการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื่องจากรัฐจำเป็นต้องมีนโยบายต่างประเทศเพื่อเป็นกรอบในการปฏิสัมพันธ์กับรัฐและตัวแสดงอื่น ๆ ในเวทีระหว่างประเทศ หัวใจสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศคือ ความปรารถนาที่จะเข้าใจการกระทำและพฤติกรรมของรัฐต่อตัวแสดงอื่นและต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในภาวการณ์หนึ่ง ๆ (Breuning 2007, 5) บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย เพื่อนำเสนอแนวทางที่ผลงานวิชาการต่าง ๆ ใช้ในการอธิบายการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย รวมถึงพิจารณาสถานะขององค์ความรู้และการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยในภาพรวมด้วย โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน ส่วนแรกเป็นการให้คำจำกัดความของคำว่านโยบายต่างประเทศ รวมถึงขอบเขตของการศึกษานโยบายต่างประเทศ ส่วนที่ 2 เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย จากผลงานวิชาการประเภทต่าง ๆ ทั้งงานวิจัย หนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์รวมถึงชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อจำกัดของแนวทางการศึกษาดังกล่าว ส่วนที่ 3 กล่าวถึงภาพรวมของการศึกษาผู้นำไทยในฐานะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ ส่วนที่ 4 เป็นการประยุกต์แนวทางของจิตวิทยาการเมืองเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย และส่วนสุดท้ายเป็นการสรุป

นโยบายต่างประเทศคืออะไร

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ความสนใจก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ จนในปัจจุบันแวดวงวิชาการได้มีการพัฒนาการศึกษาดังกล่าวเป็นสาขาวิชาที่เรียกว่าการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ อย่างไรก็ตามนักวิชาการให้ความหมายของคำว่านโยบายต่างประเทศไว้อย่างหลากหลาย

นักวิชาการส่วนหนึ่งนิยามนโยบายต่างประเทศไปในลักษณะของการเป็นแนวทางหรือยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับตัวแสดงอื่น ๆ ภายนอกรัฐ เช่น Hudson (2012, 14) นิยามนโยบายต่างประเทศว่าเป็นยุทธศาสตร์หรือแนวทางที่รัฐบาลเลือกใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกเช่นเดียวกับ Wallace (1971, 11) มองว่านโยบายต่างประเทศเป็นชุดของทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ และเป็นแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของประเทศต่อโลกภายนอก ในขณะที่ Jensen (1982, 14) ชี้ให้เห็นว่า นโยบายต่างประเทศเป็นรูปแบบของทัศนคติและปฏิสัมพันธ์ ซึ่งรัฐเลือกใช้ในปฏิสัมพันธ์กับประชาคมระหว่างประเทศเป็นต้น

ขณะเดียวกันนักวิชาการอีกส่วนหนึ่งมองนโยบายต่างประเทศในฐานะการกระทำหรือพฤติกรรมของรัฐที่แสดงออกมา เช่น Modelski (1962, 6) ให้ความหมายของนโยบายต่างประเทศว่าเป็นการกระทำที่เป็นระบบในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของรัฐอื่นและเพื่อปรับการกระทำของรัฐตนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ ส่วน Holsti (1995, 84) มองว่านโยบายต่างประเทศเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่รัฐเลือกใช้เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ

ในทางกลับกัน นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งไม่ได้พิจารณานโยบายต่างประเทศทั้งในแง่ของยุทธศาสตร์หรือพฤติกรรมของรัฐ แต่ให้ความสนใจกับนโยบายต่างประเทศในฐานะการตัดสินใจ เช่น Snyder, Bruck and Sapin (1969, 199-206) เป็นผู้บุกเบิกการศึกษานโยบายต่างประเทศจากแง่มุมของการตัดสินใจ เนื่องจากมองว่านโยบายและการแสดงพฤติกรรมของรัฐเป็นผลมาจากการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย โดยผู้กำหนดนโยบายอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในกระบวนการนโยบาย เช่นเดียวกับ Russett (1996, 163) เสนอว่านโยบายต่างประเทศเป็นชุดของการตัดสินใจหรือแผนการที่จะเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เช่นเดียวกับข้อเสนอของนักวิชาการในสาขาการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (FPA) ที่ชี้ให้เห็นว่า การจะอธิบายและทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศจะต้องศึกษาถึงการตัดสินใจของผู้ตัดสินใจหรือผู้กำหนดนโยบายด้วย

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศ

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไม่แตกต่างกับการศึกษานโยบายสาธารณะ ที่อาจแบ่งขอบข่ายการศึกษาได้เป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ (Mayuree Anumanrajadhon 2004, 16-18)

1) **แนวพรรณนา** (Descriptive approach) ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างคำอธิบายและทำความเข้าใจว่านโยบายต่างประเทศนั้น ๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ด้วยการอธิบายและวิเคราะห์นโยบาย การตัดสินใจ และกระบวนการนโยบายในภาพรวม โดยเป็นความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้จะมุ่งศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1) **ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดนโยบายต่างประเทศ** (Sources approach) เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายกับพฤติกรรมหรือการกระทำของรัฐ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือดำเนินนโยบายต่างประเทศอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เช่น สถานการณ์หรือความขัดแย้งในประเทศเพื่อนบ้านดุลอำนาจในภูมิภาคและโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ เป็นต้น นั่นคือ การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้สิ่งถูกอธิบาย (Explanandum) คือการกระทำหรือพฤติกรรมของรัฐที่แสดงออกมา และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบาย (Explanans) ก็คือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมดังกล่าว

1.2) **กระบวนการนโยบาย** (Policy process approach) เป็นการศึกษาขั้นตอน วิธีการกำหนดนโยบาย ตัวแสดงหรือผู้ที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการดังกล่าว รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาตามแนวทางนี้มุ่งหวังให้เห็นพลวัตของนโยบายตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อพิจารณาว่าปัจจัยนำเข้าเชิงนโยบายถูกเปลี่ยนเป็นนโยบายได้อย่างไร การศึกษาตามแนวทางนี้ประยุกต์แนวทางการศึกษานโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะวงจรนโยบายหรือขั้นตอนนโยบายมาปรับใช้ นั่นคือการศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้ สิ่งถูกอธิบาย คือกระบวนการนโยบายในขั้นตอนต่าง ๆ และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบาย ก็คือพลวัตที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการนโยบายนั่นเอง

1.3) **การตัดสินใจ** (Decision-making approach) ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญก็คือ นโยบายต่างประเทศเป็นผลจากกระบวนการและผลลัพธ์ของ

การตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย (Hudson 2005, 2) ไม่ว่าผู้ตัดสินใจนั้นจะมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ตาม นั่นคือ การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้ สิ่งถูกอธิบายคือการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการและพลวัตที่นำไปสู่การตัดสินใจ วิธีการตัดสินใจ อคติและความผิดพลาดที่ส่งผลต่อคุณภาพของการตัดสินใจ รวมถึงตัวแบบของการตัดสินใจ และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบายก็คือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้ตัดสินใจและการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศ ทั้งในส่วนของสภาพแวดล้อมของการตัดสินใจ ปัจจัยด้านจิตวิทยา ปัจจัยระหว่างประเทศ และปัจจัยภายในประเทศ

1.4) **ผลลัพธ์และผลสืบเนื่องของนโยบาย** (Output-outcome approach) เป็นการศึกษานโยบายและผลของนโยบายนั้น ๆ รวมถึงการประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และผลกระทบ ทั้งที่จงใจและไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินนโยบายในศาสตร์ด้านนโยบายสาธารณะ[1]

2) **แนวเสนอแนะ** (Prescriptive approach) เป็นแนวทางการศึกษาเพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า นโยบายในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือนโยบายต่อประเทศใดประเทศหนึ่งควรมีลักษณะอย่างไร ควรถูกกำหนดอย่างไรหรือรัฐบาลควรให้ความสำคัญกับประเด็นใด ควรมียุทธศาสตร์อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์แห่งชาติสูงสุดโดยการศึกษาตามแนวทางนี้มักมีกลุ่มเป้าหมายเป็นหน่วยงานราชการและรัฐบาลเป็นสำคัญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้หน่วยงานราชการนำผลการศึกษาหรือข้อเสนอแนะของการศึกษานั้น ๆ ไปประกอบการทำยุทธศาสตร์หรือนโยบายด้านการต่างประเทศต่อไป

จากแนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศที่กล่าวถึงในข้างต้น ในส่วนต่อไปจะใช้แนวทางการศึกษาดังกล่าวเป็นกรอบในการสำรวจผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยขยายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาโดยการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสำนักคิดสัจนิยม ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องอำนาจและผลประโยชน์แห่งชาติ (Levy and Thompson 2010, 128) กล่าวคือเป็นการศึกษานโยบายที่มุ่งศึกษาการดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ อันได้แก่ การธำรงไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดน (Darling 1965; Nuechterlein 1965; Jha 1979; Konthi Suphamongkon 1984; Surachart Bamrungsuk 1985; Suchira Siripai 1985; Kobkua Suwannathat-Pian 1989; Phensi Duke 2001)

นอกจากการศึกษาในแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ผลประโยชน์แห่งชาติแล้ว เราอาจแบ่งการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

[1] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Parsons, Wayne. 1995. ***Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis.*** Boston, MA: Edward Elgar

1) การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย

การศึกษาในแนวทางนี้เป็นที่นิยมอย่างมากในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยโดยงานในกลุ่มนี้มักหยิบยกเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐ (Itthichai Naichit 2001; Chittraphon Phirun 2005; Suphaphat Kitwan 2012) เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการวิเคราะห์ รวมถึงมีการนำกรอบความคิดเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย จากแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage politics) ของ James N. Rosenau ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการนำแนวคิดเรื่องที่มาของนโยบายต่างประเทศของ Rosenau และงานของ Patrick J. McGowan และ Howard B. Shapiro มาประยุกต์ใช้

ในแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน Rosenau (1969) นำเสนอว่าในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยหนึ่งเพียงปัจจัยเดียว หากแต่เกิดขึ้นจากหลากหลายปัจจัย Rosenau ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายออกเป็น 2 ระดับ คือ ปัจจัยภายใน อันประกอบด้วย ตัวแสดงต่าง ๆ ทัศนคติ อุดมการณ์ มติมหาชน ลักษณะของสถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงกระบวนการนโยบาย ในขณะที่ปัจจัยภายนอกหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกรัฐ ทั้งในระดับประเทศเพื่อนบ้าน ระดับภูมิภาค และระดับโลก

นอกเหนือไปจากแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน Rosenau (1971, 94-116) ยังได้นำเสนอที่มาหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศในระยะต่อมา โดยครั้งนี้เขาได้แบ่งปัจจัยต่าง ๆ ออกเป็น 5 ตัวแปรได้แก่ 1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำ/ผู้ตัดสินใจ เช่น ค่านิยม ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในอดีต 2) บทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของผู้ตัดสินใจในระบบการเมือง 3) โครงสร้างและความเข้มแข็งของรัฐบาล 4) สังคม อันเป็นตัวแปรหรือปัจจัยภายในประเทศที่อยู่นอกภาครัฐ (Non-governmental) และ 5) ระบบ ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอก หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศในขณะที่ McGowan and Shapiro (1973) ได้เพิ่มตัวแปรด้านโครงสร้างขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย ตัวแปรด้านวัฒนธรรม รวมถึงตัวแปรด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านนโยบายต่างประเทศในอดีตของรัฐอีกด้วย

งานวิชาการประเภทนี้เน้นการบรรยายให้เห็นพัฒนาการและแบบแผนของนโยบายและพฤติกรรมของรัฐที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศในแต่ละช่วงเวลาหรือแต่ละรัฐบาล (Preeda Pookpan 1973; Danai Thongyai 1975; Corrine Phuangkasem 1980; Corrine Phuangkasem 1984; Somporn Buasak 1987; Chulacheeb Chinwanno 1990; Sthira Larsri 1996; Ratchanidah Yernying 1996; Bunrat Ratborirak 2006) และจากการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า แนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพันของ Rosenau โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก เป็นกรอบแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมาก

การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ทั้งปัจจัยภายใน เช่น ทัศนคติของผู้นำ บทบาทของทหารและหน่วยราชการ บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง และมติมหาชน

ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก เช่น โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ บทบาทของประเทศมหาอำนาจ รวมถึงสถานการณ์สำคัญในภูมิภาค เป็นต้น ตัวอย่างของการศึกษาประเภทนี้ เช่น งานของ Corrine Phuangkasem (1999, 56-71) ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงปี 1945-1989 ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ยังส่งผลให้ไทยต้องปรับนโยบายต่างประเทศไทยหลายครั้ง เช่นเดียวกับงานของ Chulacheeb Chinwanno (1999, 72-99) ที่วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นระหว่างปี 1950-1990 โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลทำให้แนวนโยบายต่างประเทศของไทยมีทิศทางแตกต่างกันไปด้วย หรือแม้แต่งานของ Thani Sukkasem (1982) ที่วิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศไทยมีลักษณะเป็นปฏิปักษ์กับจีนอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงงานของ Narumit Sotsuk (1981) ที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศไทย โดยวิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก และวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและส่งเสริมนโยบายดังกล่าว

นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไปตามตัวอย่างงานวิชาการที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว งานวิชาการอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลหลัก (Decisive factors) ต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายของไทย ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหรือสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ อันหมายถึงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ดุลอำนาจในภูมิภาค สถานการณ์หรือความตึงเครียดในประเทศเพื่อนบ้าน (Rapeeporn Lertwongweerachai 2002; Ma 1980; Smairob Suthiwart-Narueput 1980; Panidone Pachimsawat 1999) รวมถึงปัจจัยภายใน ไม่ว่าจะเป็นการเมืองภายในภายในประเทศ ความชอบธรรมของรัฐบาล และสภาพเศรษฐกิจ (Soymook Yingchaiyakamon 2001; Pragydao Prasopsil 2002; Fineman 2009) รวมถึงบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มกดดัน (Pisan Suriyamongkol 1980; Thana Yostrakul 2002) เป็นต้น

ในขณะที่งานวิชาการบางชิ้นเปรียบแบบแผนการดำเนินนโยบายต่างประเทศไทยว่าเป็นดัง **"สนที่ลู่ไปตามลม"** นั่นคือไม่ว่าสถานการณ์ในภูมิภาคจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หรือไม่ว่าจะมีประเทศมหาอำนาจใดก้าวเข้ามามีบทบาทในภูมิภาค ไทยก็จะพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับมหาอำนาจเหล่านั้นได้ เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย โดยยึดหลักสำคัญก็คือความยืดหยุ่นและการแสวงหาโอกาส รวมถึงหลักมุ่งเน้นการปฏิบัติ มากกว่าการยึดมั่นในอุดมการณ์ (Kislenko 2002, 537-561)

การศึกษาปัจจัยหรือที่มาของนโยบายต่างประเทศเช่นนี้จะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยหรือรากเหง้าของพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศโดยมีคำถามสำคัญคือ อะไรหรือปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐ งานวิชาการที่ศึกษาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไปมีข้อดีในส่วนที่ทำให้เราเห็นบริบทของนโยบายต่างประเทศทั้งหมด แต่งานกลุ่มนี้ก็มีข้อด้อยที่การศึกษาในลักษณะนี้จะไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยใดเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการดำเนินนโยบาย ในขณะที่งาน

วิชาการที่ให้ความสนใจไปที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งก็จะแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือบริบทที่ปัจจัยนั้นมีอิทธิพลต่อนโยบายต่างประเทศ หรือมีพลังในการอธิบายมากกว่าปัจจัยอื่น (Hill 1977, 1-16) อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการศึกษาในลักษณะเช่นนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยนำเข้าของนโยบายและตัวนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐ ดังนั้น การศึกษาเช่นนี้จะไม่สามารถให้คำอธิบายได้ว่า ปัจจัยเหล่านั้นถูกแปลงมาเป็นทางเลือกเชิงนโยบายอย่างไร ผู้นำตัดสินใจเลือกดำเนินนโยบายอย่างไร ด้วยเหตุผลใด เป็นต้น

2) การศึกษากระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ

การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้เป็นความพยายามในการเปิด **"**กล่องดำ**"** (Black box) ของกระบวนการนโยบาย เพื่อสร้างคำอธิบายต่อทางเลือกและการตัดสินใจดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างใดอย่างหนึ่งของรัฐว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร และเหตุใดรัฐจึงตัดสินใจเช่นนั้น ซึ่งพลวัตและอคติที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจจะส่งผลต่อทางเลือกเชิงนโยบาย ประกอบกับการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายไม่ได้ให้ความสนใจกับส่วนนี้ งานวิชาการกลุ่มนี้มุ่งศึกษานโยบายต่างประเทศจากการตัดสินใจของรัฐ ทั้งในยามปกติและในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ โดยมีงานของ Snyder, Bruck and Sapin (1969) ซึ่งนำเสนอกรอบการวิเคราะห์การตัดสินใจรวมไปถึงงานของ Brecher, Steinberg and Stein (1969) ซึ่งมุ่งศึกษาทั้งสภาพแวดล้อมเชิงปฏิบัติการ (Operational environment) และสภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยา (Psychological environment) ที่มีอิทธิพลต่อผู้ตัดสินใจกำหนดนโยบาย (Snyder, Bruck and Sapin 1969 ; Brecher, Steinberg and Stein 1969, 75-101) เป็นจุดรากฐานของการศึกษานโยบายต่างประเทศในแนวทางนี้ ซึ่งอาจมีทั้งการศึกษานโยบายใดนโยบายหนึ่งเป็นการเฉพาะนโยบายในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง การศึกษาเปรียบเทียบนโยบายในแต่ละรัฐบาล รวมถึงการตัดสินใจในภาวะวิกฤต (Chatri Ritharom 1976; Janesuk Silamaneerat 2005; Kingkarn Buakaew 2007)

Snyder และคณะ (1969) มุ่งให้ความสนใจกับการวิเคราะห์การตัดสินใจ เพื่ออธิบายพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศของรัฐว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นความพยายามในการแสวงหาเหตุผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของรัฐนั่นเอง งานชิ้นนี้ถือเป็นรากฐานของการศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งต่อมาได้รับการพัฒนาและมีนักวิชาการนำเสนอแนวคิดและตัวแบบที่หลากหลายในการศึกษาการตัดสินใจของรัฐอีกด้วย

ในขณะที่ Brecher, Steinberg and Stein (1969, 75-101) นำเสนอกรอบการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศทั้งระบบ โดยระบบของนโยบายต่างประเทศจะประกอบด้วยสภาพแวดล้อม กลุ่มของตัวแสดงต่าง ๆ โครงสร้างและกระบวนการนโยบาย กล่าวคือให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า ซึ่งหมายรวมถึงสภาพแวดล้อมเชิงปฏิบัติการ สภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยา กระบวนการ ทั้งในส่วนของการกำหนดและการดำเนินนโยบาย และปัจจัยนำออก ซึ่งหมายถึงแก่นสารของการตัดสินใจหรือการกระทำ

ตัวอย่างของงานวิชาการในกลุ่มนี้ เช่น การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยในช่วง 1969-1978 ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองภายในและการกำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงดังกล่าว ซึ่งเป็นช่วงที่การเมืองไทยมีความผันผวนที่สุดช่วงหนึ่ง

(Narong Sinsawasdi 1979) การศึกษาการตัดสินใจกรณีเรือมายาเกวซ ซึ่งการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าวเป็นผลมาจากหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการเมืองแบบเปิดหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 1973 ที่เรียกร้องให้ไทยมีอิสระในการดำเนินนโยบายมากขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มการเมืองภายในก็เรียกร้องให้รัฐบาลมีนโยบายที่แข็งกร้าวเพื่อตอบโต้สหรัฐฯ ในเรื่องดังกล่าว แต่ก็ถูกจำกัดด้วยประเด็นความไร้เสถียรภาพของรัฐบาลและระบบพันธมิตรกับสหรัฐฯ ทำให้ในท้ายที่สุดแล้วรัฐบาลตัดสินใจที่จะมีนโยบายในลักษณะที่ประนีประนอมมากกว่า (Julaporn Euarukskul 1986) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศไทยต่อปัญหากัมพูชาภายใต้รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นผลจากปัจจัยผู้กำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคล คือ พล.อ. ชาติชาย ซึ่งบุคลิกลักษณะและความคิดด้านการต่างประเทศที่แตกต่างจากผู้นำรัฐบาลสมัยก่อนหน้า ทั้งยังมีความกล้าตัดสินใจและเป็นนักปฏิบัติอีกด้วย (Somchit Sassanarukkit 1991)

นอกเหนือไปจากการนำกรอบการวิเคราะห์การตัดสินใจของ Snyder และคณะมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์แล้ว แนวคิดของ Brecher ก็ถูกนำมาปรับใช้เช่นกัน เช่น การวิเคราะห์การกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1932 ไปจนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 1946 ทั้งในส่วนของปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายโดยในส่วนของสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค และความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจที่สำคัญมีส่วนสำคัญต่อโลกทัศน์ของผู้นำ ในขณะที่สภาพแวดล้อมภายใน กรอบการตัดสินใจของ Brecher พิจารณาประเด็นต่าง ๆ เช่น ศักยภาพด้านการทหาร ศักยภาพทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางการเมือง และกลุ่มผู้นำที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบาย (Charivat Santaputra 1985) ในขณะที่การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยต่อกัมพูชาในรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์นำกรอบความคิดของ Brecher, Steinberg and Stein ซึ่งเสนอการการศึกษาการตัดสินใจกำหนดนโยบายต่างประเทศทั้งระบบ โดยพิจารณาองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง และสภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยาของผู้นำ กลุ่มผู้แสดง ผู้ตัดสินใจ รวมถึงตัวแสดงอื่น ๆ ในกระบวนการนโยบาย กระบวนการตัดสินใจ ผลลัพธ์ซึ่งก็คือผลของการตัดสินใจ รวมถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วย (Orn-Anong Noiwong 1998)

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีงานที่มุ่งวิเคราะห์ว่าใครเป็นผู้ควบคุมนโยบายต่างประเทศของไทย เช่น ในงานของ Raschada Jiwalai (1994) ที่นำหลากหลายตัวแบบการตัดสินใจมาเป็นกรอบในการศึกษา โดยแต่ละตัวแบบสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของแต่ละตัวแสดงในกระบวนการนโยบาย งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาสถานการณ์การตัดสินใจของนโยบายต่างประเทศไทยต่อลาวในระหว่างปี 1975-1990 ผลการศึกษาชี้ว่าไม่มีตัวแบบใดที่ใช้อธิบายการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศของไทยต่อลาวได้อย่างรอบด้าน แต่ละตัวแบบจะใช้อธิบายได้ในแต่ละช่วงเวลา แต่ละรัฐบาลเท่านั้น รวมถึงการศึกษาที่นำตัวแบบการตัดสินใจของ Allison (1971) โดยเฉพาะการเมืองในระบบราชการ (Bureaucratic politics) มาอธิบายนโยบายต่างประเทศไทย เช่น นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช ระหว่างปี 1975-1976 โดยเฉพาะการตัดสินใจถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากไทยและการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน

(Bhansoon Ladavalya 1985) นโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหากัมพูชาในสมัยรัฐบาล พล.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ (Sunai Phasuk 1997) นโยบายของไทยต่อปัญหาสงครามอิรัก-คูเวต (Siriporn Puimoontri 1992) และบทบาทของกองทัพบกในนโยบายต่างประเทศ (Sirimon Atipatya 2001) เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่ง ยังมีงานวิชาการที่มุ่งศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งต่อโครงสร้างและหน้าที่ในระบบการกำหนดนโยบายของไทย เช่น การศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายของไทยต่ออาเซียน (Asadakorn Eksaengsri 1980) กระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อเวียดนาม (Julaporn Euarukskul 1994) รวมไปถึงการใช้กรอบแนวคิดโลกานโยบายศาสตร์ (Global policy science) ในการศึกษาโครงสร้างและกระบวนการนโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหรัฐฯ ในยุคหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน (Aksaraphak Samphaokaeo 2007) อีกด้วย ซึ่งงานในกลุ่มนี้จะชี้ให้เห็นว่ามีบุคคลใดหรือหน่วยงานใดเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศบ้าง และบุคคลหรือหน่วยงานนั้นมีอิทธิพลหรือผลักดันการกำหนดนโยบายไปในทิศทางใด อย่างไร

งานที่ศึกษาการตัดสินใจอีกส่วนหนึ่ง เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการปรับโครงสร้างนโยบายต่างประเทศโดยมุ่งศึกษาว่าเมื่อใดที่รัฐเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ และด้วยเหตุผลใดโดยในการศึกษาประเภทนี้จะศึกษาถึงปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนนโยบาย เงื่อนไขที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งเงื่อนไขภายในและเงื่อนไขภายนอก กลไกของการเปลี่ยนแปลงนโยบาย และลักษณะการเปลี่ยนแปลงของนโยบาย (Oldfield 1998; Katsamaporn Rakson 2014; Katsamaporn Rakson 2015)

3) การประเมินนโยบายและการเสนอแนะเชิงนโยบาย

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศในแนวนี้ก็เพื่อพิจารณาการดำเนินนโยบายที่ผ่านมาของรัฐบาลว่ามีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล หรือสอดคล้องกับนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภามากน้อยเพียงใด และเพื่อให้ทราบว่านโยบายต่างประเทศในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือต่อประเทศใดประเทศหนึ่ง ควรถูกกำหนดอย่างไร ซึ่งการศึกษาในแนวทางนี้ ผู้วิจัยหรือผู้ศึกษาจะมีบทบาทอย่างมากต่อการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย อย่างไรก็ตาม การศึกษาในลักษณะนี้ยังพบได้น้อยมากในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

ตัวอย่างของงานในกลุ่มนี้ เช่น การประเมินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และปัญหาของนโยบายต่างประเทศในช่วงดังกล่าว รวมถึงเสนอแนะวิสัยทัศน์และแนวทางของนโยบายต่างประเทศไทยในอนาคต (Prapat Thepchatree 2011) การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยต่ออิหร่านเพื่อนำเสนอลักษณะและแนวทางนโยบายต่างประเทศที่ควรจะเกิดขึ้น เป้าประสงค์ของนโยบายที่ควรจะเป็น และปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย (Dollaya Tianthong and Sarawut Aree 2006) การวิจัยเพื่อประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์ของกรมยุโรป กระทรวงการต่างประเทศ ต่อการพัฒนาความสัมพันธ์และการเปิดโอกาสด้านการค้าการลงทุนในประเทศตลาดใหม่ในยุโรป (Nattanan Kunnamas et al. 2009) รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในแอฟริกา (Thanavath Phonvichai et al. 2005) เป็นต้น

แนวทางการวิเคราะห์อื่น ๆ

นอกเหนือไปจากแนวทางการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศ การตัดสินใจและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการศึกษาเพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายแล้ว งานวิชาการอีกส่วนหนึ่งได้ประยุกต์ใช้แนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไป เช่น การใช้กรอบแนวคิดเรื่อง International regimes เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้าน โดยมียุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) เป็นกรณีศึกษา (Paranee Klaisuban 2006) การใช้กรอบแนวคิดเรื่อง Complex interdependence เป็นกรอบในการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยต่ออินโดจีน โดยเฉพาะนโยบายการเปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า ในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (Shiokawa 2006) การใช้ทฤษฎีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การตัดสินใจ การบูรณาการ และแนวคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ต่ออาเซียน (Itthichai Naichit 2001) รวมถึงการศึกษาตามแนวทาง Constructivism ที่ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของ Self-perception หรือความเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของไทย ที่มองว่าตนคือผู้นำของภูมิภาค ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศไทยมีความกระตือรือร้นและมีบทบาทโดดเด่นในภูมิภาคอย่างมาก (Pongphisoot Busbarat 2012, 127-154)

การวิเคราะห์ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ

จากที่กล่าวในส่วนก่อนหน้า จะเห็นว่าการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยเป็นงานที่มีระดับการวิเคราะห์ทั้งในระดับระบบระหว่างประเทศ ระดับรัฐ ระดับต่ำกว่ารัฐ และระดับปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม การงานวิชาการที่วิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลยังคงมีอยู่น้อยมาก เมื่อเทียบกับการศึกษาที่มีระดับการวิเคราะห์อื่น ๆ ทั้งที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (Bueno de Mesquita, et al. 2003; Chiozza and Goemans 2011) ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของผู้นำ โดยเฉพาะในด้านนโยบายต่างประเทศ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากความเชื่อเหล่านั้นจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้นำในการประเมินภัยคุกคามและโอกาสในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ (Jervis 2006, 641-663; Saunders 2009, 119-161)

การศึกษาตัวผู้นำหรือผู้มีบทบาทในทางการเมืองและการกำหนดนโยบายของไทย ทั้งนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศ พบว่ามีการใช้แนวทางการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้แนวทางการศึกษาเชิงชีวประวัติ (Biography) แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of political thought) แนวทางการศึกษาแบบเปรียบเทียบ (Comparative approach) รวมถึงการศึกษาตามแนวทางจิตวิทยา (Psychological approach) ที่มุ่งเน้นศึกษาความเป็นผู้นำ (Leadership style) ลักษณะเฉพาะบุคคล (Idiosyncrasy) และทัศนะหรือการรับรู้ (Perception) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความเป็นมา กระบวนการเรียนรู้พัฒนาการของความคิดทางการเมือง ตลอดรวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้นำ โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

งานที่ศึกษาผู้นำโดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงชีวประวัติ ได้ประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวเพื่อ

ทำความเข้าใจกับประสบการณ์ชีวิตของผู้นำทางการเมืองระดับสูง ภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ตลอดรวมถึงการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำ บุคลิกภาพ และคุณลักษณะทางสังคมของผู้นำการเมืองไทยด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาเช่นนี้มิได้เป็นเพียงการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังมุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ การเปลี่ยนแปลง และความเป็นผู้นำในสังคมไทย (Yos Santasombat 1992) ส่วนงานที่ใช้แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ก็เพื่อทำความเข้าใจและชี้ให้เห็นถึงที่มาและพัฒนาการรูปแบบหรือแบบแผนความคิดทางการเมือง รวมถึงบริบทของสังคมและปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดทางการเมืองของผู้นำอีกด้วย (Udon Yomcharoen 1994; Nirat Phongsittithaworn 1996; Thamrongsak Petchlertanan 2001; Keerati Klomdee 2009)

ในขณะที่งานอีกส่วนหนึ่งใช้แนวทางการศึกษาแบบเปรียบเทียบเพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำ เช่น การศึกษาเปรียบเทียบนายกรัฐมนตรีไทยที่อยู่ในระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน โดยศึกษาผู้นำที่เป็นทหารและผู้นำที่เป็นพลเรือน เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการเป็นผู้นำ (Leadership style) และลักษณะเฉพาะของผู้นำ ทั้งยังมุ่งหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเป็นผู้นำกับการดำเนินนโยบายอีกด้วย (Montri Supaporn 1984) นอกจากนี้ การศึกษาอีกส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยงานส่วนหนึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับชีวประวัติหรือคุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำมากนัก หากแต่วางน้ำหนักการวิเคราะห์ไว้ที่ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ โดยพยายามศึกษาถึงผลกระทบของผลประโยชน์ทางการเมืองภายในประเทศและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้นำต่อพฤติกรรมในนโยบายต่างประเทศ (Pavin Chachavalpongpun 2010)

ความพยายามอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาการตัดสินใจและพฤติกรรมด้านนโยบายต่างประเทศของผู้นำ โดยการประยุกต์ใช้แนวทางด้านจิตวิทยาเพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้นำในการกำหนดนโยบาย เช่น การศึกษาพฤติกรรมและนโยบายต่างประเทศผ่านตัวแปรด้านจิตวิทยาและการรับรู้ เช่น ระบบความเชื่อ ภาพลักษณ์ และทัศนะด้วยเชื่อว่าปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้นำนั่นเอง เช่น การเปรียบเทียบการดำเนินนโยบายของไทยและพม่าต่อการเผชิญกับมหาอำนาจตะวันตกในยุคอาณานิคม (Thotsaphon Kasikam 1996) รวมถึงการศึกษาทัศนะของผู้นำ (Perception) โดยเฉพาะทัศนะต่อภัยคุกคาม เช่น งานของ Chattriya Visutthiwat (2003) ที่ศึกษาทัศนะต่อภัยคุกคามจากเวียดนามผ่านการศึกษาภูมิหลังและทัศนะของนายกรัฐมนตรีไทยระหว่างปี 1979-1989 หรือในงานของ Pratoomporn Vajarasathien (1993, 146-148) ที่ชี้ให้เห็นว่าทัศนะที่ผิดพลาดส่งผลให้ผู้นำมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามเวียดนามผิดไปจากความเป็นจริง และด้วยทัศนะเช่นนี้ส่งผลให้เวียดนามกลายเป็นภัยคุกคามหลักต่อความมั่นคงของไทย อันนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงไทยอย่างมาก ด้วยการที่ไทยต้องหันไปเสริมสร้างความสัมพันธ์กับจีนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว (Surachart Bamrungsuk 1993, 183-193) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการศึกษาทัศนะของผู้นำไทยต่อประเทศมหาอำนาจอย่างสหภาพโซเวียต (Chantima Ongsuragz 1999, 377-388) อีกด้วย

นอกเหนือไปจากการศึกษาบทบาทและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศแล้ว งานอีกส่วนหนึ่งยังมุ่งศึกษาตัวแสดงในกระบวนการนโยบายในระดับที่รองลงมา คือมุ่งศึกษาบทบาทของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เช่น การศึกษาบทบาทของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ โดยใช้แนวคิดเรื่องบทบาทและคุณลักษณะเฉพาะของผู้ตัดสินใจ (Chalongrat Charoensri 2003) การศึกษาบทบาทของถนัด คอมันตร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นอภิมหาอำนาจในระบบทุนนิยมโลก (Pax Americana) นั้น มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย โดยถนัดได้ดำเนินนโยบายความมั่นคงที่สอดคล้องกับโครงสร้างดังกล่าว (Rapeeporn Lertwongweerachai 2002)

แนวทางการรับรู้ (Cognitive Approach) กับการศึกษาผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ

ความท้าทายสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์ตัวแสดงในระดับการวิเคราะห์ที่ต่ำกว่าระดับรัฐ โดยเฉพาะการทำความเข้าใจตัวแสดงหรือผู้มีบทบาทโดยตรงในกระบวนการนโยบายโดยตรง (Snyder, Bruck and Sapin 1969) ทั้งนี้เพราะความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของตัวแสดงดังกล่าวจะกำหนดการรับรู้ การตีความ และสร้างความเข้าใจต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมภายนอก หรือการทำความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมด้านจิตวิทยา (Psycho-milieu) ของผู้ตัดสินใจ/ผู้กำหนดนโยบาย (Sprout and Sprout 1965) ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจและการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ฉะนั้น การศึกษานโยบายต่างประเทศในระดับปัจเจกบุคคล จะให้ความสำคัญกับสารัตถะของระบบความเชื่อ (Belief system) ของบุคคลที่มีต่อการเมืองโลก กระบวนการทางจิตวิทยาที่ผู้กำหนดนโยบายได้รับข้อมูลและตัดสินใจ รวมถึงบุคลิกภาพและสถานะทางอารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบาย โดยนำองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาการเมือง (Political psychology) มาใช้ศึกษาผู้นำและผู้มีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบาย (Lasswell 1977; Hermann 1980, 7-46; Barber 1992; Crawford 2000, 116-156; McDermott 2004; Levy and Thompson 2010, 133)

จิตวิทยาการเมืองมิได้เป็นเพียงแค่ศาสตร์ด้านจิตวิทยาหรือรัฐศาสตร์เพียงด้านใดด้านหนึ่ง (Haste 2012, 1-9) หากแต่เป็นความพยายามในการประยุกต์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาของมนุษย์เข้ากับการศึกษาการเมือง ด้วยความมุ่งหมายที่จะอธิบายและคาดการณ์ปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านระดับปัจเจกบุคคล และมุ่งเน้นไปที่การอธิบายกระบวนการเบื้องหลังทัศนคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ การตัดสินใจ และพฤติกรรมทางการเมือง (Jervis 1976; Erisen 2012, 10; Sears, Huddy and Jervis 2014, 3-16) กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือ องค์ความรู้และเครื่องมือในจิตวิทยาการเมืองจะช่วยในการทำความเข้าใจ “กล่องดำ” ภายในความคิดจิตใจของผู้นำทางการเมืองหรือผู้กำหนดนโยบายนั่นเอง

การประยุกต์ใช้แนวคิดด้านจิตวิทยากับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีมาอย่าง

ยาวนานแล้ว[2] ในขณะที่การศึกษาเรื่องการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศก็ละเลยต่อการศึกษาตัวแปรด้านจิตวิทยาที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการดังกล่าว นักวิชาการด้านจิตวิทยาการเมืองจึงได้นำเสนอแนวทางการศึกษากระบวนการตัดสินใจและกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยพิจารณาจากปัจจัยหรือตัวแปรด้านจิตวิทยาอย่างต่อเนื่อง และหนึ่งแนวทางสำคัญก็คือ แนวทางการรับรู้นั่นเอง

แนวทางการรับรู้เป็นแนวทางการศึกษาหนึ่งในจิตวิทยาการเมืองที่มุ่งศึกษาความเชื่อและภาพลักษณ์ โดยให้ความสนใจกับการวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อภาพลักษณ์โดยทั่วไปของผู้นำหรือชนชั้นนำทางการเมือง ในมิติของภาพลักษณ์ของศัตรูและตัวแสดงอื่นๆ รวมถึงภาพลักษณ์ของตนเองด้วย (Holsti 1967, 16-29; Boulding 1959, 120-131; Bronfenbrenner 1961, 45-56) ในขณะที่นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งเสนอว่า ระบบความเชื่อของผู้กำหนดนโยบายเป็นแกนกลางของการศึกษาผลของการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายหรือการกระทำก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรก ๆ ในการศึกษานโยบายต่างประเทศในระดับปัจเจกบุคคล (Apinya Rattanamongkolmat 2005, 79) โดยระบบความเชื่อจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและรูปแบบของการมองโลกหรือโลกทัศน์ของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบาย ทั้งยังจะมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศอีกด้วย

พจนานุกรม Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus (2017) ให้คำจัดกัดความของ ความเชื่อ (Belief) ว่าหมายถึง ความรู้สึกแน่ใจว่าบางสิ่งบางอย่างดำรงอยู่หรือมีอยู่จริง ในอีกมุมมองหนึ่งความเชื่ออาจเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือสมมติฐานหลักว่าโลกดำเนินไปอย่างไร (Renshon 2008, 822) ส่วนระบบความเชื่อหมายถึง ความเชื่อทั้งหมดของมนุษย์เกี่ยวกับโลกทางกายภาพ โลกทางสังคม และตัวของเขาเอง (Rokeach 1968, 123-124) ความเชื่อมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจและการดำเนินการใด ๆ โดยการศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า ปัจเจกบุคคลมีแนวโน้มจะกลั่นกรองข้อมูลที่ได้รับใหม่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ดำรงอยู่แต่เดิม ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความต่อเนื่องให้แก่ความเชื่อของปัจเจกบุคคลเอง (Jervis 1976, 117; Jervis 2006, 651)

ยิ่งไปกว่านั้น ความเชื่อยังเป็นตัวกลั่นกรองหลักให้กระบวนการรับรู้อื่น ๆ ดำเนินต่อไปได้ และโดยเฉพาะในบริบทของการตัดสินใจทางการเมืองด้วยแล้ว ผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายไม่ได้ตอบสนองต่อความจริงเชิงภววิสัย (Objective reality) หากแต่เป็นความจริงเชิงอัตวิสัย (Subjective reality) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านระบบความเชื่อของเขาต่างหาก (Holsti 1962; Boulding 1959, 120-131; Bronfenbrenner 1961, 45-56; Sprout and Sprout 1956)

[2]พัฒนาการของการศึกษาตามแนวทางดังกล่าว เริ่มต้นด้วยความพยายามของนักจิตวิทยาสังคมและนักทฤษฎีด้านบุคลิกภาพ การศึกษาในระยะเริ่มแรกสามารถย้อนกับไปได้ในช่วงทศวรรษ 1930 และ 1940 โดยมีจุดมุ่งเน้นสำคัญของการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งต้องเผชิญกับสงครามโลกถึง 2 ครั้งก็คือ จิตวิทยาของสงครามและการป้องกันสงคราม รวมไปถึงการศึกษาทัศนคติต่อสงคราม ลัทธิชาตินิยม และการรุกรานอีกด้วย ต่อมานักวิชาการได้ศึกษานโยบายต่างประเทศผ่านตัวแปรด้านจิตวิทยามากขึ้น โดยตัวแปรเหล่านี้ได้แก่ การประมวลข้อมูลข่าวสาร ระบบความเชื่อของผู้นำ การตัดสินใจในภาวะวิกฤต และทัศนะของผู้นำ เป็นต้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของพัฒนาการของศาสตร์ด้านจิตวิทยาการเมืองได้ใน Sears, Huddy and Jervis (2014)

นอกเหนือไปจากการศึกษาระบบความเชื่อของผู้กำหนดนโยบายแล้ว แนวทางการศึกษานี้ยังพยายามสร้างคำอธิบายเชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยด้านความเชื่อกับการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบายผ่านทั้งในส่วนของสารัตถะ โครงสร้าง ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ รวมถึงผลกระทบของความเชื่อต่อพฤติกรรม รวมถึงการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศอีกด้วย[3] อย่างไรก็ดี การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยตามแนวทางนี้แทบไม่เป็นที่ปรากฏหรือเป็นที่นิยมนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว แนวทางนี้จะช่วยในการทำความเข้าใจผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในแต่ละบริบท แต่ละช่วงเวลาว่ามีมุมมอง โลกทัศน์ และรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งภายในและระหว่างประเทศอย่างไร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายในการกำหนดทางเลือก ยุทธศาสตร์ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยอีกด้วย

สรุป

จากที่กล่าวในข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยยังไม่มีความหลากหลาย การศึกษานโยบายต่างประเทศทั้งในมิติของสารัตถะและกระบวนการจากแง่มุมหรือแนวทางการศึกษาต่าง ๆ แม้จะมีส่วนช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจต่อการวิเคราะห์นโยบายและกระบวนการกำหนดนโยบายดังกล่าว แต่การศึกษาเหล่านั้นกลับไม่ได้เปิดพื้นที่ต่อการศึกษาผู้นำ/ผู้กำหนดนโยบายหรือการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลมากนักและแม้จะมีความพยายามในการศึกษารูปแบบความคิดความเชื่อ หรือทัศนะของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น แต่ก็จะเห็นได้ว่าการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งที่ปัจจัยเรื่องความเชื่อและโลกทัศน์ของผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายต่างประเทศของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายเช่นนั้นแล้วการศึกษานโยบายต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในกระบวนการดังกล่าว โดยเฉพาะการนำแนวทางจิตวิทยาหรือแนวทางการรับรู้ในการศึกษาระบบความเชื่อ อันเป็นสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงจุดยืนเชิงนโยบายของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายนอกเหนือไปจากการศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้ และการศึกษาปัจจัยด้านจิตวิทยาและการรับรู้ของผู้นำจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้และแนวทางการศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาในระดับปัจเจกบุคคล ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งยังจะเป็นการเปิดพื้นที่ของการนำแนวทางการศึกษาที่มีการประยุกต์มาจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ มาใช้กับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายต่างประเทศอีกด้วย

[3] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Rosati (1995)

References

Aksaraphak Samphaokaeo. 2007. ***Nayobai tangprathet Thai dan kanmueang lae kwam mankhong to Saharat-Amerika lang hetkan 11 kanyayon 2001 thueng wanthi 19 kanyayon 2006***. [Thailand's political and security policy towards the U.S. from September 11, 2001 to September 19, 2006]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Allison, Graham T. 1971. ***Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis.*** Boston: Little & Brown and Company.

Apinya Rattanamongkolmat. 2005. ***Nayobai tangprathet: Naeothang kansueksa thruesadi lae rabiap withi wichai.*** [Foreign policy: Approaches, theories, and methodology]. 2nd ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

Asadakorn Eksaengsri. 1980. Foreign policy making in Thailand, ASEAN policy, 1967-1972. PhD. diss., State University of New York at Binghamton. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303108886/860A39FF95354015PQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Barber, James D. 1992. ***The presidential character: Predicting performance in the White House.*** 4th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Bhansoon Ladavalya. 1980. Thailand's foreign policy under Kukrit Pramoj: A study in decision-making. PhD. diss., Northern Illinois University. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303053550/DD7F806CFB240 B4PQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Boulding, Kenneth. 1959. National images and international systems. ***Journal of Conflict Resolution*** 3(2): 120-131.

Brecher, Michael, Blema Steinberg, and Janice Stein. 1969. A framework for research on foreign policy behavior. ***Journal of Conflict Resolution*** 13(March): 75-101.

Breuning, Marijke. 2007. ***Foreign policy analysis: A comparative introduction.*** New York: Palgrave Macmillan.

Bronfenbrenner, Urie. 1961. The mirror image in Soviet-American relations: A social psychologist's report. ***Journal of Social Issues*** 17(3): 45-56.

Bueno de Mesquita, Bruce, Alastair Smith, Randolph M. Siverson, and James D. Morrow. 2003. ***The logic of political survival.*** Cambridge, MA: MIT Press.

Bunrat Ratborirak. 2006. Nayobai tangprathet Thai to Vietnam nap chak samai ratthaban phon-ek Chatichai Choonhavan thueng samai ratthaban Thaksin Shinawatra (2531-2547). [Thai foreign policy towards Vietnam from Chatichai Choonhavan administration to Thaksin Shinawatra administration (1988-2004)]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Cambridge advanced learner's dictionary & thesaurus. Cambridge: Cambridge University Press. http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/belief (Accessed on July 4, 2017).

Chalongrat Charoensri. 2003. Botbat khong Phontri Phrachaoworawongthoe Krommuen Narathip Phongpraphan nai kan tangprathet khong Thai rawang B.E. 2460-2501. [The role of H.R.H. Prince Wan Waithayakon Krommun Naradhipbongsprabandh in Thai foreign affairs between 1917-1958]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Chantima Ongsuragz. 1999. Thai perceptions of the Soviet Union and its implications for Thai-Soviet relations. In ***Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban***. [Collection of articles and speeches on Thai foreign affairs], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree and Siriporn Wajjwalku, 377-388. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University.

Charivat Santaputra. 1985. ***Thai foreign policy 1932-1946.*** Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.

Chatri Ritharom. 1976. The making of the Thai-U.S. military alliance and the SEATO treaty of 1954: A study in Thai decision-making. PhD. diss., The Claremont Graduate University.

Chattriya Visutthiwat. 2003. Nayobai khong Thai to panha kamphucha: Sueksa thatsana khong phunam Thai to phai khukkham khong Vietnam B.E. 2522-2532. [Thai policy towards the Kampuchean problem: A study on Thai leaders' perception of the Vietnamese threat, 1979-1989]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Chiozza, Giacomo, and H.E. Goemans. 2011. ***Leaders and international conflict.*** Cambridge: Cambridge University Press.

Chittraphon Phirun. 2005. Nayobai tangprathet khong Thai to phama nai yuk ratthaban Thaksin Shinawatra, B.E. 2544-2547. [Thailand's foreign policy towards Myanmar in the first Thaksin government, 2001-2004]. Master's Thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)

Chulacheeb Chinwanno. 1999. Nayobai tangprathet khong thai nai chuang songkhramyen. [Thailand's foreign policy during the Cold War]. In ***Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban***. [Collection of articles and speeches on Thai foreign affairs from the past to the present], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree, and Siriporn Wajjwalku, 72-99. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

-----. 1990. ***Nayobai tangprathet khong Thai nai thotsawat thi 1980: Kan yon phinit.*** [Thailand's foreign policy in 1980s: Retrospect]. Bangkok: Institute of Foreign Affairs, Ministry of Foreign Affairs. (in Thai)

Corrine Phuangkasem. 1999. Nayobai tangprathet Thai: Si thotsawat lang songkhramlok khrang thi song (1945-1989). [Thai foreign policy: Four decades after World War II (1945-1989)] In ***Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban***. [Collection of articles and speeches on Thai foreign affairs from the past to the present], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree and Siriporn Wajjwalku, vol. 1, 56-71. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

-----. 1980. Thailand in Southeast Asia: A study of foreign policy behavior (1964-1977). PhD. diss., University of Hawaii. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/ pqdtglobal/ docview/303013280/7CF239D98E3B42E0PQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

-----. 1984. ***Thailand's foreign relations, 1964-80.*** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Crawford, Neta C. 2000. The passion of world politics: Propositions on emotion and emotional relationships. ***International Security*** 24(4): 116-156.

Danai Thongyai. 1975. Patchai thi mi phon to kan damnoen nayobai tangprathet khong Thai samai chomphon Sarit Thanarat (B.E. 2501-2506). *[The Linkage between internal and external factors in Thailand's foreign policy under Field Marshal Sarit Thanarat (1958-1963)]***.** Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Darling, Frank C. 1965. ***Thailand and the United States.*** Washington: Public Affairs Press.

Dollaya Tianthong, and Sarawut Aree. 2006. ***Thitthang nayobai tangprathet Thai to Iran yuk lokaphiwat.*** [Directions of Thai foreign policy towards Iran in the globalized era]. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)

Erisen, Elif. 2012. An introduction to political psychology for international relations scholar. ***Perception*** XVII(3): 9-28.

Fineman, Daniel. 2009. Phibun, the war, and Thailand's foreign policy revolution of 1950. In ***Connecting histories: Decolonization and the Cold War in Southeast Asia, 1945-1962***, eds. Christopher E. Goscha, and Christian Ostermann. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.

Haste, Helen. 2012. Where do we go from here in political psychology? ***Political Psychology*** 31(1): 1-9.

Hermann, Margaret G. 1980. Explaining foreign policy behaviour using the personal characteristics of political leaders. ***International Studies Quarterly*** 24(1): 7-46.

Hill, Christopher. 1977. Theories of foreign policy for the developing countries. In ***Foreign policy making in developing states: A comparative approach***, eds. Christopher Clapham. Westmead, England: Saxon House, Teakfielf.

Holsti, K. J. 1995. ***International politics: A framework for analysis.*** Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.

Holsti, Ole R. 1962. The belief system and national images: A case study. ***Journal of Conflict Resolution*** 6(3): 244-252.

-----. 1967. Cognitive dynamics and images of the enemy. ***Journal of International Affairs*** 21: 16-29.

Hudson, Valerie M. 2005. Foreign policy analysis: Actor-specific theory and the ground of international relations. ***Foreign Policy Analysis*** 1(1): 1-30.

-----. 2012. The history and evolution of foreign policy analysis In ***Foreign policy: Theories, actors, cases***, eds. Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

Itthichai Naichit. 2001. Nayobai tangprathet khong Thai to ASEAN: Sueksa chapho korani samai ratthaban nai Chuan Leekpai (B.E. 2540-2544). [Thai foreign policy towards ASEAN: A case study of Chuan Leekpai government (1997-2001)]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamheang University. (in Thai)

Janesuk Silamaneerat. 2005. Nayobai tangprathet Thai to Lao samai phon-ek Chatichai Choonhavan. [Thai foreign policy towards Laos during the government of General Chatichai Choonhavan]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)

Jensen, Lloyd. 1982. ***Explaining foreign policy***. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.

Jervis, Robert. 1976. ***Perception and misperception in international politics.*** Princeton: Princeton University Press.

-----. 2006. Understanding beliefs. ***Political Psychology*** 27(5): 641-663.

Jha, Ganganath. 1979. ***Foreign policy of Thailand.*** New Delhi: Radiant Publishers.

Julaporn Euarukskul. 1986. Korani Mayaguez: Sueksa kan tatsin nayobai nai phawa wikrittakan. [The Mayaguez incident: A study of crisis decision making]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

-----. 1994. Thailand's foreign policy towards Vietnam, 1978-1991. PhD. diss., Australian National University.

Katsamaporn Rakson. 2014. Examination of change in Thailand's foreign policy from 1997-2001. Paper presented to the Sixth Oceanic Conference on International Studies University of Melbourne, 9-11 July.

-----. 2015. Thai foreign policy adaptation in 2001-2006: Theory and practice. Refereed paper presented to the ISA Global South Caucus Singapore, 8-10 January.

Keerati Klomdee. 2009. Kwamkhit thang kanmueang khong Phrachaoworawongthoe Krommuen Narathip Phongpraphan. [Political thought of Prince Wan Waithayakon]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Kingkarn Buakaew. 2007. Nayobai tangprathet Thai to Satharanarat Prachachon Chin: Sueksa nayobai khong ratthaban Thaksin Shinnawatra priapthiap kap nayobai khong ratthaban nai Chuan Leekphai. [Thai foreign Policy towards the People's Republic of China: A comparative study between the policies of the Thaksin government and the Chuan government]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)

Kislenko, Arne. 2002. Bending with the wind: The continuity and flexibility of Thai foreign policy. *International Journal* 57(4): 537-561.

Kobkua Suwannathat-Pian. 1989. ***Nayobai tangprathet khong ratthaban Phibunsongkhram B.E. 2481-2487.*** [Foreign policy of Phibunsongkhram administration 1938-1944]. Bangkok: Thai Khadi Research Institute. (in Thai)

Konthi Suphamongkon. 1984. ***Kan withesobai khong Thai.*** [Thailand's foreign policy]. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)

Lasswell, Harold D. 1977***. Psychopathology and politics.*** 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press.

Levy, Jack S., and William R. Thompson. 2010. Decision-making: The individual level. In ***Causes of war.*** Singapore: Wiley-Blackwell.

Ma, Makata. 1980. Consequences of the Vietnam war on Thai foreign policy. Master's Thesis, California State University.

Mayuree Anumanrajadhon. 2004. ***Nayobai satharana: Naeo kwamkhit krabuankan lae kan wikhro.*** [Public policy: Approaches, processes and analysis]. Chiang Mai: Khanuengnit Kan Phim. (in Thai)

McDermott, Rose. 2004. ***Political psychology in international relations.*** Ann Arbor: University of Michigan Press.

McGowan, Patrick J., and Howard B. Shapiro. 1973. ***The comparative study of foreign policy: A survey of scientific findings.*** Beverly Hills: SAGE Publication.

Modelski, George. 1962. ***A theory of foreign policy.*** New York: Fredrick A. Praeger.

Montri Supaporn. 1984. The role performance of prime ministers in the Thai political system: Styles of military and civilian rule 1932-1983. PhD. diss., Case Western Reserve University. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal /docview/ 303348703/CE8D90 F5831E43AFPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Narong Sinsawasdi. 1979. ***Thailand: Internal Politics and Foreign Policy, 1969-1978.*** Tokyo: Institute of Developing Economies.

Narumit Sotsuk. 1981. ***Samphanthaphap thang kanthut rawang Thai kap Satharanarat Prachachon Chin.*** [The diplomatic relations between Thailand and China]. Bangkok: Thai Wattana Phanit. (in Thai)

Nattanan Kunnamas, Chittiphat Phunkham, and Prang Ophatniphat. 2009. ***Rai-ngan kan wichai rueang kan phatthana kwam samphan Thai to Russia lae prathet talat Europe mai.*** [Research report on the development of Thailand's relations with Russia and emerging markets in Europe]. Bangkok: Ministry of Foreign Affairs. (in Thai)

Nirat Phongsittithaworn. 1996. Botbat thang kanmueang khong Chomphon Po Phibunsongkhram kap kwamkhit thang kanmueang khong Machiavelli. [Political roles of Field Marshal P. Phibunsongkhram and political thought of Machiavelli]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Nuechterlein, D. E. 1965. ***Thailand and the struggle for Southeast Asia.*** Ithaca: Cornell University Press.

Oldfield, David D. 1998. The restructuring of Thailand's foreign policy towards Laos, 1988-1991. PhD. diss., Northern Illinois University. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search. proquest.com/pqdtglobal/docview/304488092/9A58C516DF5C491CPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Orn-Anong Noiwong. 1998. ***Kamphucha: Nayobai tangprathet Thai samai phon-ek Prem Tinsulanonda.*** [Cambodia: Thailand's foreign policy during the General Prem's administration]. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)

Panidone Pachimsawat. 1999. Thailand's foreign policy toward the People Republic of China in the post-Cold War era. Master's Thesis, Boston College. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/304493028/EBC402EFDC1B4F7BPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Paranee Klaisuban. 2006. Nayobai tangprathet khong Thai to prathet phueanban samai ratthaban Phan Tamruat Tho Thaksin Shinawatra B.E. 2544-2547: Sueksa korani ACMECS. [Thai foreign policy toward neighboring countries under Thaksin Shinawatra's government: A case study of ACMES]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Parsons, Wayne. 1995. ***Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis.*** Boston, MA: Edward Elgar.

Pavin Chachavalpongpun. 2010. ***Reinventing Thailand: Thaksin and his foreign policy.*** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Pensri Duke. 2001. ***Kan tangprathet kap ekkarat lae athippatai khong Thai (tangtae Ratchakan thi 4 thueng samai Chomphon Po Phibunsongkhram)***. [Foreign affairs and Thai independence and sovereignty (from the reign of King Rama IV to Field Marshall Por Phibunsongkhram's administration)]. Bangkok: Office of the Royal Society. (in Thai)

Pisan Suriyamongkol. 1980. Domestic group influence on Thai participation in the Association of South East Asian Nations. PhD. diss., University of Illinois at Urbana-Champaign. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/ 288124550/E5DC5E375A1432EPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Pongphisoot Busbarat. 2012. A review of Thailand's foreign policy in mainland Southeast Asia: Exploring an ideational approach. ***European Journal of East Asian Studies*** 11(2): 127-154.

Pragydao Prasopsil. 2002. Prathet thai kap kan khao pen samachik klum prathet mai fakfai fai dai. [Thailand's entry into the non-aligned movement]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Prapat Thepchatree. 2011. ***Rai-ngan kan wichai rueang nayobai tangprathet khong Thai nai samai ratthaban Thaksin.*** [Research report on Thai foreign policy under the Thaksin's administration]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Pratoomporn Vajarasathien. 1993. Thai kap songkhram Vietnam: Pramoenphon chak nayobai nai adit. [Thailand and Vietnam War: Policy evaluation]. In ***5 thotsawat kan tangprathet Thai: Chak kwamkhatyaeng su kwamruammue.*** [5 decades of Thai foreign affairs: From conflict to cooperation]. Bangkok: Office of the National Culture Commission and Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Preeda Pookpan. 1973. Nayobai tangprathet khong Thai rawang B.E. 2473-2488. [Thai foreign policy from 1930-1945]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Rapeeporn Lertwongweerachai. 2002. Botbat khong Thanat Khoman kap kan tangprathet khong Thai rawang 1958-1971. [The role of Thanat Khoman in Thai foreign affairs during 1958-1971]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Raschada Jiwalai. 1994. Thai foreign policy toward Laos, 1975-1990. PhD. diss., University of Hawaii. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/288124550/E5DC5E375A1432EPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Ratchanidah Yernying. 1996. Sueksa priapthiap nayobai Thai to Sahaphap Mianma nai yuk phon-ek Prem Tinsulanonda (B.E. 2523-2531) kap yuk lang phon-ek Prem Tinsulanonda (B.E. 2531-2538). [A comparative study of Thai policy towards the Union of Myanmar during and after the Prem era (1980-1995)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Renshon, Jonathan. 2008. Stability and change in belief systems: The operational code of George W. Bush. ***Journal of Conflict Resolution*** 52(6): 820-849.

Rokeach, Milton. 1968. Beliefs, attitudes, and values. Cited in Deborah W. Larson. 1994. The role of belief systems and schemas in foreign policy decision-making. ***Political Psychology*** 15(1): 17-33.

Rosati, Jerel. 1995. A cognitive approach to the study of foreign policy. In ***Foreign policy analysis: continuity and change in its second generation,*** eds. Laura Neack, Jeanne A.K. Hey and Patrick J. Haney. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Rosenau, James N. 1969. ***Linkage politics: Essays on the convergence of national and international systems***. New York: The Free Press.

-----. 1971. ***The scientific study of foreign policy***. New York: The Free Press.

Russett, Bruce, and Harvey Starr. 1996. ***World politics: The menu for choice.*** New York: W.H. Freeman.

Saunders, Elizabeth N. 2009. Transformative choices: Leaders and the origins of intervention strategy. ***International Security*** 34(2): 119-161.

Sears, David O., Leonie Huddy and Robert Jervis, eds. 2014. ***Oxford handbook of political psychology.*** New York: Oxford University Press.

Shiokawa, Makoto. 2006. Foreign policy change of Thailand under Chatichai Choonhavan's administration: From a Cold War style to a regional power style. Master's Thesis, Southeast Asian Studies (Interdisciplinary Program), Chulalongkorn University.

Sirimon Atipatya. 2001. Thahan kap kan tangprathet Thai: Sueksa botbat khong kongthapbok Thai nai kwam samphan rawang Thai-Phama. [The military and the Thai foreign affairs: A case study of the role of the Royal Thai Army in the Thai-Burmese relations (1996-1998)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Siriporn Puimoontri. 1992. Kan kamnot nayobai tangprathet khong Thai to panha songkhram Iraq-Kuwait: 2 singhakhom 2533-23 kumphaphan 2534. [Thailand's Foreign Policy Decision-making on the Iraq-Kuwait War (August 2, 1990-February 23, 1991)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Smairob Suthiwart-Narueput. 1980. A strategy for survival of Thailand: Reappraisal and readjustment in her alliances (1969-1976). PhD. diss., University of Oklahoma. In ProQuest Dissertations and Theses, http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/288116254/8B1 230D42A204DCDPQ/1?accountid=15637 (Accessed on July 20, 2016)

Snyder, Richard C., H. W. Bruck and Burton Sapin. 1969. The decision-making approach to the study of international politics. In ***International politics and foreign policy: A reader in research and theory***, eds. James N. Rosenau. 2nd ed. New York: The Free Press.

Somchit Sassanarukkit. 1991. Nayobai tangprathet khong Thai to panha Kamphucha samai ratthaban phon-ek Chatichai Choonhavan. [Thailand's policy towards the Kampuchean problem during the period of the Chatichai Choonhavan government]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Somporn Buasak. 1987. Kan prap nayobai tangprathet khong Thai to Vietnam. [Policy adaptation of Thai foreign policy towards Vietnam]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Soymook Yingchaiyakamon. 2001. Nayobai tangprathet khong ratthaban Chomphon Po Phibunsongkhram to Satharanarat Prachachon Chin (1948-1957). [Thailand's foreign policy towards the People's Republic of China during Field Marshal P. Phibunsongkhram's government (1948-1957)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Sprout, Harold, and Margaret Sprout. 1965. ***The ecological perspective on human affairs: With special reference to international politics.*** Princeton : Princeton University Press.

-----. 1956. ***Man-milieu relationship hypotheses in the context of international politics.*** Princeton: Center of International Studies, Princeton University Press.

Sthira Larsri. 1996. Botbat lae nayobai tangprathet khong Thai nai yuk Songkhramyen lae lang Songkhramyen. [Thailand's role and foreign policy in Cold War and post-Cold War era]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)

Suchira Siripai. 1985. ***Phrabatsomdet Phra Mongkut Klao Chaoyuhua kap Songkhramlok khrang thi nueng.*** [King Rama VI and World War I]. Bangkok: Chuan Phim. (in Thai)

Sunai Phasuk. 1997. Nayobai tangprathet khong Thai: Sueksa krabuankan kamnot nayobai khong ratthaban Phon-ek Chatichai Choonhavan to panha kamphucha (4 singhakhom 1988 thueng 23 kumphaphan 1991). [Thai foreign policy: A case study on the policy formulation process of General Chatichai Choonhavan's government on the Cambodian problem]. Bangkok: Institute of Asian Studies. (in Thai)

Suphaphat Kitwan. 2012. Kwam mankhong thang phalangngan khong Thai: Kan damnoen nayobai tangprathet kap Phama nai samai ratthaban nayokratthamontri Phan Tamruat Tho Thaksin Shinawatra. [Thailand's energy security: The implementation of foreign policy towards Myanmar under Thaksin Shinawatra's administration]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Surachart Bamrungsuk. 1993. Thai kap panha kamphucha: Phonkrathop to nayobai kwam mankhong lae tangprathet khong Thai. [Thailand and Cambodian problem: Effects on Thailand's foreign and security policies]. In ***5 thotsawat kan tangprathet Thai: Chak kwamkhatyaeng su kwamruammue.*** [5 decades of Thai foreign affairs: From conflict to cooperation]. Bangkok: Office of the National Culture Commission and Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

-----. 1985. United States foreign policy and Thai military rule, 1947-1977. Master's Thesis, Cornell University.

Thamrongsak Petchlertanan. 2001. ***Naeo kwamkhit thang kanmueang lae setthakit Thai khong M.R.Kukrit Pramoj samai pen nayokratthamontri.*** [The political and economic thoughts of M.R.Kukrit Pramoj during his tenure]. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai)

Thana Yostrakul. 2002. Hokankha changwat nai boribot kwamsamphan rawang prathet: Sueksa botbat hokankha changwat Chiang Rai lae hokankha changwat Tak nai kwamsamphan rawang prathet Thai kap Sahaphap Phama. [The provincial chambers of commerce in the international context: The role of the Chiang Rai and the Tak chambers of commerce in the Thai-Myanmar relations]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Thanavath Phonvichai, Somphon Chennapha, Saowani Thairungrot, Somphon Kittisophakun, Yachai Chuwicha, Wichittra Lo. Chaloemchaichana, Sunetra Chanthaburi, Chanin Yuphet, Kittisak Koetarunsuksi, Ekkachai Chuenchuwit, Wachira Khunthawithep, and Naruephon Sonsi. 2005. ***Khrongkan wichai kan san samphan Thai-Africa (Thai- Africa Tai): Rai-ngan chabap sombun***. [Thailand-Africa Relations (Thailand-South Africa): Final Report]. Bangkok: Saranrom Institute of Foreign Affairs Foundation. (in Thai)

Thani Sukkasem. 1982. Kwamsamphan rawang Thai kap Satharanarat Prachachon Chin: Wikhro naeonayobai tangprathet khong Thai thi mi to Chin B.E. 2492-2515. [Sino-Thai relations: The analysis of Thai foreign policy towards China 1946-1972]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Thotsaphon Kasikam. 1996. Patchai thang chittawitthaya nai kan damnoen nayobai tangprathet kap maha amnat tawantok nai khritsatawat thi 19: Sueksa priapthiap korani Ratcha-Anachak Siam lae Phama. [Psychological factors in foreign policy making with the Western Powers in the 19th century: A comparative study of the Kingdoms of Siam and Burma]. Master's thesis, Political Science, Chiang Mai University. (in Thai)

Udon Yomcharoen. 1994. Kwamkhit thang kanmueang khong Phontri Chamlong Srimuang. [The political thoughts of Major General Chamlong Srimuang]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Wallace, William. 1971. ***Foreign policy and political process.*** London: Macmillan.

Yos Santasombat. 1992. ***Amnat bukkhalikkaphap lae phunam kanmueang Thai.*** [Power, personality and Thai political elites]. 2nd ed. Bangkok: Nam Thai. (in Thai)

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 35-61
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

The Adjustments in Thai Foreign Policy (1973-1976)**

Sibordee Nopprasert*

Abstract

This article aims to study the effects of the external factors that led to adjustments in Thai foreign policy between 1973 and 1976. The failure of the United States in the Vietnam War, changes in relations between the United States, the Soviet Union and China and the regime transition to Communism in Indochina were the most important external factors that affected the conduct of Thai foreign policy. The adjustments included normalizing relations with the People's Republic of China and the Indochinese countries, namely the Socialist Republic of Vietnam, Lao People's Democratic Republic and Democratic Kampuchea. Thailand also adjusted her foreign policy by reducing her closeness to the United States. Still concerned about Communist expansion, Thailand retained her internal security policy of fighting against the Communist Party of Thailand. The Thai government nonetheless chose to adjust its foreign policy in away appropriate to the changed situation. The Ministry of Foreign Affairs in particular played a significant role in agenda setting and implementing of the policy of establishing diplomatic relations with the Communist countries. A consequence was that in the midst of the changing international environment, Thailand could maintain her national security, a national interest.

Keywords: *Cold War, Vietnam War, international politics, Thai foreign policy, Ministry of Foreign Affairs*

*Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Road, Pathumwan District, Bangkok 10330. Email: sibordeenps@yahoo.com

**Received March 13, 2017; Accepted April 20, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 35-61
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การปรับนโยบายต่างประเทศไทย (พ.ศ.2516 ถึง 2519)**

ศิบดี นพประเสริฐ*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอถึงอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่มีต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยระหว่าง พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 ไม่ว่าจะเป็นการที่สหรัฐฯ ไม่ประสบความสำเร็จในสงครามเวียดนาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีน รวมไปถึงการที่รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่สุด อันส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย ทั้งการปรับความสัมพันธ์ให้อยู่ในระดับปกติกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและกลุ่มประเทศอินโดจีน ได้แก่ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชาประชาธิปไตย รวมไปถึงการปรับลดความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ แม้ว่าในช่วงนั้น รัฐบาลไทยจะยังคงมีมโนทัศน์ (Perception) ที่หวั่นเกรงการขยายตัวของคอมมิวนิสต์โดยยังคงมีนโยบายความมั่นคงภายในที่ต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ในด้านการต่างประเทศแล้ว รัฐบาลไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงการต่างประเทศไทยกลับมีบทบาทสำคัญในการปรับนโยบาย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดวาระนโยบาย (Agenda setting) และการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ นั่นคือการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศคอมมิวนิสต์ ผลที่ตามมาก็คือ การที่ไทยสามารถรักษาผลประโยชน์แห่งชาติด้านความมั่นคงได้ในอีกทางหนึ่ง ท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ: *สงครามเย็น, สงครามเวียดนาม, การเมืองระหว่างประเทศ, นโยบายต่างประเทศ, กระทรวงการต่างประเทศ*

*นิสิตระดับปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล sibordeenps@yahoo.com

**ได้รับบทความ 13 มีนาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 20 เมษายน 2560

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอถึงอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่มีต่อบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการดำเนินการปรับนโยบายต่างประเทศของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดวาระนโยบาย (Agenda setting) และการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) โดยกระทรวงการต่างประเทศมีทั้งบทบาทนำและบทบาทตาม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ ในช่วงรัฐบาลทหาร กระทรวงการต่างประเทศไม่อาจมีบทบาทเท่ากับผู้นำกองทัพในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แต่ด้วยประสบการณ์ของคณะทำงานในกระทรวงที่สามารถอ่านและทำนายสถานการณ์ระหว่างประเทศในช่วงนั้นว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขึ้น กระทรวงการต่างประเทศจึงได้ตั้งคณะศึกษาทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับนโยบายต่างประเทศในอนาคต และก็ได้เกิดการปรับนโยบายต่างประเทศขึ้นจริงในเวลาต่อมาโดยกระทรวงการต่างประเทศมีบทบาทนำ บทความนี้จะได้กล่าวถึงการปรับนโยบายต่างประเทศของไทย 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) การปรับความสัมพันธ์ของไทยกับสหรัฐอเมริกา 2) การปรับความสัมพันธ์ของไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และ 3) การปรับความสัมพันธ์ของไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีน

กระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศนอกจากจะได้รับอิทธิพลมาจากการเมืองภายในรัฐอันมีรูปแบบที่เป็นไปตามมโนทัศน์ของผู้กำหนดนโยบายที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเผด็จการทหารหรือรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งแล้ว สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศก็เป็นอีกปัจจัยที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ดังแผนภูมิที่ 1 ต่อไปนี้

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

แผนภูมิที่ 1:

ผลของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

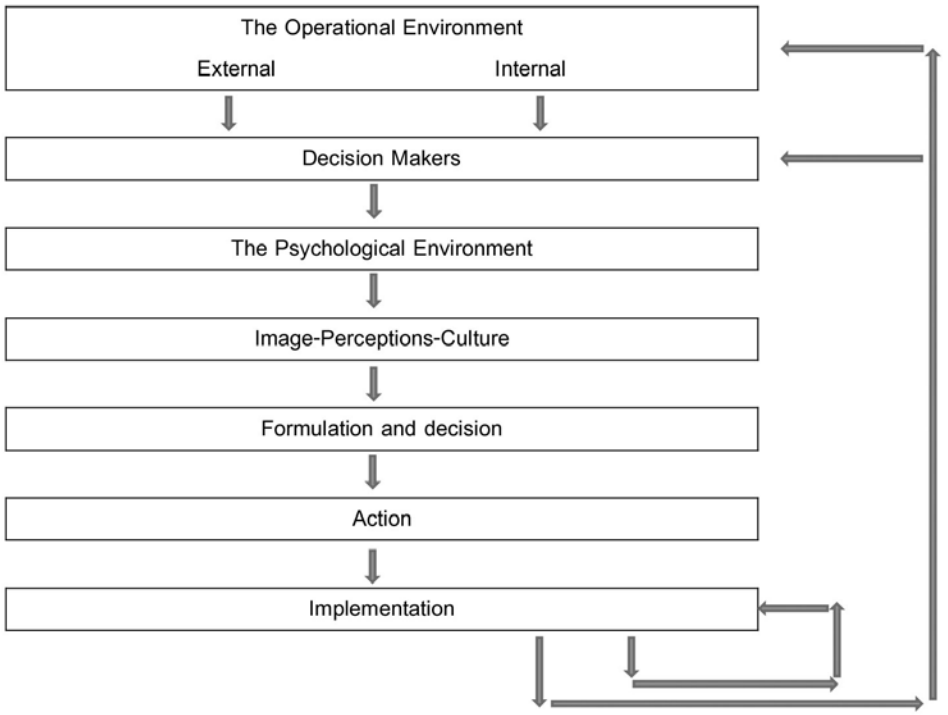

ที่มา: Brighi and Hill (2012, 151)

จากแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าทั้งการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศต่างก็เป็นปัจจัยนำเข้าที่จะนำไปสู่การกำหนดวาระนโยบายต่างประเทศ (Agenda-setting) ที่เหมาะสมแก่สถานการณ์ แต่ในกรณีของไทยในช่วง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 นั้น กลับปรากฏว่าการเมืองระหว่างประเทศเป็นองค์ประกอบหลักที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงสงครามเย็น นโยบายต่างประเทศของไทยมีลักษณะที่เป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ เพื่อต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาครวมไปถึงการที่ไทยได้สนับสนุนสหรัฐฯ ในการทำสงครามเวียดนามแต่เมื่อการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการที่ประชาชนสหรัฐฯ ต่อต้านสงครามเวียดนาม ซึ่งส่งผลให้ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน เริ่มดำเนินนโยบายถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากเวียดนาม และเริ่มปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนด้วย การเปลี่ยนแนวนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ เช่นนี้ ส่งผลต่อแนวนโยบายต่างประเทศของไทยจนนำมาสู่การปรับนโยบายดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การปรับความสัมพันธ์ของไทยกับสหรัฐอเมริกา

การที่ไทยปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ มีสาเหตุสำคัญมาจากการเมืองระหว่างประเทศ นั่นคือ การที่สหรัฐฯ ปรับความสัมพันธ์ในลักษณะปกติกับจีน และการที่สหรัฐฯ ส่งสัญญาณถึงการถอนตัวออกจากสงครามเวียดนาม ผ่านหลักการนิกสัน (Nixon Doctrine) ที่ให้กิจการด้านความมั่นคงของรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่อาจนับรวมเป็นผลประโยชน์อันมีนัยสำคัญของสหรัฐฯ จนถึงขนาดที่สหรัฐฯ จะต้องเข้าไปรับประกันความมั่นคงนั้น (Clough 1975, 189) กล่าวคือ รัฐบาลสหรัฐฯ เห็นว่าความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของสหรัฐฯ อีกต่อไป แต่ในทางกลับกัน รัฐต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องรับผิดชอบความมั่นคงของตนเอง ประกอบกับการที่ประธานาธิบดีนิกสันเดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่งอย่างเป็นทางการ (Ma 1980, 22-23) แน่นอนว่าสัญญาณเช่นนี้ส่งผลให้กระทรวงการต่างประเทศไทยเริ่มปรับตัวตามสหรัฐฯ ด้วยการตั้งคณะทำงานศึกษาการปรับความสัมพันธ์กับจีนในเบื้องต้น และนำมาสู่การปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ในเวลาต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองระหว่างประเทศข้างต้นเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายต่างประเทศ โดยเมื่อครั้งที่ทหารยังมีอำนาจในการเมืองไทย รัฐบาลไทยเลือกดำเนินวิเทโศบายที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ เนื่องจากมโนทัศน์ (Perception) ของผู้นำไทยที่หวาดกลัวการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อสถานการณ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงแล้ว มโนทัศน์ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังที่ เตช บุนนาค หนึ่งในบุคคลสำคัญที่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน กล่าวไว้ว่า

> **"***...สหรัฐฯ กำลังหาทางออกจากสงครามเวียดนาม แปลว่าอะไร หาทางออกจากสงครามเวียดนาม ก็จะทิ้งเวียดนาม... ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ประเทศไทยก็จะต้องเตรียมการรับสถานการณ์นั้น จะต้องเปิดบทใหม่ของการต่างประเทศของไทย...***"** (Tej Bunnag 2016)

จากที่กล่าวไปแล้วว่า จุดเริ่มต้นของการปรับความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ นั้น มาจากการที่สหรัฐฯ ปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน รวมไปถึงการที่สหรัฐฯ ประกาศหลักการนิกสัน ที่มีผลต่อการดำเนินสงครามเวียดนาม เมื่อสภาพแวดล้อมภายนอกที่สำคัญมีการเปลี่ยนแปลงไปคือการเปลี่ยนทิศทางนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ กระทรวงการต่างประเทศไทยจึงมีบทบาทริเริ่มในการตั้งวาระนโยบายโดย

> **"***...แล้วหลังจากปี 2512 ท่านรัฐมนตรีถนัดท่านก็ตั้งกลุ่มทำงานขึ้น เพื่อที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน โดยมีหม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี เป็นประธาน แล้วท่านก็ได้เริ่มต้นติดต่อกับจีนผ่านฝรั่งเศสบ้าง ผ่านยูโกสลาเวียบ้าง...***"** (Tej Bunnag 2016)

การปรับนโยบายต่างประเทศกับสหรัฐฯ มีความเด่นชัดมากขึ้นในรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นับแต่การแถลงนโยบายต่างประเทศต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2518 อันนับได้ว่าเป็นการตั้งวาระนโยบายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

> *"...เพื่อให้เกิดดุลยภาพในความสัมพันธ์กับประเทศอภิมหาอำนาจ รัฐบาลนี้...จะให้มีการถอนทหารต่างชาติออกจากประเทศไทยในระยะเวลา 1 ปี..."* (The National Assembly 1975, 17)

นอกจากนี้ ก่อนที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะแถลงนโยบายต่างประเทศต่อรัฐสภา นิสสัย เวชชาชีวะ โฆษกกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้แถลงว่าฐานทัพสหรัฐฯ ที่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินไทยให้ตกเป็นของรัฐบาลไทย ส่วนทหารสหรัฐฯ ทั้งหมดให้ถอนออกจากประเทศไทยก่อนวันที่ 20 มีนาคม 2519 อีกด้วย (Ma 1980, 21) การแถลงนโยบายเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายต่างประเทศไทยแนวใหม่ที่ต้องการลดพันธะกับสหรัฐฯ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอินโดจีนที่สหรัฐฯ ไม่อาจเอาชนะในสงครามเวียดนาม รัฐบาลนิยมตะวันตกที่เวียดนามใต้และรัฐบาลลอนนอลในกัมพูชาต้องลงจากอำนาจด้วยชัยชนะของฝ่ายสังคมนิยม ไม่มีแนวป้องกันคอมมิวนิสต์สำหรับไทยในอินโดจีนส่งผลให้รัฐบาลไทยไม่อาจดำเนินนโยบายต่างประเทศในรูปแบบเดิมได้อีกต่อไป (Surachart Bamrungsuk 2016, 51) อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ นั้นมิได้ใกล้ชิดกันดังเดิม กอปรกับความสัมพันธ์ระหว่างสามมหาอำนาจได้แก่ สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีน เกิดการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัฐมหาอำนาจ ส่งผลสืบเนื่องมาถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่อยู่ในค่ายมหาอำนาจฝ่ายเสรีนิยมที่ต้องปรับนโยบายเช่นเดียวกัน (Sala Likhitkul 1985, 68)

ในช่วงที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แถลงนโยบายว่าจะให้สหรัฐฯ ถอนทหารออกจากไทยภายใน 1 ปี สหรัฐฯ ยังคงมีทหารประจำการในไทย 25,000 นาย และเครื่องบิน 350 ลำ ขบวนการนิสิตนักศึกษาได้เริ่มกดดันให้รัฐบาลดำเนินการให้สหรัฐฯ ถอนฐานทัพออกไป (Bhansoon Ladavalya 1980, 151) และในระหว่างการถอนทหารสหรัฐฯ นี้ ได้เกิดประเด็นที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ ประการแรกคือกรณีมายาเกวซ อันเป็นเรือบรรทุกสินค้าของสหรัฐฯ ที่แล่นจากฮ่องกงมายังสัตหีบ ได้ถูกรัฐบาลกัมพูชาจับในน่านน้ำที่ห่างจากฝั่งกัมพูชาราว 60 ไมล์ (Julaporn Euarukskul 1986, 18) ทั้งนี้เมื่อสหรัฐฯ ตัดสินใจเข้าช่วยตัวประกันจากกรณีดังกล่าวนั้น รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไม่อนุญาตให้สหรัฐฯ ใช้ฐานทัพอู่ตะเภาเป็นจุดปฏิบัติการ สหรัฐฯ จึงหันไปขออนุญาต พล.ต.ประมาณ อดิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุดแทน ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่พอใจ อาจกล่าวได้ว่าวิกฤตการณ์มายาเกวซส่งผลต่อทัศนะของรัฐบาลไทยอย่างมากว่าถึงเวลาของการปรับนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงไทยแล้ว และการเคลื่อนไหวกรณีมายาเกวซนี้เองที่ได้เปิดช่องให้รัฐบาลไทยเกิดความคล่องตัวในการปรับนโยบายได้มากขึ้น (Surachart Bamrungsuk 2016, 51) และจากกรณีมายาเกวซนี้

เองที่ส่งผลให้เกิดการต่อต้านสหรัฐฯ อย่างรุนแรงในกรุงเทพฯ และเป็นตัวเร่งให้กระบวนการถอนทหารสหรัฐฯ เป็นไปโดยเร็วมากยิ่งขึ้นอีกด้วย (Bhansoon Ladavalya 1980, 153)

ปัญหาประการต่อมาคือการที่สหรัฐฯ ยังคงเจ้าหน้าที่ที่มิใช่ทหารไว้ในไทยจำนวนประมาณ 3,000 คน ไม่ว่าจะเป็นที่ท่าอากาศยานอู่ตะเภา จ.ระยอง ค่ายรามสูร จ.อุดรธานี สถานีเรดาร์ที่ดอยอินทนนท์ จ.เชียงใหม่ รวมไปถึงสถานีดาวเทียมที่ อ.เกาะคา จ.ลำปาง ประเด็นนี้ไม่ได้เป็นที่รับรู้กันในสาธารณะ และยังเป็นข้อกังขาด้วยว่ารัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ และกระทรวงการต่างประเทศได้ทราบเรื่องนี้หรือไม่ ทั้งที่ได้แถลงนโยบายที่จะให้ถอนทหารสหรัฐฯ ต่อรัฐสภาไปแล้ว ทั้งนี้ ก่อนที่จะถึงกำหนดให้สหรัฐฯ ถอนทหารออกจากไทยให้หมดในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ได้มีรายงานของเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ที่ระบุว่าการถอนทหารออกไปนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ทางเทคนิคที่จะอยู่ในไทยต่อไป กรณีนี้คือกรณีค่ายรามสูร ซึ่งไม่เพียงแต่จะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ เสื่อมทรามลงเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดข้อขัดแย้งและการต่อสู้ในระบบราชการไทย นั่นคือกระทรวงการต่างประเทศกับกระทรวงกลาโหม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการต่อสู้กันระหว่างข้าราชการฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน (Bhansoon Ladavalya 1980, 153-154)

หน่วยงานของสหรัฐฯ ที่อยู่ในไทยต่อไปหลังวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2519 ได้แก่ คณะที่ปรึกษาทางการทหารสหรัฐฯ หรือ จัสแมค (Joint United States Military Advisory Group : JUSMAG) เจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่ทหาร (Non-combat forces) และเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิค (Residual technicians) อันอยู่ในฐานะที่ปรึกษาทางทหาร อันเป็นผลจากข้อตกลงลับ 2 ฉบับ ได้แก่ ข้อตกลงว่าด้วยการวิจัยและพัฒนาวิทยุโทรคมนาคมของสหรัฐฯ พ.ศ. 2507 และข้อตกลงว่าด้วยการวิจัยและพัฒนาทางด้านการจัดตั้ง การควบคุม และการสนับสนุนวิทยุโทรคมนาคมในไทย พ.ศ. 2508 อันเป็นที่มาของการจัดตั้งค่ายรามสูร และยังสืบย้อนต่อเนื่องไปถึงข้อตกลงความช่วยเหลือทางทหาร พ.ศ. 2493 ได้อีกด้วย โดยข้อตกลงทั้งสองฉบับข้างต้นลงนามโดย พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และเกรแฮม มาร์ติน (Graham Martin) เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย โดยที่เจ้าหน้าที่เทคนิคของสหรัฐฯ ที่ประจำการทั้งที่อู่ตะเภา จ.ระยอง อ.เกาะคา จ.ลำปาง และฐานทัพอื่นๆ ได้รับเอกสิทธิ์ทางการทูตตามข้อตกลงลับทั้งสองข้างต้น แน่นอนว่ารัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และกระทรวงการต่างประเทศมองสิ่งที่เกิดขึ้นว่าไม่เหมาะสมต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ (Bhansoon Ladavalya 1980, 157-158)

กระทรวงการต่างประเทศพบข้อตกลงลับทั้งสองฉบับหลังจากเกิดกรณีมายาเกวซโดยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ สั่งให้กระทรวงการต่างประเทศทบทวนข้อตกลงไทย-สหรัฐฯ ทุกฉบับ อันเป็นการแสดงสัญญาณว่าไทยไม่พอใจรัฐบาลสหรัฐฯ ทั้งนี้ จากการที่สหรัฐฯ ยังคงเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคไว้ในไทยเป็นจำนวน 4,000 คน (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1976a, 46) นั้น รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เห็นว่าข้อเสนอของสหรัฐฯ ข้างต้นจะเป็นสาเหตุหลักให้การเจรจาที่จะคงค่ายรามสูรไว้นั้นล้มเหลว ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เคยปรารภไว้ว่า ***"...เราต้องตัดสินใจ เราต้องการเอกอัครราชทูตอเมริกันประจำประเทศไทยถึง 4,000 คนเชียวหรือ..."*** เนื่องจากในทัศนะของรัฐบาลไทย มองว่าเจ้าหน้าที่เทคนิคเหล่านี้ก็คือ

ส่วนหนึ่งของกองทัพสหรัฐฯ ที่มาราชการสงคราม เวียดนาม และเมื่อสงครามจบลงแล้วก็ควรเดินทางกลับไป (Bhansoon Ladavalya 1980, 159) และกรณีค่ายรามสูรนี้เองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงกลาโหม อันสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ต้องการให้สหรัฐฯ ตระหนักว่ากระบวนการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศในรัฐบาลของท่านเปลี่ยนแปลงไปจากรัฐบาลก่อนยุค 14 ตุลาฯ แล้ว และรัฐบาลชุดนั้นได้ตัดสินใจที่จะให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกไปโดย อานันท์ ปันยารชุน หัวหน้าคณะเจรจาเรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ ได้กล่าวถึงเรื่อง "New ground rules" อันหมายถึงกรอบการดำเนินความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่จะเอื้อต่อผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ ที่ไทยจะได้นำเสนอต่อสหรัฐฯ ในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2519 (Thailand. Ministry of Foreign Affairs. 1976b, 17)

"New ground rules" ประกอบไปด้วยหลักการ 7 ประการ ได้แก่ 1) ทรัพย์สินและบุคลากรของสหรัฐฯ อยู่ภายใต้อำนาจกฎหมายไทย ถ้าไม่ได้รับการยกเว้นจากข้อตกลงระหว่างรัฐบาลทั้งสองประเทศ 2) ทรัพย์สินและบุคลากรของสหรัฐฯ จะไม่ถูกนำมาใช้คุกคามหรือแทรกแซงอำนาจอธิปไตยของรัฐใด ๆ 3) เพื่อผลประโยชน์และความร่วมมือของทั้งสองประเทศ จะต้องมีการทำรายงานส่งถึงรัฐบาลไทยเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพย์สินหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น 4) การฝึกอบรมต่าง ๆ จะต้องใช้บุคลากรฝ่ายไทยแทนบุคลากรของฝ่ายสหรัฐฯ 5) บุคลากรของฝ่ายสหรัฐฯ ที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาดำเนินการทางด้านอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ จะต้องไม่มีจำนวนมากไปกว่าที่รัฐบาลไทยให้ความยินยอม 6) เอกสิทธิ์ของเจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคของสหรัฐฯ ไม่แตกต่างกับที่เจ้าหน้าที่ทางเทคนิคของประเทศอื่นได้รับ 7) ข้อตกลงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือแต่ละประการนั้นจะยังคงอยู่ในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี แต่อาจทบทวนให้ต่ออายุ หรืออาจให้สิ้นสุดลงก่อนระยะเวลา 2 ปีก็ได้ โดยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับรองหลักการ 7 ประการของกระทรวงการต่างประเทศนี้ แม้ว่ามีเสียงคัดค้านมาจากบางส่วนของกองทัพ เช่น กองบัญชาการทหารสูงสุดก็ตาม (Bhansoon Ladavalya 1980, 167-168)

กรณีค่ายรามสูรนี้ได้ก่อให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายราชการทหารกับพลเรือนของไทย โดยกระทรวงกลาโหมต้องการให้คงค่ายรามสูรนี้ไว้เพื่อใช้สอดส่องความเคลื่อนไหวกองทัพกลุ่มประเทศอินโดจีน และเมื่อใกล้ถึงกำหนดที่สหรัฐฯ จะต้องถอนฐานทัพออกไปทั้งหมดภายในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2519 ก็จะยิ่งเห็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายทหารและพลเรือนได้ชัดมากขึ้น เช่น การที่พลเอกฉลาด หิรัญศิริ ให้สัมภาษณ์ว่า ในฐานะที่รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เป็นรัฐบาลรักษาการ ก็ควรที่จะให้รัฐบาลใหม่หลังการเลือกตั้งเป็นผู้ตัดสินใจในประเด็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคของสหรัฐฯ ประเด็นนี้ นายอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศก็ตอบโต้ว่านโยบายที่ให้สหรัฐฯ ถอนทหารออกจากไทยนั้นไม่ใช่นโยบายใหม่ แต่เป็นนโยบายที่รัฐบาลได้แถลงต่อรัฐสภามาแล้วตั้งแต่วันที่ 19 มีนาคม 2518 อันมีผลผูกพันให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามที่แถลงนโยบายไว้ (Bhansoon Ladavalya 1980, 173-174)

ผู้นำกองทัพไทยกังวลเป็นอย่างมากกับการถอนตัวของสหรัฐฯ ออกจากไทย จนถึงกับมีข่าวลือว่าจะเกิดรัฐประหารในช่วงรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ โดยมีสัญญาณบางประการ เช่น พลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการทหารบก มีคำสั่งให้กองทัพบกเตรียมความพร้อมใน พ.ศ. 2519 หรือการที่ผู้บัญชาการ

ทหารบกเตือนว่าการรัฐประหารอาจเกิดขึ้นก่อนการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 (Bhansoon Ladavalya 1980, 175) หรือในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำเนินการปฏิวัติ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นได้รับสั่งให้พลเรือเอกสงัดไปขอคำปรึกษาทางกฎหมายจากนายธานินทร์ กรัยวิเชียร (Boonchana Atthakorn 1982) และเพียงสองวันก่อนวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2519 ก็ยังมีสัญญาณบางประการมาจากพลเรือเอกสงัด ชะลออยู่อีกด้วย ทั้งนี้ แม้ว่าสัญญาณจากกองทัพจะเป็นเพียงการป้องปรามเพื่อมิให้เกิดความรุนแรงขึ้น แต่อีกนัยหนึ่งก็ส่งผลให้เกิดข่าวลือทั่วไปว่าจะเกิดการรัฐประหาร ทั้งนี้ยังไม่นับรวมถึงความขัดแย้งภายในรัฐบาลในเรื่องการแต่งตั้งรัฐมนตรีตำแหน่งสำคัญ เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และเรื่องการแต่งตั้งผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพด้วย (Bhansoon Ladavalya 1980, 176)

อย่างไรก็ตาม นโยบายต่างประเทศของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้นำมาสู่การปิดฐานทัพสหรัฐฯ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันที่ 31 มกราคม 2519 รวมไปถึงการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากไทย (Ma 1980, 21) อาจกล่าวได้ว่า การปรับนโยบายต่างประเทศกับสหรัฐฯ อันมีผลให้ไทยมีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นบทบาทที่สำคัญของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยมีกระทรวงการต่างประเทศมีบทบาทนำในการดำเนินการ อันมีพื้นฐานมาจากความดำริริเริ่มของคณะทำงานที่ พ.อ. (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ ได้ตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา แม้ว่าในท้ายที่สุดแล้ว การปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ จะส่งผลอย่างมีนัยสำคัญมาเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกองทัพ และส่งผลให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้คะแนนเสียงเพียง 23,634 คะแนน พ่ายแพ้นายสมัคร สุนทรเวช ที่ได้คะแนนเสียงถึง 33,335 คะแนน ในเขตดุสิต ซึ่งผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นทหาร จากการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 (Bhansoon Ladavalya 1980, 175-176)

ต่อมาในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นโยบายต่างประเทศที่จะให้สหรัฐฯ ถอนทหารออกไปจากไทยก็ได้รับการสานต่อจนเสร็จสมบูรณ์ โดยที่พิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้มีแถลงการณ์ร่วมกับ ชาร์ลส์ เอส. ไวท์เฮาส์ (Charles S. Whitehouse) เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย ในเรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากไทย มีสาระสำคัญว่า

> *"...เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ได้ยืนยันแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่าสถานีเรดาร์ที่ค่ายรามสูรจะปิดตัวลงในวันที่ 20 มิถุนายน ส่วนท่าเรือน้ำลึกที่สัตหีบจะถูกส่งมอบแก่รัฐบาลไทยในวันที่ 15 กรกฎาคม และสำนักงานใหญ่ของแมคไทย (MACTHAI) จะถูกปิดในวันที่ 20 กรกฎาคม ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นการถอนทหารออกไปจากไทยอย่างสมบูรณ์ภายใต้ความเห็นพ้องต้องกันของรัฐบาลทั้งสอง..." (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1976e, 38-39)*

2. การปรับความสัมพันธ์ของไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นสงครามเย็น มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่สอดคล้องกับสหรัฐฯ เพื่อหยุดยั้งการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ (Smairob Suthiwart-Narueput 1985, 23) โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สนับสนุนฝ่ายโลกเสรีภายใต้การนำของสหรัฐฯ แต่ถึงกระนั้น แม้ว่ารัฐบาลจอมพล ป. สนับสนุนการดำเนินนโยบายสนับสนุนฝ่ายโลกเสรีโดยเปิดเผย แต่จอมพล ป. เองกลับเริ่มดำริที่จะไม่ผูกพันกับสหรัฐฯ อย่างใกล้ชิด (Sirin Phathanothai 2010, 61) ประกอบกับการที่ไทยได้เข้าร่วมการประชุมแอฟโร-เอเชีย ที่เมืองบันดุง อินโดนีเซีย ทำให้กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงมีโอกาสสนทนากับนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหลของจีน และได้ทราบถึงหลักปัญจศีล 5 ประการ (Wan Waithayakon 1999, 100) ของจีนที่จะอยู่ร่วมกับประเทศอื่นอย่างสันติ อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองยุคใหม่ระหว่างไทยกับจีนเริ่มตื่นตัวมากขึ้น อันเนื่องมาจากการประชุมที่บันดุงนี้เอง (Ari Bhirom 2005, 23-24)

นอกจากบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. ยังต้องการสร้างความสัมพันธ์กับจีนอย่างไม่เป็นทางการโดยไม่อาจปฏิเสธความจำเป็นในการอยู่ร่วมกับจีน เพราะ *"...อเมริกาอยู่ไกล ส่วนจีนอยู่ใกล้เรา..."* ดังนั้น ไทยจึงต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศสองด้าน ด้านหนึ่งคือการสร้างความสัมพันธ์กับจีนอย่างไม่เป็นทางการ ด้านหนึ่งคือการรักษาความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ต่อไป (Sirin Phathanothai 2010, 56-58) แต่เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. เมื่อ พ.ศ. 2500 ได้ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ในทางลับกับรัฐบาลจีนสิ้นสุดลงตามไปด้วย

ต่อมา เมื่อสหรัฐฯ เริ่มปรับความสัมพันธ์กับจีนให้อยู่ในระดับปกติ เช่น การที่คณะนักกีฬาเทเบิลเทนนิสของสหรัฐฯ เดินทางไปแข่งขันที่กรุงปักกิ่งใน พ.ศ. 2514 หรือการที่มีข่าวว่าเฮนรี คิสซิงเจอร์ เดินทางไปเยือนปักกิ่งในทางลับ รวมไปถึงการที่ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน มีกำหนดการเดินทางไปเยือนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 ซึ่งไทยเองก็มีท่าทีตอบสนองต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยจอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับจีนว่า แม้ว่าสหประชาชาติได้รับรองจีนเข้าเป็นสมาชิกแล้ว แต่ไทยขอสังเกตสถานการณ์ไปพลางก่อน เนื่องจากสถานการณ์รอบด้านไทยนั้นยังคงมีการสนับสนุนการก่อความไม่สงบภายในประเทศ (Siri Premchitr 1972, 467-468)

การปรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนให้อยู่ในระดับปกตินั้น เริ่มกระบวนการมาตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยในช่วงแรก กระทรวงการต่างประเทศยังมิได้มีบทบาทนำ และยังไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งผู้แทนไทยคณะแรกที่เดินทางไปจีน นั่นคือ คณะเทเบิลเทนนิส โดยมีพล.ต.ท. ชุมพล โลหะชาละ เป็นหัวหน้าคณะ และประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เป็นที่ปรึกษา (Vidhya Vejjajiva 2014, 229) อันเนื่องมาจากจีนได้เชิญนักกีฬาไทยไปแข่งขันรายการเทเบิลเทนนิสมิตรภาพที่จีนเป็นเจ้าภาพ (Abhivadh Varnakara 1997, 94) ด้วยเหตุที่ประสิทธิ์เชื่อว่าการมีความสัมพันธ์กับจีนจะเป็นประโยชน์มหาศาลกับไทย

โดยเฉพาะด้านความมั่นคง (Preecha Hongkrailert 1999, 85-87) นับได้ว่าประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงไทยคนแรกที่ได้สนทนากับนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหลที่กรุงปักกิ่ง ทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ (Ma 1980, 35) และก่อนออกเดินทางจอมพลประภาส จารุเสถียร ประธานกีฬาโอลิมปิกได้นำคณะเข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลลาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (Siri Premchitr 1972, 11) และยังได้เข้ากราบลาจอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติ (Abhivadh Varnakara 1997, 95) และทางรัฐบาลจีนได้ต้อนรับคณะจากไทยในฐานะแขกพิเศษของรัฐบาลจีนอีกด้วย

ต่อมา กระทรวงการต่างประเทศมีบทบาทนำในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีน โดยมีการส่งคณะผู้แทนไทยตามคำเชิญของฝ่ายจีนผ่านสถานกงสุลใหญ่ไทย ณ ฮ่องกง เพื่อไปเยี่ยมชมงานแสดงสินค้าที่นครกวางเจา โดยประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นหัวหน้าคณะ ประชา คุณะเกษม กงสุลใหญ่ ณ ฮ่องกงเป็นที่ปรึกษา และมีโอกาสได้พบรองนายกรัฐมนตรีจีนและยังมีรายงานการเดินทางอย่างเป็นทางการ นับเป็นการดำเนินการแรกของกระทรวงการต่างประเทศในการติดต่อกับจีน (Vidhya Vejjajiva 2014, 229) ต่อมา กระทรวงการต่างประเทศยังได้เตรียมเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ดังความว่า

> *"...พอมาถึงปี 2512 เราก็จะสามารถกลับไปอ้างถึงการที่เสด็จในกรมฯ พบกับโจวเอินไหล...แล้วหลังจากปี 2512 ท่านรัฐมนตรีถนัดท่านก็ตั้งกลุ่มทำงานขึ้น เพื่อที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน โดยมีหม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี เป็นประธาน แล้วท่านก็ได้เริ่มต้นติดต่อกับจีนผ่านฝรั่งเศสบ้าง ผ่านยูโกสลาเวียบ้าง เพราะฉะนั้นในปี 2512 จนถึง 2518 ใช่ว่าเราไม่ได้ทำงาน 2516 ผมไปจีนครั้งแรก...เป็นคำสั่งของท่านรัฐมนตรีถนัด และคนที่เขาใช้เป็นกลุ่มทำงานนี้ก็เป็นเด็ก ๆ ทั้งนั้นเลย อายุต่ำกว่า 30 ผมเองตอนนั้นก็ 26-27..."* (Tej Bunnag 2016)

แต่การดำเนินการข้างต้นก็มีอุปสรรคเนื่องจากการรัฐประหารในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ส่งผลให้ถนัด คอมันตร์ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ แต่ต่อมาก็มีการรื้อฟื้นกลับมาดำเนินการอีกครั้ง เมื่อแผน วรรณเมธี เป็นอธิบดีกรมการเมือง และนับแต่ พ.ศ.2515 เป็นต้นมา แผน วรรณเมธี มอบหมายให้เตช บุนนาค ดำเนินการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับมองโกเลียและเกาหลีเหนือ ซึ่งเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ (Vidhya Vejjajiva 2014, 228) และแผน วรรณเมธี ยังได้มอบหมายให้เตช บุนนาค ดำเนินการในเรื่องความสัมพันธ์กับจีนอีกด้วย

> *"...ตอนที่ผมไปเมืองจีนครั้งแรกนั้น แล้วก็มีการเจรจากับจีนเพื่อปรับความสัมพันธ์เป็นครั้งแรก ก็ไปกับคุณแผนซึ่งตอนนั้นเป็นอธิบดี..."* (Tej Bunnag 2016)

ดังนั้น การดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับจีนให้เป็นปกติจึงเดินหน้าต่อไป ด้วยการที่เตช บุนนาค ได้พบกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายจีนในการประชุมคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (United Nations Economic Commission for Asia and the Far East: ECAFE) ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในเดือนเมษายน 2516 (Vidhya Vejjajiva 2014, 231) ต่อมาในเดือนมิถุนายน 2516 จีนได้ส่งคณะนักกีฬาเทเบิลเทนนิสมาเยือนไทย พร้อมกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศจีน ในโอกาสนี้ ไทยกับจีนได้สนทนาแลกเปลี่ยนกันในประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจอันเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (Ma 1980, 35) ต่อมาในเดือนสิงหาคม 2516 ได้เกิดการทูตระหว่างไทยกับจีนผ่านกีฬาแบดมินตัน แต่ถึงกระนั้น แม้ว่าจะมีการปูทางไปสู่การปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่กว่าจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการก็ต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 2 ปี เนื่องจากรัฐบาลจอมพลถนอมยังไม่เห็นความจำเป็นในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต และยังรวมไปถึงความหวาดระแวงจีนที่มีมาเนิ่นนาน และอิทธิพลของจีนคณะชาติที่ยังมีอยู่ในประเทศไทยด้วย (Vidhya Vejjajiva 2014, 231)

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ก็กลับไม่ได้เป็นตัวเร่งที่จะนำไปสู่การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนโดยทันที โดยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้มีแนวนโยบายต่างประเทศในอันที่จะ

> **"***...ดำเนินการเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับทุกประเทศที่แสดงความเป็นมิตรต่อประเทศไทย รวมทั้งประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน เสริมสร้างสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน...***"** (The National Assembly 1973, 9)

โดยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2516 ปรากฏความก้าวหน้าในการสานสัมพันธ์ไทยจีน คือการที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้นำคณะผู้แทนเยือนกรุงปักกิ่งเพื่อเจรจาซื้อน้ำมันดีเซลในราคามิตรภาพเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์พลังงานของไทย ดังนั้น สภานิติบัญญัติแห่งชาติจึงได้ยกเลิกกฎหมายที่ห้ามการค้ากับจีน และยังผ่อนปรนมาตรการการค้าขายกับจีนด้วย (Sarasin Viraphol 1976, 21) และต่อมาในปี พ.ศ. 2517 ที่รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เข้ารับตำแหน่งเป็นวาระที่สอง และได้มีการแถลงนโยบายต่างประเทศดังความว่า

> **"***...จะเป็นมิตรกับทุกประเทศที่เป็นมิตรกับประเทศไทย แม้ลัทธินิยมในระบบการปกครองการเศรษฐกิจและสังคมจะต่างกัน...จะเสริมสร้างสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น...***"** (The National Assembly 1974, 15-16)

ในช่วงนี้ก็ยังปรากฏว่ายังไม่มีความคืบหน้าในการปรับความสัมพันธ์กับจีน แม้จะมีการเยือนจีนของคณะกรรมการโอลิมปิกแห่งประเทศไทย โดยมี เตช บุนนาค ได้ร่วมไปในคณะ อันเนื่องมาจากการอภิปรายในสภานิติบัญญัติแห่งชาติในขณะนั้นประกอบกับการหารือในสภาความมั่นคงแห่งชาติที่ยังเกรงกลัวคอมมิวนิสต์ ดังนั้น เมื่อรัฐบาลยังไม่ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติงานก็ยังไม่อาจดำเนินการใด ๆ ต่อไปได้ (Vidhya Vejjajiva 2014, 241) ประกอบกับการที่รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ มีแนวคิดอนุรักษ์นิยมการบริหารราชการแผ่นดินจึงเต็มไปด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลชุดดังกล่าว ก็ดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยความระมัดระวังเช่นเดียวกัน (Tej Bunnag 2016)

เมื่อเข้าสู่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้แถลงนโยบายต่างประเทศต่อรัฐสภาว่าจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน *"...รัฐบาลนี้จะดำเนินการเพื่อให้มีการรับรองและมีความสัมพันธ์เป็นปกติกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน..."* (The National Assembly 1975, 201) ทางกระทรวงการต่างประเทศก็ยังคงมีบทบาทหลักในการดำเนินนโยบายโดยปฏิบัติงานไปตามนโยบายของรัฐบาล รวมไปถึงหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งในช่วงนั้น พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา เป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติดังเช่นที่เตช บุนนาค ได้เล่าถึงห้วงเวลาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจ

> *"... ตอนนั้นคุณสิทธิ เศวตศิลา ซึ่งตอนนั้นเป็นผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับอเมริกามาก ท่านก็มอบหมายให้คุณประสงค์ สุ่นศิริ ซึ่งตอนนั้นเป็นรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ให้ทำงานกับผมโดยตรง แก้ปัญหาทั้งหมดภายในระยะเวลาไม่เท่าไร ตั้งแต่พอเปลี่ยนรัฐบาล คุณสิทธิก็มอบให้คุณประสงค์ สุ่นศิริ ในฐานะรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเพื่อให้ทำเรื่องการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนโดยเฉพาะ ให้ดำเนินการให้ได้ตามที่รัฐบาลต้องการ...คุณประสงค์ สุ่นศิริ เป็นประธานและแก้ไขปัญหาไปได้หมด...ตอนที่เจรจากันครั้งสุดท้าย คุณอานันท์มอบหมายให้ผมเป็นผู้เจรจา พอกลับเข้ามาก็ยังเจรจาไม่เสร็จถามว่าคุณติดตรงไหน ผมบอกติดอยู่ตรงนี้ ผมเองตอนนั้นเป็นหัวหน้ากองแล้วก็ต้องการที่จะให้ได้มากที่สุด แต่ท่านบอกให้พอแล้ว ตอนนั้นเจรจารอบสุดท้ายกลางเดือนมิถุนายน 2518 ที่ปักกิ่ง..."* (Tej Bunnag 2016)

เมื่อพร้อมที่จะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงมีกำหนดการเดินทางเยือนกรุงปักกิ่งอย่างเป็นทางการ โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าสถานการณ์ในเอเชียเปลี่ยนแปลงไปมาก การสร้างสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของลัทธิการเมืองจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ การสร้างสัมพันธไมตรีกับจีนก็เช่นเดียวกัน โดยเป็นการดำเนินการระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลเป็นเรื่องระหว่างประชาชนชาวจีนกับประชาชนชาวไทยโดยไม่คำนึงถึงลัทธิการเมือง (Sala Likhitkul 1985, 75)

การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เดินทางไปสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนนั้น นอกจากจะได้พบกับเหมาเจ๋อตุงแล้ว ยังได้พบนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล และมีการลงนามในแถลงการณ์ร่วมเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตร่วมกับนายกรัฐมนตรีจีนอีกด้วย แม้ว่าเอกสารฉบับนี้จะไม่มีผลผูกมัดเช่นสนธิสัญญา แต่ก็แสดงเจตนารมณ์ทางการเมืองของทั้งสองประเทศที่จะมีความสัมพันธ์ปกติระหว่างกัน นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีไทยยังได้พบกับรองนายกรัฐมนตรีเติ้งเสี่ยวผิง โดยมีการสนทนาเพื่อให้อีกฝ่ายได้ทราบท่าทีระหว่างกัน

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระดับปกติแล้ว ยังเป็นการสร้างความสมดุลในนโยบายต่างประเทศของไทยกับประเทศมหาอำนาจอีกด้วย และในขณะเดียวกัน เพื่อเป็นการขจัดอุปสรรคจากการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน รัฐบาลไทยได้พิจารณากฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่มีมาแต่เดิมเพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ นอกจากนี้ การเดินทางไปเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนนี้ เป็นการเปิดความสัมพันธ์ในระดับรัฐบาลกับรัฐบาล ไม่เกี่ยวข้องกับการที่จะเจรจาขอให้รัฐบาลจีนยกเลิกการให้ความช่วยเหลือแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ประธานเหมาเจ๋อตุง นอกจากจะเป็นประมุขแห่งรัฐจีนแล้ว ยังเป็นประธานพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีนอีกด้วย เมื่ออยู่ในฐานะเช่นนั้น ก็มีความจำเป็นไปโดยปริยายที่จะต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศอื่น ๆ ซึ่งรวมไปถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วย แต่ทางด้านรัฐบาลจีนก็ได้ยืนยันอย่างหนักแน่นในอันที่จะไม่เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของไทยโดยเด็ดขาด

หลังจากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เสร็จสิ้นการเดินทางเยือนจีนอย่างเป็นทางการแล้ว ท่านได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้แทนสื่อมวลชนเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากภารกิจดังกล่าวทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง ดังความโดยสังเขปต่อไปนี้

> *"...เราได้ออกแถลงการณ์ร่วมกันเริ่มสัมพันธภาพทางการทูต นี่เป็นความสำเร็จขั้นแรก... นอกจากนั้นประโยชน์ที่รับในทางการเมืองชั้นแรกมีอีกอย่างหนึ่งคือความรู้จักกันเป็นส่วนตัวระหว่างคนในรัฐบาลไทยเช่นผมและท่านรัฐมนตรีชาติชายเป็นต้น ได้ไปคราวนี้เราได้รู้จักสนิทสนมกับผู้นำทางการเมืองของประเทศจีน... เพราะฉะนั้นต่อจากนี้ไปผมก็เข้าใจว่าทางฝ่ายรัฐบาลไทยและทางฝ่ายผู้นำทางการเมืองของจีนก็มีหนทางที่จะได้พูดจากัน มีเรื่องราวจะได้ปรึกษากันอย่างกันเอง...*
>
> *...สำหรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้นเราก็จะได้เริ่มไปมาหาสู่กัน มีการค้าขายกัน เท่าที่เจรจากันแล้วในคราวที่ไปนี้ ประเทศจีนเขาพร้อมที่จะซื้อสินค้าจากเราทันที 2-3 อย่าง คือยางดิบ น้ำตาลดิบแล้วก็ปอ มีเท่าไรก็ได้ เขารับซื้อทันที เรื่องข้าวนั้นเราได้เจรจากับเขา เขาบอกว่าการซื้อข้าวของเขาขึ้นอยู่กับแผน*

ใหญ่ของประเทศ เขามีแผนเศรษฐกิจ เขาได้กำหนดไปแล้วสำหรับแผนในปีนี้และปีหน้า แต่ว่าเขาก็จะไปรื้อฟื้นพิจารณาทบทวนใหม่เพื่อว่าอาจจะมีทางที่จะซื้อข้าวเราได้ นอกนั้นก็อาจจะมีสินค้าอื่น ๆ ที่เราจะขายเขาได้ ซึ่งเราก็จะต้องเจรจากันต่อไป...ส่วนทางฝ่ายเขานั้นพร้อมที่จะขายน้ำมันให้แก่เรา..."

"...เรื่องของพรรคคอมมิวนิสต์ก็เป็นเรื่องของพรรคคอมมิวนิสต์ เรื่องของรัฐบาลก็เป็นเรื่องของรัฐบาล... ก็รับว่าจะเป็นมิตรกันตลอดไป...ด้วยว่าประเทศจีนไม่มีความประสงค์ที่จะเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือประเทศอื่นใด...ผมมั่นใจว่าทางประเทศจีนจะมีทัศนะที่ดียิ่งขึ้นต่อเรากว่าที่เคยมีมาแต่ก่อนและก็จะมีจิตใจที่เป็นมิตร...ประธานกรรมการปฏิวัติแห่งคอมมูนที่นอกเมืองกวางเจาฝากลิ้นจี่มาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ...ฯลฯ...ไปก็ไปเจรจาเรื่องความเมือง บอกแล้วว่าไม่ได้ไปศึกษาเพื่อจะกลับมาทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศจีนคอมมิวนิสต์... ที่ไปคราวนี้ก็เพื่อจะทำให้หมดกังวล เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจอันดีและอื่น ๆ อีกมาก..." (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1975b, 1-4)

อาจกล่าวได้ว่า การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนนี้ นอกจากจะเป็นการปรับนโยบายต่างประเทศให้เหมาะสมกับสถานการณ์แล้ว การมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศคอมมิวนิสต์ก็ถือได้ว่าเป็นอีกหนทางหนึ่งในการสร้างความมั่นคงแก่รัฐไทย ในห้วงที่ไทยยังต้องต่อสู้กับการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนจะยังคงให้ความช่วยเหลือแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่อย่างน้อยการที่รัฐบาลจีนยืนยันที่จะไม่แทรกแซงกิจการภายในของไทยก็ถือได้ว่าเป็นการช่วยบรรเทาปัญหาความมั่นคงของรัฐไทยได้เช่นเดียวกัน

3. การปรับความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีน

การปรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนมีสาเหตุหลักมาจากปรากฏการณ์ระหว่างประเทศเช่นเดียวกัน นั่นคือ การที่สหรัฐฯ ไม่ประสบความสำเร็จในสงครามเวียดนาม และฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถเข้าครองอำนาจรัฐได้ทั้งหมดในกลุ่มประเทศอินโดจีน นำมาสู่สถานการณ์ใหม่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้ทุกรัฐในภูมิภาคต้องทบทวนนโยบายต่างประเทศของตนเสียใหม่และไทยเองก็อยู่ในเงื่อนไขเช่นเดียวกันนี้ด้วย นั่นคือการปรับนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใน 2 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ การรับรองรัฐบาลคอมมิวนิสต์ และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกลุ่มประเทศอินโดจีน (Ma 1980, 18-20) เช่นที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายต่างประเทศต่อรัฐสภาว่า

> *"...รัฐบาลนี้จะส่งเสริมการดำรงอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยยึดหลักการที่จะเป็นมิตรกับทุกประเทศที่มีเจตนาดีต่อประเทศไทย ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในอุดมการณ์ทางการเมือง และระบบการปกครอง และจะยึดหลักความยุติธรรมและความเสมอภาคเป็นสำคัญ ทั้งจะไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน..."* (The National Assembly 1975, 201)

ทั้งนี้หลังจากที่เวียดนามเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว เวียดนามได้กลายเป็นรัฐที่มีศักยภาพทางทหารแข็งแกร่งที่สุดในภูมิภาค ประกอบกับการที่กลุ่มคอมมิวนิสต์ทั้งในลาวและกัมพูชาสามารถเข้าครองอำนาจรัฐได้ทั้งในสองประเทศในปี 2518 นอกจากจะส่งผลให้ไทยไม่มีรัฐกันชนกับประเทศที่เป็นคอมมิวนิสต์แล้ว ยังกลายเป็นครั้งแรกที่รัฐไทยมีพรมแดนประชิดกับรัฐคอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรกอีกด้วย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงของไทย โดยเฉพาะในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Ma 1980, 40)

เมื่อดุลอำนาจในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ แนวนโยบายต่างประเทศไทยจึงต้องมีลักษณะที่สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นั่นคือนโยบายต่างประเทศที่เป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้กระทรวงการต่างประเทศได้มีบทบาทสำคัญในการปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามโดยใน พ.ศ. 2517 รัฐมนตรีต่างประเทศเวียดนามได้มีหนังสือถึงรัฐมนตรีต่างประเทศของไทย ขอให้ไทยดำเนินการให้สหรัฐฯ ถอนฐานทัพออกไปจากไทย ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน 2517 รัฐมนตรีต่างประเทศเวียดนามมีหนังสือถึงรัฐมนตรีต่างประเทศไทยอีกฉบับหนึ่ง แสดงท่าทีที่จะมีความสัมพันธ์อันดีกับไทยต่อไปในอนาคต โดยเสนอให้ไทยเสนอให้สหรัฐฯ ถอนทหาร และเมื่อนั้นการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามก็จะเริ่มต้นขึ้น (Owart Suthiwart-Narueput 1979?, 5)

ในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต เวียดนามได้ตั้งเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น 1) สิทธิในการกำหนดใจตนเองของแต่ละประเทศและการไม่แทรกแซงกิจการภายในระหว่างกัน 2) การไม่ยินยอมให้ต่างชาติใช้ดินแดนของตนเป็นฐานทัพเพื่อรุกรานและแทรกแซงต่อประเทศใดประเทศหนึ่ง 3) การดำเนินความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างไทยกับเวียดนาม อันรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน (Owart Suthiwart-Narueput 1979?, 5)

ความก้าวหน้าในการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับเวียดนามได้ปรากฏขึ้นไม่ว่าจะเป็นการที่ไทยต้อนรับคณะทูตจากเวียดนามเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2518 เพื่อเจรจาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทั้งสองประเทศ รวมไปถึงเรื่องฐานทัพสหรัฐฯ ในไทย เรื่องที่ไทยจะต้องคืนเครื่องบินของเวียดนามใต้ที่บินหลบหนีเข้ามาในไทยรวมไปถึงประเด็นผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามที่เข้ามาอยู่ในไทยตั้งแต่ช่วงพุทธทศวรรษ 2490 ทั้งหมดนี้นับได้ว่าเป็นสัญญาณที่ดีของความสัมพันธ์ที่เป็นทางการระหว่างสองประเทศ และในเดือนเดียวกันนี้เองที่คณะผู้แทนจากเวียดนาม นำโดยนายฟานเหียน (Phan Hien) รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศเวียดนาม ได้เดินทางมาเจรจาเรื่องการ

ปรับความสัมพันธ์ให้อยู่ในระดับปกติระหว่างไทยกับเวียดนาม

สาระสำคัญจากการเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามนั่นคือการปรับความสัมพันธ์สู่สภาวะปกติของทั้งสองประเทศ โดยไทยต้องยอมรับว่ารัฐบาลปฏิวัติชั่วคราวแห่งเวียดนามใต้มีสิทธิเหนือเครื่องบิน เรือเดินทะเล และอาวุธยุทโธปกรณ์อื่น ๆ ที่เจ้าหน้าที่รัฐบาลเวียดนามใต้ชุดก่อนนำเข้ามาในไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าไทยเคารพอธิปไตยของประชาชนในเวียดนามใต้ โดยไทยเองก็ต้องการคืนทรัพย์สินเหล่านี้แก่ผู้มีกรรมสิทธิ์อีกด้วย รวมไปถึงเรื่องทรัพย์สินของสถานทูตเวียดนามใต้ที่ไทยตกลงคืนให้แก่รัฐบาลปฏิวัติชั่วคราวแห่งเวียดนามใต้อีกด้วย (Owart Suthiwart-Narueput 1979?, 12-13)

นอกจากนี้ ยังมีการเจรจาระหว่างไทยกับเวียดนามเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างกัน และเพื่อปรับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศให้กลับเป็นปรกติ มีการจัดประชุมที่กรุงเทพฯ เมื่อ 21-25 พฤษภาคม 2518 โดยเจรจาในหลายประเด็น อาทิ การปรับความสัมพันธ์ให้เป็นปรกติ ที่เวียดนามคาดหวังว่าจะใช้ความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเพื่อประโยชน์ของเวียดนามเองในบริบทความสัมพันธ์กับจีน ส่วนไทยเห็นว่าควรเจรจาในลักษณะแสวงประโยชน์ต่างตอบแทนกัน ในขณะเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีปัญหาที่สนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชาวญวนอพยพในไทย หลักการที่ทั้งไทยและเวียดนามยึดถือในการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือการที่ไทยกับเวียดนามซึ่งยังไม่เคยมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันมาก่อน อาจใช้ช่องทางต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสร้างความใกล้ชิดระหว่างกัน เช่น เศรษฐกิจ การค้า และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น (Owart Suthiwart-Narueput 1979?, 17-19)

ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศได้ก้าวหน้าไปเป็นลำดับ จนถึงระดับที่พิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้เดินทางไปเยือนกรุงฮานอยอย่างเป็นทางการในเดือนสิงหาคม 2519 เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนาม ก่อนที่จะเดินทาง พิชัย รัตตกุล ได้หารือกับอานันท์ ปันยารชุนว่า

> *"...ผมปรึกษากับคุณอานันท์ว่าเราไปคราวนี้จะต้องทำให้สำเร็จ หาไม่แล้วเราคงกลับบ้านมือเปล่าจะยิ่งถูกโจมตีหนัก ถึงแม้เราจะไม่มีไพ่ในมือเหลือมากนัก หรือแทบจะไม่มีอะไรในมือที่จะไปต่อรองกับเวียดนามเลย แต่เราจะต้องไปเจรจาบนฐานของความเชื่อมั่นและหนักแน่นในตัวเรา..."* (Chariya Thanmak 2015, 90-91)

พิชัย รัตตกุลได้วางหลักการและจุดยืนของการเจรจาไว้ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) ไทยจะไม่ชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามตามที่เวียดนามเรียกร้อง 2) ประเด็นเครื่องบินและยุทโธปกรณ์ที่สหรัฐฯ เคลื่อนย้ายเข้ามาในไทยหลังสงครามเวียดนาม ที่ทั้งฝ่ายสหรัฐฯ และเวียดนามต่างอ้างกรรมสิทธิ์ ไทยมีจุดยืนว่าให้ทั้งสองประเทศไปเจรจากันเอง เมื่อได้ข้อตกลงแล้วไทยจึงจะส่งมอบเครื่องบินและยุทโธปกรณ์เหล่านั้นให้ประเทศนั้นไป 3) การขอเส้นทางการบินผ่านน่านฟ้าเวียดนาม 4) การขอให้เวียดนามปล่อย

คนไทยและชาวประมงไทย ตลอดจนเรือประมงที่ถูกเวียดนามยึด 5) เรื่องชาวญวนอพยพในไทย (Chariya Thanmak 2015, 90-91)

ทั้งนี้ ประเด็นชาวญวนอพยพในไทย ที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สืบเนื่องมาจนถึงรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นั้น พิชัย รัตตกุล ได้หารือกับอานันท์ ปันยารชุนดังความต่อไปนี้

> *"...ผมปรึกษากับคุณอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศและคณะ โดยได้ปรารภถึงเรื่องที่ผมเป็นห่วง ยังไม่พอใจในประเด็นนี้ คุณอานันท์กับคณะเห็นด้วย และในช่วงที่เจรจากันที่ฮานอย เมื่อหยิบเรื่องนี้ขึ้นมาเจรจา คณะของฝ่ายไทยจึงเสนอขอเติมข้อความในแถลงการณ์ร่วมในวรรคสุดท้าย ให้ได้ข้อความดังนี้ '...ทั้งสองฝ่ายตกลงกันที่จะตั้งคณะกรรมาธิการร่วมเพื่อพิจารณาเรื่องปัญหาเรื่องคนญวนอพยพในไทย ตลอดจนหาวิธีการและแบบแผนที่จะขนญวนอพยพเหล่านี้ออกไป...' แต่สุดท้ายสรุปคือ ทางเวียดนามยอมเซ็นตามที่เราขอเพิ่มข้อความตามร่างแถลงการณ์ใหม่..."* (Chariya Thanmak 2015, 95)

และในโอกาสการเดินทางเยือนครั้งนี้ ได้มีการจัดทำแถลงการณ์ร่วมระหว่างกันเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2519 ในประเด็นการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับเวียดนาม (Ma 1980, 43) โดยมีแถลงการณ์ร่วมทั้งสิ้น 2 ฉบับ โดยฉบับแรกกล่าวถึงผลของการเยือนในทางราชการของพิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ประเด็นที่มีการหารือระหว่างกัน และผลสรุปในเรื่องต่าง ๆ (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1976d, 41-43)

ส่วนอีกฉบับหนึ่ง คือ แถลงการณ์ร่วมเพื่อประกาศสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน รวมทั้งหลักการ 4 ประการ อันเป็นหลักการพื้นฐานของการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน ได้แก่

> *"...1. การเคารพในเอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดนของกันและกัน การไม่รุกราน การไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน ความเสมอภาค การได้ประโยชน์ร่วมกัน และการอยู่ร่วมกันโดยสันติ 2. การไม่ยินยอมให้ประเทศอื่นใดใช้ดินแดนของตนเป็นฐานเพื่อการรุกรานและการแทรกแซงประเทศอีกฝ่ายหนึ่งและประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม 3. การสถาปนาความสัมพันธ์ฉันมิตร และฉันเพื่อนบ้านที่ดี ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความเสมอภาคและการได้ประโยชน์ร่วมกัน การระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคโดยการเจรจา โดยยึดหลักความเสมอภาค ความเข้าใจ และการเคารพซึ่งกันและกัน 4. การพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค เพื่อสร้างสรรค์*

ประเทศเหล่านั้นให้เจริญ โดยคำนึงถึงสภาพการณ์พิเศษของแต่ละประเทศ เพื่อประโยชน์แห่งเอกราช สันติภาพ และความเป็นกลางอย่างแท้จริงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันจะเป็นการส่งเสริมสันติภาพในโลก..." (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1976c, 44-45)

ทั้งนี้ การลงนามในแถลงการณ์ร่วมฉบับที่จะเป็นหลักฐานในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตจะต้องขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรี โดยพิชัย รัตตกุล จะต้องส่งวิทยุเข้าไปยังกระทรวงการต่างประเทศ โดยมี เล็ก นานา รัฐมนตรีช่วยว่าการฯ กำลังรอฟังผลการเจรจา ทำให้ได้เห็นอุปสรรคประการหนึ่งของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังความต่อไปนี้

"...เมื่อผมบอกคุณเล็กว่าทุกอย่างเคลียร์หมดแล้ว ขออนุมัติ ครม. ด่วน เพราะขณะนั้น ครม. กำลังประชุมอยู่ รออยู่ 1 ชั่วโมงก็ไม่มีข่าว... ถ้า ครม. ไม่อนุมัติผมก็เซ็นไม่ได้...ได้ความว่าพรรคร่วมรัฐบาลที่มีความคิดขวาตกขอบไม่เห็นด้วย กลัวอย่างนั้นกลัวอย่างนี้ ผมก็ส่งวิทยุไปอีกเป็นครั้งที่ 3 บอกคุณเล็กว่า คุณไปบอกอาจารย์เสนีย์ว่า เรื่องนี้เป็นนโยบายของรัฐบาลและแถลงต่อรัฐสภาว่าเราจะทำอย่างนี้ บัดนี้เราทำสำเร็จแล้ว เพียงขอ ครม. อนุมัติ เพราะอาจารย์เสนีย์ในฐานะเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และเป็นหัวหน้ารัฐบาล อย่านั่งทำเป็นเฉย คุณเล็กไปบอกเดี๋ยวนี้เลย อย่านั่งเฉย ต้องกล้าตัดสินใจ..."
(Chariya Thanmak 2015, 96-97)

และในที่สุดคณะรัฐมนตรีก็อนุมัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศลงนามได้

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนามนี้ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นให้ไทยตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคอมมิวนิสต์อีก 2 ประเทศ คือ กัมพูชาและลาว สำหรับกัมพูชานั้น หลังจากที่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว ไทยก็ปรารถนาที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศตามที่ได้แถลงต่อรัฐสภาไว้ นั่นคือการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกรัฐโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง ในการนี้จะเห็นได้ถึงบทบาทนำของกระทรวงการต่างประเทศ นั่นคือการที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มอบหมายให้ อานันท์ ปันยารชุน เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรประจำสหประชาชาติแถลงนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอินโดจีน ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติครั้งที่ 30 วันที่ 1 ตุลาคม 2518 อันมีสาระสำคัญว่าไทยปรารถนาที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ฉันมิตร และอยู่ร่วมกันโดยสันติกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน บนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกันในอธิปไตย เอกภาพและบูรณภาพแห่งดินแดน รวมไปถึงการไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในระหว่างกัน

ในเดือนตุลาคม 2518 รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เชิญ เอียง สารี (Ieng Sary) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชามาเยือนประเทศไทย เอียง สารี ได้มีถ้อยแถลง ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2518 ดังความโดยสังเขปต่อไปนี้

> *"...ประชาชนกัมพูชาและประชาชนไทยต้องการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติและฉันมิตรตามที่ประชาชนทั้งสองได้ปรารถนามาเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุนี้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐบาลกัมพูชาจึงได้มอบหมายให้คณะผู้แทนชุดนี้เดินทางมาเจรจากับรัฐบาลไทย เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติและฉันมิตรระหว่างประเทศกัมพูชากับไทย..."* (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1975d)

จากนั้น จึงได้มีการเจรจาระหว่างสองประเทศ จนได้ข้อสรุปที่ออกมาเป็นแถลงการณ์ร่วมระหว่างไทยกับกัมพูชา อันมีการลงนามเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2518 และได้มีการยืนยันถึงหลักการพื้นฐานร่วมกันที่ว่า *"...ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละประเทศ นับว่าเป็นกิจการภายในของประเทศนั้น และไม่ควรถูกแทรกแซงจากภายนอก..."* ไทยและกัมพูชายังเห็นพ้องกันที่จะดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของ *"...การเคารพซึ่งกันและกันในอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดนของแต่ละประเทศ การไม่แทรกแซงกิจการภายในของแต่ละฝ่าย บนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน..."* และยังเห็นพ้องกันที่จะเปิดสถานทูตระหว่างกันอีกด้วย (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1976f, 55)

สำหรับสาระสำคัญของแถลงการณ์ร่วมไทย-กัมพูชา มีดังต่อไปนี้ 1) รัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาจึงได้ตกลงให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในระดับเอกอัครราชทูตนับแต่วันลงนามในแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้ 2) รัฐบาลทั้งสองได้ตกลงกันว่าจะแลกเปลี่ยนเอกอัครราชทูตประจำกรุงเทพฯ และกรุงพนมเปญ ตามกำหนดวันที่จะสะดวกแก่ทั้งสองฝ่าย 3) รัฐบาลทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับและเคารพเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพทางดินแดนของกันและกัน 4) รัฐบาลทั้งสองฝ่ายยืนยันอย่างชัดแจ้งว่าระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นเรื่องเฉพาะของประชาชนแต่ละประเทศ และการแทรกแซงใด ๆ จากต่างประเทศเป็นสิ่งที่ไม่อาจยินยอมได้ 5) ความแตกต่างทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ของทั้งสองประเทศจะไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติ 6) รัฐบาลทั้งสองไม่ยินยอมให้ประเทศที่สามใช้ดินแดนของตนในการดำเนินการใด ๆ ที่ขัดกับหลักการข้างต้น 7) รัฐบาลทั้งสองจะไม่ใช้การคุกคามหรือใช้กำลังเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างกัน แต่จะใช้การแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1975d)

เมื่อเปลี่ยนแปลงมาสู่รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รัฐบาลนี้ได้สานต่อแนวนโยบายต่างประเทศกับกัมพูชาจากรัฐบาลชุดก่อน ในการ

> *"...เป็นมิตรกับทุกประเทศที่ต้องการเป็นมิตรกับประเทศไทย...โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของระบอบการปกครองหรือระบบเศรษฐกิจ...จะปรับสัมพันธภาพกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนให้เข้าสู่สภาพปกติ จะส่งเสริมและกระชับความร่วมมือโดยใกล้ชิด และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านในส่วนภูมิภาคนี้ของโลก..."* (The National Assembly 1976, 14-15)

ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศยังคงมีบทบาทที่สำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช โดย พิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ได้ตกลงกันว่าจะเดินทางไปเยือนกัมพูชาก่อนในทางลับ โดยเดินทางไปยังเมืองศรีโสภณ ณ ที่นั้น เอียง สารี รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศกัมพูชารอต้อนรับ และผู้แทนไทยได้เจรจากับเอียง สารี อันมีสาระสำคัญ ได้แก่ 1) การปรับความสัมพันธ์กันใหม่หลังจากสงครามยุติลง 2) การจัดตั้งกรรมาธิการร่วมในการสำรวจและปักปันเขตแดน 3) การไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน 4) การกู้ระเบิดที่เขมรแดงได้ฝังไว้ตามชายแดนไทยกับกัมพูชา 5) ทหารเขมรแดงต้องยุติการข้ามเขตแดนมาปล้นฆ่าคนไทย และในที่สุด ไทยกับกัมพูชาจึงได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างกัน (Chariya Thanmak 2015, 82-85)

สำหรับการปรับความสัมพันธ์กับลาวไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับลาวมาตั้งแต่ยังเป็นราชอาณาจักรลาว เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2493 ทั้งนี้ ลาวมีรัฐบาลผสมปกครองประเทศ อันประกอบไปด้วยกลุ่มการเมืองสามฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายซ้าย ฝ่ายเป็นกลาง และฝ่ายขวา โดยไทยรับรองรัฐบาลผสมของลาวและมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลลาวที่อยู่ในอำนาจการบริหารประเทศ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยก็ยังคงรับรองรัฐบาลลาวภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ต่อไป และยังคงความสัมพันธ์ทางการทูตต่อไปด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ไทยยังคงผู้แทนทางการทูตที่ประจำอยู่ในเมืองสำคัญ ๆ ของลาว (Ma 1980, 48) สอดคล้องกับแนวนโยบายต่างประเทศที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แถลงต่อรัฐสภา ที่จะ

> *"...ยึดหลักการที่จะเป็นมิตรกับทุกประเทศที่มีเจตนาดีต่อประเทศไทย ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในอุดมการณ์ทางการเมือง และระบบการปกครอง... รัฐบาลนี้จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน..."* (The National Assembly 1975, 201)

กระทรวงการต่างประเทศของไทยยังคงมีบทบาทนำเช่นเดียวกันในการกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อลาว ในช่วงหลังจากที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว โดยกระทรวงการต่างประเทศเสนอให้รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยอมรับความเป็นจริงในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในลาวทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ และรัฐบาลได้เห็นชอบกับแนวนโยบายที่กระทรวงการต่างประเทศเสนอ (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1975a) และกระทรวงการต่างประเทศยังได้มีหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับแนวนโยบายต่างประเทศกับลาว มีสาระสำคัญคือ 1) การที่ลาวรับเอาระบอบการปกครองที่ตรงกันข้ามกับระบอบของไทยนั้น นับเป็นกิจการภายในของลาว และไทยไม่มีสิทธิโต้แย้ง 2) แม้เวียดนามเหนือจะมีอิทธิพลเหนือลาว แต่การที่ลาวเป็นรัฐเอกราช ย่อมมีสิทธิเลือกระบอบการปกครอง และรัฐบาลลาวย่อมมีสิทธิเลือกที่จะเป็นมิตรกับประเทศใดประเทศหนึ่ง 3) การรักษาสัมพันธภาพกับลาวจะเป็นการรักษาผลประโยชน์ของไทยได้ดีที่สุด ทั้งนี้ การโต้ตอบลาวอย่างรุนแรงอาจทำให้ลาวหันไปหาเวียดนามเหนือมากยิ่งขึ้น 4) การมีความสัมพันธ์กับลาวอย่างถูกต้องภายใต้กรอบกฎหมายระหว่างประเทศจะเป็นผลดีต่อไทยในระยะยาว (Thailand. Ministry of Foreign Affairs 1975c)

เมื่อเข้าสู่รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ดำเนินการเจรจากับลาวเพื่อปรับความสัมพันธ์ โดยเจรจากับ พูน สีปะเสิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศลาว การเจรจามีเป้าหมายเพื่อขจัดข้อขัดแย้งในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อขัดแย้งในลำน้ำโขงที่มีการปะทะด้วยกำลังอาวุธบ่อยครั้ง ประเด็นเรื่องเส้นทางการบินที่ฝ่ายไทยขอบินผ่านน่านฟ้าลาว ประเด็นที่ลาวจะปล่อยคนไทยทั้งหมดที่ถูกจับอยู่ในลาว ประเด็นเรื่องการไม่แทรกแซงกิจการภายในระหว่างกัน การที่ทั้งสองประเทศจะส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นของทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามชายแดน การที่ลาวยินดีร่วมมือในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำโขงตอนล่างของสหประชาชาติ รวมไปถึงการที่ลาวรับทราบท่าทีและนโยบายของไทยต่อชาวลาวอพยพ และฝ่ายลาวยินดีรับผู้อพยพเหล่านี้กลับ (Chariya Thanmak 2015, 87-89)

เราไม่อาจปฏิเสธว่า กระทรวงการต่างประเทศมีบทบาทสำคัญยิ่งในการปรับนโยบายต่างประเทศครั้งนี้ ทั้งในด้านการชี้นำและการกำหนดนโยบายของไทยต่อลาว อันนับว่าเป็นนโยบายที่ยึดผลประโยชน์และความมั่นคงของประเทศเป็นตัวตั้ง โดยยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองและเศรษฐกิจของลาว อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยภายนอกคือการที่สหรัฐฯ ไม่ประสบความสำเร็จในสงครามเวียดนามและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลาวมีผลโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่เหมาะสมต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นั่นคือ สามารถตอบสนองและปกป้องผลประโยชน์ที่แท้จริงของประเทศไทยนั่นเอง (Surapong Jayanama 2016, 519)

สรุป

การปรับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยเป็นผลโดยตรงจากปัจจัยภายนอกที่มีนัยสำคัญต่อการปรับนโยบายต่างประเทศ นั่นคือ บริบทระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอันมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพิจารณาปรับนโยบายต่างประเทศให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยหลายชุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งในช่วง พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2519 ต่างเลือกรูปแบบนโยบายและสืบสานการดำเนินนโยบายต่างประเทศในรูปแบบที่ไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หากแต่คำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ แม้ว่าใน

ช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยจะยังมีมโนทัศน์ที่หวั่นเกรงต่อการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้จากนโยบายความมั่นคงภายในที่ยังต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ในด้านการต่างประเทศรัฐบาลกลับเลือกที่จะใช้วิถีทางทางการทูตในการรับมือกับการขยายตัวของคอมมิวนิสต์เพื่อที่ไทยจะได้อยู่โดยสันติร่วมกันกับประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน อันจะเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างประเทศไทยกับประเทศคอมมิวนิสต์ นำมาสู่การไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกันและจะส่งผลดีต่อความมั่นคงของรัฐไทยในที่สุด

ทั้งนี้ การดำเนินนโยบายต่างประเทศในรูปแบบข้างต้นไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมหากไม่มีบทบาทนำของกระทรวงการต่างประเทศ ในการดำเนินนโยบายอันเหมาะสมแก่สถานการณ์ระหว่างประเทศที่แปรเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นบทบาทนำในการกำหนดวาระนโยบาย รวมไปถึงการริเริ่มวาระทางนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการอ่านสถานการณ์จนนำมาสู่การตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายต่างประเทศมาแต่แรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะทำงานเพื่อศึกษาการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน จนได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับการรองรับทิศทางใหม่ของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพลเรือนในเวลาต่อมา การที่รัฐบาลพลเรือนได้ปรับตัวเป็นอิสระจากสหรัฐฯ ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น หรือการเลือกสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกลุ่มประเทศอินโดจีนภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์แล้วนั้น กระทรวงการต่างประเทศก็ยังคงเป็นตัวแสดงอันสำคัญยิ่งในการเป็นกลไกสำหรับการดำเนินการดังกล่าว ประกอบกับการเมืองภายในของไทยระหว่าง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 มีลักษณะที่เป็นเสรีนิยม มีการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ตัวแสดงอื่น ๆ ได้เข้ามาเป็นปัจจัยส่งเสริมให้รัฐบาลพลเรือนมีช่องทางในการปรับนโยบายต่างประเทศให้มีความเป็นอิสระจากรัฐมหาอำนาจมากขึ้น และยังช่วยส่งเสริมผลักดันให้รัฐบาลไทยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคอมมิวนิสต์อีกด้วย อันช่วยอำนวยให้ไทยสามารถรักษาผลประโยชน์แห่งชาติด้านความมั่นคงได้ในอีกทางหนึ่งท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

References

Abhivadh Varnakara. 1997. Nueng thotsawat haeng mittraphap Thai Chin. [Ten years of Sino-Thai relations]. In ***Prasit Kanchanawat khit phut khian.*** [Prasit Kanjanawat: think, talk, write], ed. Abhivadh Varnakara. Bangkok: Sukhaparp Jai. (in Thai)

Ari Bhirom. 2005. Bueng lang karn sathapana sampanthapap yook mai Thai-Chin. [Background of the establishment of Sino-Thai relations in the new era]. In ***Pravatisat karn toot Chin-Thai yook tai din***. [History of Sino-Thai clandestine diplomacy], ed. Karuna Kusalasaya. Bangkok: Sukhapap Jai. (in Thai)

Bhansoon Ladavalya. 1980. ***Thailand's foreign policy under Kukrit Pramoj: A study in decision-making***. Ann Arbor, MI: University Microfilms International.

Boonchana Atthakorn. 1982. ***Bunthuek karn patiwat 1-3 maesayon 2524 kub kapajow***. [The coup d'état on April 1-3, 1981 and I]. (in Thai)

Brighi, Elisabetta and Christopher Hill. 2012. Implementation and behaviour. In ***Foreign policy: Theories, actors, cases***, eds. Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne. Oxford: Oxford University Press.

Chariya Thanmak. 2015. ***Poet jai rong nayok Thai Bhichai Rattakun.*** [Conversation with Deputy Prime Minister Bhichai Rattakun]. Bangkok: Perfect Books. (in Thai)

Clough, Ralph N. 1975. ***East Asia and U.S. security***. D.C.: The Brookings Institution.

Julaporn Euarukskul. 1986. Koranee Mayaguez: Suksa karn tudsin nayobai nai pawa wikritakarn. [Mayaguez incident: The case study of decision-making in crisis]. Master's thesis, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Ma, Makata. 1980. Consequences of the Vietnam War on Thai foreign policy. Master's thesis, Faculty of Political Science, California State University, Long Beach.

The National Assembly. 1976. ***Kham thalang nayobai khong khana rattha montri sueng Mom Rajawongse Seni Pramoj pen nayok rattha montri tor sapa phutan rasadorn.*** [Policy statement of Royal Thai Government by Prime Minister Mom Rajawongse Seni Pramoj to the Parliament]. Bangkok: National Assembly Library, http://library2.parliament.go.th/giventake /content_sp/sp37.pdf (Accessed on January 20, 2017) (in Thai)

-----. 1973. ***Kham thalang nayobai khong nai Sanya Dhammasakdi nayok rattha montri tor sapa niti bunyat hang chat wan paruehatsabodi tee 25 tulakom 2516.*** [Policy statement of Royal Thai Government by Prime Minister Sanya Dhammasakdi to the National Legislative Assembly on Thursday 25th October, 1973]. Bangkok: National Assembly Library, http://library2.parliament.go.th/giventake/content_sp/sp33.pdf (Accessed on April 16, 2017) (in Thai)

-----. 1974. ***Kham thalang nayobai khong nai Sanya Dhammasakdi nayok rattha montri tor sapa niti bunyat hang chat wan sook tee 7 mithunayon 2517.*** [Policy statement of Royal Thai Government by Prime Minister Sanya Dhammasakdi to the National Legislative Assembly on Friday 7th June, 1974]. Bangkok: National Assembly Library, http://library2.parliament. go.th /giventake/content_sp/sp34.pdf (Accessed on April 16, 2017) (in Thai)

-----. 1975. ***Khana ratha montri khana tee 36 Mom Rajawongse Kukrit Pramoj pen nayok ratha montri tangtae wantee 14 Meenakom 2518-20 Maesayon 2519 thalang nayobai muea wantee 19 Meenakom 2518.*** [Policy statement of Royal Thai Government by Prime Minister Mom Rajawongse Kukrit Pramoj to the Parliament on March 19, 1975]. Bangkok: National Assembly Library, http://library2.parliament.go.th/giventake/content_sp/sp36.pdf (Accessed on January 20, 2017)

Owart Suthiwart-Narueput. [1979?]. ***Akekasarn karn wijai rueng karn sathapana lae phuenphu sampanthapap rawang prathet Thai kub Satharanarath Sangkom Niyom Vietnam***. [Research report on the establishment and restoration of diplomatic relations between the Kingdom of Thailand and the Socialist Republic of Vietnam]. Bangkok: Thailand National Defense College. (in Thai)

Preecha Hongkrailert. 1999. Pana Than Prasit Kanjanawat kap Pana Than Henry Kissinger. [H.E.Mr.Prasit Kanjanawat and H.E.Mr.Henry Kissinger]. In ***Anuson Nai Ngan Phraratchathan Phloeng Sop Nai Prasit Kanjanawat.*** [Memorial book on the occasion of the royally granted cremation ceremony of Mr.Prasit Kanjanawat], eds. Payong Khachalai. Bangkok: Bhikanesra Printing Center. (in Thai)

Sala Likhitkul. 1985. ***Kukrit 2528***. [Mom Rajawongse Kukrit Pramoj in 2528 B.E.]. Bangkok: Siam Rath. (in Thai)

Sarasin Viraphol. 1976. ***Direction in Thai foreign policy***. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Siri Premchitr. 1972. ***Botbart Muang Chin***. [China's role]. Bangkok: Prajak Witthaya. (in Thai)

Sirin Phathanothai. 2010. ***Mook Mungkorn.*** [The Dragon's Pearl]. Bangkok: Nanmeebooks. (in Thai)

Smairob Suthiwart-Narueput. 1985. ***A strategy for survival of Thailand: Reappraisal and readjustment in her alliances (1969-1976).*** Ann Arbor, MI: University Microfilms International.

Surachart Bamrungsuk. 2016. 40 Pee hang karn lom prab (10) yook tortan chakawat niyom. [40 Years of October 6, 1976 Massacre (10): Period of Anti-Imperialism]. ***Matichon Weekly***, November 25, 51. (in Thai)

Surapong Jayanama. 2016. ***Rai ngan wijai chabab somboon krong karn nayobai tangprathet Thai to prathet phueanban nai yuk Songkhramyen***: ***Ha korani sueksa priapthiap).*** [Thai foreign policy towards neighboring countries during the Cold War period: A comparative study of five cases]. Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai)

Tej Bunnag. 2016. Interviewed by Mr. Sibordee Nopprasert. April 21, 2016

Thailand. Ministry of Foreign Affairs. 1975a. ***Buntuek khong Asia Tawan-Ok Chiang Tai Krom Karn Mueng***. [Documents of Southeast Asia Division, Ministry of Foreign Affairs]. Bangkok: The Ministry. (in Thai)

-----. 1975b. ***Khao saranithet.*** [Press release]. Bangkok: The Ministry. (in Thai)

-----. 1975c. ***Nungsue krasuang karn tangprathet tee kor tor. 0305/ 45356 Long Wan Tee 21 Tulakom 2518.*** [Letter of Ministry of Foreign Affairs No. 0305/ 45356 on October 21, 1975]. Bangkok: The Ministry. (in Thai)

-----. 1975d. ***Rai ngarn karn prachum khana phuthan Thai kup khana phuthan Kumphuchea na Krasuang Karn Tang Prathet Krungthep 28 Tulakom-1 Pruesajikayon 2518.*** [Report of meeting between delegation of Thailand and delegation of Cambodia at Ministry of Foreign Affairs, October 28-November 1, 1975]. Bangkok: The Ministry. (in Thai)

Thailand. Ministry of Foreign Affairs. Information Department. 1976a. Current event. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(July-September): 46.

-----. 1976b. Interview given by Mr. Anand Panyarachun to Mr. Michael Morrow, Far Eastern Economic Review correspondent, Bangkok, March 23, 1976. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(April-June): 17.

-----. 1976c. Joint Communique between Thailand and Vietnam on establishment of their diplomatic relations, Hanoi, August 6, 1976. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(July-September): 44-45.

-----. 1976d. Joint Communique between Thailand and Vietnam issued on the official visit of Mr. Bhichai Rattakul to Hanoi, August 6, 1976. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(July-September): 41-43.

-----. 1976e. Joint statement between Thailand and the United States on the question of United States military withdrawals from Thailand Bangkok, July 16, 1976. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(July-September): 38-39.

-----. 1976f. Thai and Cambodian Government agree to open embassies. ***Foreign Affairs Bulletin*** XVI(July-September): 55.

Vidhya Vejjajiva. 2014. ***"Phaen" phuea phaendin***. [**"**Phaen**"** for the kingdom]. Bangkok: Post Publishing. (in Thai)

Wan Waithayakon, His Royal Highness Prince. 1999. ***Pob Zhou Enlai tee Bandung.*** [Met Prime Minister Zhou Enlai at Bandung]. In ***Ruam ngan khian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adeet thueng patchuban, lem 1.*** [Articles and speeches about Thai foreign affairs from the past to the present, volume 1], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Worakamin, Prapassorn Thepchatri, and Siriporn Watchawanku. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 63-90
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

What Does Thai International Relations Want?**

Jittipat Poonkham*

Abstract

The article employs the notion of 'forced choice' to reflect on and interrogate four key theoretical dilemmas in the IR scholarship in Thailand: (1) whether Thai IR is an art of the state or an academic discipline; (2) whether it is a 'problem-solving' or 'critical' theory; (3) whether there is a Thai IR theory; and (4) whether it should be a consensual field of study. It makes a case for a refusal of these forced choices.

By engaging with a disciplinary history and autobiographical narrative (I, IR), the article suggests (1) the brief development of Thai IR, which has been dominated by the dual hegemony of area studies and realist-liberal theoretical continuum; (2) two 'great debates' including the first policy-oriented one in the 1980s and the second great debate with the emergence of critical theory since the early 2000s; (3) seven theses explaining a lack of Thai IR theory; and (4) a debate between consensus and dissensus. The article recommends skepticism of consensus, critical self-reflexivity, a dialogue with global IR, and a more pluralistic and dissensual field of IR in Thailand.

Keywords: Thai IR theory, great debate, dissensus, critical self-reflexivity, forced choice

*Assistant Professor in International Relations, Faculty of Political Science, Thammasat University, Prachan Road, Bangkok, 10200. Email: tur_jittipat@hotmail.com

**Received April 3, 2017; Accepted May 11, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 63-90
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยต้องการอะไร?**

จิตติภัทร พูนขำ*

บทคัดย่อ

บทความนี้อาศัยแนวคิด "ทางเลือกที่บังคับเลือก" เพื่อที่จะสะท้อนและถามท้ากับทางแพร่งทางทฤษฎีอย่างน้อยสี่ประการในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย ดังนี้คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยนั้นเป็นศิลป์ของรัฐหรือสาขาวิชาทางวิชาการ; (2) เป็นทฤษฎี "ที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหา" หรือ "วิพากษ์"; (3) เรามีทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยหรือไม่ และ (4) ควรจะเป็นสาขาวิชาที่มีความสมานฉันท์หรือไม่ บทความเสนอการปฏิเสธทางเลือกที่บังคับเลือกดังกล่าว

จากการสนทนากับประวัติศาสตร์สาขาวิชาและกระแสอัตชีวประวัติ (I, IR) บทความนี้เสนอ (1) พัฒนาการโดยสังเขปของ IR ในไทย ซึ่งยังคงถูกครอบงำด้วยอาณาบริเวณศึกษากับทฤษฎีสภาพจริงนิยมและเสรีนิยม (2) "การถกเถียงใหญ่" สองครั้งสำคัญ ได้แก่ การถกเถียงใหญ่ครั้งแรกในเชิงนโยบายในช่วงทศวรรษที่ 1980 และการถกเถียงใหญ่ครั้งที่ 2 ผ่านการก่อตัวของทฤษฎีวิพากษ์ ตั้งแต่ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2000 (3) ข้อเสนอ 7 ประการในการอธิบายการไร้ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยและ (4) ข้อโต้แย้งระหว่างความสมานฉันท์กับความเห็นต่าง บทความนี้เสนอแนะการกังขาต่อความสมานฉันท์ การพินิจพิจารณ์ตนเองเชิงวิพากษ์ การสานเสวนากับ IR ในระดับโลก และการพัฒนา IR ในประเทศไทยที่ส่งเสริมพหุนิยมและการเห็นต่าง

คำสำคัญ: ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย, การถกเถียงใหญ่, การเห็นต่าง, การพินิจพิจารณ์ตนเองเชิงวิพากษ์, ทางเลือกที่บังคับเลือก

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 อีเมล tur_jittipat@hotmail.com

**ได้รับบทความ 3 เมษายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 11 พฤษภาคม 2560

Introduction

'Theories of international relations are like planes flying at different altitudes and in different directions'. – Stanley Hoffmann (1959, 348)

Following the feminist question, 'what does the woman want?' and the Žižekian question, 'what does Europe want?' (Žižek and Horvat 2013), this article asks a basic question, 'What does Thai International Relations (IR) want?'[1] Is IR in Thailand a professional school training students to be(come) diplomats or an academic discipline of IR scholarship training them to be(come) scholars? Is IR in Thailand a 'problem-solving theory' or a 'critical theory' (Cox 1986)? Does IR in Thailand need its own theory? (If so, why is there no Thai IR theory?) And should IR in Thailand be a consensual field? This article engages with and interrogate these four sub-questions, or theoretical dilemmas.

These dilemmas situate the 'I' within the IR scholarship in Thailand, and yet there are two different 'I's. On the one hand, the first I (I_1) is a subject outside the grammar of IR, and yet a 'social I' within the context of Thai politics and society. On the other hand, the second I (I_2) is a subject inside the grammar of IR, or the 'IR-ized I', that is socially constructed and intersubjectively socialized by a certain set of knowledge, languages and thoughts of IR. In itself, IR as the collective is a 'big (br)other' or the capitalized 'We'. The dialogue, disagreement and perhaps contradiction between these two 'I's and the 'We' shape the way in which IR in Thailand has been developed, as well as render these dilemmas theoretically problematic or pedagogically unsettled. That is, how do/should we teach and research IR? And for whom?

The article employs the notion of 'forced choice' – that one has the freedom to choose, but on condition that one chooses the 'right' one, thereby neglecting the real alternative – so as to interrogate the dichotomous dilemmas in IR. As Slavoj Žižek (2000, 90) quotes the famous Marx Brothers' joke: 'Tea or coffee? Yes, please!' for beverages, that between Coke and Pepsi, 'Yes, please!' and likewise in IR, whether or not there is 'Thai IR theory'? Yes, please!' The meaning behind it (the 'yes, please!') operates as a refusal of this false choice that forcibly imposes on us.

The article is structured in four main parts. The first part examines the first dilemma of IR in Thailand: whether Thai IR is an art of statecraft – which was part and parcel of Thai modern state formation –or an emerging academic field of study. The former aims at producing diplomats for the emerging modern bureaucracy, while the latter

[1]In this article, the terms 'Thai IR' and 'IR in Thailand' are used interchangeably.

aims at developing its own discipline in conversation with other related fields. Regardless of both, it has been largely dominated by the dual hegemony of area studies and realist-liberal theoretical continuum.

The second part discusses with the second dilemma: whether Thai IR is a 'problem-solving' or 'critical' theory. Following a 'great-debates' narrative, I argue that there are at least two key interventions, or 'great debates', the first of which was the policy-oriented debate in the 1980s between the Institute of Asian Studies (IAS) and Institute of Security and International Studies (ISIS) at Chulalongkorn University. The second one has begun around the early 2000s with the emergence of critical theory, particularly that spearheaded by Kullada Kesboonchoo Mead.

The third part asks whether Thai IR should develop its own theorizing. If so, why do we fail? Alternatively, why is there no Thai IR theory? And do we really need one? This part asserts seven theses to reflect on a lack of Thai IR theory. Its absence seems to be a rule rather than an exception. This last part asks whether Thai IR should be a consensual field. Which way does it contribute to a highly productive lacuna for theorizing in Thai IR scholarship as a whole in the foreseeable future? In between, each and every part, there is an interlude providing a summary of the imaginary dialogue between (I_1) and (I_2) as well as some critical thoughts from the global IR scholarship.

This article can be read as both a disciplinary history and an autobiographical narrative (I, IR) that the 'I' is part of this discipline called Thai IR scholarship. Its aim is to make a dialogue with the autobiographical (See Inayatullah 2010; Dauphinee 2013; Inayatullah and Dauphinee 2016) as well as historiographical turns in global/Western IR studies in order to make sense of our IR in Thailand. Thus, the article is not merely an overview of the status and state of IR in Thailand in terms of curriculum and pedagogy (See Kitti Prasirtsuk 2009; Supamit Pitipat 2008; Wararak Chalermpuntusak 2015), but more specifically a close examination of the theoretical dilemmas within, involving also critical self-reflexivity upon Thai IR scholarship. Overall, the article makes the case for a more pluralistic and dissensual field of IR in Thailand.

What does Thai IR want? (1) Diplomacy or IR?

Is IR in Thailand a professional school or an academic discipline? From the outset, Thai IR scholarship was a professional school aiming at training diplomats for the Ministry of Foreign Affairs. A study of diplomacy was established as a section within the Royal Pages School in 1902, renamed Chulalongkorn University in 1917. In other words, the formation of Thai IR was part and parcel of modern state formation. In this sense, IR as a field of study was prevalently known as 'diplomacy'. It is unsurprising that up until now the

terms 'IR' and 'diplomacy' have been used interchangeably in Thailand.

By the end of the Second World War, a number of departments of international relations were established, and remain under the faculties of political science. The first department, entitled 'Department of International Affairs and Diplomacy' was established at Chulalongkorn University in 1948, providing teaching at the undergraduate level while the Master's degree in 'International Affairs and Diplomacy' was offered at Thammasat University in 1949. At the latter, IR was taught as an undergraduate major subject under the 'International Relations Section' only in 1959 (See Kitti Prasirtsuk 2009, 84-86).

During the Cold War, Thai IR had been supported by the US government and institutions such as the Rockefeller Foundation. Many Thai IR scholars at that time were trained in various renowned universities across the US. Since the 1960s onwards the US's IR departments were dominated by the behavioral revolution. Unquestionably, IR in Thailand was to a certain extent 'Americanized' pedagogically, methodologically, and epistemologically. In the 1960s and 1970s, the names of the departments were changed to 'Department of International Relations' at Chulalongkorn University, and to 'Department of International Affairs' at Thammasat University. These changes represented a shift from a non-disciplinary study of 'diplomacy' towards a 'loosely structured' discipline of international relations (IR). Ever since, Thai IR scholarship has teetered the balance between professional training and an academic-oriented discipline (Supamit Pitipat 2008, 65). However, the modern task of serving the bureaucracy remained intact.

Since then, at least two strands of IR in Thailand came to be dominant. The first dominance is of area studies. We can see that, first, almost all publications were descriptive and empirically driven. That said, they adopted a historical approach with limited theoretical frameworks. The most popular theoretical frameworks used in these publications were basic levels of analysis (including on individuals, domestic politics, and the international system), and linkage theory. As Kitti Prasirtsuk (2009, 97) put it, 'In many cases, the teaching and study of IR are not much different from those of history. Theoretical and conceptual frameworks employed tend to be limited'. Second, all, with the exception of Corrine Phuangkasem (1982), employed qualitative research methodology. Third, the degree to which regions studied varied: while Southeast Asia and East Asia were the most studied regions, followed by Europe, the US, and Eurasia, literature on other regions such as Africa and Latin America was very little (See Kitti Prasirtsuk 2009).

The second dominance was the teaching and writings of IR in line with the realist perspectives, which focus on the national interest, national security, and survival. Thai foreign policy was explained through the metanarrative of realist

'bending-with-the-wind diplomacy'. Many Thai scholars (Likhit Dhiravegin 1974; Sarasin Viraphol 1976) claimed that Thailand as small power is like a bamboo bending with the wind. Its ultimate aim was (and is) a search for survival amid the competition of great powers. Throughout its history, Thai foreign policy, being crafted by wise (and male-dominated) statesmen, has perennially been geared toward this direction. Despite its controversial alignment with Japan during the Second World War, and its anticommunist and pro-American strategy during the Vietnam War, this narrative claims that Thailand has had a pragmatic and flexible diplomacy, and avoided anything more than temporary accommodation with the great powers.

The realist-oriented literature emphatically studied Thai foreign policy in general (Kusuma Snitwongse 2001; Corrine Phuangkasem 1984), and Thai bilateral relations with the great powers, such as the US (Wiwat Mungkandi and Warren 1982; Surachart Bamrungsuk 1988), the Soviet Union (Noranit Setabutr 1985), and the People's Republic of China (Khien Theeravit 1998; Surachai Sirikrai 1991; Chulacheeb Chinwanno 2008). During the Cambodian crisis in the 1980s, Khien Theeravit (1985) seemed to be a doyen of the realist perspective.

We can call the dominance of area studies and realism mainstream IR in Thailand. Other theories such as liberalism were far less dominant (See Kajit Jittasevi 2009). This was partly because Thailand was enduring within the friend-enemy context of the Cold War and partly because of a recurring focus on the roles of the major powers. Kitti Prasirtsuk (2009, 96-97) makes an interesting observation that despite a little influence of the liberal strands, there was the network of scholars affiliated with the Institute of Strategic and International Studies (ISIS) across the region, which sought to 'socialize the idea of institutionalization among their colleagues' and 'foster regional cooperation through many conferences and workshops'.

Interlude (1) :

I_1 : Diplomacy or IR?

I_2 : Yes, please!

In their critical book, 'International Political Sociology: Transversal Lines', Basaran, Bigo, Guittet, and Walker (2017, 1) seek to avoid 'multiple fragmentations', underpinning the studies of the international – namely the levels of analysis, disciplinary boundaries, and rigid distinctions between theoretical and empirical research – and instead emphasize 'transversal lines' that 'cut across conventional planes of scholarship, both theoretically and empirically'. IR should be envisioned as a 'trans-disciplinary project', one that 'necessarily resists more familiar appeals to an interdisciplinary discourse aiming to assemble novel forms of disciplinary knowledge so as to reconstitute a different kind of unified social science'. On the contrary, IR should be 'de-disciplinarizing'.

What does Thai IR want? (2) Policy relevance or critique?

Policy Relevance: Realist-Liberal Continuum?

In Western IR, a disciplinary history is generally understood as the so-called 'great debates' since the onset of the field of IR.[2] Is there any great debate in Thai IR scholarship? And, if so, what is the nature of those debates? Is it for a policy relevance or a critique of knowledge and power? It seems that Thai IR as a discipline was an academic sphere of consensus during the Cold War. However, by the late Cold War, the Cambodian crisis, following the Vietnamese invasion of Cambodia in early 1979 and its concomitant crisis within Cambodia, the IR discipline divided. In this section, I argue that the first intervention, or 'great debate', if any, occurred in the 1980s. This debate was between the Institute of Asian Studies (IAS) and the Institute of Strategic and International Studies (ISIS) at Chulalongkorn University. The former was spearheaded by its director, Khien Theeravit, while the latter can be represented by, among others, M.R.Sukhumbhand Paribatra.

Khien Theeravit (1985) staunchly supported the official views that considered Vietnam as an 'aggressor', violating international law and another country's sovereignty and independence, which was seen as even worse than the Khmer Rouge murderous regime. He asked whether Thailand, as a neighboring country, 'would allow the big fish (Vietnam) to swallow the small fish (Cambodia), which is now struck in the big fish's throat; whether we should stay idle and let a few leaders in Hanoi brutalize innocent Cambodians and Vietnamese; whether we should tolerate threats and shoulder the displaced people who escaped the killing by the ruthless people. 'He suggested that 'we should not stay idle'. By justifying that 'man is not a wild animal, which tends to resort to violent means and ignore what is right or wrong', he claimed that 'we must oppose Vietnam's aggression and expose its deception and real goal'. (Khien Theeravit 1985)

In contrast, some Thai IR scholars in particular those affiliated with the ISIS began to interrogate this official dominant narrative. Sukhumbhand argued that Thai foreign policy direction towards the Khmer Rouge issue was 'partly due to conceptual naivety, partly to fear of antagonizing Thailand's Chinese patron, partly to continuing distrust of Vietnam and partly to the existence of bureaucratic vested interests in the Khmer Rouge connection'. For him, 'there can never be a stable, durable and just political solution in Kampuchea as long as the Khmer Rouge is allowed to retain its present leadership or maintain its present level of military strength' (quoted in Puangthong R. Pawakapan 2009, 100).

[2]See Dunne, Kurki and Smith (2016), Schmidt (1998) and Vitalis (2015) challenge the origins and genuineness of this great-debates perspective.

On the contrary, M.R.Sukhumbhand Paribatra (1985, 103-104) recommended for ASEAN's peaceful political settlement and economic interdependent linkages with Vietnam and Cambodia. These recommendation became the basis of Chartichai Choonhavan's diplomacy of 'changing from a battlefield into a market place'.

In general, the so-called first great debate in Thai IR scholarship had three key characteristics, as follows. First, it was largely a policy-oriented debate from academic perspectives. It engaged with how Thailand should position itself in the great power politics and the intraregional conflict, and which policy recommendations, with what consequences, the Thai government should pursue during the Third Indochina War. This debate was quite influential in terms of impact on foreign policymaking, which might be the first time that IR scholars played such direct, if not controversial, roles regarding Thai foreign policy.

Second, the first great debate brought about an ideational or even ideological debate between realist- and liberal- variants of the mainstream IR. The former tended to think in terms of realpolitik , the balance of power, and national interest and security. The latter which was largely informed by liberalism, stressed the peaceful settlement of the conflict through economic interaction across boundaries, and the institutionalization within the ASEAN through a process of dialogue, bargaining and persuasion. However, both variants in the debate entertained the same perception of: threat emanating from Vietnam as being a vital danger to Thai security. They differed in the means to achieve the end. The first great debate marked maybe 'differences only in degree and form, not in kind' (Sukhumbhand Paribatra 1985, 104).

Third, this debate did not challenge a disciplinary dual hegemony. On the contrary, it ostensibly strengthened it. To a certain extent, liberalism has taken a firmer ground since this debate. The field of IR thus begins to move into a so-called realist-liberal synthesis, or continuum, whereby it shared a state-centric approach to international relations. In other words, the mainstream scholars largely followed a 'problem-solving' kind of theory. However, unlike the global/ Western one, Thai IR did not strictly employ a positivist and rigorous research methodology.

Interregnum: One field, many subfields

Since the end of the Cold War, the realist-liberal continuum became increasingly and deeply embedded in the IR studies and the emerging subfields. There are some significant trends, as follows. First, in the subfield of strategic or security studies, Surachart Bamrungsuk (2008a, 2008b, 2014) and Panitan Wattanayagorn (1998) at Chulalongkorn University as well as Chulacheeb Chinwanno (2008) at Thammasat University researched about security issues. Second, in the subfield of International Political Economy (IPE), Thitinan Pongsudhirak (2004, 2007; Thitinan Pongsudhirak and Sally 2008) at Chulalongkorn

University, and Kitti Prasirtsuk (2006) at Thammasat University study globalization, regionalism and emerging issues such as free trade agreements (FTAs) from the market-oriented perspectives (see also Chulacheeb Chinwanno 2015). Third, in the subfield of foreign policy analysis (FPA), the younger-generation scholars, such as Pinitbhand Paribatra at Thammasat University, focus on the domestic politics of foreign policy and a comparative foreign policy. New theories, such as neo-classical realism and constructivism, are also being applied to Thai foreign policy (Pongphisoot Busbarat 2012)

Fourth, area studies now comprise a number of works, such as the US (Prapat Thepchatree 2014); China (Chulacheeb Chinwanno 2008, 2010, 2012; Surachai Sirikrai 2006; Vorasakdi Mahatdhanobol 2004, 2007, 2013), Russia (Jittipat Poonkham 2012a, 2014, 2016); Japan (Chaiwat Khamchoo 2005, 2006; Siriporn Wajjwalku 2005, 2006; Kitti Prasirtsuk 2006; and Teewin Suputtikun 2012); Southeast Asia (see Sida Sonsri 2007; Corrine Phuangkasem 2011; Kosum Saichan 2014; Pinitbhand Paripatra 2006, 2008; Pongkwan Sawasdipakdi 2016), the EU (Natthanan Kunnamas 2003, 2012), the Middle East (Jaran Maluleem 2012a, 2012b, 2013, 2014; Chookiat Panasporn-prasit 2005) and ASEAN studies (see Pranee Thiparat 2002; Prapat Thepchatree 2013; Kitti Prasirtsuk and Pinitbhand Paribatra 2015; Kasira Cheeppensook 2013; Chanitira Na Thalang and Pinn Siraprapasiri 2015). They either followed a historical approach or adopted more explanatory or theoretical frameworks. The distinction between scholarly works in area studies is beyond the scope of this article.

In other words, this literature mainly focuses on the states as its principal subject matter, but every so often it widens the actors to include international organizations and non-state actors as well. Yet, direct engagement with theories is rare (with the exception of Wararak Chalermpuntusak 2008). It is rather geared toward issues. However, we can see in the next section that this realist-liberal continuum differed from those critical approaches in International Relations which emphasize not only the widening to non-state actors, and the proliferation of issue-based studies, but also the problematization of key concepts and the deepening of critical theory-laden perspectives. In short, this broadening literature remains 'problem-solving theory' (Cox 1986).

Critique : The Emergence of Critical Theory

Given the dual hegemony in Thai IR scholarship, a small number of IR scholars directly problematize the mainstream IR. In the early 2000s, Kullada Kesboonchoo Mead is perhaps the first among them to challenge the (meta)theoretical dominance. As I have already discussed Kullada's oeuvre of critical thought in IR in detail elsewhere (Jittipat Poonkham 2013), this section examines her works briefly.

In her theoretically grounded empirical research, Kullada (2000) is 'searching for theories that tally with her empirical work'. And those

theories are part and parcel of critical theory. Influenced by a historical sociology, Braudel-oriented world system theory, and neo-Gramscian critical international political economy, Kullada's research projects aim at studying the power relationship between the state and global capitalism in a long historical perspective. She specifically focuses on the role of the Thai state and its responses to global power structures at different periods of time, including the absolutist state (see Kullada Kesboonchoo Mead 2004), Thailand in the Cold War (see Kullada Kesboonchoo Mead 2003, 2007, 2009, 2012), and Thailand and Neoliberalism (See Kullada Kesboonchoo Mead 2008). Some scholars regard this critical reflection a so-called 'Kulladian school'.

In terms of metatheory, Kullada challenges the mainstream IR in Thailand in three ways (Jittipat Poonkham 2013). Ontologically, she questions the taken-for-granted concepts such as the state formation, capitalism and hegemony or empire. Rather than assuming the state as a unitary and rational actor, Kullada closely examines the processes of state transformation, which are highly influenced by the integration into the global capitalism. Moving 'beyond the domestic dynamics', Kullada Kesboonchoo Mead (2009) pushes the debate to account for the internationalization of the state and the roles of the internationalized elite in determining the domestic transformation. She also treats the US as a capitalist hegemony or empire which has sought to dominate the world order, and stresses the pivotal role of the US in domestic politics, in particular the process of democratization in Thailand (Kullada Kesboonchoo Mead 2012, 1995).

Epistemologically, Kullada's critical approach questions how a particular (hegemonic) order comes about and comes apart. Knowledge claims are not neutral or value-free, but historically constituted as well as ideological and political, and each theory is always 'for someone' (Cox 1986).

Methodologically, Kullada employs a historical approach through multi-archival research, including ones in Thailand, the US and the UK. Despite the disciplinary dominance of historical narrative of area studies, generally IR scholars, and political scientists in Thailand rarely undertake archival research.

To sum up, Kullada's ultimate aim is mainly to denaturalize the taken-for-granted concepts in politics and IR, while allowing her students to decide what is to be done or, following Marx's footsteps, to 'change the world'. Emancipation would be impossible without critical thinking and understanding. This critical theorizing has been further developed within and beyond the field of IR.

Although the second great debate emerged from the outbreak of the Kulladian school of critical theory, the former transcends the latter. Since the early 2000s, other 'critical' or 'alternative' approaches in Thai IR include, among others, critical international political economy, poststructuralism, feminism, critical security studies,

and cosmopolitan critical theory. Key textbooks in Thai IR such as the work of Chulacheeb Chinwanno (2014) begin to recognize the existence of these critical approaches in general.[3]

The main characteristics of this intervention are at least threefold. First, it problematizes and broadens the key but taken-for-granted concepts in international relations such as state, capitalism, hegemony, empire, security and so on. Second, it puts positivist epistemology into critical scrutiny, implicitly if not explicitly. That is, Thai IR scholars start to question the knowledge claims of the mainstream IR, and more importantly ask how particular knowledge, such as state security, comes about. In Thailand, it was less about the positivist-postpositivist debate than a debate with a taken-for-grantedness of knowledge. Third, it engages to a certain extent with an emancipatory, or at least cosmopolitan, claims. Some scholars such as Soravis Jayanama (2012, 2015) even suggest a more revolutionary project.

This research, among others, includes the metatheoretical critique of realism and mainstream IR as well as Political Science in general (Chairat Charoensin-o-larn 2008); a rethinking of modern state formation (Kullada Kesboonchoo Mead 2004); critical analysis of the American empire (Soravis Jayanama 2009a); a critical introduction of poststructuralist thinkers in IR (Soravis Jayanama 2009b, 2015); a critical investigation of global politics through film (Soravis Jayanama 2012); critical investigations of Neoliberalism in the EU and Central/Eastern Europe (Jittipat Poonkham 2012b; Jittipat Poonkham and Natthanan Kunnamas 2013); a rethinking of global finance and the field of international political economy (such as Virot Ali and Kalaya Chareonying); a reinterpretation of area studies (Puangthong R. Pawakapan 2006, 2009); critical security studies and human security (Kasira Cheeppensook and Vira Somboon 2013); studies of globalization and cosmopolitanism (Vira Somboon 2014; Surat Horachaikul 2007); critical investigation of international ethics and humanitarianism (Janjira Sombatpoonsiri 2014); transnationalism, such as borders and refugees (Decha Tangseefa 2006), social movements (Janjira Sombatpoonsiri 2015), food security (Siriporn Wajjwalku 2015), and so on. In contrast, Marxism, Feminism, Postcolonialism and green theory are hitherto largely neglected in Thai IR.

This proliferation of theories and approaches at the turn of the millennium was to a certain degree part and parcel of the rapidly increasing and expanding field of global/Western IR theories since the outbreak of the 'fourth' global great debate, rather than a homegrown theoretical development in Thai scholarship. This is partly because younger-generations of IR scholars have been trained not only in the US but more importantly in other places across the world, especially in the UK. Therefore, the field of Thai IR is less influenced by American social science than

[3]Other recent textbooks neglect these critical approaches altogether. See Narut Charoensri (2013).

IR during the Cold War. In other words, an increasing, despite limited, proliferation of theories in Thailand has been in large part a result of an IR theoretical cascade from the West.

It should be noted here that despite the demarcation between the mainstream IR and critical approaches, broadly speaking, in fact is not so clear cut. First, quite a number of Thai IR scholars apparently identify themselves with a particular school of thought. Some suggest that IR theories should be rendered as 'tools' to be selected and applied differently to different cases. In this sense, IR theories are more like a 'sweater' rather than a 'skin' (Furlong and Marsh 2010). Second, there is a tendency for IR scholars in Thailand to mind their own business and every so often draw their own separate territories or spheres of academic interest. To use Erskine's word (2012, 449), the current state of Thai IR is similar to 'trench warfare' at worst, or their mutual 'indifference' towards each other at best. In other words, the second great debate (or lack thereof) comprises IR scholars who have written their works with no or little dialogue or disagreement with each other. Third, implicit debate between the mainstream and critical approaches goes along with the disagreement, if not genuine debate, within each approach itself. The latter, especially within the subfields, tends to be much more challenging and embedded.

However, drawing the imaginary lines in terms of the great debates is merely an ideal type, aiming to shed light on the disciplinary development, and the way forward. Although the aforementioned interventions to an extent happened, the point is how ongoing debates among IR scholars in Thailand, both in the mainstream IR, and in the critical approaches, should be maintained and proliferated. IR in Thailand looks more like 'planes flying at different altitudes and in different directions' (Hoffmann 1959, 348).

Interlude (2) :

I_1 : Policy relevance or Critique?

I_2 : Yes, please!

Given a debate regarding the (failure of) political relevance of IR theory, Beate Jahn (2016) identified two broad positions, namely between (1) the 'gap-bridgers' and (2) the 'gap-minders'. The former are those who claim that much of IR scholarship is politically irrelevant because it focuses mainly on theoretical and metatheoretical problems of little concern and use to political actors. They call for more policy-oriented studies. On the other hand, the latter argue that theoretical work plays an important political role in its own rights. For the 'gap-minders', maintaining a distance between politics and academia is a precondition for political relevance. Jahn argues that both positions differed on the conceptions of political relevance: the former attached to a too narrow conception of 'policy' relevance while for the latter, a wider conception of 'political' relevance.

For Jahn (2016, 11), the source of IR's political relevance largely depends on its (meta)theoretical foundations: 'With every step away from concrete policies, academic studies address broader questions, speak to wider audiences, and play a more foundational role for politics'. IR ably contributes to political relevance at three levels (metatheory; theories; and empirical work) in three different ways (the constitution of modern politics; constitution of political spaces; and their impact on political practice). In sum, theory is indispensable for the political relevance of IR scholarship. As Jahn (2016, 1) puts it, 'Abandoning theory in favor of policy-oriented studies would undermine the discipline's policy relevance and its standing as a modern science'.

What does Thai IR want? (3) Still no Thai IR theory?

Does IR in Thailand need its own theoretical development? If so, why is there no Thai IR theory? And does IR in Thailand really need Thai IR theory? These questions are part of the perennial puzzles in the global IR, namely a series of 'why-is-there-no-IR-theory' questions.

Wight (1966) claims that there is no such an international relations theory because it was the nature of the international itself, which – in contrast to political theory which is a realm of the good life – is the realm of survival. That is, the international is a repetition and reproduction of the struggle for power. For him then, 'what for political theory is the extreme case (as revolution, or civil war) is for international theory the regular case': 'International theory remains scattered, unsystematic, and most inaccessible to laymen **...** and marked not only by paucity but by intellectual and moral poverty'. Acharya and Buzan (2009) further examine the absence of non-Western IR theory. They disagreed with Wightian parsimonious and pessimistic explanation of the conflict-laden anarchy of the non-West. Their ultimate goal is to 'challenge non-Western IR thinkers to challenge the dominance of Western theory', and open the possibility for non-Western contributions to IR theory.

Following these puzzles in global IR studies, I argue that, despite the rich and sophisticated development of Thai IR studies in general, there is still no programmatic and well-established Thai IR theorizing, let alone genuine and explicit great debates between different approaches and schools of thought. Therefore, in order to seek to explain why there is no such a thing called Thai IR theory, this section asserts seven (preliminary) theses, as follows:

(1) IR departments in this country have had a long history of theoretical importation and cascade from the global/Western IR Theory. Partly this is because of Thailand's status as a small power in the world order. Partly this is because almost all IR scholars have been educated in Western universities, mainly in the US and the UK. Partly this is because the key textbooks and

literature are dominated by the Western IR Theory. To note, this situation in Thailand is not unique, but rather in commonality with other IR studies in the post-colonial, developing countries in general (See Acharya and Buzan 2009; Tickner and Wæver 2009).

(2) The disciplinary history of IR shows that at the outset, IR was part and parcel of the formation of Thailand's modern bureaucracy. Its ultimate aim was and remains to produce diplomats for the Ministry of Foreign Affairs (Kitti Prasirtsuk 2009). In this sense, IR, despite its shift from an art to a discipline, was first and foremost a professional school, and until recently was influenced (or even haunted) by this modern legacy. In public opinion, the terms 'diplomacy' and 'international relations' are interchangeable. In terms of foreign policy recommendations, some Thai IR scholars have occasionally engaged with, made contributions to, and advised governments and/or the Ministry of Foreign Affairs (see the so-called 'first great debate' in Thai IR).[4]

(3) Throughout its disciplinary history, research and the literature in IR were productions and reproductions in the historical narrative and area-studies veins, rather than taking into consideration contemplation on and application of IR theories. In terms of curriculum and pedagogy, it has been shaped by the academic excellence and sophistication of those area studies scholars. It is important to note here that this phenomenal expertise in area studies is undoubtedly one of the strengths of Thai IR scholarship. Paradoxically, it in turn constitutes a yet undertheorized field in general. However, this trend seems to have undergone changes recently. As leading area-studies scholars retire, the IR departments are not able to recruit younger scholars in area studies to fill the increasingly huge gap as rapidly as they wish.

(4) During the Cold War, Thai IR has been part of, and a subfield within, an 'Americanized' Political Science. In part it led to a dominance of parsimonious and realist explanation in the discipline. It is undoubtedly why the former generations of IR scholars tended to take IR theory for granted. On the contrary, new scholars have no choice but to have to, to a certain extent, rethink the theoretical frameworks. This is because they received their graduate studies in a more rigorous methodological graduate training in Western universities and the requirement that they publish, in especially internationally, to ensure tenure and career advancement. The discipline of Thai IR seems to be less Americanized, despite the dominant persistence of realism and liberalism. Moreover, the broader and more provocative debate is whether IR should be a field in itself, rather than a subfield within Political Science (Rosenberg 2016). This, however, is beyond the scope of this article.

[4]Rather than 'in and out' circulation between the policy-makers and academics in the US (Nye 2008), in Thailand some IR scholars have served every so often as advisors to the government and/or Ministry of Foreign Affairs.

(5) Research funding for works on theoretical exploration is limited in Thailand. In general, most research funding inside and outside the university overly prefer policy-oriented or issue-based projects to theory-laden research ones. Most scholars working on IR theorizing receive no funding or are funded in smaller amounts at the department or faculty level.

(6) In the era of increasingly neoliberal globalization, Thai IR is increasingly regulated, or even demanded, to be competitive by the state and particularly the market – competitive not only within and beyond the field but also within the labor marketplace for the students, the scholars and the knowledge itself. For the students, it is highly demanding that they should have practical tools (*techne*) for a variety of jobs, in both the public and private sectors. The curriculum has started to adapt accordingly in order to meet this striking demand, by having training and exchange programs. Some 'problem-solving' theories are keen to follow this demand, whereas other critical approaches remain skeptical of it. For the scholars, it is highly demanding that they should be attractive to the wider public such as the policy-making world and the media and the knowledge produced in IR is expected to be more policy-oriented, or issue-oriented, and in turn less theoretical. Though some might not care about this market-driven competitiveness, it is doubtless an emerging trend.

(7) The IR departments in Thailand are encountering the politics of decreasing numbers. The faculty members also have highly different aesthetics of academic interests and yet likely to sustain a consensual culture and attitudes. That is, there is a small number of Thai IR scholars with an increasing diverse and plural academic interests. Indeed, some might raise the question whether an IR 'community' exists in Thailand at all. More importantly, within the Thai academic community in general, consensus-building and conflict-avoidance attitudes tend to be the norms. This cultural habitus also is evinced in the IR departments as well, deterring and deferring genuine debate or disagreement within the field. However, constructive engagement to a certain extent remains prevalent within and beyond the university.

In short, these seven structure-and-agency constraints account for the absence of Thai IR theorizing, which is the rule rather than the exception. Though in recent years IR theories have increasingly proliferated, a dialogue with and beyond the field remains an ongoing and unfinished project for IR in Thailand.

Interlude (3) :

I_1 : Thai IR Theory or Not?

I_2 : Yes, please!

The goal of 'Why is there no Non-Western IR Theory?' (Acharya and Buzan 2009), and 'Worlding beyond the West' book series (See Tickner and Wæver 2009; Tickner and Blaney

2012) is neither to nationalize nor to regionalize an indigenous IR theory, but rather to expand its boundaries and to 'decenter' IR from the dominance of Western-centrism. For Tickner and Blaney (2012, 1), thinking IR otherwise means not only to 'challenge Western or core dominance' of the field of IR, but also to 'create recognition for contributions from the non-core as legitimate sources of IR knowledge'. It urgently requires an interrogation of 'the field's claim to authority as producer of knowledge about world politics'. Likewise, Acharya and Buzan's goal (2009, 2) is 'to introduce non-Western IR traditions to a Western IR audience, and to challenge non-Western IR thinkers to challenge the dominance of Western theory'. For them, Western IR is both 'too narrow in its sources', and 'too dominant in its influence to be good for the health of the wider project to understand the social world in which we live'. In other words, IR is not yet global, but through the process of 'worlding' beyond the West, can be more open, decentered, dehegemonized, and truly global.

What does Thai IR want? (4) Consensus or dissensus?

The last intriguing puzzle is whether the emerging lack of consensus is theoretically good or bad for the field of Thai IR. In his important article, Supamit Pitipat (2005) examines a state of disciplinary anxiety, and thereby identity crisis, regarding 'a lack of consensus' in IR in general and in the Thai context. He raises a concern, with a grain of truth, that 'Rather than critique bringing about dialogue with the aim of exchanging ideas and learning about each other's strengths and weaknesses, what is happening instead is that the debate leads to division between the academic schools of thoughts, thereby making any attempt to build bridges between them fruitless' (Supamit Patipat 2005, 133).

Soravis Jayanama (2009b) and Jittipat Poonkham (2013) tend to argue in a different direction that theoretical pluralism is at the heart of the great debates in global IR since the onset of the field. Dissensus is not only necessary and inevitable but also should be 'deepening' (Soravis Jayanama 2009b) in the increasingly pluralistic and diverse field in the foreseeable future. What we should be wary of and problematizing is not disagreement, but rather the attempt to establish hegemonic dominance of some approaches over others, thereby marginalizing the latter. In turn, this author posits that theoretical differences and plurality help to build Thai IR theorizing. In short, post-Cold War Thai IR is not the end of the theoretical proliferation, but perhaps the end of the field that some of us are so familiar with.

Thus far, my discussion on this disciplinary as well as autobiographical history of Thai IR (through the 'mirror image' of the dialogue and disagreement between the I_1, I_2, and (big brothered). We in IR provides a tragic sketch that IR in Thailand has long been constituted by a

lack – a lack of its own IR theorizing – while theory-oriented global/Western IR has in recent years cascaded in. Despite all these (less-than-great) debates and theoretical cascade, there is still in large part a dualistic hegemonic consensus of realist-liberal continuum and area-studies-ness at the heart of the curriculum and pedagogy in IR in Thailand. Though it is a more diverse and pluralistic field at present, critical approaches remain at its margin in terms of teaching, studying, researching and even writing postgraduate theses. However, the pluralization of theories and methods in IR is unquestionably inevitable in the foreseeable future. Although Thai IR is defined by an avoidance of intellectual antagonism, some slight disagreements that have appeared as at least two great debates, a sense of disciplinary anxiety and identity crisis regarding the direction and tendency of the field would persist at least for some time. Some pull the debate, thereby defending unified 'analytic eclecticism' (Sil and Katzenstein 2010) and rigor in research methodology, while others might push for a plurality of theories and diversity of research methods, including alternative ones. However, the constraints, discussed in the last section, would undoubtedly shape and determine this push-and-pull pendulum in Thai IR studies in general.

Interlude (4) :

I_1 : Consensus or Dissensus?

I_2 : Yes, please!

According to Behr and Williams (2016, 5), 'Rejecting "isms" leaves open the question of what to put in their place: eclecticism (itself another "ism") risks descending into ad hocery. *What is more, calls for pluralism often mask continuing if less overt strictures about epistemology, methodology and political responsibility that are far from straightforwardly pluralistic: when the surface is scratched, prevailing orthodoxies about the nature of legitimate, social scientific knowledge are not hard to see'. An alternative is 'not to reject the "schools" or "isms" ... but to problematize them (and the divides between them) by bringing them into historical, conceptual, and political relations with each other'.*

Coda – mind the gap!

So what? And so, what is to be done? First, we need to be skeptical of a consensual contour of Thai IR scholarship, which is a hegemonic or even an ideological agenda. All theories, to use Cox's famous quote (1986), are always 'for someone and for some purposes'. In other words, consensus, in a nutshell, favors some ways of seeing the world over others. As Milja Kurki (2013, 112) puts it, 'if agreement or consensus exists, it may be that one discourse or conceptual meaning structure has assumed "hegemonic" status in societal and cultural power relations'. This is why we need to be wary of an absence of conceptual/theoretical disagreement, which is by and large a hegemonic project. Rather than a search for consensus, dissensus is vital to theoretical development.

Second, an open-minded ethos of dissensus is (meta)theoretically neither bad nor dangerous. On the one hand, it helps not only to render theoretical cascade from the global field of IR possible but also to have dialogues with both the Western and the non-Western IR worlds. It further opens up the condition of possibility for debate and dialogue within and beyond the field of IR in Thailand. On the other hand, dissensus reinvigorates and deepens the pluralization of IR theorizing and its critical self-reflexivity. Ontologically, dissensus itself brings the field of IR into existence. We should call for what Stefano Guzzino (2013, 535) terms 'ontological theorizing', which means a reflexive engagement with key concepts in IR, which 'are co-constitutive of theories; they are the words in which ... our theorizing is done'. IR theory is about a formation of concept as well as a denaturalization of the taken-for-granted concepts (ranging from the state, states-system, capitalism, diplomacy, security, norm, identity, discourse, and so on). Moreover, this critical self-reflexivity helps to open up the thinking space for Thai IR as a whole. As Michael Shapiro (2013, xv) puts it, 'To *think*... is to invent and apply conceptual frames and create juxtapositions that disrupt and/or render historically contingent accepted knowledge practices. ... To *think* rather than reproduce accepted knowledge frames is to create the conditions of possibility for imagining alternative worlds (and thus to be able to recognize the political commitments sequestered in every political imaginary)'.

Last but not least, theorizing cannot and should not be separable from the social and political world we are theorizing, the realm of practices. Encountered with the global crises[5], IR paradoxically faces 'the difficult challenge of relating theory to practice'. Rather than a 'plea to abandon theory', 'it is a call to use theory, next to the reflection upon epistemological questions, to move forward to practical questions while this engagement needs to remain grounded in (ongoing) theoretical reflection' (Behr and Williams 2016, 12). What does (Thai, post-Western and global) IR want? We can answer the standard question thus: 'analytical eclecticism' (Sil and Katzenstein 2010) or 'pluralism' (Jackson 2011; Dunne, Hansen and Wight 2013) and/or '(classical) realism' or 'critical theory' (See Booth 1991, 2007; Behr and Williams 2016) with 'yes, please!'

[5]Žižek (2010) calls them the 'four horsemen of the Apocalypse' – including ecology (impending ecological catastrophes), economy (the global dispossession and financial meltdown), biology (the biogenetic revolution and its impact on our everyday lives), and society (social fragmentation and concomitant protest as well as pernicious violence worldwide).

References

Acharya, Amitav, and Barry Buzan, eds. 2009. ***Why is there no non-Western IR theory: Perspectives on and beyond Asia***. London: Routledge.

Basaran, Tugba, Didier Bigo, Emmanuel-Pierre Guittet, and R. B. J. Walker. 2017. ***International political sociology: Transversal lines***. London and New York: Routledge.

Behr, Hartmut, and Michael C. Williams. 2016. Interlocking classical realism and critical theory: Negotiating **"**divides**"**. In International relations theory. ***Journal of International Political Theory*** 13(1): 3-17.

Booth, Ken. 1991. Security in anarchy: Utopian realism in theory and practice. ***International Affairs*** 67(3): 527-545.

-----. 2007. ***Theory of world security.*** Cambridge: Cambridge University Press.

Chairat Charoensin-o-larn. 2008. ***Pasa gub garn muang/kwam pen garn muang.*** [Language and Politics/the Political]. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)

Chaiwat Khamchoo. 2005. ***Chin-Yipun : Prawattisart buenglhang kwam katyaeng kong song maha-amnad lae naiya tor poomipaak Asia nai sattawat tee yee sib ed***. [China-Japan : History behind the conflict between the two major powers and its implications for Asia in the 21st Century]. Bangkok: Openbooks. (in Thai)

-----. 2006. ***Nayobai tangpratet Yipun : Kwam tornuerng lae kwam plienplaeng***. [Japanese foreign policy: Continuity and change]. Bangkok: Institute of Asian Studies. (in Thai)

Chanintira Na Thalang, and Pinn Siraprapasiri. 2015. ASEAN's (non-)role in managing ethnic conflicts in Southeast Asia: Obstacles to institutionalization. In ***Institutionalizing East Asia: Mapping and reconfiguring regional cooperation,*** eds. Alice Ba, Cheng-Chwee Kuik, and Sueo Sudo. London: Routledge.

Chookiat Panaspornprasit. 2005. ***US-Kuwaiti relations, 1961-1992: An uneasy relationship.*** London: Routledge.

Chulacheeb Chinwanno. 2014. ***Loke nai totsawat tee yee sib ed : Krob karnwikhoa kwamsamphan rawang pratet***. [The world in the 21th century: Analytical frameworks in international relations]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

-----. 2012. ***Plad paendin mangkorn: Chin paitai punam run tee har***. [Changing dragon: China under the fifth-generation leadership]. Bangkok: Openbooks. (in Thai)

-----. 2015. ***Poomitat settakit karnmueng loke : Wikrit kab karn tartai nai satawat tee yee sib ed.*** [Global political-economic landscape: Crisis and challenges in the 21st century]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

-----. 2010. ***Sam sib har pee kwam sampan tang karntoot Thai-Chin, 2518-2553: Adeed bajupan anakod***. [Thirty-five years of diplomatic relations between Thailand-China, 1975-2010: Past, present and future]. Bangkok: Openbooks. (in Thai)

-----. 2008. ***Thai-Chinese relations: Security and strategic partnership***. Singapore: S. Rajaratnam School of International Studies, Nanyang Technological University.

Corrine Phuangkasem. 1982. ***An empirical analysis of Thailand's foreign policy behavior (1964-1977)***. Bangkok: Thammasat University.

-----. 2011. ***Singapore paitai sam poo nam***. [Singapore under three leaders]. Bangkok: Duentula Printing House. (in Thai).

-----. 1984. ***Thailand's foreign relations, 1964-80.*** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Cox, Robert W. 1986. Social forces, states, and world orders: Beyond international relations theory. In ***Neorealism and Its Critics***, ed. Robert Keohane, 204-54. New York: Columbia University Press.

Dauphinee, Elizabeth. 2013. ***The politics of exile***. London and New York: Routledge.

Decha Tangseefa. 2006. Taking flight in condemned grounds: Forcibly displaced Karens and the Thai-Burmese in-between spaces. ***Alternatives: Global, Local, Political*** 31(4): 405-429.

Dunne, Tim, Lene Hansen, and Colin Wight. 2013. The end of IR theory? ***European Journal of International Relations*** 19(3): 405-425.

Dunne, Tim, Milja Kurki, and Steve Smith, eds. 2016. ***International relations theories: Discipline and diversity,*** 4th ed. Oxford: Oxford University Press.

Erskine, Toni. 2012. Whose progress, which morals?: Constructivism, normative IR theory and the limits and possibilities of study ethics in world politics. ***International Theory*** 4(3): 449-468.

Furlong, Paul, and David Marsh. 2010. A skin not a sweater: Ontology and epistemology in political science. In ***Theory and methods in political science,*** eds. David Marsh, and Gerry Stoker, 184-211. 3rd ed. New York: Palgrave MacMillan.

Guzzino, Stefano. 2013. The end of international relations theory: Stages of reflexivity and modes of theorizing. ***European Journal of International Relations*** 19(3): 521-541.

Hoffmann, Stanley. 1959. International relations: The long road to theory. ***World Politics*** 11(3): 346-377.

Inayatullah, Naeem. 2010. ***Autobiographical international relations: I, IR.*** London and New York: Routledge.

Inayatullah, Naeem, and Elizabeth Dauphinee. 2016. ***Narrative global politics: Theory, history and the personal in international relations.*** London and New York: Routledge.

Jackson, Patrick T. 2011. ***The conduct of inquiry in international relations: Philosophy of science and its implications for the study of world politics***. London and New York: Routledge.

Jahn, Beate. 2016. Theorizing the political relevance of international relations. ***International Studies Quarterly*** 61(1): 64-77

Janjira Sombatpoonsiri. 2015. ***Humor and nonviolent struggle in Serbia.*** Syracuse: Syracuse University Press.

-----. 2014. ***Lhak rabphidchorb peau pokpong lae phon tor karnkorrang ong-khwamroo karnmueang rawang pratet ruamsamai***. [The responsibility to protect (R2P) and its impact on the construction of knowledge about contemporary global politics]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Jaran Maluleem. 2013. ***Arab Spring: Karn lukhue tee plian chome nha kong loke arab***. [Arab Spring: The uprising that changed the Arab World's appearance]. Bangkok: Siam Publisher. (in Thai)

-----. 2012a. ***Islam karnmueang nai karnmueang tawan-ok klang.*** [Political Islam in the Middle East politics]. Bangkok: Siam Publisher. (in Thai)

-----. 2012b. ***OIC: Ong-karn muslim loke nai loke muslim.*** [OIC: Global Muslim Organization in the Muslim world]. Bangkok: Siam Publisher. (in Thai)

-----. 2014. ***Rat Islam nai Iraq lae Syria.*** [The Islamic state in Iraq and Syria]. Bangkok: Security Studies Project. (in Thai).

Jittipat Poonkham. 2014. ***Kwam sampan Thai-Russia: Kaw su hunsuan yudthasard?*** [Thai-Russian relations: Towards strategic partners?]. Bangkok: Ministry of Foreign Affairs. (in Thai)

-----. 2012b. Neoliberalizing EUrope: An unfinished project? ***Journal of European Studies*** (Special Issue): 95-139.

-----. 2013. Tritsadi settakit kanmuang rawang prathet: Kullada Kesboonchoo Mead lae tumnanghangti tang vichakarn nai kwam samphan rawang prathet. [International political economy: Kullada Kesboonchoo Mead's location in international relations scholarship]. ***Journal of Social Sciences*** 43(2): 44-56. (in Thai)

-----. 2012a. A weary Titan: Russian foreign policy thinking since 1992. ***Journal of Social Sciences*** 42(1): 52-64.

-----. 2016. ***Withet Panid Sampan tung Songkram Yen: Kwam sampan rawangprathet Thai-Russia (1897-1991).*** [Foreign Commercial relations to the Cold War: Thai-Russian foreign relations (1897-1991)]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

Jittipat Poonkham, and Natthanan Kunnamas. 2013. ***Europe klang lae tawan-ok: Karn huan koen su Europe lae sethakit seri***. [Central and Eastern Europe: A return to Europe and neoliberal economy]. Bangkok: European Studies Center, Chulalongkorn University. (in Thai)

Kajit Jittasevi. 2009. ***Ong-karn rawang pratet***. [International organizations]. Bangkok: Winyuchon. (in Thai)

Kasira Cheeppensook. 2013. The development of the ASEAN Charter: Origins and norm codification. PhD. diss., The London School of Economics and Political Science.

Kasira Cheeppensook, and Vira Somboon. 2013. Human security and the ASEAN Charter: Perspectives and Challenges. ***Asian Review*** 25: 5-23.

Khien Theeravit. 1985. ***The Kampuchean problem in Thai perspective: Positions and viewpoints.*** Bangkok: Institute of Asian Studies.

-----. 1998. ***Nayobaai tangpratet Chin***. [Chinese foreign policy]. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)

Kitti Prasirtsuk. 2006. ***Japan's trade negotiations.*** Bangkok: Thai Research Fund. (in Thai)

-----. 2009. Teaching international relations in Thailand: Status and prospects. ***International Relations of the Asia-Pacific*** 9(1): 83-105.

Kitti Prasirtsuk, and Pinitbhand Paripatra. 2015. ***ASEAN su karn pen prachakom: kwam kleunwhai dan karnmueang settakit sangkom wattanatam***. [ASEAN towards the community: Political, economic, and socio-cultural currents]. Bangkok: ASEAN Watch. (in Thai)

Kosum Saichan. 2014. ***Politics and regional integration in greater Mekong Sub-region.*** Chiang Mai: Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University.

Kullada Kesboonchoo Mead. 2012. The Cold War and Thai democratization. In ***Southeast Asia and the Cold War***, ed. Albert Lau, 215-40. London and New York: Routledge.

-----. 2007. ***Kanmueng Thai yuk Sarit-Thanom phaitai khrongsang amnat lok.*** [Thai politics during Sarit-Thanom Regimes under a global power structure]. Bangkok: 50 Years Foundation, The Bank of Thailand, 2007. (in Thai)

-----. 2009. ***Kwam katyaeng tang karnmueang Thai: kam pai hai pon ponlawat painai***. [Thai political conflicts: Beyond the domestic dynamics]. Bangkok: 14 Tula Foundation. (in Thai).

-----. 2000. Nhangsue tee ma chuay cheewit'. [The Book that saves my life]. ***Journal of Social Sciences*** 31(1): 155-170.

-----. 2008. ***Rat Thai nai rabob sereeniyom mai***. [The Thai state in neoliberalism]. Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

-----. 2003. A revisionist history of Thai-US relations. ***Asian Review*** 16: 45-68.

-----. 2004. ***The rise and decline of Thai Absolutism.*** London: Routledge.

-----. 2002. ***Wiwatthanakan rat Angkrit lae Farangset nai krasae setthakit lok.*** [The English and French state transformation in the world economy]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

-----. 1995. Thai democratization: Historical and theoretical perspectives. ***South East Asia Research*** 3(2): 205-218.

-----. 2006. Tunniyom Angkrit kub Asia tawanoakchiangtai nai sattawat ti 19. [British capitalism and Southeast Asia in the 19th century]. ***Fa Dieo Kan.*** [Same Sky]. 4(4): 94-109. (in Thai)

Kurki, Milja. 2013. ***Democratic futures: Revisioning democracy promotion.*** London and New York: Routledge.

Kusuma Snitwongse. 2001. Thai foreign policy in the global age: Principle or profit? ***Contemporary Southeast Asia*** 23(2): 189-212.

Likhit Dhiravegin. 1974. Thailand's foreign policy determination. ***The Journal of Social Sciences*** 11(4): 37-65.

Narut Charoensri. 2013***. Tritsadee kwamsampan rawang prathet***. [International relations theory] Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

Natthanan Kunnamas. 2003. Sahaparp Europe suksa: pak tritsadee. [European Union Studies: Theoretical framework]. ***Social Science Review*** 47:161-176. (in Thai)

-----. 2012. Tritsadee nai karnsuksa sahaparp Europe : Jak karn buranakarn nayobai tangleuk su krabuankarn Europepiwat. [Theories in the EU studies: From integration, alternative policy towards Europeanization]***. Journal of Social Sciences*** 42(1): 130-155. (in Thai)

Noranit Setabutr. 1985. ***Kwam sampan tang prathet rawang Thai-Russia.*** [Thai-Russian foreign relations]. Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University Press. (in Thai)

Nye, Joseph S., Jr. 2008. International relations: The relevance of theory to practice. In ***The Oxford handbook of international relations***, eds. Christian Reus-Smit and Duncan Snidal. Oxford: Oxford University Press.

Panitan Wattanayagorn. 1998. Thailand: The elite's shifting view of security. In ***Asian security practice: Material and ideational influences***, ed. M. Alagappa. Stanford: Stanford University Press.

Pinitbhand Paribatra. 2008. The military and politics in Burma: The military roles in constitution-drafting processes. ***Ratasatsarn*** 29(Special Issue): 127-172. (in Thai)

-----. 2006. Thailand-Myanmar relations (2001-2004). ***Ratasatsarn*** 27(2): 40-72. (in Thai)

Pongkwan Sawasdipakdi. 2016. Thailand's policy towards Myanmar: A way to gain international legitimacy. In ***Myanmar: Democratisation, foreign policy and elections***, ed. Amrita Dey. Kolkata: Maulana Abul Kalam Azad Institute of Asian Studies.

Pongphisoot Busbarat. 2012. A review of Thailand's foreign policy in Mainland Southeast Asia: Exploring an ideational approach. ***European Journal of East Asian Studies*** 11: 127-154.

Pranee Thiparat. 2002. ***ASEAN in a new era***. Bangkok: Institute of Security and International Studies, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.

Prapat Thepchatree. 2014. ***Nayobaai tangpratet kong Saharat tor poomipak Asia Tawan-ok nai samai rattaban Barack Obama.*** [US Foreign Policy towards East Asia under Barack Obama]. Bangkok: Sematham. (in Thai)

-----. 2013. ***Prachakom ASEAN*** [ASEAN Community]. Bangkok: Sematham. (in Thai)

Puangthong R. Pawakapan. 2006. ***The role and position of Thailand in the Vietnam War and its impact on Thailand's national security.*** Bangkok: Kobfai Books. (in Thai)

-----. 2009. Thailand's response to the Cambodian genocide. In ***Genocide in Cambodia and Rwanda: New perspectives***, ed. Susan E. Cook. New Brunswick: Transaction Publishers.

Rosenberg, Justin. 2016. IR in the prison of political science. ***International Relations*** 30(2): 127-153.

Sarasin Viraphol. 1976. ***Directions in Thai foreign policy.*** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Schmidt, Brian. 1998. ***The political discourse of anarchy: A disciplinary history of international relations.*** Albany, NY: State University of New York Press.

Shapiro, Michael J. 2013. ***Studies in trans-disciplinary method: After the aesthetic turn.*** London: Routledge.

Sida Sonsri, ed. 2007. ***Southeast Asia: Foreign policy after the financial crisis***. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Sil, Rudra, and Peter J. Katzenstein. 2010. ***Beyond paradigms: Analytic eclecticism in the study of world politics***. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Siriporn Wajjwalku. 2005. ***Karn perd seree tang karnkha kab karn prab tua kong kasettakorn Yipun lae botbat kong rat***. [Trade liberalization and adjustment of Japanese agriculture and the role of the state]. Bangkok: Japan Watch Project. (in Thai)

-----. 2015. ***Kwam ruammue radab poomipaak dan kwam munkong tang arharn.*** [Regional cooperation in food security]. Bangkok: Direk Jayanama Research Center, Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

-----. 2006. ***Yipun: Pratet tee kamlang plienplaeng***. [Japan: The changing country]. Bangkok: Japan Watch Project. (in Thai)

Soravis Jayanama. 2012. ***Jag garn pattiwut teung lokapiwut: Kwam roo buang ton garn muang loke cheung wipark parn sue papayon***. [From revolution to globalization: A critical introduction to global politics through film]. Bangkok: Siam Publisher. (in Thai)

-----. 2009a. ***Juggawut America: Prawuttisart bab tuan grasae attaluck cheevaamnart***. [American Empire: Revisionist history, identity, biopower]. Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

-----. 2009b. ***(Non) key thinkers in international relations: Foucault, Zizek, Butler, Chomsky.*** Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.

-----. 2015. ***Slavoj Žižek: kwam roonrang lae garn muang peau garn plod ploi, koo mue arn violence***. [Slavoj Žižek: Violence and emancipatory politics. A reader's guide to violence], trans. Khorapin Phuaphansawat. Bangkok: Siam Publisher. (in Thai)

Sukhumbhand Paribatra. 1985. Can ASEAN break the stalemate? ***World PolicyJournal*** 3(1): 85-106.

-----. 1984. Strategic implications of the Indochina conflict. ***Asian Affairs*** 11(3): 28-46.

Supamit Pitipat. 2008. ***Kwamsampan rawang prathet***. [International relations: Development and status]. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai)

-----. 2005. Mai mee kwam samannachan nai khwam samphan rawang pratet. [No consensus in IR]. ***Journal of Social Sciences*** 36(1): 130-164. (in Thai)

Surachai Sirikrai. 2006. Kwam samphan Thai-Chin sarm totsawat. [Three decades of Thai-Chinese relations], ***Ratasatsarn*** 27(2): 1-39. (in Thai)

-----. 1991. Sino-Thai relations: A Thai perception. In ***China-ASEAN relations: Political, economic and ethnic dimensions***, ed. Theresa C. Carino. Manila: De La Salle University.

Surachart Bamrungsuk. 2008a. ***Karn kor kwam mai sa-ngob nai paktai kong Thai***. [Insurgency in the South in Thailand]. Bangkok: Security Studies Project. (in Thai)

-----. 2014. ***Kwam munkong loke: Karn mueng lae karn taharn nai loke tee plienplaeng***. [Global security: Politics and military in the changing world]. Bangkok: Security Studies Project. (in Thai)

-----. 2008b. ***Kwam munkong suksa: karn kor karn rai karn kor khwam mai sa-ngob ruam samai*** [Security studies: Contemporary terrorism and insurgency]. Bangkok: The Thailand Research Fund; Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

-----. 1988. ***United States foreign policy and Thailand military rule, 1947-1977***. Bangkok: Duang Kamol.

Surat Horachaikul. 2007. ***Thaam tar lokapiwat***. [Questioning globalization]. Bangkok: Center for Social Development Studies, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Teewin Suputtikun. 2012. An excuse for common foods: The multipurposeness of the **"**human security**"** concept in Japan**'**s foreign policy. ***Asian Review*** 25: 119-136.

Thitinan Pongsudhirak. 2004. The rise of bilateral free trade areas in Asia. In ***The North-South divide: An appraisal of Asian regionalism***, eds. Hank Lim and Chungly Lee. Singapore: Marshall Cavendish Publishers.

-----. 2007. ***Sib pee wikirt settakit Thai kab prachatippatai bon tang sarm praeng***. [Ten years after the economic crisis: Thai democracy at a three-way crossroads]. Bangkok: Double AA Publishers. (in Thai)

Thitinan Pongsudhirak, and Razeen Sally. 2008. ***Thailand's trade policy strategy and capacity***. Bangkok: Department of International Relations, Chulalongkorn University.

Ticker, Arlene B., and David L. Blaney, eds. 2012. ***Thinking international relations differently***. London and New York: Routledge.

Ticker, Arlene B., and Ole Wæver. 2009. ***International relations scholarship around the world.*** London and New York: Routledge.

Vira Somboon. 2014. ***Lokapiwat kab kwam pen tham rawang pratet***. [Globalization and international justice]. Bangkok: Democracy and Development Studies Foundation. (in Thai).

Vitalis, Robert. 2015. ***White world order, black power politics: The birth of American international relations***. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Vorasakdi Mahatdhanobol. 2007. ***Chin nai krasae lokapiwat***. [China and globalization]. Bangkok: Openbooks. (in Thai)

-----. 2013. ***Chin paendin tee har***. [China in the fifth era]. Bangkok: Openbooks. (in Thai)

-----. 2004. ***Settakit karn mueng Chin.*** [Chinese Political Economy]. Bangkok: Chinese Studies Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)

Wararak Chalermpuntusak. 2008. Constructivism peau karn tam kwam khaojai kwam samphan rawang pratet. [Constructivism for understanding IR]. ***Ratasatsarn*** 29(Special Issue): 1-28. (in Thai)

-----. 2015. Sathannaparp wichar khwaam samphan rawaang pratet nai thai (2540B.E.– patjuban) [Status of IR in Thailand (1997-present)]. ***Ratasatsarn*** 36(1): 1-82. (in Thai)

Wight, Martin. 1966. Why is there no international theory? In ***Diplomatic Investigations***, eds. Martin Wight and Herbert Butterfield. London: Allen & Unwin.

Wiwat Mungkandi, and William Warren, eds. 1982. ***A century and a half of Thai-American relations***. Bangkok: Chulalongkorn University.

Žižek, Slavoj. 2000. Class struggle or postmodernism? Yes, please! In ***Contingency, hegemony, universality: Contemporary dialogues on the left.*** London: Verso Books.

-----. 2010. ***Living in the end times.*** London: Verso Books.

Žižek, Slavoj, and Srecko Horvat. 2013. ***What does Europe want?: The union and its discontents.*** New York: Columbia University Press.

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 91-108
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

A Comparative Study of Economic Development Planning Organizations of South Korea and Thailand during 1960-1980**

Kamon Butsaban*

Abstract

This research paper presents a comparative study on economic development planning organizations in Thailand and South Korea during 1960-1980. Most economists have so far explained Thailand's relative lack of progress in economic development compared to Korea in terms of differences in economic policies. In this context, this study focuses on the planning organizations that have profoundly influenced the implementation and contexts of economic policies in the two countries, namely South Korea's Economic Planning Board (EPB) and Thailand's National Economic and Social Development Board (NESDB), to identify similarities and differences in the authority, roles, and structures of the organizations as well as the factors that contributed to or obstructed the operation of the two economic development planning organizations. Four factors are identified as having contributed to the better performance efficiency of South Korea's EPB over Thailand's NESDB: the law, available human and external resources, the level of government support, and political stability.

Keywords: *National Economic and Social Development Board (NESDB), Economic Planning Board (EPB), Korean economic development, Thai economic development*

*Ph.D. Candidate, Seoul National University, 1 Gwanak – ro, Gwanak – gu, Seoul, 151-742, Korea. Email: Kamon1932@hotmail.com
**Received March 31, 2017; Accepted May 30, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 91-108
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบองค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีและประเทศไทย ในช่วง ค.ศ. 1960-1980**

กมล บุษบรรณ์*

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่องนี้นำเสนอการศึกษาเชิงเปรียบเทียบองค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีและประเทศไทย ในช่วง ค.ศ. 1960-1980 นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ได้อธิบายสาเหตุที่ประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้ทัดเทียมสาธารณรัฐเกาหลีในแง่ของความแตกต่างด้านนโยบายเศรษฐกิจที่ผ่านมา ในบริบทนี้ วิจัยเรื่องนี้จึงมุ่งเปรียบเทียบองค์กรที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ คือ องค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลี (Economic Planning Board: EPB) และ องค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (National Economic and Social Development Board: NESDB) ทำให้ทราบถึงโครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ บทบาท และการบริหารงานขององค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจในแต่ละประเทศว่า คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร รวมถึงเสาะหาว่ามีปัจจัยใดที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ โดยมีสี่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลีมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากกว่าองค์กรร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทย คือตัวบทกฎหมาย ทรัพยากรบุคคลและการสนับสนุนจากภายนอก การสนับสนุนโดยรัฐบาล และเสถียรภาพของรัฐบาล

คำสำคัญ: *สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติของสาธารณรัฐเกาหลี (EPB), การพัฒนาการเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลี, การพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศไทย*

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล เลขที่ 1 ถนน ควานัก เขต ควานัก กรุงโซล รหัสไปรษณีย์ 151-742 สาธารณรัฐเกาหลี อีเมล Kamon1932@hotmail.com

**ได้รับบทความ 31 มีนาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 30 พฤษภาคม 2560

I. Introduction

From the early 1960s, South Korea started to economically develop and emerged as one of the so-called "Asian Tigers", along with Taiwan, Singapore, and Hong Kong, that achieved economic miracles. Compared to South Korea, Thailand seems to have lagged behind in its economic growth. However, this was not always the case. Before 1950, Thailand's GNP was much higher than that of Korea. However, from 1968 South Korea's GNP first exceeded then continued to surpass Thailand's (Kunio 1999, 277-284). On the path of economic development, Thailand and Korea were subject to similar external influences. Both countries received financial and military aid from the U.S. as they adapted their economic and political situations to align with global capitalism against communist forces, as well as financial aid from Japan. The leaders of both countries also emphasized main strategic policies to improve their poor economic performance by adopting the World Bank's national plan guidelines. This similarity in external factors behind economic growth has led scholars to attribute Thailand's relative lack of progress in economic development compared to Korea to differences in economic policies.

In the 1960s in Thailand, the then-Prime Minister Sarit Thanarat completely transformed the country's economic development (Ninnart Sinchai 2002, 48-53) by changing the direction of national policy from nationalism to liberalism. Sarit Thanarat stressed investment on the private sector, both domestically and internationally, and changed the national planning strategies by initiating the first economic development plan which left a lasting mark in realizing economic liberalization until the present but especially up to the third economic and social development plan. Institutional changes were also made: significant agencies that direct and oversee national plans. The National Economic Development Board (NEDB), later renamed the National Economic and Social Development Board (NESDB), and the Board of Investment (BOI), were founded as the main mechanisms of liberalized economic development in Thailand, and to create incentives for investments from the domestic private sector as well as from overseas.

The changes to liberalize national economic administration, the economic development plan, and the economic institutions were implemented under the collaboration between the Thai government, the United States government, and the International Bank for Reconstruction and Development (World Bank). Since then, the close relationship of the three parties has continued for decades. Particularly for Thailand, the World Bank not only offered aid and loans to the country but also participated in the process of making the development plan for the country. Prime Minister Sarit Thanarat's death in 1963 brought an early end to his rule, but this short period laid the foundations of economic strength. The first economic and social development plan continued to act as the model for the plans made by succeeding administrations.

The Sarit Thanarat administration's economic and social development plan shares many similarities with South Korea's economic development plan of the Park Chung-Hee's era. In 1961, the Park Chung Hee administration created the Economic Planning Board (EPB) which drafted five-year plans for Korea's economic development headed by the Deputy Prime Minister of South Korea. However, the internal factors, that is, the differences in the domestic situations and administrations, contributed to the different levels of performance of Thailand's NESDB and South Korea's EPB. A review of relevant research reveals divergence in the economic development strategies of the two countries. In simple terms, from its first and second development plans, South Korea focused on light commodity industry and export-led industrialization, but in the case of Thailand, export-led industrialization was not the primary focus at the beginning. Instead, Thailand's first and second development plans attended to import-substitution industrialization. It was only by the third and fourth development plans that Thailand shifted its focus to promoting growth in agriculture and export, while South Korea, by its third and fourth development plans, had moved forth onto heavy industry and chemical sectors to further accelerate its economic growth. The differences in the level of economic development achieved, as a consequence, during this period clearly show that the economic policy and planning of South Korea contributed to national development better than that of Thailand.

Chalmers Johnson studied the role of Japanese state in the economy (Johnson 1982, 9). He argued that the active intervention and involvement of the state in economic development was the driving force of high growth in newly industrialized countries. Ha-Joon Chang also argued that "the economic development requires a state which can create and regulate the economic and political relationships that can support sustained industrialization – or in short, a developmental state" (Bolesta 2007, 105-111). Based on this framework of developmental state theory, the aim of this research is to find out which factors contributed most to the differences in economic development planning of the two countries, in both the drafting and the implementation of national development policies. Although specialists of modern Japan attach varying weights to each factor in Japan's high-growth model, the present research will largely base its analysis on Chalmers Johnson's delineation of the essential features of the Japanese developmental state based on the history of MITI (Johnson 1982, 315-319).

While comparing South Korea and Thailand's economies, such as size and other economic indices, may be worthwhile, it is highly unlikely that such comparisons would lead to deeper insights on the differences in the two countries' economic growth. Instead, this study looks at internal factors to pinpoint the reason behind such divergent development. As mentioned above, the external circumstances surrounding South Korea and Thailand overlap greatly during the

periods of interest to this study. Thus, the logical inference is that internal factors had greater roles in bringing about the difference between the two countries' economic development. In particular, the national economic development planning organizations, as the central figures in formulating the national policies for economic development, had significant influence in setting the course of the national economy. Therefore, this paper compares the structure, authority, duties, and operations of the two countries' economic development planning organizations to highlight the success factors behind South Korea's rapid economic growth against that of Thailand. In doing so, this paper hypothesizes that 1) during 1960 - 1980, South Korea's EPB performed better in role and authority than Thailand's NESDB, and that 2) during 1960 –1980, the South Korean government gave more significance and support to its EPB than what the Thai government gave to its NESDB. A SWOT analysis is utilized to present a clear comparison between the two countries' economic development planning organizations. This reveals that South Korea's economy performed better than that of Thailand because South Korea's EPB was more effective as a drafting institution of good economic policy and economic development plans than Thailand's NESDB

II. The economic development plans of South Korea and Thailand

This paper focuses on the twenty-year period from 1960 to 1980, or more precisely, up to the second Oil Shock. During this period, the external factors, that is, the global environment and influences from non-domestic entities that impacted the national development in the two countries were highly similar. Thus, it is possible to analyze the influences of internal factors with greater focus during this period. An additional reason behind the selection of this period for analysis is that South Korea and Thailand started to implement similarly-structured economic development plans at the beginning of the 1960s. Both countries strived to achieve economic development through consecutive five-year plans by concentrating on national infrastructure and industrialization. The five-year plans of the selected period were the first to fourth economic development plans put forth by the two countries' governments, details of which are elaborated below.

The first economic development plan of Thailand, drafted and implemented in 1961, can be characterized as import-substitution industrialization. To make the basis for the production of agriculture and basic goods, the plan developed infrastructures such as dams, roads, and railroads. On the other hand, South Korea's first development plan of 1962, focused on light commodity industry including the manufacture of textiles, clothes, shoes, and wigs. Through consistent efforts in fostering this sector, South Korea achieved some growth in her GNP.

The second development plan in Thailand was similar to the first plan. Focus continued to be

on import-substitution industrialization while developing infrastructure to assist the U.S. in her war against Vietnam. However, in the third economic development plan, Thailand included a social development component and shifted its direction to export-led industrialization. Meanwhile, South Korea started to focus on export-led industrialization by cultivating its chemical, iron and steel, and machine industries and the adoption of new technology. The goals set by South Korea's second development plan were to expand employment opportunities, advance science and technology, and improving productivity. From the third development plan in the 1970s, South Korea further concentrated on heavy and chemical sectors, such as iron and steel, machine, electronics, shipbuilding, and petrochemical industries, to upgrade its industrial base.

South Korea's focus on the heavy and chemical sectors continued on to its fourth development plan, at which time the government recognized the need for highly-skilled technicians. To increase the national pool of skilled workers, the government established various skill training schools and state-run research institutes. During this period, Thailand was democratized, which led to an increase in organized labor union activities. The resulting rise in labor cost weakened the country's competitiveness in the global market. In addition, although Thailand's fourth development plan was originally intended to promote growth in agriculture and export, in reality, its implementation gave greater weight to social welfare rather than economic development. Korea's fourth economic development plan focused more on heavy industry and established many research centers and vocational training schools to foster professionals.

How the two countries' first to fourth economic development plans fared in achieving national growth can be observed through the change in the national income of South Korea and Thailand during this period. Table 1 shows that South Korea started to outrun Thailand from 1968, which corresponded to the early years of the second economic development plan in both countries. From then on, the growth gap between South Korea and Thailand widened.

Table 1: Changes in National Income (GNP) of South Korea and Thailand, 1952 – 1981 (US $)

Year	Korea	Thailand	Korea / Thailand	Year	Korea	Thailand	Korea / Thailand	Year	Korea	Thailand	Korea / Thailand
1952	N.A	80		1962	87	106	0.82	1972	316	212	1.49
1953	67	88	0.76	1963	100	109	0.92	1973	396	273	1.45
1954	70	76	0.92	1964	103	116	0.89	1974	535	339	1.58
1955	65	82	0.79	1965	105	126	0.83	1975	591	359	1.65
1956	66	87	0.76	1966	125	147	0.85	1976	800	399	2.00
1957	74	85	0.87	1967	142	152	0.93	1977	1,028	453	2.27
1958	80	84	0.95	1968	169	160	1.05	1978	1,406	536	2.62
1959	81	86	0.94	1969	210	170	1.23	1979	1,662	595	2.79
1960	80	94	0.85	1970	243	195	1.25	1980	1,589	686	2.32
1961	82	100	0.82	1971	285	197	1.45	1981	1,719	718	2.39

Source: Kunio, Yoshihara. 1999. ***The nation and economic growth: Korea and Thailand***. Kyoto: Kyoto University Press, 499–500.

III. South Korea's Economic Planning Board (EPB) and its roles

Economic planning efforts in South Korea in fact began earlier on, well before the military coup led by General Park Chung-Hee which gave birth to the Park Chung-Hee administration (Lim 2003, 54-63). The nation's first efforts at economic planning began during the Korean War (1950-1953) by foreign assistance agencies, notably Robert R. Nathan and Associates who prepared the so-called Nathan Plan. But this plan was never formally adopted nor recognized by the South Korean government. Later in 1959, the Rhee Syng-man administration developed a seven-year plan. The first phase of the plan was formulated and approved by the Cabinet in January 1960, three months before Rhee was overthrown. A new five-year plan (1962-66), prepared by the Chang Myon cabinet in 1961, suffered the same fate: the military coup in May 1961 put South Korea under the regime of President Park Chung-Hee (Choi 1987, 15).

Later in 1961, under the regime of President Park Chung-Hee, the government concentrated on the economic development of the country and laid out the first draft of the five-year economic development plan in 1962. This first plan had two important principles: first, that the basic principle of the nation's economy was liberalism and individualism and second, that the final goal was industrialization. However, in reality, South Korea practiced guided capitalism through firm government control over regulations and focused on specific industries and greater accumulation of capital. The government strived to increase national savings and to induce more capital inflow into the country (Korean Development Institute 1975, 8).

By the end of the first five-year plan, the Park Chung-Hee administration had constructed further development plans which successfully made South Korea into one of the newly industrialized countries (NICs) by the end of the 1980s. The success of the economic plans depended on the strict line of authority and command by the government in adhering to and executing the given guidelines. This motivated the people and the private sector to have faith in the government's determination and to give full cooperation.

EPB's structure, authority, roles and responsibilities, and administration

While it is difficult to pinpoint one specific agency as having had a dominant role in drafting and regulating South Korea's national economic policy during 1960-1980, the Economic Planning Board (EPB) performed the important function as the coordinator of the diverse agencies involved. To spearhead the drafting and implementation of the five-year economic development plans, the EPB was created in 1961. The EPB continued to exist as an independent agency until December 1994, when it lost its autonomy and became integrated into the Finance and Economy Board, which was renamed as the Ministry of Finance and Economy by an amendment to the Government Organization Act in February 1998.

One characteristic of South Korea's planning process is its centralized decision-making with the president given the highest authority. Article 93 of the South Korean Constitution states that a National Economic Advisory Council can be established to advise the President for developing the national economy. Article 127 also gives authority to the President and the Advisory Council to draw up the National Economic Plan in scientific and technological, information, and human resource development and sponsorship of innovation creation for national economic development. Meanwhile, the EPB was founded under the Office of the Prime Minister and the Advisory Council of the National Economic Plan, designated by Article 93, which specifies that:

> The advisory council of the national plan will be appointed by the president to provide advice to the president in imposing policies that are significant to economic development of the nation.
>
> Organization, mission, and other agendas that are critical to the advisory committee should be enacted as written words (Pisith Kuntatip 1994, 223).

In short, the president holds the highest authority in the planning process, while the deputy prime minister directly oversaw the EPB and communicated directly with the president himself.

The process of economic development involved coordination among EPB and other agencies with sound cooperation from all sides, along with the continuous improvement of information sharing which contributed greatly to the efficiency in decision-making. As the coordinating agency, the EPB received ample support from the government. Due to the number of government agencies involved in the process, South Korea's economic planning process was quite complex (Moon 2017, 26-27). Briefly, however, the planning stages of South Korea can be summarized as follows:

- The Economic Planning Agency draws a framework indicating the guidelines for development and brings it forward to the cabinet for consideration and dissemination to other ministries.

- Other ministries draw up their own plans and present them to the planning agency.

- The Office of Economic Planning adjusts the plans from each ministry to align them through the Cabinet Planning Committee under the responsibility of the cabinet.

- When the comprehensive plan passes the cabinet unanimously, the plan is sent to the National Economic Advisory Committee to check the completeness, after which it is proposed to the President.

- Then, the Cabinet Planning Committee rectifies the proposal for final consideration.

As exhibited by the summarized procedures above, South Korea's policy implementation was a top-down process. In this hierarchy, the EPB held a higher position than other institutions. Therefore, it had the power to influence other institutions. Also, the personnel in EPB received sufficient academic and resources support to retain experts in each field. Initially, the EPB received cooperation from experts of various agencies including the Korean Development Institute (KDI), which was founded in 1970 to become the main organization to set frameworks and in-depth policies for each branch of governance.

IV. Thailand's National Economic and Social Development Board (NESDB) and its roles

It is necessary to look at the larger structures of relevant organizations in studying and analyzing the planning organizations in Thailand, as the organizational structures are closely concerned with the origin and legal status, forms, as well as authority, roles, and responsibilities of the organizations. In theory, the Thai government is divided into two parts in terms of function: legislative and executive. In practice, the prime minister and the ministers of each ministry are the ones who have the decision-making power to direct their ministry or governmental organizations

of which they are in control (Prayoon Karnjanadun 1998, 16-17). The parliament, on the other hand, performed the legislative role, although, in reality, its function is limited to approving or disapproving the plans submitted by the administrative body.

After the coup in 1958, the government under Prime Minister Sarit Thanarat planned to reform and develop the national economy in line with capitalist ideology, according to the advice of the U.S. government and the World Bank. (Ninnart Sinchai 2002, 44-45) Thailand's financial and budgetary administration and its national economic and social development was greatly reformed in 1959 when the budgetary sector was separated from the Ministry of Finance to become the Budget Bureau under the Office of the Prime Minister. In the same period, the National Economic Development Board (NEDB, later NESDB) was also established as the center for the national economic development plan under the Office of the Prime Minister through the National Economic Development Council Act in 1959, following the proposal of the World Bank. The NEDB collaborated with all ministries, associations departments, and agencies in setting up Thailand's first national economic development plan (1961-1966), which was announced on January 1, 1961.

NESDB's structure, authority, roles and responsibilities, and administration

Based on the level of responsibilities, Thailand's planning organizations can be divided into two levels. The primary organizations such as the Cabinet are in control of regulating and authorizing the policies concerning economic planning strategies at the national level. The secondary organizations are regular planning organizations that are responsible for turning the Cabinet's plans for practical implementation. These secondary organizations include central agencies such as the NESDB as well as the Bureau of the Budget, the Fiscal Policy Office, the Bank of Thailand, and the Office of the Civil Service Commission. Besides, there are also general planning organizations or implementing units in ministries, departments, offices, and state enterprises. At present, there are about 18 departments under the Office of the Prime Minister, whose duty is to give advice and information to the Cabinet.

The authority of the Cabinet in administrating national affairs is guaranteed by the Constitution. The National Economic and Social Development Act, issued in 1978 and in current use, states that the power to make plans for national economic and social development belongs to the NESDB, which must propose the plans to the Cabinet for approval before issuing them. However, prior to constructing the plans, this central planning agency is required to collect and cooperate on each policy with the Cabinet and the Committee of National Policies to turn them into the development plans (Pisith Kuntatip 1994, 52 - 64).

Compared to South Korea's EPB, the NESDB lacked autonomy. The NESDB had no power given by law to influence other institutions, so it performed the role of an advisory board for the Office of the Prime Minister and its units. Therefore, the drafting and implementation of economic development plans did not necessarily go through the NESDB. The parliament did not participate or share any key influence in the approval of the national economic and social development plan. Despite NESDB's institutionalization by the Cabinet, it is not known if the ministers with the highest authority listened to or took NESDB's perspective into account. Moreover, many historical events suggest that Thai governments, especially those that were elected had not previously worked in the government.

At the lower level, the planning organizations were placed within central agencies, and operational units did not have all the necessary personnel or resources to perform the jobs, unlike the case of South Korea with a variety of professional and academic groups as resources. With fewer personnel, the workload was heavy. This situation precluded cooperative action in the planning process, something that was necessary for implementation in conformity with the plan.

V. Comparison of structures, authorities, roles and responsibilities, and administration of South Korea's and Thailand's planning organizations

Based on the elaboration on the structure, authorities, roles and responsibilities of South Korea's EPB and Thailand's NESDB, it is possible to perform a SWOT analysis on the two countries' economic development planning and implementation. The results of the analysis are illustrated in Table 2 below.

Table 2: SWOT Analysis of South Korea's and Thailand's Planning Organizations

Strengths	Weaknesses
Korea : - High R&D of EPB contribute to building a learning community (Moon 2017, 11). Thailand: - NESDB is highly recognized and trusted in national policy planning.	Korea : - Political stability with a lofty cause and repressive policies. Thailand: - R&D of NESDB still ranks low and does not contribute to building a learning community. - High overturn of Prime Ministers (nine so far) resulted policy discontinuities, a condition unfavorable to the NESDB.
Opportunities	**Threats**
Korea : - Important mission assigned by the government gives EPB more roles (Choi 1987, 15).	Korea : - Repressive government demands. Thailand: - Political instability creates discontinuity of policy implementation (Tinapan Nakata 1987, 27).

Undoubtedly, both EPB and NESDB played important roles in advising on national economic plans and received recognition by other institutions within and outside government. However, both countries were under dictatorships which affected how policies were created and implemented. Particularly for South Korea, President Park Chung-Hee maintained a strong rule for 18 years, which brought as a positive effect political stability but also had the negative effect of a repressive hierarchy. South Korea's long dictatorship and the consequent repressive environment constituted both a weakness and a threat. Meanwhile, although also under dictatorships, Thailand had nine different administrations over the twenty-year period with more frequent changes in personnel. This political instability made for discontinuity in policy implementation.

Thailand's greatest weakness was its lack of R&D support and human resources. The heavy workload of the committee in the NESDB due to the lack of qualified personnel obstructed the organization's effectiveness and drafted the national economic and development plans according to the nation's priority but in such a way as to allow for appropriate changes and adaptation. On the other hand, R&D support and human resources were South Korea's strengths (Mason et al. 1980, 58–66). The EPB was given the full role of proposing national economic policies and also abundant R&D resources. The EPB had a good relationship with other institutions and created a learning community for economic planning. The personnel at the EPB were experts in economy and, because the agency was directly controlled by the deputy prime minister with a direct communication channel with the president, had more freedom in crafting policies. Thus, the EPB could create more opportunities for its country's development and received greater recognition both domestically and internationally.

VI. Analysis of factors that influenced the performance effectiveness of the planning organizations in South Korea and Thailand

Thailand's third and fourth economic development plans were even less successful when compared to South Korea's economic growth during the same period. Despite the many similarities in structure, authority, role, duty, and administration of the two countries' planning organizations, South Korea has achieved greater economic development than Thailand. The comparison between the structures, authorities, roles, responsibilities and administration of South Korea and Thailand's planning organizations reveal four factors that influenced the organizations' performances during 1960-1980.

The first factor is the law as the controller of the structure, roles, and duties of government organizations. Only abiding by the laws in a literal sense, the EPB had enough authority to direct policies which indicated the economic trends to the Cabinet and influenced the drafting of each ministry's action plan. Thus, in South Korea, the deputy prime minister directly controlled the economic policy and economic development plans unlike the situation in Thailand where the NESDB had little power over management and lacked the authority to control the implementation of economic development policy and plan.

Secondly, the available support in terms of academic and human resources differed between the EPB and the NESDB. The EPB's abundant R&D resources are peculiar to South Korea's planning strategy, in addition to its centralized decision-making with the president as the center of power. In the 1960s, the relatively stable global situation allowed both countries to make good use of the

sufficient support they received from external entities: the U.S. government and international organizations provided funds while Japan provided large international investment.

However, from the 1970s there were many domestic and global economic and political problems such as the October Uprising of 1973 in Thailand, the Communist triumph in Indo-China and the Second Oil Crisis. These external situations became obstacles to the procedures of EPB and NESDB. The EPB, with its abundant resources and academic support, found advanced solutions to the problems. But in the case of the NESDB, it lacked appropriate personnel. The existing human resource was too small to find solutions with little time for preparation. The chaotic global situation with problems such as budget over-spending and monetary crisis further hindered the NESDB's agility in planning.

The third factor is government support, which can be both supportive and obstructive to the performance of the planning organizations. Every president who acceded to power in South Korea focused their attention on the performance of the EPB, especially during the Presidency of Park Chung-Hee. Although Park often utilized his power to interfere with the EPB's work, his interventions worked as an advantage to the EPB as he nominated many experts in various branches that assisted in the EPB's proceedings (Lim 2003, 48).

In Thailand, government intervention was heavy on the working procedures of the NESDB as can be seen in the preliminary stage of its establishment up to 1973. The government used the NESDB as a tool to compromise with the BOI, to support themselves and the stakeholders on the government side in sponsoring the industrial import substitution policy. As a result, there was an excess of commodities and a lack of seriousness in encouraging the export industry. Even when Thailand encouraged export in the first development plan, the lack of human resources in the field slowed down the industrial expansion. Additionally, even if the Cabinet took the proposals from both organizations into serious consideration, the decision still depended on the prime minister and the ministers at the time. For instance, the government under General Prem Tinsulanonda focused on both organizations, but that under General Chatichai Choonhavan went contrary to the interest of the organizations.

The fourth and the most important factor is the stability of the government. A stable government can secure the continuous and smooth process in policy setting and development planning. The high stability of South Korean government, with President Park Chung Hee maintaining his regime for 18 years, allowed the EPB to draft a continuous development plan and to align the national economic plan and other economic policies with the government's policies. In stunning contrast, Thailand during 1960-1980 experienced

nine different cabinets, resulting in policy discontinuity and presenting an unfavorable environment to the NESDB. The country's political instability marred the economic plan's authority as a government policy. Thailand's instability marred the strategic implementation of economic development policy in accordance with global demands: industrial reform was not conducted within the appropriate timeline, affecting the economic planning and initial stage of implementation of the economic plan and further resulted in a long-term, negative impact on the growth of Thailand's GNP compared to South Korea (Stark 2010, 207).

VII. Conclusion

South Korea's economic growth obviously surpassed Thailand in speed during 1960-1980. This paper sets out to identify and compare the structure, roles, and procedural patterns of the two countries' economic development planning organizations, South Korea's EPB and Thailand's NESDB. This was in order to gauge their influences on the performance of economic development policies in alignment with the global and domestic situation of the countries during 1960 -1980. The difference in the extent of alignment between South Korea and Thailand was assumed as the major factor behind the varying successes of the two countries.

The present research hypothesized that 1) during the 1960-1980, the EPB performed better in its role with greater authority than NESDB and that 2) within the same period, 1960-1980, the South Korean government gave more significance and support to EPB than what Thai government gave to NESDB. A comparison of the two planning organizations showed that, indeed, these two circumstances allowed South Korea to put efficient emphasis on industrial product export since the beginning of the 1960s, which brought about fast GNP growth. This study found four factors that contributed to the greater efficiency of South Korea's EPB compared to Thailand's NESDB: the relevant laws, the availability of human and external resources, the level of government support, and political stability.

To summarize, the South Korean Constitution granted the EPB the right to influence other institutions while the NESDB had relatively limited statutory basis and had little power over other institutions. The EPB received sufficient R&D and personnel support in setting up its policy framework, unlike the NESDB which did not have sufficient human resources. In the midst of increasing global economic risks and competition, both the EPB and the NESDB needed to present national policies to overcome the challenges. However, in the Thailand case, the lack of personnel and R&D support led to inefficient policy making. The level of support from the government also differed between the two countries. President Park Chung-Hee trusted the role of the EPB and also actively intervened in all decision-making. In Thailand, the degree of importance put to the

advice from the NESDB depended on who was the prime minister.

What proved to be the most vital factor, however, was political stability. The high stability of the South Korean government from 1960 to 1980 gave strength to its national economic plan and other economic policies, unlike the situation in Thailand. Thailand lacked political stability which led to the nation's failure to align its strategic policy to meet the demands of the global economy and disabled the country from developing an industrial revolution appropriate for that period. In other words, the difference in degree of strong-handed implementation of respective economic plans generated long-term effects on economic development and GNP growth in both countries, to create the significant differences we see today.

One important area that this research was unable to include in its analysis was the cultural factor. This author believes that it potentially influenced the implementation of the economic development plans in the two countries. Several elements of South Korean culture, which differ from Thailand's, may have worked in favor of national economic plan implementation. Unlike how economic and social conditions have been accepted as a given in Thailand, the South Korean government exhibited a strong will against the status-quo and enforced a disciplined regimen on its people as a means to improve their lives. South Korea's foundation in Confucianism created a strict hierarchical structure within Korean society, which may have contributed to the speed in which directives trickled down and prompted action from the top to the bottom. The Confucian background may also explain South Koreans' acquiescence to the government's use of power, as evidenced by the people's obedience to the Park Chung-Hee government's rule post-1961 revolution and their cooperation in performing mandatory military service.

Also, South Koreans join working groups more willingly than the Thai. This enables higher cooperation in bringing success to government policies. They are also more nationalistic, or patriotic, as can be seen from their strong opinions on government operations and their preference for Korean national products. Also, South Koreans' emphasis on education is well-known whereas, in Thailand, there was almost no competition or government support for higher education. An investigation into the influence, if any, of cultural factors on economic development in the two countries may add insights to the findings of this research. It is hoped that future studies will explore this topic, despite the difficulties in quantifying the influence of cultural factors.

References

Bolesta, Andrzej. 2007. China as a developmental state. ***Montenegrin Journal of Economics*** 3(5): 105 –111.

Choi, Byung-sun. 1987. The structure of the economic policy-making institutions in South Korea and the strategic role of the Economic Planning Board (EPB). ***Korean Journal of Policy Studies*** 2*:* 17- 32.

Johnson, Chalmers A. 1982. ***MITI and the Japanese miracle: The growth of industrial policy, 1925-1975.*** Stanford: Stanford University Press.

Korean Development Institute. 1975. ***Korea's economy: Past and present***. Seoul: The Institute.

Kunio, Yoshihara. 1999. ***The nation and economic growth: Korea and Thailand***. Kyoto: Kyoto University Press.

Lim, Sang Hum. 2003. Changes within the Economic Planning Board during the democratic process in Korea: An institutional perspective. Master's thesis, Department of Political Science, Graduate School of Seoul National University.

Mason, Edward S, Kim Mahn Je, Perkins Dwight H., Kim Kwang Suk, and Cole David. 1980. ***The economic and social modernization of the Republic of Korea.*** Cambridge, MA: Harvard University Press, cited in Choi, Byung-sun. 1987. The structure of the economic policy-making institutions in South Korea and the strategic role of the Economic Planning Board (EPB). ***Korean Journal of Policy Studies*** 2*:* 17- 32.

Moon, Hwy–Chang. 2017. ***The strategy for Korea's economic success***. Oxford: Oxford University Press.

Ninnart Sinchai. 2002. Saharat America kab kan plianplaeng nayobai karn pattana setthakit khong Thai nai samai Jompol Sarit Thanarat : Suksa phol kratop tee mee to krongsang kwam samphan rawang rath toon akekachon nai prathet lae toon akekachon rawang prathet. [The United States and change in Thai economic development policy during Sarit's Regime : A study of its impact on the structure of relationships among the state, local capital, and foreign capital]. Master's thesis, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Pisith Kuntatip. 1994. Miti thang kotmai khong pan pattana setthakit lae sungkhom haeng chat. [Legal dimension of national economic and social development plan]. Master's thesis, Department of Laws, Graduate School, Chulalongkorn University. (in Thai)

Prayoon Karnjanadun. 1999. ***Kam banyai kot mai pokkrong.*** [Lectures on Administrative Law]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

Stark, Manuel. 2010. The East Asian development state as a reference model for transition economies in Central Asia: An analysis of institutional arrangements and exogeneous constraints. ***Economic and Environmental Studies*** 10(2): 189-210

Tinapan Nakata. 1987. ***Karn prapproong karn borihanngan khong Samnakngan Kana Khamma Karn Karn Pattana Setthakit lae Sungkhom Haeng Chat (so. so. cho.).*** [Improving management of the Office of the National Economic and Social Development Board]. Bangkok: the Office of the National Economic and Social Development Board. (Mimeographed). (in Thai)

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 109-131
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

Agency, Society and Culture: Conditions Promoting Active Ageing in Older Persons in Chiang Mai**

Patrapan Tamdee*

Abstract

This qualitative research aimed to explore the conditions which could promote active ageing in older persons. The case study collected data from older persons deemed to have had experiences of active ageing in a community in Chiang Mai Province. By using purposive sampling and snowball methods in the community, a sample of 15 was arrived at. In-depth interview and non-participatory observation were used in data collection and content analysis was done to analyze the empirical data to come up with the main points.

It was found that the "social" and "cultural" contexts, of solidarity, helpfulness and self-sufficiency, were the most important conditions. These, when combined with the older person's "agency", of readiness to learn and self-pride or self-respect, promoted active ageing in them. Therefore, in encouraging active ageing, all these dimensions should be integrated together in the projects on activities and be coupled with community strengthening such that families and the community come to participate in the process of sustainable active ageing.

Keywords: *agency, active ageing, Chiang Mai older persons*

*Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Ngam Wong Wan Rd, Chatuchak, Bangkok 10900. E-mail: fsocppl@ku.ac.th

**Received April 26, 2017; Accepted May 19, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 109-131
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวตน สังคม วัฒนธรรม: เงื่อนไขสู่การสูงวัยอย่างมีศักยภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่**

ภัทรพรรณ ทำดี*

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเข้าสู่การสูงวัยอย่างมีศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบรายกรณี ซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เข้าข่ายผู้มีศักยภาพในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผ่านการแนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากคนในชุมชน รวมทั้งสิ้น 15 คน เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมและใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า บริบททาง *"สังคม"* และ *"วัฒนธรรม"* เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมศักยภาพทั้ง 3 มิติของผู้สูงอายุ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ความมั่นคง และการมีส่วนร่วม เนื่องจากระบบสังคมที่มีความสัมพันธ์อันเป็นปึกแผ่น เกื้อกูล และมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่วิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ประกอบกับ *"ตัวตน"* ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้และภาคภูมิใจในคุณค่าของตน ดังนั้น การส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุจึงควรดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติ ควบคู่กับการสร้างเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *ผู้กระทำการ, ภาวะพฤฒิพลัง, ผู้สูงอายุเชียงใหม่*

*อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 อีเมล fsocppl@ku.ac.th

**ได้รับบทความ 26 เมษายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 19 พฤษภาคม 2560

บทนำ

ข้อมูลทางสถิติจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือทั้งระดับโลกและระดับประเทศได้ยืนยันให้เห็นแล้วว่าปัจจุบันสัดส่วนผู้สูงอายุกำลังเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับโลกและในประเทศไทยเอง ซึ่งสะท้อนภาพของสังคมสูงวัย (Ageing society) ได้อย่างชัดเจน (Vipan Prachuabmoh and Siriwan Siriboon 2010, 8-9; Mahidol University. Institute for Population and Social Research 2014, 1) อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในปัจจุบันกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาการใช้ชีวิตในสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งในแง่การอยู่อาศัย การขาดคนคอยดูแลและสนับสนุน ตลอดจนปัญหาสุขภาพที่ปัจจุบันผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโรคภัยไข้เจ็บโดยเฉพาะในกลุ่มโรคเรื้อรังมากขึ้น (Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute 2009, 2; Kanchana Tangchonlatip et al. 2010, 30; Ministry of Public Health. Office of the Permanent Secretary Bureau of Policy and Strategy 2012, 1) ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวอาจไม่ได้ทวีความรุนแรงหากผู้สูงอายุและสังคมได้มีการเตรียมความพร้อม เพื่อให้สามารถตั้งรับและจัดการกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านสังคม ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านผู้ดูแล อีกทั้งสามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ (Vipan Prachuabmoh 2009, 49)

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพ (Active ageing) ขององค์การอนามัยโลกจึงถูกนำมาใช้ทั้งในแง่ของการอธิบายถึงคุณลักษณะที่คาดหวังของผู้สูงอายุในสังคมและเป็นเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุทั้งในมิติด้านสุขภาพ (Health) การมีส่วนร่วม (Participation) และความมั่นคง (Security) (World Health Organization 2002, 46-53) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนิยามของคำว่า **"อายุ"** ของคนโบราณและในทางพุทธศาสนา นั่นคือ การมี **"พลังชีวิต"** ทั้งนี้การมีชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่ามีอายุที่เป็นตัวเลขมากขึ้นเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญกว่าอายุ คือ พลังชีวิต ดังนั้นการมีพลังชีวิตสูง จึงแสดงถึงการมีความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ความสุขของผู้สูงอายุส่วนหนึ่งจึงเกิดขึ้นจากการเรียนรู้วิธีที่จะมีความสุขกับสิ่งที่ยังเหลืออยู่ในตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่เหนื่อยหน่ายกับชีวิตที่เหลือจนกลายเป็นคนไร้คุณค่า แต่ก็ไม่ประมาทจนละเลยไม่ดูแลใส่ใจชีวิตตัวเองจนเกินไป (Chawalod Keatkumpol 2016, 37) ทั้งนี้คุณลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ นอกจากจะขึ้นอยู่กับวิธีคิดและการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุเองแล้ว ยังต้องอาศัยบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพดังกล่าวด้วย

สังคมล้านนาเป็นสังคมซึ่งมีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อันเคยเป็นดินแดนอาณาจักรล้านนาในอดีต ซึ่งครอบคลุมขอบเขตวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน รวมถึงตาก และอุตรดิตถ์บางส่วน (Sansanee Krajangchom, Suwipa Champawan and Khodchaporn Sukchitpinyo 2015, 1-2) อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมล้านนายังมีความหลากหลายและไม่ได้เป็นแบบแผนเดียว เนื่องจากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น ไทยยวน ไทลื้อ ไทยอง ไทใหญ่ และไทยเขิน วัฒนธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องทั้งในด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ ศิลปะ จารีตประเพณี และพฤติกรรมการบริโภค ซึ่งล้วนเชื่อมโยงกับสุขภาพของคนในชุมชน ทั้งนี้ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนภาคเหนือ โดยเฉพาะในพื้นที่เขตชนบท

จึงยังคงเชื่อมโยงและสืบทอดวิถีชีวิตแบบคนรุ่นก่อนภายใต้บริบทของวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุชาวล้านนาบางท่าน แม้จะอายุมากกว่า 70 ปีแล้ว ยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข (Somchai Premjit, Chapana Pinngern and Srilao Kaspom 2007, 3-4)

ข้อมูลจากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ. 2557 ระบุว่า ภาคเหนือเป็นภาคที่มีอัตราผู้สูงอายุสูงที่สุดในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 18.4 โดยจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 3 ของประเทศ คือ 274,331 คน รองลงมาจากจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น (National Statistical Office 2014, 6) ซึ่งถึงแม้เชียงใหม่จะเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทย และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่ขยายตัวมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงมีบรรยากาศหรือบริบทของสังคมวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านล้านนาที่ผสมผสานและกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนอย่างเหนียวแน่น เช่นเดียวกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ (Chawapornpan Chanprasit et al. 2014, 3-4) ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่จึงเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งน่าสนใจที่จะศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุและปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการมีศักยภาพในการดำรงชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาว่า การที่ผู้สูงอายุจะสามารถดำรงตนเป็นผู้สูงอายุผู้ยังคุณประโยชน์หรือมีศักยภาพ (Active ageing) ได้นั้น จำเป็นต้องมีบริบททางสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยเกื้อหนุนอื่น ๆ อย่างไร โดยศึกษาผ่านการถอดบทเรียนประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งมีคุณสมบัติเข้าข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพตามนิยามขององค์การอนามัยโลก ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ภาครัฐ ชุมชน และสังคมได้หันมาให้ความสำคัญและสนับสนุนปัจจัยเกื้อหนุนดังกล่าวที่มีส่วนช่วยส่งเสริมศักยภาพ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุถึงแม้จะต้องเผชิญกับวัยที่เพิ่มขึ้นและโรคภัยไข้เจ็บตามธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงได้ยากก็ตาม

ผู้สูงอายุในฐานะ “Active ageing” และ “Active agent”

Anthony Giddens นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษได้เสนอมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคมไว้ โดยมีข้อเสนอว่า “สังคม” ในที่นี้จึงมีลักษณะเป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงกันกับบุคคล (Duality of structure) ไม่ใช่การแยกออกเป็น 2 ขั้วตรงข้าม (Dualism) ซึ่งแตกต่างจากวิธีคิดในยุคก่อนหน้าที่มองโครงสร้างสังคมเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอก และคอยควบคุมกำหนดการกระทำทุกอย่างของคนในสังคม แต่เป็นโครงสร้างสังคมที่มีลักษณะทั้งควบคุมกำหนดชี้นำการกระทำของบุคคล (Constraining) และขณะเดียวกันก็เป็นผลผลิต (Enabling) ของการกระทำของบุคคลด้วย (Ritzer and Goodman 2003, 508; Ritzer 2007, 167-169; Giddens 1984, 25-27)

บุคคลในที่นี้จึงมีฐานะเป็น “ผู้กระทำการ” หรือ “Agent” ที่มี “ตัวตน” ซึ่งผ่านการไตร่ตรองสะท้อนคิด หรือ “Agency” คือ สามารถตรวจสอบหรือตระหนักถึงการกระทำของตนเองและผู้อื่นได้ ไม่ใช่ทำไปตามโครงสร้างกำหนดโดยไม่มีโอกาสได้คิดหรือไตร่ตรองเกี่ยวกับการกระทำและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเลย แต่ผู้กระทำการเหล่านี้จะให้ความสนใจรู้จักประเมินผลที่จะเกิดจากการกระทำแต่ละครั้ง ซึ่ง Giddens ค่อนข้างให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็น “การไตร่ตรองสะท้อนคิด” หรือ “Reflexivity” ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อสถานการณ์ของบุคคล โดยเห็นว่าบุคคลสามารถที่จะประเมิน ตรวจสอบ และให้เหตุผลกับการกระทำของตัวเองได้ บุคคลจึงเป็นได้ทั้งผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ และเป็นผู้สร้างกฎระเบียบใน

เวลาเดียวกัน โดยเชื่อว่าปัจเจกที่มีการไตร่ตรองสะท้อนคิด (Reflexive individual) เหล่านี้เป็นผู้ผลิตซ้ำสังคม (Reproduce) และสามารถปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขทางสังคมรอบตัวได้ นอกจากนั้น บุคคลยังเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่สถาบันสังคมเป็นตัวขับเคลื่อน ทั้งโครงสร้างสังคมและบุคคลจึงล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเดียวกัน ถึงแม้บุคคลจะไม่ได้มีอิสระที่จะเลือกการกระทำทุกอย่างในชีวิตตนเองได้ทั้งหมด เนื่องจากทรัพยากรของแต่ละบุคคลต่างมีอยู่อย่างจำกัด แต่บุคคลก็เป็นผู้กระทำที่สามารถผลิตซ้ำโครงสร้างสังคมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ (Jones 2003, 173-174)

แนวคิดเกี่ยวกับผู้กระทำการที่ตระหนักรู้ในตน หรือ "Active agent" ในมุมมองของ Giddens จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุผู้ยังคุณประโยชน์ หรือ ภาวะพฤฒิพลัง หรือ "Active ageing" ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ที่ทำให้ผู้สูงอายุถูกตีความใหม่และได้รับการปฏิบัติจากสังคมในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเห็นว่า ยังมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ยังสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมหรือใช้พฤฒิพลังให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ (Vipan Prachuabmoh 2009, 42) แทนที่จะอยู่ในฐานะ "ผู้รับ" หรือเป็นฝ่าย "พึ่งพา" และ "พึ่งพิง" ประชากรกลุ่มอื่น จนต้องยอมจำนนและยอมตามต่อโครงสร้างที่กำหนดไว้แล้วว่าสิ่งที่ควรมีและควรเป็นสำหรับผู้สูงอายุนั้นจะต้องเป็นไปในรูปแบบใด ส่งผลให้ผู้สูงอายุบางส่วนถูกนิยามว่าเป็นช่วงวัยของความเฉื่อยชาเซื่องซึม ไม่กระตือรือร้น และไร้คุณค่า

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีคิดของ Anthony Giddens ร่วมกับแนวคิดผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active ageing) ในการอธิบายประสบการณ์ของผู้สงอายุในการดำเนินชีวิตฐานะเป็นผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพในการดูแลตนเองและพึ่งพาตนเองได้ในระดับที่เหมาะสม ถึงแม้ผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีอายุเพิ่มมากขึ้นตามวัย และต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับความเจ็บป่วยบ้างก็ตาม โดยมองผู้สูงอายุเป็นผู้กระทำที่สามารถคิดไตร่ตรองตลอดจนตอบสนองต่อปรากฏการณ์รอบตัวไม่ได้ยอมจำนนต่อโครงสร้างเสมอไป ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมได้ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการตอบสนองต่อสภาพสังคมในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมที่ถูกผลักดันด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนและทำให้คนในสังคมต้องใช้ชีวิตอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบต่าง ๆ รวมทั้งต้องใช้ชีวิตอยู่ภายใต้ความไม่แน่นอนและความเสี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ ตามมุมมองของ Giddens ด้วย มุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุในที่นี้จึงไม่ใช่การมองผู้สูงอายุในฐานะผู้มีศักยภาพ (Active ageing) ในการพึ่งพาตนเองเท่านั้น แต่เป็นการให้คุณค่าของผู้สูงอายุในแง่ที่เป็นผู้กระทำการ (Active agent) ซึ่งสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งกับตนเอง ชุมชน และสังคมได้ ไม่ใช่ผู้ที่พ้นวัยในการสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจและกลายเป็นวัยพึ่งพิงของสังคม และมีพลังและอำนาจที่จะกำหนดความเป็นไปในสังคมได้เช่นเดียวกับวัยแรงงานหรือคนรุ่นใหม่ได้เช่นกัน

จากทฤษฎีและแนวคิดของ Anthony Giddens ดังที่ได้กล่าวมานำไปสู่กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในฐานะผู้กระทำการที่มีศักยภาพในการคิด ตีความและเลือกตอบสนองต่อบริบทรอบตัว ทั้งนี้โดยการประเมินจากทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ว่าจะสนับสนุนให้สามารถมีทางเลือกในเรื่องใดบ้าง และทางเลือกใดเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการและความเป็นไปได้มากที่สุดในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ซึ่งผู้สูงอายุในที่นี้ต่างเป็น

ผู้มีประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ปรับตัวและต่อรองในสถานการณ์ต่าง ๆ มาตลอดช่วงชีวิต เพื่อให้ตนเองสามารถใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้อย่างราบรื่น ถึงแม้ว่าภาวะสูงวัยจะนำมาซึ่งอุปสรรคทั้งทางร่างกาย ในแง่ความเจ็บป่วย หรือความถดถอยของพลังอำนาจในการควบคุมสถานการณ์รอบตัวให้เป็นไปอย่างที่ตั้งใจ ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังคงดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักยภาพทั้งในด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และความมั่นคงหรือมีหลักประกัน ตามแนวคิดผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพ (Active ageing) ขององค์การอนามัยโลก

อย่างไรก็ตามสภาวการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่มีบริบทซึ่งเอื้อหรือส่งเสริมให้เกิดการดำรงชีวิตอย่างมีศักยภาพด้วย โดยเฉพาะบริบทด้านครอบครัว ชุมชน วิธีคิดที่มีต่อผู้สูงอายุในสังคม ตลอดจนโครงสร้างอำนาจอื่น ๆ ที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับ และส่งเสริมให้ใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านล้านนาที่ค่อนข้างให้ความสำคัญและให้เกียรติแก่ผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้จึงเป็นส่วนประกอบกันทั้งบริบททางสังคมวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนของโครงสร้าง (Structure) และตัวตนของผู้สูงอายุ (Agency) ซึ่งไม่ได้มีลักษณะยอมจำนนหรือคล้อยตามแรงบีบรัดของสังคมในทุก ๆ ด้าน จนในที่สุดได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างดังกล่าวด้วย

วิธีการศึกษา

การศึกษาในส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “สูงวัยอย่างสง่างามตามวิถีพื้นบ้านล้านนาไทย: การถอดบทเรียนด้านสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะวิธีการศึกษาแบบรายกรณี (Case study) เพื่อศึกษาผู้สูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่นอกเขตอำเภอเมือง และเข้าข่ายผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพ (Active ageing) ตามกรอบการนิยามของ World Health Organization (2002) ซึ่งประกอบไปด้วย การมีสุขภาพดี (Healthy) มีความมั่นคงหรือมีหลักประกันในชีวิต (Security) และมีส่วนร่วมในการยังประโยชน์ให้กับผู้คนอื่น (Participation) โดยเลือกจากผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในมิติดังกล่าวหรือมากกว่า 1 มิติ ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างโดยอาศัย Snowball technique ผ่านการแนะนำจากคนในชุมชนโดยเริ่มต้นจากเครือข่าย ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ซึ่งทำงานเชิงรุกร่วมกับคนในชุมชน คนในชุมชน และผู้สูงอายุในชุมชนแนะนำกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายต่อ ๆ กันไป จนกระทั่งได้ผู้สูงอายุที่เข้าข่ายและยินดีที่จะเข้าร่วมการวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 15 ราย ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ 5 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอสันป่าตอง อำเภอแม่วาง อำเภอหางดง อำเภอสารภี และอำเภอแม่ริม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม 2559 เครื่องมือที่สำคัญสำหรับการศึกษาครั้งนี้ คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำรงชีวิต ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทด้านครอบครัว การใช้ชีวิตในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีหรือพิธีกรรมที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพ ตลอดจนพฤติกรรมสุขภาพในแง่มุมต่าง ๆ และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นหลัก โดยการศึกษา

ครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองด้านจริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล รหัสโครงการ MU-SSIRB 2016/081.0803

ผลการศึกษา

ผู้สูงอายุจำนวน 15 ท่านในที่นี้ มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 60-64 ปี จำนวน 3 ท่าน อายุ 65-69 ปี จำนวน 6 ท่าน อายุ 70-79 จำนวน 4 ท่าน และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป จำนวน 2 ท่าน มี 10 ท่าน ที่ยังอยู่กับคู่สมรสจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่อีก 4 ท่าน คู่สมรสเสียชีวิตแล้ว และอีก 1 ท่าน หย่าร้างกับคู่สมรส ซึ่งผู้สูงอายุทุกท่านนับได้ว่ามีศักยภาพครอบคลุมในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็น *"มิติด้านสุขภาพ"* ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเป็นผู้ที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งมวล แต่เป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่กับความเจ็บป่วยและโรคภัยในขณะที่ยังสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข เนื่องจากได้มีโอกาสทำงานเพื่อชุมชนเพื่อส่วนรวม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง *"มิติการมีส่วนร่วม"* ทั้งในรูปแบบของการทำงานในตำแหน่งสำคัญ ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุหลายท่าน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ในขณะที่บางท่านได้อาศัยความรู้ความสามารถและทักษะที่ตนเองมีอยู่มาช่วยงานในชุมชนหลังจากเกษียณอายุราชการหรือจากงานเดิมที่เคยทำอยู่ในระบบ ทั้งนี้ ไม่ว่างานดังกล่าวจะเป็นงานที่ก่อให้เกิดรายได้หรือไม่เกิดรายได้หรือไม่ก็ตาม จึงนับได้ว่า ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็นเสาหลักของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ศักยภาพในตัวผู้สูงอายุจะมีความยั่งยืนมากน้อยแค่ไหน ส่วนหนึ่งยังต้องขึ้นอยู่กับ *"มิติความมั่นคง"* ในตัวของผู้สูงอายุเอง ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงที่เกิดจากการมีบ้านที่มั่นคง ซึ่งไม่ได้หมายถึงเฉพาะการมีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งของตนเท่านั้น แต่เป็นบ้านที่แวดล้อมไปด้วยสมาชิกในครอบครัวที่คอยเกื้อหนุนกัน การมีความมั่นคงในเชิงเศรษฐกิจอันเกิดจากการมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและอาจมีการแสวงหาหลักประกันทางสังคมเพิ่มเติมจากระบบประกันรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ความมั่นคงดังกล่าวมีรากฐานสำคัญมาจากการรู้จักกินอยู่อย่างพอเพียง และความขยันหมั่นเพียรไม่อยู่นิ่งเฉยในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านที่มีอยู่ เช่น ความรู้จากการประกอบอาชีพ การประดิษฐ์ และความรู้จากการอบรมเรียนรู้เพิ่มเติม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะพึ่งพาตนเองในระยะยาวได้

ทั้งนี้ เป้าหมายสำคัญของการมีชีวิตอยู่ของผู้สูงอายุทุกคน ไม่เพียงแต่การมีชีวิตที่ยืนยาวเท่านั้น แต่รวมถึงความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่าง "เป็นสุข" หรือ "อยู่ดี มีสุข" ซึ่งจากการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของผู้สูงอายุทุกท่านที่เป็นกรณีศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพหรือพฤฒิพลังในการดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างเป็นสุขนั้น จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับตัวตนของผู้สูงอายุ ประกอบกับการมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่เอื้อต่อการส่งเสริมศักยภาพดังกล่าวไปพร้อมกัน โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับตัวตนของผู้สูงอายุ

การให้ความหมายเกี่ยวกับตัวตน ตลอดจนวิธีคิด และวิธีปฏิบัติเพื่อสะท้อนตัวตนของผู้สูงอายุนับเป็นเงื่อนไขสำคัญประการแรกของการแสดงศักยภาพในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเป็นเงื่อนไขจาก

ภายในตัวของผู้สูงอายุซึ่งครอบคลุมทั้งการดำรงตนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ของผู้สูงอายุ ความรู้สึกตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพ ความภาคภูมิใจในคุณค่าแห่งตน และการยึดหลักคิดในการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ โดยมีบทเรียนจากประสบการณ์ที่จะช่วยส่งเสริมตัวตนของผู้สูงอายุ ได้ดังนี้

1) ความใฝ่เรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต

การเรียนรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วถึงคำพูดที่ว่า *"ไม่มีใครแก่เกินเรียน"* นั้น เป็นคำพูดที่ถูกต้องและเป็นไปได้ ทั้งนี้เนื่องจากเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาจจะแตกต่างจากคนวัยเรียนในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ในขณะที่การเรียนของผู้สูงอายุคือการ *"เรียน"* เพื่อให้ *"รู้"* ในสิ่งที่สนใจ หรือเห็นว่าเอามาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตได้ ผู้สูงอายุบางท่านนอกจากจะให้ความสำคัญกับการทำงานชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชนแล้ว ขณะเดียวกันก็มองว่านี่คือโอกาสของการได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ซึ่งสิ่งที่ได้เรียนรู้หลายอย่างได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเอง และได้แบ่งปันความรู้ให้กับคนรอบข้างด้วย

นอกจากนั้น ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า อุปนิสัยในการแสวงหาความรู้ หรือชอบการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุหลายท่านปฏิบัติต่อเนื่องมาตลอดช่วงอายุ ตามความสนใจ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และอาศัยความพยายาม ใฝ่เรียนรู้ไม่หยุดอยู่กับที่ จนกระทั่งชีวิตค่อย ๆ ก้าวหน้า จากการนำความรู้และประสบการณ์เหล่านี้มาใช้ จวบจนปัจจุบันผู้สูงอายุเหล่านี้ยังคงมีอุปนิสัยที่รักการเรียนรู้ และไม่คิดว่าเทคโนโลยีจะเป็นเรื่องที่ไกลเกินเอื้อมสำหรับตนเอง แต่สามารถค่อย ๆ เรียนรู้แล้วเอามาใช้ประโยชน์ได้ จึงทำให้ไม่เหงา และยังเอามาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ไว้ใช้สอยในครัวเรือน รวมทั้งยังเป็นการสร้างรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ อีกด้วย

2) ความตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพ

การแสวงหาข้อมูลและการเรียนรู้ในเรื่องที่ใกล้ตัวผู้สูงอายุมากที่สุด คือ การสะสมองค์ความรู้ด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาข้อมูลและความรู้ด้านสุขภาพเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ในขณะเดียวกันก็ต้องการหาวิธีในการดูแลตนเอง โดยเน้นที่การป้องกันมากกว่าการรักษา ซึ่งแหล่งความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุมีทั้งจากการเข้าร่วมการอบรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนหรือตามโรงพยาบาล จากการดูโทรทัศน์ การเรียนรู้จากคนรุ่นก่อน และจากประสบการณ์ของตนเอง

ผู้สูงอายุหลายท่านเห็นว่า การเชื่อฟังและปฏิบัติตามข้อแนะนำของแพทย์เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อสุขภาพ เพราะหากผู้ป่วยปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัด และหมั่นสังเกตและตรวจสุขภาพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ย่อมช่วยให้มีสุขภาพที่ดีได้ และเห็นว่า การเชื่อฟังแพทย์อย่างเคร่งครัดเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด นอกจากนั้น วิธีการเรียนรู้เรื่องสุขภาพที่ทำได้ง่าย ๆ และใกล้ตัวอีกทางหนึ่ง คือ การเรียนรู้ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ซึ่งปัจจุบันมีรายการที่ให้ข้อมูลด้านสุขภาพหลากหลายรูปแบบให้เลือกดู และใช้ช่องทางนี้ในการเรียนรู้และลองนำมาใช้กับตนเองจนได้ผล จึงพยายามถ่ายทอดวิธีการเหล่านี้ให้กับผู้อื่นด้วย

3) ความภาคภูมิใจในคุณค่าแห่งตน

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยเพิ่มพลังชีวิตให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีพลังที่จะ "ก้าวเดิน

ต่อไป" แทนที่จะเริ่ม *"นับถอยหลัง"* ซึ่งเป็นมุมมองต่อการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน นั่นคือ การดำรงชีวิตอยู่บนความรู้สึกภาคภูมิใจในคุณค่าแห่งตน โดยความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุได้รับการยอมรับจากชุมชน เมื่อตนได้มีโอกาสอยู่ในฐานะ *"ผู้สร้าง"* และเป็นส่วนหนึ่งของกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นจากการได้รับการยกย่องเชิดชูจากคนในชุมชน

ผู้สูงอายุหลายท่านยังได้รับการมอบหมายภาระหน้าที่สำคัญในชุมชนเนื่องด้วยความรู้ความสามารถเฉพาะทางที่มีอยู่ จึงถือเป็นที่พึ่งของชุมชนในยามที่ต้องการผู้มีความรู้มาช่วยดำเนินงานและแก้ไขปัญหา จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกภูมิใจที่ท่านได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนตามกำลังความสามารถที่มีอยู่ และยิ่งเห็นชุมชนมีการพัฒนามีความก้าวหน้าในเรื่องต่าง ๆ ก็ยิ่งทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงคุณค่าในสิ่งที่ตนเองได้ทุ่มเทลงไป ผู้สูงอายุหลายท่านได้มีโอกาสใช้ความรู้เฉพาะด้านของตนเอง เช่น ความรู้ด้านการเงินและบัญชี ความรู้จากการรับราชการครูประกอบกับอุปนิสัยซื่อตรงโปร่งใสเป็นที่เคารพเชื่อถือของคนในชุมชนจึงได้มีโอกาสมาช่วยงานของชุมชนอย่างจริงจังตั้งแต่ก่อนเกษียณอายุราชการจนปัจจุบัน ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุเองก็คิดว่าตนเองมีความเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน และพร้อมเสียสละทั้งกำลังแรงกาย แรงใจและทุนทรัพย์ เพื่อแลกกับประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนในภายหน้า หลายท่านต้องการจะเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของตนซึ่งเป็นประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนและคนรุ่นหลัง และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อีกทั้งเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวให้กับผู้ที่สนใจด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้หลายครั้งจำเป็นต้องแลกกับการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว และครอบครัว

ผู้สูงอายุเห็นพ้องต้องกันว่า การทำงานเพื่อส่วนรวมถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนในชุมชนทุกคน เพราะเป็นรากฐานสำคัญที่จะให้ชุมชนขับเคลื่อนต่อไปได้ และเห็นว่าเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนที่สะท้อนถึงความมีน้ำใจถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ชุมชนจึงจะอยู่รอดได้ การมีโอกาสได้ทำงานให้กับชุมชนจึงถือเป็นความสุขอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุ เพราะนอกจากชุมชนจะได้ประโยชน์เนื่องจากมีผู้มีประสบการณ์และเป็นที่เคารพนับถือมาช่วยให้ข้อเสนอแนะและอาศัยความรู้ความสามารถที่ท่านมีอยู่มาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนแล้ว ผู้สูงอายุเองก็เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ *"ดีต่อใจ"* ของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง

4) การยึดหลักคิดในการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์

ผู้สูงอายุแต่ละท่านล้วนมีหลักคิดในการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นเหมือนเป็น *"เข็มทิศชีวิต"* หรือเครื่องชี้นำแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวซึ่งได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาชั่วชีวิต เข็มทิศดังกล่าวจึงถือเป็นภาพสะท้อนตัวตนของผู้สูงอายุที่ผ่านการหล่อหลอมจนหยัดยืนได้อย่างเข้มแข็งจนถึงวันนี้ เพื่อฝากเป็นบทเรียนที่ทรงคุณค่าสำหรับคนรุ่นหลังที่จะนำไปปรับใช้เป็นแนวทางชีวิตของตนเองได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการรู้จักเลือกคิดเลือกทำในสิ่งที่ *"ดีต่อใจ"* ในขณะเดียวกันก็ยึดมั่นในหลัก "ศีล 5 อย่าได้ขาด" ประกอบกับความ *"มุ่งมั่น อดทน"* และการ *"วางตนเป็นแบบอย่างที่ดี"*

สิ่งหนึ่งซึ่งสำคัญสำหรับการมีชีวิตที่เป็นสุขสำหรับผู้สูงอายุก็คือ การรู้จักปล่อยวาง และคิดถึงแต่สิ่งที่ดีต่อสภาพจิตใจของตนเอง เนื่องจากการหลีกเลี่ยงจากวิธีคิดที่กดดัน เคร่งเครียด จะทำให้ผู้สูงอายุอยู่ได้อย่างสบายอกสบายใจ ถึงแม้บางท่าน

อาจจะไม่ได้อยู่กับลูกหลาน หรือมีโรคภัยไข้เจ็บรุมเร้าบ้าง แต่หากมองโลกในแง่ดี และเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่อุปสรรคในการดำเนินชีวิตแล้วก็จะทำให้ชีวิตในวันข้างหน้ามีแต่ความสุขได้เช่นกัน ผู้สูงอายุบางท่านใช้ชีวิตโดยไม่นำเอาอายุมาเป็นเครื่องตัดสินหรือเป็นเงื่อนไขในการใช้ชีวิตของตนเอง ถึงแม้จะเป็น *"ผู้สูงอายุ"* ตามเกณฑ์ด้านอายุแล้วก็ตาม แต่มิใช่ว่าผู้สูงอายุควรจะทำหรือไม่ควรจะทำอะไรได้บ้าง ทุกอย่างล้วนขึ้นอยู่กับความพึงพอใจที่จะเลือกกระทำ ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดตายตัวว่าคนในวัยนี้ควรจะต้องทำอะไรบ้าง การเกษียณอายุหรือไม่เกษียณอายุนั้นเป็นเพียงเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้การทำงานในระบบเท่านั้น แต่ไม่ใช่สิ่งที่จะมากำหนดศักยภาพของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อตนเองหรือส่วนรวม

นอกจากการให้ความสำคัญกับสภาพจิตใจแล้ว การปฏิบัติตัวหรือการครองตนให้พ้นจากอบายมุขทั้งปวง โดยยึดหลักศีล 5 เป็นที่ตั้งในการดำเนินชีวิตมาโดยตลอด ถือเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุหลายท่านคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ตนเองมีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุขทั้งร่างกายและจิตใจมาจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะในผู้สูงอายุชายที่ให้ความสำคัญกับการหลีกเลี่ยงสิ่งมึนเมาต่าง ๆ ถึงแม้พฤติกรรมเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่คู่กับความเป็นชายก็ตาม แต่หากสามารถหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ได้นอกจากจะทำให้สุขภาพแข็งแรงแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้นำไปสู่ชีวิตที่ดีในเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การไม่แตะต้องสิ่งมึนเมาไม่ว่าจะเป็นเหล้าหรือบุหรี่ ตลอดจนการใช้ชีวิตโดยไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข อีกทั้งการรู้จักปล่อยวาง และเตรียมพร้อมสำหรับวันข้างหน้าอยู่เสมอ

ผู้สูงอายุหลายท่านให้ความสำคัญกับความมุ่งมั่นอดทนในการดำเนินชีวิต เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะทำให้สามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคต่าง ๆ และหลอมรวมให้มีความแข็งแกร่ง ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของการใช้ชีวิตในปัจจุบันที่จำเป็นต้องปรับตัวและต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นคนทั่วไป ในสาขาอาชีพไหน หรือเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้วก็ตาม สิ่งเหล่านี้นอกจากจะเป็นการสร้างพลังในตนเองให้กับผู้สูงอายุแล้ว ยังนำไปสู่การสร้างพลังให้กับสังคมอีกด้วย

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพในตนของผู้สูงอายุ

การจะสร้างศักยภาพให้เกิดขึ้นกับตัวตนผู้สูงอายุดังที่กล่าวมาแล้วได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีบริบทภายนอกที่ช่วยเกื้อหนุนหรือผลักดันให้ผู้สูงอายุสามารถดึงศักยภาพดังกล่าวที่มีหรือเคยมีอยู่ในตัวตนออกมาได้ ซึ่งบริบทภายนอกที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การใช้ชีวิตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นปึกแผ่น มั่นคง ซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มั่นคง และการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างเพื่อนฝูง ตลอดจนชุมชนที่ผู้สูงอายุได้อยู่อาศัย โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการสร้างศักยภาพในตนของผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

1) การมีครอบครัวที่มั่นคง

รากฐานศักยภาพของผู้สูงอายุที่สำคัญที่สุดในที่นี้ย่อมหนีไม่พ้นความมั่นคงซึ่งเกิดจากรากฐานในครอบครัวซึ่งผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมสำคัญในการวางรากฐานดังกล่าว เนื่องจากอยู่ในฐานะผู้สร้าง ถึงแม้ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวของผู้สูงอายุได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสในการได้อยู่ร่วมชายคาเดียวกับลูกหลานในปัจจุบันได้ลดน้อยลงอันเกิดจากภาระในการทำมาหากินของสมาชิกในครอบครัว จนทำให้หลายครอบครัวสมาชิกต้อง

แยกย้ายกันไปทำงานต่างถิ่น ผู้สูงอายุหลายท่านจึงไม่ได้อยู่ร่วมกับลูกหลาน บางท่านอยู่กับญาติพี่น้องคนอื่น ๆ หรือทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลพ่อแม่และพี่น้อง ในขณะที่บางรายใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังร่วมกับคู่ชีวิต ในขณะที่ลูกหลานต้องไปทำงานต่างถิ่น การสร้างสายใยเพื่อยึดโยงความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มั่นคง โดยอาศัยพื้นฐานการเลี้ยงดูบุตร และหลักการครองเรือนของคู่สมรสเพื่อสร้างความมั่นคง จึงถือเป็นช่องทางสำคัญอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดศักยภาพในตนของผู้สูงอายุได้

- ***สายใยความผูกพันจากลูกหลาน***

สำหรับผู้สูงอายุบางท่าน การใช้ชีวิตอยู่ในโครงสร้างครอบครัวลักษณะดังกล่าวอาจดูเหมือนเป็นปัญหา และเป็นที่มาของความรู้สึกโดดเดี่ยว เงียบเหงา และซึมเศร้า เนื่องจากไม่ได้มีลูกหลานห้อมล้อมเหมือนเก่า แต่สำหรับผู้สูงอายุบางท่าน ในเมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นภาวะที่หลีกเลี่ยงได้ยากในปัจจุบัน การพยายามปรับตัว ทำใจยอมรับ และเตรียมความพร้อม จึงเป็นทางออกหรือทางเลือกที่ดีที่สุด ในขณะเดียวกัน ลูกหลานเองก็จำเป็นที่จะต้องปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์หรือสายใยที่มั่นคงเพื่อยึดเหนี่ยวผู้สูงอายุไว้อีกทางหนึ่งด้วย โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการคมนาคมเป็นเครื่องมือในการผูกมัดสิ่งเหล่านี้ไว้ ในขณะที่ตนเองไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมบ้านเดียวกับผู้สูงอายุได้เหมือนก่อน

สิ่งสำคัญที่สังเกตได้จากกรณีศึกษาในที่นี้ก็คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอระหว่างลูกหลานและผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุหลายท่านแสดงความรู้สึกว่าตนสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุขถึงแม้ลูกหลานจะอยู่ต่างที่ต่างถิ่นกันก็ตาม เนื่องจากลูกหลานยังมีการติดต่อกันเพื่อแสดงความห่วงใยและระลึกถึงอยู่อย่างสม่ำเสมอนั่นเอง ไม่ว่าจะโดยการไปมาหาสู่กันเป็นประจำ หรือเพียงแค่ได้โทรศัพท์พูดคุยกันเป็นระยะก็ตาม เพียงเท่านี้ก็ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าสำหรับลูกหลาน และรู้สึกว่าไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว จึงทำให้มีความพร้อมและความมั่นคงทางจิตใจเพียงพอที่จะลุกขึ้นมาดำเนินชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ถึงแม้ความห่างไกลกันจะดูเหมือนเป็นอุปสรรคในการสร้างความสุขในครอบครัวสำหรับผู้สูงอายุอยู่บ้างก็ตาม แต่ยังสามารถที่จะทำให้ความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุบรรเทาเบาบางลงได้ โดยการแสดงออกถึงความห่วงใยและเอาใจใส่ของลูกหลานอยู่อย่างสม่ำเสมอตามแต่วิธีการที่แต่ละคนสามารถทำได้

- ***ความกลมเกลียวในครอบครัวและเครือญาติ***

นอกจากสายใยความสัมพันธ์ที่เกิดจากลูกหลานแล้ว สายใยแห่งความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างญาติพี่น้องยังทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงสำหรับผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะในยามที่ลูกหลานต้องอยู่ห่างไกล อีกทั้งการมีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างญาติพี่น้องมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจะยิ่งช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองอยู่ในครอบครัวได้อย่างมั่นคง เพราะถึงแม้จะไม่มีลูกหลานหรือลูกหลานอยู่ห่างไกลก็ยังสามารถพึ่งพาอาศัยกันในหมู่ญาติพี่น้องได้ เช่น การที่พี่น้องยังไปมาหาสู่กัน หรือความรู้สึกสุขใจทุกครั้งที่ได้พบปะกันในช่วงวันสำคัญ ๆ เพราะแสดงให้เห็นว่าพี่น้องยังคงระลึกถึงกันเสมอ นอกจากนั้น ความสัมพันธ์โดยรวมของสมาชิกในครอบครัว ยังถือเป็นรากฐานที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคง และเป็นสุขได้ตลอดจนมีความพร้อมที่จะลุกขึ้นมาสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวมได้อีกด้วย เนื่องจากงานส่วนรวมเป็นงานที่ต้องเสียสละความเป็นส่วนตัวบางอย่างซึ่งอาจจะกระทบกับความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ จึงจำเป็นที่คนในครอบครัวต้องเข้าใจและให้การสนับสนุนด้วย

- ***พื้นฐานการเลี้ยงดูบุตร***

ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์และผูกพันกับลูกหลานนั้น สิ่งสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากพื้นฐานและวิธีคิดในการเลี้ยงดูบุตรที่ผู้สูงอายุได้ปฏิบัติต่อลูกหลานมาอย่างต่อเนื่องนั่นเอง เนื่องจากการปลูกฝังและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาวิธีคิด บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของสมาชิก ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีหลักคิดในการเลี้ยงดูบุตรโดยเน้นที่การเป็นแบบอย่างที่ดี การปลูกฝังให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเอง ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยดีทั้งกาย วาจา ใจ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่รับหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว การมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะดูแลครอบครัวอย่างดีถือเป็นจุดมุ่งหมายหลักสำคัญของการสร้างครอบครัว

ผู้สูงอายุหลายท่านให้ความสำคัญอย่างมากกับการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกหลาน เพราะเมื่อสมาชิกในบ้านเห็นต้นแบบที่ดีก็ย่อมมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมที่เป็นไปตามสิ่งที่เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เป็นการขัดเกลาทางอ้อมเพื่อให้ลูกหลานได้ซึมซับสิ่งเหล่านั้น ดังเช่น ความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีคุณโดยเฉพาะการเอาใจใส่พ่อแม่ในยามแก่เฒ่า ถึงแม้ผู้สูงอายุหลายท่านจะไม่ได้อยู่ร่วมบ้านเดียวกับลูกหลานเพราะต้องไปทำงานต่างถิ่น แต่เนื่องจากการปลูกฝังความกตัญญูผ่านทางต้นแบบ ทำให้ลูกหลานถึงแม้อยู่ห่างไกลก็ยังคงแสดงความห่วงใยเอาใจใส่พ่อแม่อยู่อย่างสม่ำเสมอและไม่ปล่อยให้ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว อีกทั้ง การปลูกฝังให้ลูกรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองมาอย่างต่อเนื่องเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เมื่อลูก ๆ เติบโตมาแล้วเป็นผู้มีความรับผิดชอบทั้งต่อครอบครัวของตนเองและไม่ลืมที่จะดูแลพ่อแม่ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของคนเป็นลูกด้วย

การปฏิบัติตัวต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยรู้จักพูดจากันด้วยดี มีการประนีประนอม รู้จักเห็นอกเห็นใจ และพึ่งพาซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นสุขเมื่อไม่ต้องเผชิญกับความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การปลูกฝังให้ลูก ๆ รู้จักพูดจากันด้วยวาจาสุภาพ และสอนให้พี่น้องผูกพันกัน เพราะถึงแม้จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตาม เหตุการณ์จะไม่ลุกลามรุนแรง หากพี่น้องรู้จักพูดจากันด้วยดี และยังมีความผูกพันกัน ดังนั้น สิ่งแรกที่ผู้สูงอายุเลือกสอนลูกหลานก็คือ การพูดจากันด้วยวาจาที่ไพเราะไม่ด่าทอกัน

- ***หลักการครองเรือนของคู่สมรส***

ความมั่นคงผูกพันกันระหว่างคู่สมรสมีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี ไม่น้อยไปกว่าพื้นฐานการเลี้ยงดูบุตรให้ปฏิบัติตนต่อกันอย่างดี เพราะหากบิดามารดาแสดงออกถึงความรักความผูกพัน และปฏิบัติต่อกันด้วยดีแล้ว จะเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานได้เรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนการพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งโดยการใช้เหตุผลเป็นพื้นฐาน รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัยและให้เกียรติซึ่งกันและกันโดยไม่เกี่ยงว่าเป็นหญิงเป็นชาย แต่ต่างยึดมั่นที่จะทำหน้าที่ของตนและให้การสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุหลายท่านยอมรับว่า ตนเองมีชีวิตที่เป็นสุขอย่างทุกวันนี้ได้ก็ด้วยมีคู่ชีวิตที่คอยเกื้อหนุน ถึงแม้โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นฝ่ายภรรยาจะดำรงบทบาทของความเป็นผู้สนับสนุนและให้สามีเป็นผู้นำในครอบครัวก็ตาม แต่ไม่ได้อยู่ภายใต้บรรยากาศของความรู้สึกเป็นรองหรือถูกกดขี่ หากเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในครอบครัวเพื่อนำพาครอบครัวไปสู่ความมั่นคงในวันข้างหน้า ซึ่งจากบทสนทนากับผู้สูงอายุหญิงหลายท่าน แสดงให้

เห็นว่า ตนเองรู้สึกพึงพอใจและยินดีที่จะรับบทบาทผู้สนับสนุนนี้

การปลูกฝังให้ชายเป็นผู้นำและหญิงเป็นผู้ตามในยุคก่อนจึงไม่ใช่การแบ่งแยกฐานะทางสังคมระหว่างหญิงชาย แต่เป็นการปลูกฝังให้ต่างฝ่ายต่างเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สร้างความผูกพันกันเพื่อให้ชีวิตสมรสมีความมั่นคง ยืนยาว อีกทั้ง ในปัจจุบันนอกจากผู้ชายจะเป็นผู้นำแล้ว ผู้หญิงเองก็เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำด้วย ไม่เว้นแม้แต่การเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งเมื่อภรรยาได้เข้ามามีบทบาทในงานชุมชน ฝ่ายสามีก็พร้อมที่จะเป็นผู้สนับสนุนและเข้ามาช่วยรับผิดชอบงานอื่น ๆ ในบ้าน ที่ภรรยาเคยต้องดูแลในบ้านได้ ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวยังเป็นไปได้ด้วยดี ไม่มีความขัดแย้งกันเพราะต่างคนต่างเข้าใจบทบาทหน้าที่และความจำเป็นของแต่ละคน นอกจากนั้น สิ่งที่ทำให้การครองเรือนเป็นไปด้วยความมั่นคงก็คือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และรับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ เพราะหากสิ่งที่ต่างฝ่ายทำเกิดกระทบกับความสัมพันธ์ในบ้านก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

2) การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกันในชุมชนที่เหนียวแน่น

การมีเครือข่ายทางสังคมอื่น ๆ ที่เหนียวแน่น นอกเหนือไปจากการสนับสนุนภายในครอบครัวเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในชุมชนได้อย่างเป็นสุข นอกเหนือจากการได้อยู่ในครอบครัวที่มั่นคงและอบอุ่น ไม่ว่าจะเป็นการมีกลุ่มเพื่อนที่คอยช่วยเหลือพึ่งพากันได้ ตลอดจนช่วยชี้นำไปสู่การรับรู้ข่าวสาร และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลดีต่อการดำรงชีพ รวมทั้งการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในชุมชนที่ต่างมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีผู้นำและเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ตลอดจนบทบาทของคนหรือองค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเครือข่ายในการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมั่นคง และพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของกลไกชุมชนในการขับเคลื่อนไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนพร้อม ๆ กันได้

- ***เพื่อนไม่เคยทิ้งกัน***

เครือข่ายระหว่างกลุ่มเพื่อนสำหรับผู้สูงอายุในที่นี้ นอกจากจะมีบทบาทในด้านการเป็นที่พึ่งทางจิตใจเพื่อให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงาเนื่องจากได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันในแต่ละวันแล้ว กลุ่มเพื่อนยังมีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุทั้งในแง่ของการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความรู้สึกมีคุณค่า และสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ผู้สูงอายุบางท่านถึงแม้จะไม่มีลูกและคู่สมรสเสียชีวิตไปแล้ว แต่ไม่เคยรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวเพราะมีกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกันช่วยให้ไม่รู้สึกเหงาและเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชนอยู่อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีกิจกรรมความบันเทิงและผ่อนคลายร่วมกับกลุ่มเพื่อนอยู่เป็นประจำ จนเหมือนเป็นกลุ่มหรือชมรมแบบไม่เป็นทางการ สิ่งเหล่านี้นอกจากจะดีต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุแล้ว การได้ชวนกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังเป็นการช่วยฝึกสมอง และได้ออกกำลังกาย การที่ผู้สูงอายุมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมสังคมต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจึงเป็นเพราะการมีกลุ่มเพื่อนชักชวน นอกจากนั้น ข้อดีอีกอย่างหนึ่งของการมีกลุ่มเพื่อนนอกจากจะทำให้ไม่รู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวแล้ว ยังเป็นโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงข้อมูลและความรู้ที่เป็นประโยชน์กับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

ด้วย เพราะกลุ่มเพื่อนใกล้ชิดจะนำพาให้ผู้สูงอายุได้รู้จักกับกลุ่มเพื่อนที่เป็นเครือข่ายกันมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งส่งผลให้ได้พัฒนาตนเอง

ปัจจุบัน แต่ละชุมชนต่างได้รับการผลักดันให้มีการก่อตั้งกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุขึ้นในพื้นที่ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมตัวของผู้สูงอายุกลุ่มเล็ก ๆ ชักชวนกันในกลุ่มเพื่อนใกล้ชิด แล้วค่อย ๆ มีการดำเนินการในรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีการกำหนดผู้นำ และรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน แต่ในท้ายที่สุดแล้ว เป้าหมายสำคัญก็คือ การช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีเพื่อนเพื่อคอยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพา และพบปะพูดคุยกัน นอกจากนั้นในระยะหลัง เมื่อมีการดำเนินการแบบเป็นทางการมากขึ้น ทำให้เริ่มมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนหรือผลักดันให้เกิดขึ้นจากความร่วมมือภายนอก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกลจากลูกหลาน ก็ได้อาศัยกลุ่มเพื่อนในชมรมเหล่านี้เป็นที่พึ่งทั้งทางจิตใจและการช่วยเหลือในรูปแบบอื่น ๆ

- ***ชุมชนเอื้ออาทร***

ปัจจุบันชุมชนหลายแห่งได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของคนในชุมชนด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องรอพึ่งพาแต่หน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ โดยอาศัยความร่วมมือ และความเข้าใจในบริบทของชุมชน ตลอดจนความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนเอง โดยมีหน่วยงานหรือนักวิชาการจากภายนอกทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทาง และมีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการโครงการต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินการในกิจกรรมเหล่านี้จำนวนไม่น้อยที่ได้อาศัยกำลังแรงกายแรงใจของผู้สูงอายุมาเป็นแกนนำ และร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามจัดการตนเองและพึ่งพาตนเองของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ไม่ใช่เพียงแต่หมดงบประมาณดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอกแล้วโครงการต่าง ๆ จึงยุติเหมือนที่ผ่านมา ซึ่งสภาพการณ์เหล่านี้จะดำเนินต่อไปได้จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นสำคัญ

จากกรณีศึกษาในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การที่ผู้สูงอายุจะสามารถดึงเอาศักยภาพที่ตนมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งกับตนเองและชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความสัมพันธ์อันเข้มแข็งของคนในชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญด้วย ทั้งในแง่ของวิธีคิดพื้นฐานของคนในชุมชนที่เน้นการช่วยเหลือพึ่งพาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากกว่าการแข่งขัน นอกจากนั้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ผู้สูงอายุมีให้แก่กัน เมื่อยามที่มีผู้สูงอายุในชุมชนไม่สบายจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อไปเยี่ยมหา เพราะยังมีผู้สูงอายุอีกหลายคนที่ไม่มีลูกหลานดูแล หรือมีภาระในบ้านต้องรับผิดชอบ อีกทั้งบางรายมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงไม่สามารถไปเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน หรือไปมาหาสู่กับคนอื่น ๆ ได้ ทำให้ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวเงียบเหงา อีกทั้งยังมีการรวบรวมสิ่งของจำเป็น และเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่าที่พอมีไปช่วยเหลือกันด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ภายใต้ผู้นำที่คนในชุมชนให้ความไว้วางใจ โดยมีการดำเนินงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งปัจจุบันมีผู้สูงอายุหลายท่านที่ได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชนให้เข้ามาเป็นผู้นำและเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้ การที่คนในชุมชนเห็นความสำคัญของตนเองในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ชุมชนโดยไม่มองว่าเป็นภาระของผู้นำหรือผู้แทนชุมชนเท่านั้น เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้

- ***การทำงานเชิงรุก***

นอกจากความเข้มแข็งจากภายในชุมชนจะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนไปพร้อม ๆ กันแล้ว บทบาทของหน่วยงานราชการในท้องถิ่นและภายนอกที่หันมาทำงานเชิงรุกร่วมกับชุมชนยังเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในชุมชนด้วย โดยเริ่มต้นจากการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุในกรณีที่มีความจำเป็นต้องได้รับการดูแล โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยและไม่มีลูกหลานดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น กรณีที่เกิดความเจ็บป่วยเฉียบพลัน จำเป็นต้องเดินทางรับการรักษาที่โรงพยาบาล สามารถพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ได้

การดำเนินงานโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของกิจกรรมที่ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการพบปะสังสรรค์กัน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสุขภาพ อารมณ์ และจิตใจ ของผู้สูงอายุแบบรอบด้าน ซึ่งกิจกรรมภายในโรงเรียนผู้สูงอายุจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการและพยายามดำเนินการให้สอดคล้องเหมาะสมกับความเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งไม่ได้เน้นการเรียนรู้เชิงวิชาการแต่เป็นการส่งเสริมประสบการณ์และทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกผ่อนคลาย และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มาใช้เวลาอย่างเป็นสุขร่วมกัน ซึ่งในที่นี้มีผู้สูงอายุหลายท่านที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้มีส่วนร่วมในฐานะผู้นำ ต่างก็มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ และค่อนข้างพึงพอใจกับการจัดกิจกรรมดังกล่าว

3. บริบททางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักยภาพของผู้สูงอายุ

นอกจากระบบสังคมที่เน้นความร่วมมือและความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นในครอบครัวและชุมชนแล้ว การดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรมชุมชนที่มีหลักศาสนาเป็นพื้นฐาน ตลอดจนการกินการอยู่แบบพื้นบ้าน และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชายในชุมชน ยังเป็นบริบทที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งซึ่งเอื้อต่อศักยภาพของผู้สูงอายุเช่นกัน

1) หลักคิดและความเชื่อทางศาสนา

สำหรับผู้สูงอายุแล้ว นอกจากจะอาศัยยึดลูกหลานเพื่อนฝูงญาติมิตรเป็นที่พึ่งทางจิตใจ หลักธรรมคำสอนทางศาสนายังเป็นที่พึ่งอีกทางหนึ่งที่สร้างความรู้สึกสบายใจ คลายทุกข์ ไร้กังวล อีกทั้งยังทำให้ผู้สูงอายุได้รู้จักปล่อยวาง และเตรียมพร้อมยอมรับกับวิถีชีวิตในช่วงบั้นปลายได้อย่างมั่นคงอีกด้วย การเข้าวัด ทำบุญตามสมควร ฟังธรรม และน้อมนำมาปฏิบัติ จึงเป็นกิจวัตรที่ผู้สูงอายุหลายท่านปฏิบัติอยู่เป็นประจำในปัจจุบัน จึงทำให้รู้สึกสบายใจไม่เครียด โดยยึดถือการเข้าวัดทำบุญตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี แต่ควรเป็นการทำบุญสมควรโดยไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อนด้วย ทั้งตามกำลังแรงกายและกำลังทรัพย์เท่าที่มี ซึ่งทำแล้วจะทำให้เกิดความสบายใจ อีกทั้ง การทำบุญของผู้สูงอายุนอกจากจะทำให้สบายอกสบายใจแล้ว ยังเป็นช่องทางนำไปสู่การสร้างมิตรสหายตลอดจนกัลยาณมิตรใหม่ ๆ และโอกาสของการได้เดินทางเพื่อเรียนรู้และเข้าร่วมในกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ทั่วประเทศด้วย โดยอาศัยการฟังข่าวคราวจากสถานีวิทยุธรรมที่ฟังอยู่เป็น

ประจำ จึงทำให้มีโอกาสท่องเที่ยวตามสมควรแก่วัย มีเพื่อนฝูงมากมายทั้งในละแวกบ้าน และในพื้นที่อื่น ๆ ถึงแม้จะเหน็ดเหนื่อยบ้าง แต่ก็ไปได้เท่าที่ไปตามวาระโอกาส

การยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิง นอกจากจะแสดงออกในรูปแบบของการทำบุญ เข้าวัดแล้ว ยังสามารถทำได้โดยการยึดหลักศีล 5 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเชื่อว่าหากดำเนินชีวิตตามหลักดังกล่าวแล้ว ย่อมจะนำพาชีวิตไปสู่หนทางของความสงบสุข และทำให้รู้จักปล่อยวางได้ นอกจากการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาจะทำให้รู้สึกสบายใจและเป็นที่มาของความสุขใจในชีวิตแล้ว ผู้สูงอายุบางท่านก็อาศัยหลักธรรมในการหาคำตอบหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตในแต่ละช่วง โดยเฉพาะเมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีแนวโน้มจะมีจิตใจหดหู่ทั้งจากสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนสังคมรอบข้างและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เริ่มไม่เหมือนก่อน ผู้สูงอายุจึงได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน การยึดมั่นในศาสนาจึงไม่ใช่เพียงแค่การเข้าวัด ทำบุญ ฟังธรรมเท่านั้น แต่การใช้ชีวิตอย่างมีสติ รู้ตน รู้ผิดชอบชั่วดี ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งของการมีชีวิตที่เป็นสุขได้

2) รูปแบบการกินอยู่แบบพื้นบ้าน

อาหารการกินแบบพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทุกคนในที่นี้นิยมบริโภคกันมากกว่าอาหารการกินโดยทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นอาหารประเภทพืชผักพื้นบ้านที่ปลูกกินเอง หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ผักกาด ผักเซียงดา ผักแว่น หน่อไม้ และพืชผักตามฤดูกาล เช่น ผักหวาน เห็ดถอบ เห็ดเผาะ โดยวิธีการปรุงอาหารแบบพื้นบ้านทั่วไปจะไม่ค่อยใช้กะทิและน้ำมัน แต่จะเน้นอาหารประเภทแกง ต้ม คั่ว เผา ปิ้ง หมก จี่ และน้ำพริกต่าง ๆ มีการปรุงรสเพิ่มเติมโดยใช้ถั่วเน่าเป็นหลัก ดังที่ผู้สูงอายุหลายท่านได้อธิบายให้ฟังถึงอาหารการกินแบบพื้นบ้านที่กินกันมาตั้งแต่สมัยโบร่ำโบราณ ถึงแม้ปัจจุบันนี้จะมีอาหารแบบภาคกลางเข้ามาบ้าง แต่ส่วนใหญ่ในครอบครัวก็ยังนิยมทำอาหารแบบพื้นบ้านรับประทานกันอยู่ ซึ่งมักเป็นบ้านที่ยังมีคนรุ่นเก่าเป็นผู้ดูแลเรื่องอาหารการกินในครัวเรือน ในขณะที่คนรุ่นใหม่อาจรับประทานอาหารที่แตกต่างไปบ้างเนื่องจากต้องเข้าไปทำงานในเมือง แต่เมื่อร่วมโต๊ะกับคนในครอบครัวก็ยังคงกินอาหารพื้นบ้านร่วมกันได้ โดยเน้นพืชผักที่ปลูกเองหรือพืชผักตามฤดูกาล และอาหารพื้นบ้านแบบล้านนา

นอกจากนั้น ในบางพื้นที่ของชุมชนยังมีพื้นเพเป็นชาวไทเขิน หรือ ขืน ซึ่งมีวัฒนธรรมย่อยเฉพาะกลุ่ม จึงอาจมีอาหารการกินที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปบ้าง แต่โดยพื้นฐานแล้วมีความใกล้เคียงกันกับวัฒนธรรมการกินแบบพื้นบ้านล้านนาเช่นกัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นบ้านแบบล้านนาหรือแบบเขินก็ดี ล้วนเข้าข่ายอาหารที่ดีต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ เพราะส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ประกอบไปด้วยพืชผักที่ปลูกเองแบบไร้สารพิษหรือขึ้นตามธรรมชาติ อีกทั้งเครื่องปรุงและวิธีการปรุงที่ช่วยลดความเสี่ยงจากโรคเรื้อรังต่าง ๆ ในผู้สูงอายุได้ เช่น ผักลวก แกงอ๊อด น้ำพริก ถั่วเน่า ต้มผักกาด ปลาแห้ง ไข่ป่าม ซึ่งโดยทั่วไปอาหารพื้นบ้านล้านนาหรืออาหารเขินมักจะไม่ใช่น้ำมันในการประกอบอาหาร

3) การยึดมั่นในหลักการดำเนินชีวิตแบบพื้นบ้าน

นอกจาก *"การกิน"* แบบพื้นบ้านแล้ว *"การอยู่"* แบบพื้นบ้าน คือ ใช้ชีวิตตามแนวทางที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบต่อกันมายังถือเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีส่วนทำให้

ชีวิตมีความมั่นคง อีกทั้งใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเองและลูกหลานสืบต่อกันไป ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดประเพณีพื้นบ้านอย่างการไหว้ผีปู่ตา ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำให้ญาติพี่น้องลูกหลานได้กลับมารวมตัวกันเพื่อร่วมพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งถือเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของคนโบราณที่ช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในครอบครัว และช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับผู้สูงอายุในครัวเรือนที่บางท่านอาจต้องอยู่ห่างไกลจากลูกหลาน ถึงแม้ปัจจุบันต่างคนต่างต้องแยกย้ายไปอยู่ห่างไกล แต่ยังมีประเพณีดังกล่าวคอยช่วยยึดโยงลูกหลานทุกคนเข้าไว้ด้วยกัน เช่นเดียวกับประเพณีท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น การจัดงานปอยต่าง ๆ

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังอาศัยวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดกันมาเป็นแนวทางในการใช้ชีวิต และถ่ายทอดวิธีคิดนี้ให้กับลูกหลาน ซึ่งผู้สูงอายุมองว่าเป็นผลดีต่อตนเองในแง่ที่ช่วยขัดเกลาให้มีนิสัยขยันหมั่นเพียร อดทน และตั้งใจทำมาหาเลี้ยงชีพ เช่น วิธีการสั่งสอนของคนเขินรุ่นก่อน ๆ ให้รู้จักเป็นคนขยันหมั่นเพียรจึงจะอยู่อย่างเป็นสุขและเจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกับวิธีคิดการเลี้ยงลูกแบบคนเขินที่เน้นการพูดจากันด้วยความสุภาพ เพื่อให้เกิดการรักใคร่กันในครอบครัว หลีกเลี่ยงวาจาก้าวร้าวเพื่อลดความขัดแย้งในครอบครัว

4) การแบ่งบทบาทระหว่างหญิงชายในสังคม

เนื่องจากบริบทของสังคมในช่วงที่ผู้สูงอายุเหล่านี้เติบโตมานั้นขับเคลื่อนไปด้วยวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นผู้นำของเพศชาย โดยมีเพศหญิงทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งในวัฒนธรรมล้านนาเพศหญิงค่อนข้างมีบทบาทสำคัญในครัวเรือนทั้งในฐานะลูกสาว ภรรยา และแม่ ถึงแม้ว่าประเพณีปฏิบัติดังกล่าวจะทำให้ผู้หญิงต้องแบกรับภาระหลายอย่างในครอบครัว แต่ขณะเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้สตรีล้านนาเต็มเปี่ยมไปด้วยความเข้มแข็งและมุมานะอดทน ถึงแม้จะก้าวล่วงเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วก็ตาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุหญิงหลายท่านในที่นี้สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดของความเป็นหญิงเข้าสู่บทบาทของผู้นำ ตลอดจนดำรงตนในฐานะผู้สูงอายุที่มีศักยภาพได้อย่างมั่นคง ในฐานะ “สตรีนักพัฒนา” ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะประสบการณ์ตลอดช่วงชีวิตที่เหมือนถูกฝึกมาให้ต้องเข้มแข็ง อดทน และพึ่งพาตนเอง จนทุกวันนี้ผู้สูงอายุหญิงบางท่านได้ก้าวขึ้นมาเป็นเสาหลักสำคัญของชุมชน

อภิปรายผลการศึกษา

แนวคิด *“Active ageing”* หรือการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในฐานะผู้มี *“ศักยภาพ”* ในตนและยังสามารถสร้าง *“คุณประโยชน์”* ทั้งต่อตนเอง คนรอบข้าง และสังคมรอบตัว ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายสถานภาพของผู้สูงอายุในปัจจุบัน แทนที่จะมองผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ด้อยอำนาจในเชิงเศรษฐกิจ สังคม หรือเป็นผู้ที่ละเว้นจากการทำหน้าที่และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายใต้ขีดจำกัดด้านอายุซึ่งอาศัยเกณฑ์ในการกำหนดความสูงวัยไว้ที่เลข 60 และเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาแต่ละท่าน ล้วนเป็นผู้ *“ใฝ่รู้”* โดยไม่ได้คำนึงว่าอายุจะเป็นอุปสรรคสำหรับการเรียนรู้ นอกจากนั้นยังแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในตัวตน โดยเลือกที่จะมองไปยังชีวิตในวันหน้าที่จะก้าวต่อไปเรื่อย ๆ แทนที่จะเริ่มนับถอยหลังให้กับชีวิต โดยคิดเสมอว่าตนยังสามารถทำประโยชน์ให้กับคนรอบข้างได้ และเลือกที่จะเป็น *“ที่พึ่ง”* ให้ผู้อื่น แทนที่จะเป็นเพียงผู้ *“พึ่งพิง”* และเห็นว่า การเสียสละทำงานให้ชุมชน

เป็นหน้าที่สำคัญของคนในชุมชนทุกคน เพราะเป็นรากฐานสำคัญที่จะให้ชุมชนขับเคลื่อนต่อไปได้ โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องอายุมาเป็นตัวขีดกั้น

ผู้สูงอายุในที่นี้จึงมีลักษณะเป็นผู้กระทำการที่รู้จักไตร่ตรองสะท้อนคิด หรือ "Active agent" ในมุมมองของ Giddens (1984) คือ สามารถคิดไตร่ตรองตลอดจนตอบสนองต่อปรากฏการณ์รอบตัว ไม่ได้ยอมจำนนต่อโครงสร้างที่เคยกำหนดว่า ผู้สูงอายุควรอยู่ในฐานะ "ผู้รับ" เนื่องจากเข้าสู่ช่วงวัยที่ถูกมองว่าการผลิตเชิงเศรษฐกิจได้สิ้นสุดลง โดยเอาเกณฑ์ของอายุเป็นตัวกำหนด ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องเป็นฝ่าย "พึ่งพา" และ "พึ่งพิง" ประชากรกลุ่มอื่น จึงทำให้ไม่สามารถลุกขึ้นมาเรียกร้องหรือต่อรองจากฝ่าย "ผู้ให้" หรือ "ผู้ผลิต" ได้ จนต้องยอมจำนนและยอมตามต่อโครงสร้างที่กำหนดไว้แล้วว่าสิ่งที่ควรมีและควรเป็นสำหรับผู้สูงอายุนั้นจะต้องเป็นไปในรูปแบบใด ในมุมมองแบบเดิมนี้ ผู้สูงอายุจึงตกอยู่ในฐานะที่ต้องเป็นฝ่ายรองรับ หรือ "Passive object" ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่สอดรับกับมุมมองเหล่านั้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุบางส่วนถูกนิยามว่าเป็นช่วงวัยของความเฉื่อยชา เซื่องซึม ไม่กระตือรือร้น และไร้คุณค่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่มุมมองใหม่ที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีศักยภาพ หรือ "Active ageing" ซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้งในมิติด้านสุขภาพ ความมั่นคง และการมีส่วนร่วม (World Health Organization 2002, 46-53; Lek Sombat, Sasipat Yodpet and Thanikan Sakdaporn 2011, 7-13) นั่นเอง

นอกจากนั้น การที่ผู้สูงอายุจะสามารถใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างเป็นสุขนั้น ไม่เพียงแต่ต้องอยู่ในชุมชนหรือสังคมที่ส่งเสริมให้เกิดสิ่งที่ *"ดีต่อกาย"* ของผู้สูงอายุซึ่งเห็นได้ชัดในเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่สิ่งที่ *"ดีต่อใจ"* ก็มีความสำคัญต่อชีวิตของผู้สูงอายุไม่แพ้กัน ตัวอย่างเช่น การ *"กินดีอยู่ดี"* ในผู้สูงอายุนั้น อาจจะเห็นได้ชัดเจนจากรูปแบบการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวันซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาหลายชิ้นที่เห็นพ้องไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุยืนนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการรับประทานอาหารที่ดีต่อร่างกาย ซึ่งไม่ใช่เฉพาะอาหารที่มีประโยชน์ทางโภชนาการเท่านั้น แต่รวมถึงอาหารที่ช่วยลดความเสี่ยงต่อความเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการลดหวาน ลดมัน ลดเค็ม ลดการปรุงแต่งจากเครื่องปรุงรสสังเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้สอดคล้องกับลักษณะอาหารพื้นบ้านในชุมชน ซึ่งมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของสังคมล้านนาหรือกลุ่มวัฒนธรรมย่อยในชุมชน เช่น อาหารแบบไทเขิน เป็นต้น ที่ส่วนใหญ่เน้นอาหารประเภทแกง ต้ม ผัด คั่ว ไม่นิยมใช้น้ำมัน กะทิ และผงชูรส และเน้นวัตถุดิบตามธรรมชาติ เช่น พืชผักที่ปลูกเองในครัวเรือน และพืชผักตามฤดูกาล (Sansanee Krajangchom, Suwipa Champawan and Khodchaporn Sukchitpinyo 2015, 5-6) โดยทั่วไปจึงเป็นอาหารที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่ดี นอกจากนั้น ยังประกอบกับวิธีการดูแลสุขภาพอื่น ๆ ที่ผู้สูงอายุใส่ใจและให้ความสำคัญไม่แพ้การรับประทานอาหาร เช่น การออกกำลังกายที่เหมาะสมตามวัย การติดตามและแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลสุขภาพของตนเองอยู่เสมอ และวินัยในการดำเนินชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยเนื่องจากความเสื่อมถอยของสภาพร่างกายตามธรรมชาติ แต่ยังสามารถอยู่ร่วมกับโรคภัยดังกล่าว และไม่ทำให้กลายเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของตนเอง

อย่างไรก็ตาม *"การกินดี"* ซึ่งเห็นชัดเจนว่าเป็นผลดีต่อสภาพร่างกายของผู้สูงอายุดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมกับการ *"อยู่ดี"* ของผู้สูงอายุด้วย โดยเฉพาะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ส่งผลดีต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งเริ่มจากครอบครัวที่ดี และชุมชนที่ดี ตัวอย่างสำคัญของการอยู่ดีที่สอดคล้องกับการกินดีของผู้สูงอายุ คือ การรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพโดยเป็นการปรุงอาหารภายในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่อาจจะเป็นลูกหลานหรือคู่สมรสที่คอยดูแลเรื่องอาหารเหล่านี้ให้ ซึ่งไม่เพียงเป็นอาหารที่ดีต่อสุขภาพเท่านั้น แต่ส่งผลดีต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุด้วย เพราะทำให้รู้สึกว่าตนเองได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากคนใกล้ชิด หรือเป็นไปในรูปแบบของการรับประทานอาหารร่วมกับคนในครอบครัว การจะ *"กินอะไร"* จึงสำคัญพอ ๆ กับการ *"กินกับใคร"* สำหรับผู้สูงอายุด้วย จะเห็นได้ว่าถึงแม้อาหารบางมื้ออาจจะไม่ได้ดีต่อผู้สูงอายุในแง่ร่างกายหรือคุณค่าทางอาหารที่เหมาะสม แต่ถ้าเป็นมื้อที่เกิดจากความรัก ความเอาใจใส่ของลูกหลานก็สามารถส่งผลต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุได้เช่นกัน ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ในกรณีที่ผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ร่วมบ้านเดียวกับลูกหลาน แต่ถึงเวลาที่ครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกันโดยมีลูกหลานมารับไปกินข้าวนอกบ้าน ถึงแม้ในมื้อดังกล่าวผู้สูงอายุอาจต้องกินอาหารที่คนรุ่นใหม่นิยมกัน ไม่ว่าจะเป็นอาหารตามห้างสรรพสินค้าหรือร้านอาหารที่ผ่านการปรุงแต่ง และไม่ค่อยสอดคล้องกับรูปแบบอาหารที่ดีต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ อีกทั้งทำให้ผู้สูงอายุกินอาหารมื้อนั้นได้น้อยลงก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้สามารถถูกทดแทนด้วยความสุขใจที่ได้จากมื้ออาหารนั้น ๆ เนื่องจากเป็นมื้อที่ได้กินร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตาในครอบครัว เป็นต้น

ถึงแม้ว่ารูปแบบครอบครัวในปัจจุบันที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ร่วมกับลูกหลานเนื่องจากความจำเป็นในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่ได้มีบทบาทในทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่เหมือนครั้งก่อน จึงมีส่วนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเหงาซึมเศร้าได้ง่าย และอาจรู้สึกทดท้อใจ บางรายรู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่าและถูกทอดทิ้ง แต่จากกรณีศึกษาในครั้งนี้จะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว หากลูกหลานที่อยู่ห่างไกลรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะถึงที่สุดแล้วผู้สูงอายุไม่ได้ต้องการอะไรมากไปกว่าความรู้สึกมั่นใจว่าตนเองยังมีคุณค่าและเป็นที่ต้องการของคนในครอบครัว หากจำเป็นต้องอยู่ห่างไกลและไม่สามารถเดินทางกลับมาเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุได้บ่อยครั้งเท่าที่ควร เพียงการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามความเป็นไปในแต่ละวันก็สามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเชื่อมั่นในสายใยความผูกพันและเป็นน้ำหล่อเลี้ยงที่ดีที่สุดสำหรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุนั่นเอง

อีกทั้งผู้สูงอายุยังสามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเพื่อนช่วยแก้เหงาได้ จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุหลายท่านอาศัยการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ธรรมะ การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปจากสื่อทั้งในรูปแบบของวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งการค้นหาจากสื่อออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งการใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างกลุ่ม เครือข่าย และนำไปสู่การสร้างเพื่อนใหม่ในสังคม ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโยงศักยภาพของผู้สูงอายุทั้ง 3 มิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพกายและการสร้างมิตรที่ดีต่อสุขภาวะด้านจิตใจและสังคม อีกทั้งยังช่วยสร้างความมั่นคงได้ในกรณีผู้สูงอายุบางท่านที่สามารถนำข้อมูลที่ได้จาก

การเข้าถึงเทคโนโลยีเหล่านี้มาสร้างงานที่ก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ และเป็นช่องทางที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมเครือข่ายงานชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

บทบาทของวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อศักยภาพของผู้สูงอายุ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นผ่านรูปแบบของ *"การกิน การอยู่"* ในผู้สูงอายุแล้ว วัฒนธรรม *"ล้านนา"* ที่กำหนดให้สตรีมีบทบาทที่ต้องรับผิดชอบในครัวเรือนหลายด้าน ทั้งในฐานะลูกสาว ภรรยา และแม่ โดยบทบาทเป็น *"ช้างเท้าหลัง"* ของสามี ในอีกมุมหนึ่งจึงทำหน้าที่เป็นเงื่อนไขที่ช่วยเกื้อหนุนผู้สูงอายุในชุมชนในทางอ้อมด้วย ซึ่งจากกรณีศึกษาในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุหญิงซึ่งเกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทดังกล่าว มีแนวโน้มที่จะรู้สึกภาคภูมิใจและยินดีที่จะอยู่ภายใต้กรอบของบรรทัดฐานดังกล่าว โดยไม่ได้มองว่าเป็นบทบาทที่ทำให้ตนเองถูกผลักไป *"เป็นรอง"* หรืออยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าชายแต่อย่างใด แต่มองว่าตนเองอยู่ในฐานะ *"ผู้เกื้อหนุน"* ซึ่งกันและกัน และมีส่วนที่ทำให้ครอบครัวเกิดความ *"มั่นคง"* ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของผู้สูงอายุชายที่ยอมรับว่าภรรยามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความรู้สึก *"สุขกาย สุขใจ"* และอยู่ในฐานะผู้ *"ร่วมทุกข์ร่วมสุข"* กันมา สังเกตได้จากผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพที่เป็นชาย ล้วนมีภรรยาที่คอยเป็นที่ปรึกษา ร่วมแสดงความคิดเห็น อีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จทั้งในหน้าที่การงาน และฐานะทางสังคม โดยมีภรรยาเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ภรรยาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมตามความต้องการและเปลี่ยนตนเองไปทำหน้าที่ผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังได้เช่นกัน ผู้สูงอายุหญิงหลายท่านจึงรู้สึกมีอิสระ และสบายใจที่จะเข้ามาร่วมกิจกรรมในชุมชนรวมไปถึงทำงานเพื่อชุมชนในฐานะผู้นำได้เช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งของสุขภาวะที่ดีในผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง เพราะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดี การสร้างความเข้าใจ และความมั่นคงในชีวิตสมรสซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงและผาสุกของครอบครัวในที่สุด อีกทั้ง ในขณะที่ผู้สูงอายุชายได้รับการสนับสนุนจากคู่สมรสทั้งในบริบทของครอบครัวโดยมีภรรยาคอยดูแลตั้งแต่เรื่องอาหาร การกิน การทำมาหาเลี้ยงชีพ และการสนับสนุนทางด้านจิตใจ ตลอดจนในบริบทของชุมชนโดยมีภรรยาเป็นที่ปรึกษา และร่วมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุชายได้เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะส่งผลดีต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุชาย ในทางกลับกัน บทบาทเหล่านี้ของผู้สูงอายุหญิงเองถึงจะมองว่าเป็นภาระที่ค่อนข้างหนักที่ต้องรับผิดชอบทั้งงานในบ้านและงานในชุมชน แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งภาระหน้าที่เหล่านี้กลับส่งผลดีต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุหญิงในแง่ที่ทำให้ได้มีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกมีคุณค่า เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับสามีในกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับชุมชนและงานในด้านต่าง ๆ ของคู่สมรส อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ซึ่งเกิดจากทั้งเครือข่ายของตนเอง และเครือข่ายงานในชุมชนของคู่สมรสอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุควรให้ความสำคัญกับทุกมิติ ทั้งในด้านสุขภาพ ความมั่นคง และการมีส่วนร่วม เนื่องจากทั้ง 3 ส่วนมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน ทั้งนี้สามารถดำเนินการในกิจกรรมที่เน้นการบูรณาการเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพในแต่ละด้านไปพร้อม ๆ กัน อีกทั้งการสร้างความ

เข้มแข็งของชุมชนควรดำเนินการไปควบคู่กับการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยมีผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยดึงศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรู้ความสามารถ ได้รับความไว้วางใจและเชื่อถือ ตลอดจนเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางความร่วมมือของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เมื่อชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ จะมีแนวโน้มที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้อยู่ร่วมกับคนในชุมชนอย่างมั่นคง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้สูงอายุทุกท่านที่ให้ข้อมูลด้วยความเต็มใจและให้ความร่วมมือในการทำวิจัยเป็นอย่างดีจนทำให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ และขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

References

Chawalod Keatkumpol. 2016. Ayu mai dai pen phiang tualek. [Age is not just a number]. ***Secret Magazine***, December 10, 36-37. (in Thai)

Chawapornpan Chanprasit, Thani Keowthamanukul, Piyawan Sawadsigha, Sumalee Loetmalligaporn, and Waranthorn Chongroongrodsakul. 2014. Phumpanya thongthin "Lanna" nai kan sangserm sukkhaphap phu sung-ayu: Korani sueksa namrong. ["Lanna" local wisdom in promoting healthcare for older persons: A pilot study]. Chiang Mai: Faculty of Nursing, Chiang Mai University. (in Thai)

Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute. 2009. ***Sathanakan phu sung-ayu Thai porsor 2551***. [Situation of Thai older persons, 2008]. http://thaitgri.org/?p= 36158. (Accessed on November 14, 2015). (in Thai)

Giddens, Anthony. 1984. ***The constitution of society: outline of the theory of structuration***. Berkeley: University of California Press.

Jones, Pip. 2003. ***Introducing social theory.*** Cambridge: Polity Press.

Kanchana Tangchonlatip, Pattama Wapatthanawong, Chalermphol Chamchan, Uraiwan Kanungsukkasem, Panee Wong-ek, and Sureeporn Panpueng. 2010. Khunkha phu sung-ayu: Phap sathon mum mong chak khon song wai. [Value of Thai older persons: Perspectives from two generations]. In ***Prachakorn lae sungkom 2553***. [Population and society 2010], eds. Suchada Thaweesit, and Sawarai Boonyamanond. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University. (in Thai)

Lek Sombat, Sasipat Yodpet, and Thanikan Sakdaporn. 2011. ***Phawa sung wai yang mee khun prayot kap kan phatthana sangkhom lae setthakit Thai.*** [Productive ageing and socio-economic development in Thailand]. Bangkok: Office of the Permanent Secretary, Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai).

Mahidol University. Institute for Population and Social Research. 2014. ***Population of Thailand, 2014***. ***Mahidol Population Gazette*** 23(January).

Ministry of Public Health. Office of the Permanent Secretary Bureau of Policy and Strategy. 2012. ***Phaen***

phatthana sukkhaphap haeng chat nai chuang phaen phatthana setthakit lae sangkhom haeng chat chabap thi 11. [National health development plan in the period of the Eleventh National Economic and Social Development Plan]. Nonthaburi: The War Veterans Organization of Thailand under Royal Patronage of His Majesty the King. (in Thai)

National Statistical Office. 2014. ***Rai-ngan kan samruat prachakon sung-ayu nai pra thet Thai porsor 2557***. [The 2014 Survey of the older persons in Thailand]. http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/elderlyworkFullReport57-1.pdf (Accessed on May 2, 2017). (in Thai)

Ritzer, George. 2007. ***Contemporary sociological theory and its classical roots: The basics.*** 2nd ed. New York: McGraw-Hill.

Ritzer, George, and Douglas J. Goodman. 2003. ***Sociological theory***. 6th ed. New York: McGraw-Hill.

Sansanee Krajangchom, Suwipa Champawan, and Khodchaporn Sukchitpinyo. 2015. ***Ong Kwamroo dan kan boriphok ahan khong phu sung-ayu nai klum chattiphan Tai Yuan, Tai Lue, Tai Yong Lae Tai Yai phaitai watthanatham Lanna.*** [Body of knowledge of the food consumption of the ethnic Tai Yuan, Tai Lue, Tai Yong and Tai Yai older persons under Lanna culture]. Chiang Mai: Social Research Institute, Chiang Mai University. (in Thai)

Somchai Premjit, Chapana Pinngern, and Srilao Kaspom. 2007. ***Khropkhrua sabai satai Lanna withi chiwit lae kan dulae sukkhaphap phu sung-ayu.*** [Healthy families under Lan Na lifestyle and healthcare for older persons]. Chiang Mai: Social Research Institute, Chiang Mai University. (in Thai)

Vipan Prachuabmoh. 2009***. Phapruam khong prachakon phu sung-ayu nai prathet Thai.*** [An overview of the ageing population in Thailand]. http://kb.hsri.or.th/dspace/handle /11228/2734?locale-attribute=en (Accessed on May 2, 2017). (in Thai)

Vipan Prachuabmoh, and Siriwan Siriboon. 2010. ***Prachakon sung-ayu Thai***. [Thai older persons population]. https://www.m-society.go.th/article_attach/9608/13527.pdf. (Accessed on November 10, 2015). (in Thai)

World Health Organization. 2002. ***Active ageing: A policy framework.*** http://apps.who.int/iris/bitstream /10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf. (Accessed on November 14, 2015)

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 133-148
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

The Politics of Buddhist Nationalism in Myanmar: History, Legitimacy and Democratic Transition**

Saittawut Yutthaworakool*

Abstract

This article aims to explore the historical development of Buddhist nationalism in Myanmar, and the way it has been politicized by the state. According to the study, political legitimacy has been constructed by the revival of Buddhist nationalism in two ways. First, it is through policy implementation and legislation of religious protection laws, which declare Buddhism's superiority in Myanmar and to segregate as well as discriminate against non-Buddhists in the conduct of their daily lives. The state uses state authorities, including an unelected civilian government and National Legislative Assembly, with retired soldiers and representatives from the *tatmadaw* (the military) as members, to function in this process. Second, the state supports civilian movements to stage activities and to stimulate nationalist sentiments among the Buddhists. The state uses Buddhist nationalist movements that include monks and laypeople as the main actors for mass mobilization in accordance with policy and legislation. Unlike dictatorial rule, these two elements adjust the relationship between state and religion such that the old elites could retain its power. Furthermore, the state chooses to restore Buddhist nationalism through Islamophobia and historical memory about Rohingya Muslims in order to bring out the significance of the regime. In addition, Buddhist nationalism builds the political legitimacy of this semi-authoritarian government in order that it could retain power despite democratic transition, and contributes to its popularity for upcoming elections in the near future.

Keywords: Buddhist nationalism, Myanmar, history, legitimacy, democratic transition

---

*M.A. in Politics and International Relations Candidate, Faculty of Political Science, Thammasat University, 2 Prachan Road, Phranakhon, Bangkok, 10200. Email: saittawuty@gmail.com

**This article was presented at the 12th International Burma Studies Conference 2016 held by the Center for Burma Studies, Northern Illinois University, DeKalb, Illinois, USA on October 6, 2016. It is a part of the author's MA thesis. Any mistakes found in this article would be the responsibility of the author only.

Received March 13, 2017; Accepted May 26, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 133-148
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเมืองของชาตินิยมพุทธในเมียนมา: ประวัติศาสตร์ ความชอบธรรมและการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย**

เสฏฐวุฒิ ยุทธาวรกูล*

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้สำรวจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกระแสชาตินิยมพุทธในเมียนมา และการที่พุทธศาสนาถูกทำให้เป็นการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองแก่รัฐ จากการศึกษาสามารถระบุได้ว่าความชอบธรรมทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออำนาจของรัฐเป็นผลมาจากการฟื้นฟูชาตินิยมพุทธในสองทางประการแรกคือ การดำเนินนโยบายและการออกกฎหมายปกป้องศาสนา เพื่อประกาศสถานะที่เหนือกว่าของพุทธศาสนาในเมียนมา และเพื่อแบ่งแยก กีดกันด้วยการสร้างอุปสรรคการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ที่ไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งรัฐเลือกใช้ตัวแสดงที่เป็นองค์กรภาครัฐ ได้แก่ รัฐบาลพลเรือนจัดตั้งและรัฐสภาที่มีเสียงส่วนใหญ่เป็นอดีตนายทหารและนายทหารจากกองทัพในการดำเนินการ ประการที่สองคือ การสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่รัฐใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเคลื่อนไหวและปลุกเร้ากระแสความรู้สึกชาตินิยมในหมู่พุทธศาสนิกชนโดยตัวแสดงเป็นขบวนการชาตินิยมพุทธ ที่มีทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนคอยขับเคลื่อนมวลชนให้สอดคล้องกับการดำเนินนโยบายและการออกกฎหมายของภาครัฐ ทำให้การรักษาอำนาจของขั้วอำนาจเก่ามีความแตกต่างจากเมียนมาในสมัยที่มีรัฐบาลเผด็จการที่ขาดมวลชนสนับสนุน และเป็นคู่ตรงข้ามกับรัฐ ยิ่งไปกว่านั้น รัฐยังเลือกที่จะฟื้นฟูกระแสชาตินิยมพุทธผ่านกระแสความหวาดกลัวอิสลาม และความทรงจำประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวมุสลิมโรฮิงญา เพื่อดึงขบวนการภาคประชาชนให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ และเพื่อสร้างความชอบธรรมของการดำรงอยู่ในอำนาจของรัฐบาลกึ่งเผด็จการนี้ ท่ามกลางภาวะเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย และเพื่อเรียกความนิยมต่อการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นอันใกล้

คำสำคัญ: ชาตินิยมพุทธ, เมียนมา, ประวัติศาสตร์, ความชอบธรรม, การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย

---

*นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 อีเมล์ saittawuty@gmail.com

**บทความนี้ได้นำเสนอในการประชุมพม่าศึกษานานาชาติ ครั้งที่ 12 ค.ศ. 2016 ณ ศูนย์พม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทเทิร์นอิลลินอยส์ ดีคาล์บ มลรัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 6 ตุลาคม 2559 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ได้รับบทความ 13 มีนาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 26 พฤษภาคม 2560

Understanding (Buddhist) nationalism in Burma/Myanmar

The term, "nationalism", has been differently interpreted. Gellner (2006, 1) defined nationalism as a primarily political principle and held that the political and the national unit should be congruent. In his view, nationalism has two elements, *sentiment* and *movement*. Sentiment refers to the feeling of anger or satisfaction; while movement is the activity resulting from such feelings. Because nationalism is considered as a political principle, a political unit can choose either to include all in the nation, or in another way, refuse to incorporate some people in it. Weber considered nationalism as a product of the state, the sole legitimate agency of violence (Gellner 2006, 3). Kellas (1991, 27) similarly sees nationalism as derived from both ideology and behavior with distinctive and unified forms. To Kellas, the nation is, in Anderson's terminology, an "imagined community" (Anderson 1983) that is socially constructed to serve as "official nationalism".

King Thibaw, the last King of the Kingdom of Burma of the Konbaung Dynasty during 1878 - 1885, considered Buddhism as a weapon to resist the British colonial rule in the year before his throne succumbed to the British. The Burmese Monarch had found that utilizing Buddhism could promote the king being righteous and thus a Dhammaraja (Schober 2011, 132). Furthermore, he asserted the importance of Buddhism as the tool to unify the Kingdom against British colonization. The British and the non-Buddhists, whom the Burmese viewed as "foreigners", were significant elements that provoked the rise of Buddhist nationalism in Burma during the colonial period. The British ordered the distancing of Buddhism from the state by the "non-interference in religious affairs" policy. This resulted in the cessation of pagoda construction. Christian missionaries enjoyed secularism in spreading their faith; while laypeople replaced monks as teachers in the Buddhist-influenced education system (Smith 1965, 38-39).

The revival of Buddhism in Burma began following the establishment of Young Men's Buddhist Association (YMBA) in 1898 in Ceylon (today's Sri Lanka), a Buddhist-dominated island nearby also under the British. As a result, the Burmese YMBA was formed as a political space for Buddhist followers similar to the Young Men's Christian Association (YMCA) founded in 1844. Ling (1979, 81-85) added that the organization began with teaching Buddhism, but later anti-British nationalism started to be disseminated, for instance, on the issue of "footwear."[1] YMBA continued to be the center of Buddhist activities in

[1]In 1916, YMBA started the campaign against wearing "footwear" in Buddhist monasteries. The issue of footwear became one of deep concern, when a group of Europeans were attacked by the monks at the Eindawya pagoda. Finally, the government of Burma at the time approved the law with some reservations to maintain peace and order that hat removal, not shoes, was the way to show respect according to British and/or European culture (Smith 1965, 88-90).

Burma when it held the All Burma Conference of Buddhists in Rangoon in support of the use of customary law as against the British ones. In 1920, the General Council of the Buddhist Association (GCBA) which represented the Buddhist monks, was created to engage Buddhist people in Burma in accusing the British as the destroyer of Burma. Following U Ottama, several monks captured the Burmese public sphere with the foundation of Sangha political organizations in 1921, including the All Burma Sangha Council, the General Council of the Sangha Sameggi (GCSS) (Smith 1965, 101).

Steinberg (1982, 35) explained that nationalism, socialism, and Buddhism were the three major influences that contributed to continuity and change within Burmese political, economic, and social attitudes during the initial period of state and nation building (1948 – 1962). At that time, various nationalist movements were established. There were of two main types. One was considered as anti-colonialist and anti-imperialist and was led by prominent figures including U Ottama, U Wisera, and Saya San who rejected the British (and Western) hegemony in Burma. Another was anti-foreign political and economic interference in Burma led by the Dobama Synyetha Asiayone, AFPFL, and the Burmese Independent Army (BIA: armed forces). However, the state played parallel roles of supporting secularism and empowering the Sangha. There were two significant changes in religious laws. First, the Ecclesiastical Courts Acts were implemented in 1949 and 1951 to restore the Sangha's power. On the other hand, the official state institution of Buddhist laymen was also newly set up to directly "promote" and "propagate" Buddhism throughout the Buddha Sasana (Religion) Council Act in 1950.

U Nu, state and nation building, and the rise of Buddhist nationalism

As a devout Buddhist, Prime Minister U Nu aimed to promote Buddhism as the state religion. Buddhism became the main source of government policies and activities during his government. In his view, Buddhism was to be nationalistically applied with democratic values in order to avoid the external interference of communism and internal unrest of different ethnic groups. The government also organized the Sixth Great Buddhist Council from 1954 to 1956, and decided to terminate non-Buddhist religious teachings in schools. Later, U Nu changed his tune because of resistance from non-Bamar and non-Buddhist leaders (Smith 1965, 117). The Islamic Religious Affairs Council announced in 1960 that politics and religion should be considered segregated. Likewise, the Burma Christian Council agreed that a democratic nation must come with the idea of the secular state; whereas the Catholics remained silent on the issue (Smith 1965, 247-249). However, some 8,000 monks stepped out asking for "only Buddhism" to be embedded in the school curriculum and to permanently forbid education in other religions.

In 1950, the Ministry of Religious Affairs was founded to supervise the implementation of a number of religious laws. The Buddha Sasana Council Bill was passed by the parliament to support the printing process of Buddhist texts and the foundation of the International Buddhist University and the International Institute for Advanced Buddhistic Studies (Steinberg 1982, 63). Moreover, the government formed the State Sangha Maha Nayaka Committee to supervise the behavior of Buddhist monks and laypeople. It was noted as one of the most powerful agencies in terms of the spirituality of the Kingdom (Brohm 1957, 32). In addition, U Nu designated important Buddhist days and constructed and renovated a series of pagodas around the country including the Kaba Aye World Peace pagoda (Smith 1965, 177). All bureaucratic institutions were closed, and sin-engaged activities like selling liquor were prohibited on Buddhist Sabbath days. Nevertheless, a constitutional amendment process was going on. Section 21(1) of the draft constitution, stated as follows.

> *"The state recognizes the special position of Buddhism as the faith professed by the great majority of the citizens of the Union."*

In 1960, U Nu won a landslide election after a strong campaign of making Buddhism the state religion (Ling 1979, 123-130). At the time, a series of nationalist movements gathered to meet him. These included the Union Sangha League of the Union Party, the All Burma Young Monks Association, the Sangha Action Committee against the Constitution, All Burma Sangha' Front, and the Committee of All Sangha Organizations. The fourth amendment of Section 21(1) was pushed, and released as follows.

> *"Buddhism being the religion professed by the great majority of the citizens of the Union shall be the state religion."*

Though, with the strong sentiment in making Buddhism as the state religion, U Nu would like to withdraw the Bill from the amendment process for fear that the tension between Buddhists and non-Buddhists would lead to violence (Smith 1965, 278-279). Violence did in fact occur in the mosques with some Muslims were killed. There were also riots, such as in North and South Okkalapa. At the end of these clashes, 371 people were arrested, 92 of them being monks. After that, U Nu and his colleagues offered yellow robes to 996 monks at the Lanmadaw Tazaungdaing festival, but were rejected. Violence provided legitimacy to General Ne Win to stage a

coup on the night of March 2, 1962, and to set up the Revolutionary Council (Smith 1965, 281). All the bills were terminated, and the country returned to being a secular state. "The Burmese Way to Socialism" was promoted by the subsequently founded Burma Socialist Program Party (BSPP). Some expected that the military would only remain to serve for a short-term for security and stability (Steinberg 1982, 69).

From BSPP to SLORC/SPDC: The fall of Buddhist nationalism under secular state condition

Keenan (2013, 12) supports the argument that nationalism under both the premierships of U Nu and Ne Win emphasized the three elements of "one ethnicity - Myanmar, one language - Myanmar, and one religion - Buddhism". However, the means of utilizing nationalistic sentiment were different. Ne Win's government was not interested in any religious matters despite the fact that Buddhism was practiced by the high-ranking military officers (Fink 2009, 37). Regarding Socialist promotion, it was said that building monastic places and taking care of monks would mean nothing for the state's development progress (Smith 1965, 298). The number of members of the working class seemed to have shrunk since men became monks who were not entirely employed, while the state was required to take care of them. This implied the lack of disengaging the Sangha from Ne Win's regime. Thus monks did not favor the regime because they were not supported.

The state abolished the Buddha Sasana Council in 1962, the Vinicchaya Tribunal Act, the Pali Education Board Act, the Dhammacariya Act, and the Pali University Act in 1965 (Charney 2009, 118). The All Buddha Sasana Sangha Organization (BSSO) was established as the "centrally-state controlled sangha" to control monks' behavior. Various Buddhist institutions and monks were forced to register with the authority, but some of them declined to do so (Silverstein 1977, 50). There were violent incidents in this period such as the protest against government from burying U Thant's body outside Rangoon University in 1974. It saw casualties, injuries, and also the defrocking of a number of monks (Fink 2009, 40). The authority began to "keep monks out of politics" by dissolving the power of the Sangha (Charney 2009, 139). Also, state-supported Buddhist activities such as Buddhist Sabbath days ceased (Smith 1965, 286).

In the second decade of Ne Win's Burma Socialist Program Party (BSPP), his strong secularist policy was softened. Ne Win allowed local abbots to supervise their local monks with the implication that the younger monks must respect their abbots (Charney 2009, 116). In June 1980, the government awarded the "nationalist prize" to those who had fought for nationalism such as GCBA and the Saya San (Charney 2009, 115). In 1987, there was the demonetization of kyat notes to end insurgency

and black marketeering of the ethnic groups (Keenan 2013, 18). In addition, the economic recession as an outcome of Socialist adjustment created decreases in production and earnings. This also affected religious donations contributed by only the Buddhists, not the state. Buddhist nationalist movements such as the All Burma Young Monks Union (ABYMU) also supported the 1988 student uprising, but could not mobilize excessively because older monks disagreed (Schober 2011, 107; Seekins 2002, 151). However, the end of the Ne Win's regime led to a political vacuum in Burma, and monks were expected to lead the country (Fink 2009, 56). Saw Maung, who became Prime Minister after Ne Win, made the claim that elections would be held following the Sangha's advice (Houtmann 1999, 220-221).

Buddhist nationalist movements continued their silence during the post-BSPP regime. The State Law and Order Restoration Council (SLORC) barred their involvement in politics (Schober 2011, 107). Clashes between the state and the movements when the 1990 election results were announced led to losses. With limited freedom, some monks turned the alms bowl upside down as a sign of "sanction/boycott" against the state. Merit-making offered by the military or their family members were cancelled following the monks' boycott. Although it faded away from the political arena, the movements turned to advocate social work instead. Temples became shelters for student activists where they could escape arrest (Fink 2009, 68). In 1997, SLORC was renamed the State Peace and Development Council (SPDC). Buddhist nationalist sentiment slightly influenced its political role while monks' roles were extremely limited. The power abbots were given during Ne Win's period once again became the government's as the SLORC leaders saw Buddhism as a means to influence people (Charney 2009, 198-199; Houtmann 1999, 218). In addition, the government tried to build trust among the people through different methods such as bringing back Buddhist TV programs (Houtmann 1999, 122).

The rise of Buddhist nationalism: A challenge for the state of secularism and democratization

Religion, state and people were originally interconnected. While the state regulates citizens' behavior through legal and institutional arrangements, religion provides a set of moral and ethical rules. State and religion thus mutually interact with each other in various ways. Cheng and Brown (2006, 14-15) argue that cooperation between an authoritarian regime and religious organizations can bring political legitimacy. However, the concept, "Separation of Church and State", has long been debated among social science scholars. This idea was initially derived from the term, "saecularis" in Latin or "secularism" in English. It means that religion is "invisible" in a pluralist community with

a liberal democratic ideology (Keane, cited in Marquand and Nettler 2000, 5-7). Secularism can also refer to **"**worldliness**"** that implies that those who believe in world affairs without a spiritual element. However, secularism, in the current context of Myanmar, is challenged by **"**other-worldliness**"**. While Buddhism resisted the making of the modern nation-state, it instead serves the state as a source of power (Schober 2011, 147). **"**Legitimacy**"** is something all rulers wish to maintain; otherwise, the regime would fail (Fox 2013, 51).

In 2008, Buddhist nationalist movements in Myanmar seemed to arrive at a hiatus in the beginning of the twenty-first century when mass protest marches were staged against the government's failure in reducing oil and gas prices known as the **"**Saffron Revolution**"**. This 2007 protest was led by thousands of Buddhist monks, indicating the power of Buddhism and that the Sangha no longer relied on dictatorial rule. Similar to what had occurred during the Ne Win era when the cost of living increased, monks were unhappy about the decrease in alms offered them by people. Monks and laypeople recalled 1988 as the way to respond to harsh political and economic constraints. The regime ordered riot police but the tatmadaw to take control of the situation (Fink 2009, 104-105). In the end, at least 7,000 monks were imprisoned. In the post-Saffron Revolution period, monks turned to focus on the plights of the marginalized authorities, ranging from people living with HIV/AIDS to natural disasters such as Nargis Cyclone in 2008 instead of on nationalism (Fink 2009, 101). As Perry (2009, 385) stated, human rights and social justice are part of the morality which religions teach (Medroso 2007, 233). In 2010, the SPDC terminated its authority with the general elections held in November 2010 with the landslide victory of the Union Solidarity and Development Party (USDP) led by the former tatmadaw officers.

The Saffron Revolution in 2007 became the lesson learned for this new democratic government that the SPDC had better consider compromising with the Buddhist nationalist movements. Otherwise, the regime would repeat its own failure in 1988. With images showing the regime's disrespectfulness of monks, the Saffron Revolution pressured the SPDC to change its political agenda toward monks. Looking at Myanmar as a (disciplined) democratic country, Stepan (2000, 37) argued that democracy and religion might be able to cooperate with each other as **"**twin tolerations**"**. In 2010, U Thein Sein became the new President of the Republic of the Union of Myanmar. This semi-authoritarian/civilian government found policy implementation and legislation as a way to reconcile with the monk movements. The regime made its use of power to control to deliver the 2008 Constitution with a particular element of Buddhist nationalism in order to build its political legitimacy. Article 361 of the 2008 Constitution states:

> *"The Union recognizes special position of Buddhism as the faith professed by the great majority of the citizens of the Union."*

Compared to the third constitutional amendment during U Nu period, Article 361 in this latest constitution of Myanmar duplicates all texts from Section 2(1) of the draft 1947 Constitution. Not only was Article 361 entirely taken from U Nu's constitutional draft amendment, religious-related articles such as Article 364 was also taken from Section 21(4), as can be seen below.

> *"The abuse of religion for political purposes is forbidden. Moreover, any act which is intended or is likely to promote feelings of hatred, enmity or discord between racial or religious communities or sects is contrary to this Constitution. A law may be promulgated to punish such activity."*

However, despite the Article, Rohingya Muslims have faced difficulties in accessing the national census, the constitutional referendum itself, the general elections as well as personal legality until today. The authorities do not recognize them as citizens. State-controlled media claimed that the officials were unable to access the remote areas. Some groups of people were thus left out of the survey (The Burma Fund UN Office 2011).

The re-birth of Buddhist nationalist movements: Patriotism or political agenda?

There are two major Buddhist nationalist movements in Myanmar. First, the 969 Movement supports the Sangha and the government's anti-Muslim policy. U Thein Sein supported and defended the group's actions by attributing to good intention in peacebuilding and in eliminating threats from Islam-influenced people (BBC News 2013). Another important Buddhist nationalist movements is the Patriotic Association of Myanmar (Ma Ba Tha). This movements is also referred to as the Organization for Race and Religion Protection. It strongly supports and lobbies the Assembly of the Union to issue marriage laws in 2015 (Aung 2014). The movements shares with the 969 Movement nationalist sentiment and was founded after the Sangha's ban on the use of the Buddhist Triple Gems symbol. Its founding was prompted by the concern that the 969 Movement would face negative reactions from some Buddhists (Walton and Hayward 2014, 14-15).

With the revival of Buddhist nationalist movements, made possible by the adoption of the relevant elements of U Nu's draft constitution, international concerns prompted the state to do something about the rise of Islamophobia. During British colonial rule, Indian merchants were brought

to Burma. They were Hindu and Muslim followers with different ethnicities, Tamil, Rohingya, etc. To this day history books continue to portray these people as foreigners who would exploit and destroy the traditional culture and resources of Myanmar. They worked in different occupations such as recruited soldiers, entrepreneurs, and agricultural workers. The Rohingya Muslims especially have been referred to as troublemakers (Fuller 2013). However, the question at hand is why tension and conflict between Buddhists and Rohingya Muslims became very violent during this period.

Normally, the clashes between Buddhists and Muslims in Myanmar have occurred frequently since the colonial period, especially in the areas where Muslims resided, such as Arakan/Rakhine State. Since 1989, the Burmese Buddhists were relocated to various towns in Northern Rakine/ Arakan State, where Rohingya Muslims had been residing. Furthermore, a number of military personnel in the surrounding areas increased to 20,000 officers (Charney 2009, 185). This incident stimulated tensions along the border between Burma and Bangladesh as an accumulated number of 145,000 Rohingya Muslims were violently forced to migrate; some were also sexually molested and assaulted. Rohingya Muslims were harmed in their everyday life. Muslim-owned shops were looted and burned down. In June 2012, Rumor spread across the region that three Muslim men raped and killed a young Buddhist girl in the town of Sittwe, Rakhine state. In consequence, Rakhine Buddhists violently stormed Rohingya Muslims' abodes and hundreds of injuries and deaths resulted. The incident that broke out in June went on for more than a month. This caused Rohingya Muslims to end up as internally displaced persons in state-provided shelters (Walton and Hayward 2014, 7).

As to the movements, we can witness their activities toward an extremely nationalist monk, U Wirathu,[2] who calls himself "Bin Laden of Buddhism" (Bengali 2005). This made him internationally known as the "Buddhist Terrorist" (The Time 2013). He used different types of media including the social media to fan the hatred claiming that the Buddhist women were raped by the Muslim men (Hodal 2013). Wirathu is a prominent member of the 969 Movement[3] that had labeled Muslims as troublemakers (Fuller 2013). Although some Buddhist nationalists were put in jail, they were soon released along with other political prisoners. Only a small number of them

[2]U Wirathu is a 49-year-old-monk residing in Mandalay who has represented as one of the leading Buddhist nationalists in the post-1988 Myanmar. He was once arrested and imprisoned for 9 years in 2003 as he had generated anti-Muslim riots in Mandalay. In 2012, he was granted amnesty by the government (Walton and Hayward 2014, 12-13).

[3]969 is derived from Buddhist symbol of the "Three Jewels" which are the Buddha, the Dhamma (Buddha's teachings), and the Sangha (monks) (Walton and Hayward 2014, 13-14).

went on trial. These incidents caught international attention and brought debate about Myanmar's future amidst the ongoing peace process (Delius 2015).

Population control laws: The politicization of Islamophobia

In mid-2015, a series of laws were enacted. The government passed four marriage laws. Together, they were called Race and Religion Protection Law under the Constitution's Article 361 that gave Buddhism a special position in the country. The process of enacting these laws was strongly supported by the 969 Movement. The fact that the laws were enacted a few months before the general elections indicates that the intention was to boost the political legitimacy of the tatmadaw and its inner circles. Prior to that, rumor was abroad of a Muslim conspiracy to demolish Buddhist religion and the Burmese race through exploitation and interreligious marriage (Walton and Hayward 2014, 17). The set of laws were (1) Monogamy Law, (2) Religious Conversion Law, (3) Interfaith Marriage Law, and (4) Population Control Law. They were submitted to Parliament in December 2014.

First, Monogamy Law, passed on August 31, 2015, stated that having more than one spouse or living with a partner to whom one is not married is a crime. Therefore, Muslims in Myanmar might be charged with their religiously permitted polygamy. Those who practice polygamy are not allowed to enter Myanmar either. Second, Religious Conversion Law was signed by President Thein Sein on August 26, 2015. This law requires Myanmar people who would like to convert their religion to submit their intentions to the newly established organization called the Registration Board for Religious Conversion in their local township. Whoever is forced to convert or who do harm to other religions would face criminal charges. Third, Interfaith Marriage Law was signed on the same day. It requires permission from the parents if a woman under the age of 20 who would like to get married to a non-Buddhist man. The local registrar can postpone the marriage for 14 days to ensure that there is no objection against the marriage. Last, the Interfaith Marriage Law, approved on May 27, 2015, requires governments of divisions and states to request a presidential order in order to limit reproductive rates when the likelihood of population growth seems to negatively affect regional development. These four laws were criticized as being enacted to strengthen Buddhist nationalism in Myanmar.

Rohingya Muslims: Reconstruction of a colonial memory

Some of the Rohingya Muslims can no longer stay in their localities because of threats to their lives, since migration across the administrative

states is not permitted by law, some of them decided to cross the border into Bangladesh. Others sailed across the Bay of Bengal to Thailand, Malaysia, and Indonesia seeking asylum in the "third countries" (The Week 2015).

Before the elections took place in November 2015, one Muslim constituency candidate of the National League for Democracy (NLD) also struggled to become a candidate of the party. Finally he was removed from the candidate list. U Wirathu started to accuse the NLD of it supporting Muslims in Myanmar. He called on the Union Solidarity and Development Party (USDP), led by Thein Sein, for support in ensuring that Muslim candidates would not be allowed to participate in Myanmar domestic politics. Aung San Suu Kyi and her NLD were thus pressured to remove Muslims from the list of candidates (Mizzima 2015). The general elections were held in November. The NLD won a landslide victory, raising hopes for Myanmar to continue its democratization process.

However, religion and ethnicity in Myanmar seem to be overlapping. "To be Burmese is to be Buddhist" is a motto used since the country was under British colonial rule (Ling 1979, 81-85). It was produced by the YMBA when the struggle for independence was started by Buddhist laypeople. Fox (Cordell and Wolff 2011, 70) argued that while religion can lead to division along ethnic and interest lines, they often coincide. Cordell and Wolff (2011, 70-75) in a study of ethnicity and religion proposed a geohistorical perspective. Does the state's historical development of boundaries place state, religion and ethnic identities in conformity? Colonialism is considered as one of the reasons encouraging ethnic and religious divide. The rise of Buddhist nationalism in Myanmar is fired by the reconstruction of history that Muslims, brought in from British India, occupied land and resources as well as dominated the business sector (Mendelson 1975, 173).

Among the Buddhist nationalist movements, Rohingya Muslims were perceived as a threat not only to the state of Myanmar herself but also to the everyday life of Buddhists. Therefore, extreme response is acceptable to destroy one's opponent and defend one's side. Another element that Fox (2013, 88) emphasized on religious movements is that they depend on protected status to gather force. Since popular support of a religious institution would deter opposition to and the regime provide legitimacy for it. Therefore, the violent acts of the movements might be condoned by the government that harbored concerns and fears of the rise of Islam. The movements also blamed the Muslims for provoking violence and conflict.

The activities of these movements can also be referred to as fundamentalism, a set of beliefs that aims to defend one's religion against modernity and secularism. Fox (2013, 111-116) explained that fundamentalists also draw boundaries between "us" and "them", so as to maintain their status in society. Fundamentalists are

additionally found where they are a majority in order to pursue the goal of state religion. Thus, it is not surprising to witness policy implementation and legislation by the authorities. The movements, namely both 969 Movement and Ma Ba Tha, are afraid of the loss of Buddhist traditions by invasion by others (Walton and Hayward 2014, 26), witness their founding of Dhamma teaching schools.

Koesel (2014, 26-27) asserted that religious revivalism can serve national unity and identity. The movements' fear of the rise of Islam can be traced not only to the presence of Muslims locally but also to the global 'war-on-terror' that targets Islam and Muslim. Accordingly, the Race and Religion Protection Law is intended to support them. Because laws in and of themselves could not shape the behavior in society, the state must bring in Buddhist nationalist sentiment of being "us" and "them" to successfully limit the growth of the Islamic population. Fox's (2013, 81) argument that religious discrimination is a limitation on the religious practices of the minority religions, can't be applied to Myanmar's population control laws.

Buddhist nationalist discourses have changed overtime according to internal and external threats perceived by the state and the Buddhist movements. The present discourse against the Rohingya Muslims builds on a historical pain to drive Buddhist nationalistic sentiment and movement.

Concluding Remarks

The state in Myanmar has utilized Buddhist nationalism to legitimize its rule. Buddhist movements have also used it in order to acquire political space. Between 1962 and the 2008 Saffron Revolution, the state painfully learnt the lesson that limiting the movements' political expression brought instability to itself.

The constitution and the "population control" laws, in giving Buddhism a status superior to other religions, ensure religious freedom for the Buddhists and their movements and were also expected to contribute greater legitimacy to the regime. Yet the Buddhist nationalist movements could use the laws to justify their violent actions against non-Buddhists, Rohingya Muslims in particular. In the last analysis, the situation has worsened.

Further research could be done on changes and continuities in Buddhist nationalism in the post-Thein Sein period and into the reasons why Buddhist nationalism has not been positively contributing to political legitimacy since the NLD's landslide victory of 2015.

References

Anderson, Benedict. 1983. ***Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism.*** New York: Verso.

Aung Kyaw Min. Ma Ba Tha monks declare political independence. ***Myanmar Times***, June 27, 2014. http://www.mmtimes.com/index.php/national-news/10833-ma-ba-tha-monks-declare-political-independence.html. (Accessed on March 12, 2016)

Bengali, Shashank. 2005. Monk dubbed 'Buddhist Bin Laden' targets Myanmar's persecuted Muslims. ***Los Angeles Times***, May 24, 2015. http://www.latimes.com/world/asia/la-fg-ff-myanmar-monk-20150524-story.html. (Accessed on March 10, 2016)

Brohm, John Frank. 1957. ***Burmese religion and the Burmese religious revival, volume 1.*** Ithaca: Cornell University Press.

The Burma Fund UN Office. The Burma Fund UN Office releases comprehensive election report documenting widespread political repression and human rights abuses. http://www.burma-partnership.org/2011/01/the-burma-fund-un-office-releases-comprehensive-election-report-documenting-widespread-political-repression-and-human-rights-abuses/ (Accessed on March 12, 2017)

Burmese leader defends 'anti Muslim' monk Ashin Wirathu. ***BBC News***, June 24, 2013. http://www.bbc.com/news/world-asia-23027492. (Accessed on March 12, 2016)

Charney, Michael W. 2009. ***A history of Modern Burma.*** Cambridge: Cambridge University Press.

Cheng, Tun-jen, and Deborah A. Brown, eds. 2006. ***Religious organization and democratization: Case studies from contemporary Asia.*** New York: M. E. Sharpe.

Cordell, Karl, and Stefan Wolff. 2013. ***Routledge handbook of ethnic conflict.*** London: Routledge.

Delius, Ulrich. 2015. Long prison sentences for bride, groom and wedding guests. https://www.gfbv.de/en/news/long-prison-sentences-for-bride-groom-and-wedding-guests-6732/ (Accessed on March 11, 2017).

The face of Buddhist terror. 2013. ***The Time,*** July 1, 2013. http://content.time.com/time/magazine/ article/0,9171,2146000,00.html. (Accessed on March 10, 2016)

Fink, Christina. 2009. ***Living silence in Burma.*** Chiang Mai: Silkworm.

Fox, Jonathan. 2013. ***An introduction to religion and politics: Theory and practice.*** London: Routlege.

Fuller, Thomas. 2013. Extremism builds among Myanmar's Buddhists. ***The Seattle Times***, June 21, 2013. http://old.seattletimes.com/text/2021235489.html. (Accessed on March 10, 2016)

Gellner, Ernest. 2006. ***Nations and nationalism.*** Malden, MA: Blackwell.

Hodal, Kate. 2013. Buddhist monk uses racism and rumours to spread hatred in Burma. **The Guardian**, April 18, 2013. https://www.theguardian.com/world/2013/apr/18/buddhist-monk-spreads-hatred-burma. (Accessed on March 10, 2016)

Houtmann, Gustaf. 1999. ***Mental culture in Burmese crisis politics: Aung San Suu Kyi and the National League for Democracy***. Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies.

Keenan, Paul. 2013. ***By force of arms: Armed ethnic groups in Burma.*** Delhi: Vij Books India.

Kellas, James G. 1991. ***The politics of nationalism and ethnicity.*** New York: St. Martin's Press.

Koesel, Karrie J. 2014. ***Religion and authoritarianism: Cooperation, conflict, and the consequences.*** Cambridge: Cambridge University Press.

Ling, Travor. 1979. ***Buddhism, imperialism and war: Burma and Thailand in modern history.*** London: George Allen & Unwin.

Marquand, David, and Ronald L. Nettler. 2000. ***Religion and democracy.*** Malden, MA: Blackwell.

Medroso, Leonardo Y. 2007. Separation of church and state: Its impact on the arena of politics. ***Philippine Canonical Forum*** 9(January-December): 233-242.

Mendelson, E. Michael. 1975. ***Sangha and state in Burma: A study of monastic sectarianism and leadership.*** Ithaca: Cornell University Press.

Mizzima. 2015. Monk U Wirathu speaks of support of USDP, denigration of NLD. ***Mizzima***, October 5, 2015. http://mizzima.com/news-election-2015-election-news/monk-u-wirathu-speaks-support-usdp-denigration-nld#sthash.w0tYJGGP.dpuf. (Accessed on March 11, 2016).

National Convention of the Republic of the Union of Myanmar. 2008. ***Constitution of Republic of the Union of Myanmar***. Nay Pyi Taw: Ministry of Information.

Perry, Michael J. 2009. A religious basis of liberal democracy. ***Hebraic Political Studies*** 4(4): 381-396.

The Rohingya boat crisis: Why refugees are fleeing Burma. 2015. ***The Week***, May 21, 2015. http://www.theweek.co.uk/63745/the-rohingya-boat-crisis-why-refugees-are-fleeing-burma (Accessed on March 10, 2016)

Schober, Jane. 2011. ***Modern Buddhist conjunctures in Myanmar: Cultural narratives, colonial legacies, and civil society.*** Honolulu: University of Hawai'i Press.

Seekins, Donald. 2002. ***The Disorder in order: The army-state in Burma since 1962.*** Bangkok: White Lotus.

Silverstein, Josef. 1977. ***Burma: Military rule and the politics of stagnation.*** Ithaca: Cornell University Press.

Smith, Donald E. 1965. ***Religion and politics in Burma.*** Princeton, NJ: Princeton University Press.

Steinberg, David I. 1982. ***Burma. A socialist nation of Southeast Asia.*** Boulder: Westview Press.

Stepan, Alfred C. 2000. Religion, democracy, and the "Twin Tolerations." ***Journal of Democracy*** 11(4): 37-57.

Why is there communal violence in Myanmar? ***BBC News***, March 3, 2014. http://www.bbc.com/ news/ world-asia-18395788. International Crisis Group. (Accessed on March 11, 2016)

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 149-176
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

Slavoj Žižek vs Graham Harman: Debate in Contemporary Philosophy**

Chyatat Supachalasai*

Abstract

This article examines the debate in politics and philosophy between two philosophers, namely Slavoj Žižek and Graham Harman. The arguments on politics and philosophy laid out by the two thinkers show a critical dialogue between one who emphasizes human action and the other who is more post-humanist. Such a debate is not one of disagreement between the Right and the Left in politics. Rather, it shows a deconstruction of humans as the central agency and concurrently the emergence of non-human actors participating in creating exciting as well as groundbreaking movements on earth. Therefore, this article considers that the debate opens up and prompts a rethinking of many significant concepts in the social sciences and contemporary philosophy such as reality, materialism, the transcendental, truth, New Realism (Speculative Realism), for instance. Žižek's main responses to these concepts are rooted in Lacanian psychoanalysis. Meanwhile, Harman's key answers to the puzzle are influenced by Bruno Latour's 'Actant', Alfred North Whitehead's 'Prehension', and Manuel DeLanda's 'Flat Ontology'.

Keywords: *reality, transcendental, materialism, post-humanism, Speculative Realism*

*Lecturer, International Relations and Political Theory, Faculty of Humanities and Social Science (Political Science Program), Suan Dusit University, Dusit, Bangkok, 10300. Email: chyatats@hotmail.com

**Received April 7, 2017; Accepted May 17, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 149-176
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

‘สลาวอย ชิเชค VS เกรแฮม ฮาแมน’: วิวาทะปรัชญาร่วมสมัย**

ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอวิวาทะทางการเมืองและปรัชญาร่วมสมัยของนักปรัชญาสองท่าน คือ สลาวอย ชิเชค (Slavoj Žižek) และเกรแฮม ฮาแมน (Graham Harman) ข้อถกเถียงของนักปรัชญาทั้งสองท่าน อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อถกเถียงทางปรัชญาและการเมือง ซึ่งไม่ใช่เป็นข้อถกเถียงทางการเมืองในลักษณะความเห็นที่ไม่ลงรอยกันระหว่างฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย แต่เป็นข้อถกเถียงถึงการท้าทายและทลายการเป็นศูนย์กลางของความเป็นภาคแสดงของมนุษย์ ตลอดจนการปะทุขึ้นหรืออุบัติขึ้นของภาคแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ที่เข้ามาร่วมสร้างความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ และร่วมสร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลก ดังนั้น บทความนี้นำเสนอว่าการอภิปรายของนักคิดทั้งสองจะเป็นทั้งการเปิดประเด็นทั้งเป็นการขัดเกลาแนวคิดทางสังคมศาสตร์และปรัชญาร่วมสมัยที่น่าสนใจ เช่น ภาวะความเป็นจริง อุตระภาวะ สัจธรรม สัจนิยมใหม่ (อนุมานสัจนิยม) และรูปธรรมนิยม ฯลฯ โดยคำตอบเกี่ยวกับประเด็นสำคัญทางสังคมศาสตร์ของชิเชคมีจิตวิเคราะห์ที่พัฒนาโดย ฌาคส์ ลาก็อง เป็นแกนกลางสำคัญ ในขณะที่แกนกลางสำคัญของฮาแมนคือแนวคิดว่าด้วย ‘ภาคแสดง’ ของบรูโน่ ลาตู แนวคิดเรื่อง ‘การคาบเกี่ยวกับของสรรพสิ่ง’ ของอัลเฟรด นอร์ธ ไวท์เฮด ปิดท้ายด้วยแนวคิด ‘ภาวะวิทยาแบบแบนราบ’ ของ มานูเอล ดีแลนดาเป็นคำตอบสำคัญ

คำสำคัญ: *ภาวะความเป็นจริง, อุตระภาวะ, รูปธรรมนิยม, หลังมนุษย์นิยม, อนุมานสัจนิยม*

*อาจารย์ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและทฤษฎีการเมือง หลักสูตรรัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 อีเมล: chyatats@hotmail.com

**ได้รับบทความ 7 เมษายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 17 พฤษภาคม 2560

บทนำ

คลิปวีดิโอที่อภินันทนาการผ่านช่องยูทูปโดย The Žižek Times ซึ่งใช้ชื่อว่า Duel + Duet: Slavoj Žižek and Graham Harman at SCI-Arc on March 2, 2017 เป็นที่มาสำคัญของข้อมูลสำคัญว่า เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2017 นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงโด่งดังจากฝั่งโลกตะวันตกสองท่านคือสลาวอย ชิเชค (Slavoj Žižek) และ เกรแฮม ฮาแมน (Graham Harman) ได้รับเกียรติจากสถาบัน Southern California Institute of Architecture (SCI-Arc) อันเป็นสถาบันที่มีชื่อเสียงด้านสถาปัตยกรรม นักคิดทั้งสองท่านตอบตกลงเข้าร่วมอภิปรายเพื่อเปิดบทสนทนาเชิงปรัชญาครั้งประวัติศาสตร์อย่างไม่รีรอ นักคิดทั้งสองท่านรู้จักชื่อเสียงกันและกันมานานหลายปีแต่กลับไม่มีโอกาสเปิดบทสนทนาทางปรัชญาอันสร้างสรรค์กันอย่างจริงจังเลย ด้วยอาจจะเป็นเหตุผลทางฐานคิดเชิงปรัชญาที่มิได้มีจุดร่วมเดียวกันมากนัก ด้านหนึ่งชิเชคเป็นปัญญาชนฝ่ายซ้ายผู้สนใจความคิดแบบคอมมิวนิสต์ ความคิดทางปรัชญาของชิเชคมีพัฒนาการมาจากบูรณการร่วมกันของปรัชญาของลัทธิมาร์กซ์ จิตวิเคราะห์ของลาก็อง และแนวคิดอัตวิสัยแฝงของเฮเกล หนึ่งในยุทธศาสตร์ทางปรัชญาของชิเชค คือการให้ความสำคัญกับมนุษย์ ชิเชคให้ความสำคัญกับมนุษย์ ชิเชคสนใจความคิดของมนุษย์ที่ยากจะสัมพันธ์กับภาวะความเป็นจริง หนึ่งในบทสรุปทางปรัชญาของชิเชคคือความสัมพันธ์ที่ยากจะลงรอยกันได้ระหว่างมนุษย์และภาวะความเป็นจริง ขณะที่ยุทธศาสตร์ทางปรัชญาของฮาแมนดำเนินไปทางตรงกันข้าม ความสนใจของฮาแมนไม่ใช่อัตวิสัย ฮาแมนไม่สนใจมนุษย์แต่สนใจสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ไม่ใช่มนุษย์ ฮาแมนมองว่าสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นภาคแสดงที่สำคัญบนโลก บางครั้งมนุษย์ไม่อยู่ในสถานะที่จะจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ได้เลย มนุษย์ควรจะสังเกตถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ บางครั้งมนุษย์ก็ต้องยอมรับด้วยความถ่อมตนว่าภาคแสดงหลักของโลกไม่ใช่มนุษย์ และในบางครั้งตัวมนุษย์เองก็เพียงแค่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับตัวแสดงเหล่านั้นเท่านั้น มนุษย์ไม่ควรมองข้ามความสำคัญระหว่างปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ที่ธำรงอยู่บนโลก มนุษย์ควรตระหนักว่าพวกเขามิได้มีพลังมากพอที่จะเป็นผู้กำหนดทุกสิ่งอย่างให้อุบัติขึ้นบนโลก รวมถึงการควบคุมสรรพสิ่งบนโลกเหมือนดังที่พวกเขาเชื่อในพลังของการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการปฏิวัติเทคโนโลยี

สำหรับบทความชิ้นนี้ เนื้อหาที่ใช้นำเสนอส่วนใหญ่มีที่มาจากคลิปวีดิโอดังกล่าวควบคู่กับวรรณกรรมหลักของนักคิดทั้งสองท่าน ซึ่งสำหรับผู้เขียนแล้ว วิวาทะ **'ชิเชค-ฮาแมน'** (Žižek-Harman) แม้เกิดขึ้นในปี 2017 แต่วิวาทะนี้ก็ถือเป็นวิวาทะสำคัญของปรัชญาการเมืองตะวันตก เรียกได้ว่าเป็นวิวาทะแห่งประวัติศาสตร์ไม่แพ้วิวาทะ **'ชอมสกี้-ฟูโกต์'** (Chomsky-Foucault) ที่เคยเกิดขึ้นในปี 1971เลยก็ว่าได้ บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่านักคิดทั้งสองท่านมีฐานคิดทางปรัชญาที่ทั้งส่วนที่คล้ายกันและแตกต่างกัน การอภิปรายของทั้งสองท่านครอบคลุมตั้งแต่ประเด็นเรื่อง ภาวะความเป็นจริง ข้อจำกัดต่อการเข้าใจภาวะความเป็นจริงของมนุษย์ สัจธรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ ภาวะวิทยา

รูปธรรมนิยม (Materialism)[1] อุตระภาวะ (The Transcendental)[2] การเมืองสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ทุนนิยมโลก การปรับเปลี่ยนพันธุกรรม ฯลฯ โดยการนำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็นสามหัวข้อหลัก เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจวิวาทะ 'ชิเชค VS ฮาแมน' ดังนี้

1. ความแตกต่างระหว่างภาวะความเป็นจริงในฐานะความย้อนแย้งและความไม่สมบูรณ์แบบกับภาวะความเป็นจริงในฐานะสิ่งที่ดำรงตนอยู่นอกเหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์

2. จุดร่วมในการปฏิเสธแนวคิดเรื่อง 'Assemblage' ของเจน เบนเน็ท (Jane Bennett) สู่ความแตกต่างเรื่องรูปธรรมนิยม (Materialism) และสัจนิยม (Realism)

3. การเมืองของชิเชคและการเมืองของฮาแมน

---

[1]เห็นควรต้องทำการเพิ่มเติมคำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องรูปธรรมนิยม (Materialism) หรือที่ในความคิดแบบมาร์กซิสต์แปลเป็นภาษาไทยว่า 'วัตถุนิยม' นั้น ความจริงแล้วเรื่องนี้ผู้เขียนเองก็ประสบกับปัญหา Lost in translation ในช่วงแรกเช่นกัน เหตุเพราะทัศนะคติและฐานการเข้าใจคำว่า Materialism ของทั้งชิเชคและฮาแมนนั้นแตกต่างกันค่อนข้างมาก ถ้าเป็นชิเชค Materialism จะมีฐานคิดมาจากวัตถุนิยมแบบมาร์กซ์ ซึ่งเป็นเรื่องของโครงสร้างทางสังคมแห่งการต่อสู้และความขัดแย้งทางความคิดของเหล่าปัจเจกบุคคลผู้ยึดเสรีภาพเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิต รวมถึงการต่อสู้ทางอุดมการณ์อันหลากหลาย แต่ภายใน Materialism ที่มีแต่ความขัดแย้งผ่านฐานวิธีคิดแบบเสรีนิยมเช่นนี้เองที่ความย้อนแย้งเกิดขึ้นนั่นคือเสรีภาพแห่งการคิดกลับไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาวะแห่งทุนนิยมที่เป็นอยู่ได้เลย Materialism เช่นนี้จึงนับว่าขาดความสมบูรณ์แบบภายในฐานคิด ดังนั้น ทุนนิยมจึงเป็นทั้ง 'ส่วนที่เหลือ' (Lamella) และเป็นทั้ง 'ส่วนเกิน' (Surplus) ที่ไม่ได้บูรณาการมันเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับความคิดของคนส่วนใหญ่แต่แรก ประเด็นนี้ชิเชคอภิปรายไว้ชัดในงานเขียนเรื่อง *The Ticklish Subject* (2000) ที่เขาคลุกเคล้าวิธีคิดเรื่อง Materialism และการวิพากษ์ Materialism เข้ากับค้านท์ ลาก็อง เฮเกล และไฮเดกเกอร์

ส่วน Materialism ในความคิดแบบฮาแมนไม่ได้เป็นเรื่องของการต่อสู้ทางชนชั้นแต่สื่อถึงภาวะแห่งการธำรงอยู่ของปวงสรรพสิ่งที่เข้ามาสานสัมพันธ์กัน ที่สรรพสิ่งนั้นโรมรันเข้าหากันและบางครั้งก็ 'กิ๊ก' กันและกันในระหว่างการปฏิสัมพันธ์ จนเกิดเป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ อันหลากหลาย เช่นนี้แล้ว จึงเป็นการยากที่จะแปลคำว่า Materialism ของฮาแมน ด้วยอาศัยคำว่าวัตถุนิยมในแบบฐานมาร์กซิสต์ ผู้เขียนเลยเลือกใช้คำว่ารูปธรรมนิยมแทนเพื่อสื่อใจความความคิดทางปรัชญาของฮาแมนและในขณะเดียวกันสำหรับเฉพาะในบทความนี้เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ จึงขอใช้ร่วมกับของทางชิเชคด้วย ซึ่งเนื้อหาใจความทั้งหมดดังกล่าว จะทำการอภิปรายต่อไป

[2]ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในเชิงอรรถข้างต้น การทำความเข้าใจอุตระภาวะแบบฐานคิดแบบชิเชคให้ได้อย่างละเอียดนั้น ต้องทำควบคู่กับการเข้าใจความไม่สมบูรณ์แบบภายในตัว Materialism เสียก่อน จึงจะเปิดประเด็นเป็นการก้าวข้าม Materialism อันเป็นตำแหน่งของอุตระภาวะ (The Transcendental) ความสับสนคือบ่อยครั้ง Materialism ทำหน้าที่เป็น The Transcendental ไปโดยตัวของมันเอง ในระหว่างการอภิปรายกับฮาแมนนั้น ชิเชควิพากษ์วิจารณ์ว่าความสับสนระหว่าง Materialism และ The Transcendental เป็นเรื่องอันตราย เพราะคนมักเข้าใจว่าประเด็นทางการเมืองที่ตนเองหยิบยกขึ้นมาต่อสู้ เพื่อตัวเอง และเพื่อกลุ่มอื่นๆ เป็นเรื่องที่ครอบจักรวาล เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องหลักที่ต้องทำก่อนเป็นลำดับแรก (Priority) เช่น ต่อต้านเผด็จการ ล้มชายเป็นใหญ่ ต่อสู้เพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ฯลฯ

ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ Materialism จึงเป็น The Transcendental โดยตัวมันเอง ทว่า The Transcendental ของชิเชคหมายถึงสิ่งที่หลุดออกไปจากข้อต่อทางความคิดเหล่านี้ The Transcendental เป็นตัวแนะนำให้เราก้าวพ้นและก้าวข้าม Materialism ไปอีกขั้นหนึ่ง วิธีคิดนี้จริง ๆ แล้วได้รับอิทธิพลไม่น้อยจากลาก็องเรื่อง "Traversing the Fantasy" ซึ่งผู้เขียนไม่ขอลงรายละเอียดในที่นี้ แต่ต้องการจะสื่อให้เห็นว่า The Transcendental ของชิเชค สื่อใจความถึงเรื่องความขาดและความล้นออกไปจากฐานคิดและการรับรู้ที่เป็นอยู่ของเหล่าเสรีชน เช่นนั้นแล้ว The Transcendental แบบชิเชคที่มีทั้งฐานแบบมาร์กซิสต์และ Secularism จึงไม่ได้สื่อใจความถึง ภาวะเหนือธรรมชาติ เช่น พระเจ้า นรก สวรรค์ บ่วงกรรม ภพหน้า ฯลฯ

ภาวะความเป็นจริงในฐานะความย้อนแย้งและความไม่สมบูรณ์แบบ กับ ภาวะความเป็นจริงในฐานะสิ่งที่ดำรงตนอยู่นอกเหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์

ประเด็นแรกที่จะอภิปรายในบทความนี้ คือ ภาวะความเป็นจริงที่เผยให้เห็นถึงความย้อนแย้งและความไม่สมบูรณ์แบบภายในตัวภาวะความเป็นจริงเอง ซึ่งเป็นข้อเสนอหลักของชิเชค กับประเด็นที่สอง คือข้อเสนอของฮาแมนที่ดูจะไม่ได้พิจารณาถึงความย้อนแย้งและความไม่สมบูรณ์แบบของภาวะความเป็นจริง แต่ดูจะมุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ที่ศรัทธาในความเสมอภาคกันของทุกสรรพสิ่งบนโลก โดยผู้เขียนจะอภิปรายความคิดของชิเชคก่อนที่จะอภิปรายความคิดของฮาแมนเป็นลำดับถัดไป

เกี่ยวกับภาวะความเป็นจริงในความคิดของชิเชค ในระหว่างการอภิปรายนั้น ชิเชคไม่ได้มีคำตอบแก่เราโดยตรงว่าภาวะความเป็นจริงคืออะไร ชิเชคไม่ได้นิยามสภาวะความเป็นจริงว่าคืออะไร ทุกวันนี้ก็ยังไม่อาจรู้ได้แน่ชัดว่าภาวะความเป็นจริงของชิเชคมีภาพลักษณ์หรือรูปร่างหน้าตาในลักษณะองค์รวมอย่างไร ชิเชคเพียงแต่ให้ข้อคิดเป็นแนวทางแก่เราว่าภาวะความเป็นจริงคือความไม่รู้หรือความหยั่งไม่ถึงของมนุษย์ ภาวะความเป็นจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าไม่ถึง (The Žižek Times 2017) แม้แต่สังคมที่มนุษย์คิดว่าน่าจะรู้จักสังคมของตนเองเป็นอย่างดีก็ยังคงเต็มเปี่ยมไปด้วยความลับต่อมนุษย์เอง ชิเชคยกสุภาษิตอันหนึ่งของเฮเกลมาสอนใจเราว่า ‘ท่านทั้งหลายท่านทราบกันไหมว่า แม้แต่ความลับเกี่ยวกับอียิปต์ก็ยังคงเป็นความลับของชาวอียิปต์เอง’ (The Žižek Times 2017) สุภาษิตที่ชิเชคหยิบยกมาจากเฮเกลนี้ไม่ใช่ประเด็นใหม่ของชิเชคเสียทีเดียว เพราะในหนังสือเล่มหนึ่งของชิเชค คือ *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism* (2012) ชิเชคอ้างข้อความเดียวกันนี้ขึ้นมา เพื่อแนะนำว่าสังคมที่เราอาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนตายคือความลับซ่อนเร้นต่อเรา แม้ว่าเราเกิดมาอยู่ภายใต้ร่มโพธิ์ร่มไทรของมัน แต่แล้วมันคือสิ่งที่เราเองก็เข้าไม่ถึงทั้งหมด มันปกปิดบางอย่างต่อเราไว้ (Žižek 2002) ตรรกะที่ว่ามนุษย์เราเข้าไม่ถึงภาวะความเป็นจริงทั้งหมด เพราะมันเป็นความลับต่อเราเป็นเงื่อนงำบางประการที่เราไม่มีวันล่วงรู้ ย่อมแตกต่างกับการที่เราพูดว่า เราไม่รู้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นชาติของเราคืออะไร เหตุเพราะการพูดเช่นนั้น เรากำลังพูดในระดับที่เราไม่สามารถกำหนดนิยามให้กับสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อย่างบริบูรณ์ได้ อาจด้วยเพราะความสลับซับซ้อนของอัตลักษณ์และความหลากหลายของเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์จนเป็นการยากที่การสร้างนิยามอย่างชัดเจนจะสัมฤทธิ์ผลขึ้นมาได้ ยกตัวอย่างเช่น เราพูดว่า ‘ความลับเกี่ยวกับสังคมไทย ยังคงเป็นความลับแก่คนไทยเสียเอง’ แน่นอนว่าใจความนี้ ย่อมแตกต่างกันกับยามที่เราพูดว่า ‘เราไม่รู้ว่าจะนิยามความเป็นไทยอย่างไร เพราะอัตลักษณ์ความเป็นไทยนั้น หลากหลายและสลับซับซ้อนมาก’ สองคำพูดนี้ อาจดูเหมือนกันตรงที่เกิดเป็นความไม่ชัดเจนต่อเราเหมือนกัน แต่แฝงด้วยตรรกะและใจความหลักที่แตกต่างกันเหตุเพราะคำพูดแรก ใจความหลักพยายามสื่อถึงสิ่งที่หลบซ่อน เป็นความลับแก่คนไทย ซึ่งอาจจะหมายถึงความลับเพียงหนึ่งอย่างหรือมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้ แต่คำพูดหลังใจความหลักสื่อถึง การยากที่จะกำหนดนิยามให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจนได้ ส่วนปัจจัยเกิดจากความสลับซับซ้อนทางชาติพันธุ์

ชิเชคมีอีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนุกที่เขาหยิบยกขึ้นมาอภิปรายเกี่ยวกับมนุษย์กับการเข้าไม่ถึงภาวะความเป็นจริงที่มนุษย์อาศัยอยู่เอง (The Žižek Times 2017) ชิเชคแนะนำให้เราจินตนาการยามที่เราเล่นวีดิโอเกม เมื่อยามที่เราเล่นวีดิโอเกมนั้น จะเห็นว่าจะมีฉากบางฉากเท่านั้นที่เราใช้เป็นหลักในการเดินเรื่อง เพื่อมุ่งหมายที่จะพิชิตภารกิจหลักของเกมนั้นให้ได้ แต่ร่วมกันนั้น ก็ยังมีฉากบางฉากที่เป็นเพียงแค่องค์ประกอบของเกมและไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของเกม แต่ก็ถูกบรรจุไว้ในตัวเกม จนกลายมาเป็นความอยากรู้อยากเห็นของผู้เล่นเกมเสียเอง ดังนั้น ถ้าหากความลับเกี่ยวกับอียิปต์ก็ยังคงเป็นความลับของชาวอียิปต์ เช่นนั้นแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าฉากในเกมบางฉากก็ยังคงเป็นความลับแก่คนเล่นเกมได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เราเล่นเกม ๆ หนึ่ง เราบังคับเป็นตัวเอกของเกมนั้น ๆ เราปรารถนาจะเดินไปหลังต้นไม้ต้นหนึ่ง เราปรารถนารู้เป็นอย่างมากว่าหลังต้นไม้มีอะไรซุกซ่อนอยู่ฉากหลังต้นไม้จะเป็นฉากอย่างไร แต่ด้วยผลลัพธ์แล้ว เราบังคับตัวละครเกมเดินเข้าไปหลังต้นไม้ไม่ได้ เพราะโปรแกรมเกมจะดันตัวละครที่เราบังคับอยู่ออกมาจากฉากต้นไม้ที่เราพยายามจะบังคับตัวละครให้เดินเข้าไป ตรงนี้เองที่ชิเชคขมวดเป็นประเด็นปรัชญาให้ขบคิดทันทีว่า โปรแกรมสร้างให้ผู้เล่นเกมไม่อาจเข้าถึงสิ่งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องของเกมทั้งหมด แต่สิ่งนั้นมันก็ถูกบรรจุอยู่ในตัวเกม และกลายมาเป็นความอยากรู้อยากเห็นของผู้เล่นเกมเสียเอง (The Žižek Times 2017) ซึ่งถ้าหากเราคิดตามข้อเสนอของชิเชคในเรื่องนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่า เราไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวเกมได้ทั้งหมด การเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับตัวเกมไม่ได้ทั้งหมดประกอบด้วยสองเหตุผลด้วยกัน เหตุผลแรกคือ ผู้เล่นเกมเล่นเกมไปจนจบ แต่ผู้เล่นเกมกลับไม่รู้ความลับเกี่ยวกับเกมทั้งหมด นั่นคือ เกมจงใจซุกซ่อนความลับเกี่ยวกับเกมไว้แก่ผู้เล่นเกม แต่ผู้เล่นเกมกลับหาความลับเหล่านั้นไม่พบเอง กับ เหตุผลที่สองคือ ผู้เล่นเกมอุตริอยากรู้ความลับเกี่ยวกับเกม แต่เกมไม่ได้เขียนโปรแกรมตัวนั้นไว้แต่แรก จนท้ายที่สุดแล้วผู้เล่นเกมก็ถูกดันออกจากความอุตริใคร่รู้ของตนเองที่สร้างขึ้นมาเองยามเล่นเกม จนเข้าถึงความจริงของเกมไม่ได้ทั้งหมดนั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับภาวะความเป็นจริง ที่ตั้งอยู่บนความไม่สามารถของมนุษย์ที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นจริงได้ทั้งหมดนั้นจริงแล้วมีความละม้ายคล้ายคลึงกันกับยามที่เราเล่นเกม หากกล่าวตามตรรกะแรก ที่ว่า 'เกมมีความลับต่อเรา แต่เราหาความลับของเกมไม่พบ'[3] ก็เหมือนกันกับที่เราไม่อาจรู้ได้เลยว่า ในโลกนี้ ผู้นำระดับสูงคนใดบ้างที่เป็นผู้ทุจริตคอร์รัปชัน หนีภาษี มีเงินในบัญชีส่วนตัวแบบน่าสงสัย ฯลฯ เราไม่รู้เลย จนกระทั่ง เอกสารปานามาเปิดเผยรายชื่อของคนพวกนั้นออกมาแก่เราซึ่งรายชื่อในนั้นมีทั้งผู้นำระดับสูงของจีน สมาชิกในครอบครัว รวมถึงชื่อของลีโอเนล เมซซี่ นักเตะ

[3]ผู้เขียนขอยกตัวอย่างผ่านเกม Resident Evil อันเป็นเกมสยองขวัญที่มีการซุกซ่อนของใช้จำเป็นไว้มากมายตามฉากต่าง ๆ ผู้เล่นอาจจะเล่นเกมนี้ไปจนจบ พิชิตสัตว์ประหลาดที่เป็นหุ่นยนต์ทำลายล้างได้ แต่ผู้เล่นไม่รู้เลยว่าผู้เล่นขาดการเก็บไอเท็มไปเยอะมาก จนผู้เล่นต้องเล่นใหม่เพื่อค้นหาความลับที่เกมซ่อนอยู่ ถ้าเป็นตรรกะนี้ จะหมายความว่า เกมจงใจซ่อนไอเท็มหรือความลับเกี่ยวกับเกมไว้แต่แรก แต่ผู้เล่นเองต่างหากที่เข้าไม่ถึงความเป็นจริงของเกมได้ทั้งหมด นั่นคือ เกมมีความลับอยู่ แต่ผู้เล่นกลับหาความลับเกี่ยวกับเกมไม่พบเอง ผู้เล่นก็เข้าถึงความลับที่ผู้เล่นอุตริหรือ 'มโน' ขึ้นมายามเล่นเกมไม่ได้ เพราะโปรแกรมเกมไม่ได้เขียนให้สิ่งเหล่านั้นเป็นเงื่อนไขที่เป็นความลับแต่แรก ผู้เล่นจึงถูกดันออกมาจากความอยากรู้ของตนเองและไม่มีวันเข้าถึงความเป็นจริงของเกมที่ไม่ได้ถูกวางเงื่อนไขไว้แต่แรกเลยในที่สุด

ดาวดังชาวอาร์เจนตินา การออกมาปรากฏหน้าสื่อมวลชนของเอกสารปานามาเป็นทั้งการสะท้อน ทั้งเป็นการแสดงให้เห็นว่า เราไม่อาจเข้าถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกใบนี้ได้ทั้งหมดแต่แรก เอกสารปานามาไม่ได้เป็นการเปิดประเด็นข้อถกเถียงกันเพียงแค่ว่าเนื้อหาภายในตัวเอกสารนั้นเป็นจริงหรือเป็นเท็จ แต่เป็นการเผยให้เห็นถึงช่องโหว่ระหว่างการรับรู้ของเราเกี่ยวกับภาวะความเป็นจริงของโลกใบนี้มากกว่าสิ่งที่ชิเชคจับจ้องอยู่คือการรับรู้ของเรากับภาวะความเป็นจริงของโลกใบนี้ซึ่งถือเป็นอะไรที่ไม่เคยอุดช่องว่างกันและกันได้เลยแต่แล้ว ก็ดังที่ชิเชคอภิปรายประเด็นดังกล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง *Absolute Recoil* (2014) ว่าเมื่อใดก็ตามที่ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะความเป็นจริงของมนุษย์แตะหรือสัมผัสเข้ากับความลับที่โลกแห่งความเป็นจริงปกปิดไว้ เมื่อนั้นเองที่มนุษย์จะเกิดความสะเทือนใจควบคู่กับสำนึกใหม่ว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานั้น โลกแห่งความเป็นจริงที่มนุษย์เข้าใจ เอาเข้าจริงทำหน้าที่เป็นเหมือนปริศนา ซ่อนงำหรือซ่อนเงื่อนความลับเหล่านั้นมาโดยตลอด ด้วยเหตุผลเช่นนี้เองที่มนุษย์ควรกล้าที่จะยอมรับบาดแผลของตนเอง อันเกิดจากความลับบางอย่างของความเป็นจริงที่เริ่มเปิดตัวของมันออกสู่การรับรู้ของเรา แน่นอนว่าความกล้าที่จะยอมรับบาดแผลนี้เจือปนด้วยความสะเทือนใจ เพราะรู้สึกเป็นประหนึ่งว่า การรับรู้ของตัวเองเริ่มที่จะหักหลังและหักล้างกับที่มนุษย์เองเคยเข้าใจมาโดยตลอดและเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างการรับรู้ที่เคยเป็นมากับการรับรู้ใหม่ แน่นอนกระบวนการนี้เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์เริ่มเข้าใกล้เบื้องหลังเกี่ยวกับความเป็นจริงเหล่านั้นมากขึ้น แม้จะไม่ทั้งหมดก็ตาม (Žižek 2014) ดังนั้น ข้อเสนอของชิเชค ก็คือมันจึงมีช่องโหว่หรือช่องว่างระหว่างการรับรู้ของเรากับความเป็นจริงของโลกใบนี้เสมอ ความไม่สมดุลระหว่างความรู้หรือการรับรู้ของเรากับภาวะความเป็นจริงถือเป็นภาวะมูลฐานที่ชิเชคพิเคราะห์อยู่ในหลักปรัชญาของเขาเอง นอกจากนี้ หากกล่าวตามตรรกะที่สองที่ว่า ‘เกมไม่ได้สร้างโปรแกรมให้มีความลับต่อเรา แต่เราอุตริอยากจะค้นความลับเอง และสุดท้ายก็ถูกผลักออกมา’[4] ก็อาจจะเช่น เราอาจจะอยากมีความใคร่รู้ต่อใบหน้าที่แท้จริงของพวกกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองบนโลกไซเบอร์นามว่ากลุ่มอโนนิมัสท์ (Anonymous) ซึ่งยามที่คนพวกนี้เคลื่อนไหวมักจะใส่หน้ากากปิดบังใบหน้าตัวเองเอาไว้ เพื่ออำพรางใบหน้า แต่ความอุตริของเรานั้น ก็จะถูกผลักออกมาเสมอ เพราะพวกอโนนิมัสท์ไม่เคยวางโปรแกรมเปิดหน้าตัวเองให้เราได้เห็นกัน

จากที่อภิปรายมา จะเห็นว่าภาวะความเป็นจริงประกอบไปด้วยสิ่งที่เราเห็น/รับรู้ ธำรงร่วมอยู่กับสิ่งที่ขาดไปจากการเห็นหรือรับรู้ของเราเสมอ สิ่งที่ขาดไปจากการรับรู้ของเราหรือพร่องไปจากการรับรู้ของเราคือสิ่งที่ชิเชคเรียกตามจิตวิเคราะห์ของลาก็องว่าเป็น *Object petit a* หรือที่รู้จักกันในนาม Object

[4]ถ้าเป็นเหตุผลที่สอง คือผู้เล่นอุตริจะรู้ความลับเกี่ยวกับเกม แต่เกมนั้นๆ ไม่ได้สร้างโปรแกรมที่เป็นความลับเอาไว้ ด้วยผลลัพธ์แล้ว ผู้เล่นก็จะถูกผลักออกมาจากความพยายามจะเข้าถึงความลับของเกมนั้น ถ้าเป็นตรรกะนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าฉากใน Resident Evil ที่มีองค์ประกอบฉากย่อย ๆ อย่าง รถ รถไฟ ประตู ที่เป็นเพียงแค่ฉากเสริมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องเลยกับเนื้อหาหลักของเรื่อง แต่ผู้เล่นดันอุตริอยากรู้ว่ารถคันนั้น เปิดประตูแล้วจะเป็นอย่างไร ท้ายรถของรถยนต์คันหนึ่งในฉากของเกมเป็นอย่างไร ประตูที่เป็นเพียงแค่ฉากจะมีอะไรซุกซ่อนอยู่ ซึ่งถึงที่สุดแล้ว ผู้เล่นก็เข้าถึงความลับที่ผู้เล่นอุตริหรือ ‘มโน’ ขึ้นมายามเล่นเกมไม่ได้ เพราะโปรแกรมเกมไม่ได้เขียนให้สิ่งเหล่านั้นเป็นเงื่อนไขที่เป็นความลับแต่แรก ผู้เล่นจึงถูกดันออกมาจากความอยากรู้ของตนเองและไม่มีวันเข้าถึงความเป็นจริงของเกมที่ไม่ได้ถูกวางเงื่อนไขไว้แต่แรกเลยในที่สุด

small a ในโลกภาษาอังกฤษซึ่งโดยความหมายแล้ว *Object petit a* หมายถึงสิ่งที่เหนือหรือที่เป็นไปมากกว่าความรู้และการรับรู้ของเรา อันเป็นตัวสะท้อนกลับให้เห็นถึงการรับรู้ที่ไม่สมบูรณ์แบบของเราเอง โดยใน *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (2004 [1973]) ลาก็องอภิปราย *Object petit a* ว่าเป็นตัวสะท้อนปมปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสมดุล ยากจะที่เป็นไปได้ระหว่างตัวคนกับสิ่งพึงปรารถนา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวคนกับสิ่งพึงปรารถนานั้นเมื่อบรรจบเข้ากันอย่างละเมียดหรืออย่างพอดิบพอดีนั้น ภาระการทำงานตรงนี้จะเป็นไปในลักษณะของการที่ตัวคนถูกดึงหรือเชื่อมโยงเข้ากับความปรารถนาของผู้อื่นที่ทำหน้าที่เป็น A หรือ Other (Lacan 2004) ทว่า *Object petit a* เป็นตัวแปรทางจิตที่ทำหน้าที่ตรงกันข้าม ตัวแปรตัวเดียวกันนี้เป็นตัวฟ้องถึงความเป็นไปไม่ได้ระหว่างความปรารถนาของคนที่จะถูกดูดซับเป็นประหนึ่งเนื้อนาบุญเดียวกันกับความปรารถนาของผู้อื่น ลาก็องอภิปรายว่า *Object petit a* เป็นเหมือนสิ่งที่ขวางทางเดินสะดวกของตัวสัญญะซึ่งสัญญะในที่นี้หมายถึงสมดุลระหว่างความปรารถนาของคนกับสิ่งพึงปรารถนา รวมถึงคนกับการตกเป็นเป้าหมายภายในความปรารถนาของผู้อื่น (Lacan 2004) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ *Object petit a* สะท้อนถึงตัวสกัดกั้นความสมดุลนั้นและนำเสนอถึงตำแหน่งแห่งความปรารถนาบางประการที่มนุษย์สามารถเชื่อมความคิดของตนเองไปยังตำแหน่งที่มากไปกว่าที่ตัวสัญญะที่กำหนดจนอาจกล่าวได้ว่า *Object petit a* ทำหน้าที่สะท้อนถึงความไม่สมบูรณ์แบบ ตลอดจนความขาดของตัวสัญญะที่เป็นทั้งตัวกำหนด ทั้งประกอบความปรารถนาให้กับมนุษย์ด้วยนั่นเอง (Lacan 2004, 2007)

ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็น ความลับเกี่ยวกับอียิปต์ ความลับเกี่ยวกับประเทศไทย ความอุตริของผู้เล่นเกมที่อยากรู้ว่าอะไรซ่อนอยู่หลังต้นไม้ ประตู หลังรถ ในฉากเสริมของเกม รวมไปถึง เอกสารปานามา ใบหน้าของกลุ่มอโนนิมัสท์ ฯลฯ ที่ ณ ขณะนี้อาจกล่าวได้ว่าทั้งหมดนี้ ตั้งวางอยู่ในระดับเป็นสิ่งที่เหนือหรือเป็นไปมากกว่าความรู้และการรับรู้ของเรา เหล่านี้ถือเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของ *Object petit a* ของลาก็องทั้งหมด นอกจากนี้ ในเชิงของยุทธศาสตร์ทางการทหารและการทำแผนที่เพื่อการยุทธ์ *Object petit a* ของลาก็อง ยังสะท้อนถึงความขัดแย้งกันระหว่างการทำแผนที่ด้วยอาศัยความรู้เรื่องภูมิศาสตร์และชัยภูมิของทหาร (หน่วยข่าวกรอง) กับการทำแผนที่เพื่อการยุทธ์ด้วยอาศัยเครื่องบินไร้คนขับ (Drone) อีกด้วย เพราะมีความเป็นไปได้สูงว่าแผนที่เพื่อยุทธศาสตร์การทหารที่ดำเนินการโดยหน่วยข่าวกรองเอง กับ ที่อาศัยตัวกล้องของเครื่องบินไร้คนขับอาจจะได้ผลลัพธ์ไม่เหมือนกัน ส่งผลให้เราไม่อาจมั่นใจได้เลยว่าเราควรยึดตามแผนที่ของหน่วยข่าวกรอง หรือ ควรยึดตามแผนที่ที่จัดการด้วยตัวกล้องของเครื่องบินไร้คนขับ นอกจากนี้ อีกตัวอย่างที่เป็นไปได้เกี่ยวกับ *Object petit a* หรือ สิ่งที่เหนือหรือเป็นมากไปกว่าความรู้และการรับรู้ของเรา เกี่ยวข้องกับความรัก เช่น ผู้หญิงคนหนึ่งถามผู้ชายคนหนึ่งว่า ‘ทำไมคุณถึงรักฉัน’ การที่ผู้หญิงถามเช่นนั้น เป็นเพราะเธออยากรู้ถึงความดีในตัวเธอที่เธอมองมันไม่ออกด้วยตัวเธอเอง เธอจึงถามผู้ชายถึงความดีในตัวเธอที่เธอเองมองไม่ออก แต่ผู้ชายอาจจะมองออก ดังนั้น ความดีในตัวผู้หญิงที่อยู่ในตัวเธอ เป็นภาวะความเป็นจริงในตัวเธอ แต่เธอกลับมองไม่ออกนี้คือ *Object petit a* (The Žižek Times 2017)

จะเห็นว่าเรากับภาวะความเป็นจริงย่อมมีช่องว่างเกิดขึ้นแก่กันและกันเสมอ เราไม่อาจสมานตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับภาวะความเป็นจริงได้หมดจด วิธีคิดลักษณะนี้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ความสนใจของ

ชิเชคเท่านั้น หากแต่อยู่ในความสนใจของนักมานุษยวิทยาชั้นนำอย่าง โคล้ด เลวี่-สโตรส (Claude Levi-Strauss) ผู้ที่ชิเชคอ้างถึงระหว่างการอภิปรายอีกด้วย (The Žižek Times 2017) ตัวอย่างคลาสสิกในงานของเลวี่-สโตรสคือการเรียกผู้นำหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ห่างไกลจากตัวเมืองจำนวน 10 คน ออกมา เพื่อวาดแผนที่หมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ซึ่งทั้ง 10 คนวาดภาพหมู่บ้านของตัวเองแตกต่างกัน แต่กลับไม่มีผู้นำคนใดที่จะวาดแผนที่หมู่บ้านของตนเองได้ถูกต้องแม่นยำเลย แต่ที่ว่าไม่แม่นยำ เกิดจากความตลกร้ายเรื่องหนึ่ง นั่นคือผู้นำทั้ง 10 คนไม่มีใครกล่าวถึงความขัดแย้งที่อยู่ภายในหมู่บ้านของตนเองเลย ฉะนั้น การวาดรูปโดยกดทับความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้การวาดรูปที่เป็นแค่เปลือกนั้นไร้ความสมบูรณ์แบบในที่สุด ดังนั้น ณ ประเด็นนี้ย่อมสะท้อนถึงสุภาษิตตามที่กล่าวไปแล้ว นั่นคือ ความลับเกี่ยวกับอียิปต์ก็ยังคงเป็นความลับของคนอียิปต์อยู่ร่ำไป เว้นเสียแต่ว่าจะมีคนอียิปต์คนหนึ่งพร้อมจะปลุกสังคมอียิปต์ทั้งสังคมให้ตื่นขึ้น ด้วยการยอมพูดถึงความขัดแย้งและความรุนแรงที่ปกปิดอยู่ในสังคมอียิปต์ เช่นนั้นแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าชิเชคตระหนักถึงความไม่สามารถของมนุษย์ ที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นจริงได้อย่างทั่วถ้วน นั่นคือ มักมีช่องโหว่เกิดขึ้นเสมอระหว่างการรับรู้ของมนุษย์กับภาวะความเป็นจริง แต่แล้วเมื่อความเป็นจริงที่มันถูกกดทับเหล่านั้นหลั่งไหลออกมาชนิดเราตั้งตัวไม่ทัน สิ่งเหล่านั้นก็สะท้อนให้เห็นถึงความขาดต่อการรับรู้ต่อภาวะความเป็นจริงของเรามาโดยตลอดนั่นเอง เช่น เอกสารปานามา เป็นดั่งความจริงที่ถูกกดทับไว้ที่หลั่งไหลออกมา เอกสารกระตุ้นให้เราฉุกคิดถึงความไม่รู้และความขาดต่อการรับรู้ของเราต่อภาวะความเป็นจริงมาโดยตลอด นั่นแสดงว่า ที่ผ่านมานั้นเราไม่รู้เลยว่ามีอะไรบางอย่างไม่ชอบมาพากลเกิดขึ้นบนโลกแล้วจนเมื่อเอกสารถูกเปิดออก ผลลัพธ์ก็คือการรับรู้ของเราที่เคยเป็นความขาดถึงค่อย ๆ ถูกผูกโยงเข้ากับความจริงที่ถูกเปิดออกมาเหล่านั้น กลายมาเป็นความเข้าใจที่ลดช่องโหว่หรือช่องว่างกับภาวะความเป็นจริงมากขึ้น แต่วิธีคิดทางปรัชญาของชิเชคเช่นนี้ก็ยังเน้นตัวมนุษย์เป็นแกนกลาง ซึ่งจะแตกต่างกับวิถีปรัชญาของฮาแมนที่ดูจะพุ่งความสนใจไปที่สิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์มากกว่าของชิเชคซึ่งฐานคิดทางปรัชญายังเน้นที่การรับรู้และความไม่สมบูรณ์แบบในการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลกของมนุษย์

ฮาแมนเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้เท่าเทียมกันหมด ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นจริง เกิดขึ้นในจินตนาการ เล็ก ใหญ่ หนัก เบา ฯลฯ (The Žižek Times 2017) ดังที่เขาอภิปรายภววิทยาของสิ่งต่าง ๆ บนโลกที่เขาเรียกว่าเป็น 'Object-Oriented Philosophy' (OOO) อันเป็นหลักปรัชญาที่สื่อถึงความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่ทั้งมุ่งมาดเปิดตัวเข้าหากัน ทั้งปิดบังกันและกัน ในหนังสือเรื่อง *Tool-Being: Heidegger and the Metaphysics of Object* (2002) ฮาแมนอภิปรายว่าภายในอาณาจักรของสิ่งต่าง ๆ นั้น สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่ทั้งใช้สอยซึ่งกันและกันทั้งทำลายซึ่งกันและกัน นั่นคือ ในด้านหนึ่ง สิ่งต่าง ๆ ทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ที่เป็นการเปิดหน้าเข้าหากัน ความเป็นไปได้นี้เกิดขึ้นด้วยคุณสมบัติภายในตัวของสิ่งต่าง ๆ เองที่เสมือนว่ากำลังจุนเจือกันและกัน ใช้สอยซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นภาวะต่าง ๆ ขึ้นมาให้เราเห็นบนโลก ตามที่ฮาแมนเรียกว่าเป็น 'Tool-being' นั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง ของหนัก ของเบา น้ำ เป็นที่ทราบกันดีว่า ของหนักจมน้ำ ของเบาลอยน้ำ การณ์นี้เริ่มต้นจากการที่น้ำเผยศักยภาพของมันออกมา พอ ๆ กับที่ของเบาและของหนักเผยศักยภาพของมันออกมา เมื่อทั้งหมดนี้เข้ามาสัมพันธ์

กัน ก็จะเกิดเป็นภาวะที่เราเห็นและเข้าใจกัน นั่นคือ ของหนักจมน้ำ ของเบาลอยน้ำ (Harman 2002) ตัวอย่างนี้ สะท้อนถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่สุดท้ายแล้ว มันเกิดเป็นภาวะต่าง ๆ ขึ้นมาได้ ก็เพราะสิ่งต่าง ๆ เผยศักยภาพซึ่งกันและกันออกมา ทว่าในภาวะวิทยาของสิ่งต่าง ๆ ก็เจือปนไปด้วยสุญญากาศ อันเป็นห้วงเวลาหนึ่งหรือสภาพการณ์บางประการที่สรรพสิ่งมิได้สร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ก่อนที่มันจะเคลื่อนไปสู่ความสัมพันธ์อื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ขวดพลาสติกตั้งอยู่บนพื้นห้องชายคนหนึ่งเทน้ำใส่ขวด ตรงนี้เริ่มเปิดมุมมองได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันและกัน เพราะขวดคือภาชนะที่รองรับน้ำได้ น้ำอยู่ในขวดได้ เพราะขวดไม่มีรูรั่ว และในขณะเดียวกันขวดตั้งได้เพราะแรงโน้มถ่วงของโลก ทว่าถ้าตั้งไปแบบนั้นนาน ๆ น้ำในขวดน้ำที่ตั้งอยู่บนพื้นห้องก็จะเป็นเพียงสุญญากาศแห่งความสัมพันธ์ นั่นคือ ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ เกิดขึ้น หรือ ไม่มีภาวะใด ๆ เกิดขึ้น แต่ถ้าหากสมมติว่าห้องนั้นมีหน้าต่างเปิดทิ้งไว้ แล้วในวันนั้นเกิดลมแรงมาก พายุพัดเข้ามาผ่านหน้าต่าง ๆ นั้น จนกระทั่งขวดน้ำล้มลง น้ำหกออกมาจากขวด ซึ่งในห้วงเวลาที่น้ำหกออกมาจากขวดนี้เอง ที่ความสัมพันธ์ใหม่เกิดขึ้น เป็นความสัมพันธ์ที่สลัดหลุดออกจากการเกื้อหนุนจุนเจือกันและกันระหว่างน้ำกับขวดน้ำ มาเป็นน้ำหกจากขวดน้ำเพราะพายุ ตรงนี้เองจะถือว่ามีความสัมพันธ์ใหม่เกิดขึ้นแล้ว อันเป็นความสัมพันธ์ที่สรรพสิ่งต่าง ๆ กำลังทำลายกันและกัน หรือที่ฮาแมนเรียกว่าเป็นสภาวะที่สิ่งต่าง ๆ เลิกที่จะใช้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน แต่เริ่มจะทำลายกันและกัน (Broken-being) (Harman 2002) ซึ่งทั้งหมดนี้มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ แต่มนุษย์ทำหน้าที่เป็นเพียงภาคแสดงย่อย (เป็นผู้เทน้ำลงในขวดน้ำ) ท่ามกลางความสัมพันธ์ในภาพรวมทั้งหมด (ขวดน้ำเปล่า ขวดน้ำจุน้ำได้ แรงโน้มถ่วงที่กดไว้ พื้นห้องที่รับการตั้งของขวดน้ำ พายุพัด หน้าต่าง น้ำหกจากขวดน้ำ ฯลฯ)

ดังนั้น เราจะเห็นว่าฮาแมนเชื่อว่าภาวะความเป็นจริงเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เล็ก ใหญ่ หนัก เบา ฯลฯ โดยที่มนุษย์ไม่ได้เป็นแกนกลางทั้งหมด มนุษย์ไม่ได้เป็นองค์ประธานทั้งหมดของการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง เหตุการณ์ สถานการณ์ และปรากฏการณ์ หากแต่เป็นเครือข่ายของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์เหล่านี้ต่างหากที่เป็นตัวการของการเกิดขึ้นหรืออุบัติขึ้นของสรรพสิ่งสิ่งที่ฮาแมนเล็งในวิถีปรัชญาของตนเองนั้นไม่ใช่เรื่องของการรับรู้สิ่งใดในช่วงเวลาหนึ่งของมนุษย์ ไม่ได้สนใจว่าการรับรู้ของมนุษย์นั้นขาดตกบกพร่องหรือไม่ และจะมีวันใดที่ความลับของภาวะความเป็นจริงจะเผยตัวของมันต่อเราเหมือนกับการรั่วไหลของวิกิลีกส์หรือไม่ แต่สิ่งที่ฮาแมนสนใจในหลักปรัชญาของตนเองคืออภิปรัชญาแบบ ‘กองโจร’ (Guerilla) ตามที่เขาขนานนามชื่อหนังสือเล่มหนึ่งของเขาเองว่า *Guerrilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things* (2005) ในหนังสือเล่มนี้ฮาแมนเสนอว่าโลกที่มนุษย์คุ้นเคยเป็นสิ่งที่ไม่เคยสมบูรณ์แบบ แต่สาเหตุไม่ใช่เป็นเพราะเพียงว่าการรับรู้ของมนุษย์นั้นขาดตกบกพร่อง หรือสมองของมนุษย์มีปัญหาต่อการรับรู้ แต่เป็นเพราะสรรพสิ่งต่าง ๆ มักซ่อนตัว พรางตัวอย่างลึกลับ ไม่ให้มนุษย์เห็น ประหนึ่งเหมือนสงครามกองโจรที่นักรบในอุดมการณ์นี้ต้องพรางตัวไว้ตลอดเวลา ที่สำคัญคือด้วยอภิปรัชญาในตัวมันนั้น สรรพสิ่งมีกายกรรมอันต่อเนื่องในตัวของมันเอง สรรพสิ่งต่าง ๆ มีนาฏกรรมอันลึกล้ำ ซ่อนเร้นภายในตัวของมันเอง (Harman 2005) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อภิปรัชญากำลังเล่น

สงครามกองโจรกับมนุษย์ และมนุษย์ยากที่จะชนะในสงครามนี้

ส่วนบุคคลที่ฮาแมนอ้างถึงเพื่อนำมาสนับสนุนความคิดของตนเองเป็นหลักก็คือนักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์นามว่า อัลเฟรด นอร์ธ ไวท์เฮด (Alfred North Whitehead) ฮาแมนอ้างถึงไวท์เฮดผ่านแนวคิดเรื่อง การคาบเกี่ยวกันของสิ่งต่าง ๆ ที่นำไปสู่การสร้างภาวะต่าง ๆ ขึ้นมาโดยที่สิ่งนั้นยังคงเป็นสิ่งนั้นเหมือนเดิม ไม่ได้เปลี่ยนแปลงตัวตนของมัน สิ่งใดสิ่งหนึ่งในตัวมันนั้นสามารถก่อให้เกิดสถานการณ์ที่หลากหลายขึ้นมาได้ยามที่มันสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ และทุกความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวสิ่งนั้นย่อมถือว่าเท่าเทียมกันทางภาวะวิทยา (Harman 2002) หลักปรัชญาที่ว่ามานี้เรียกว่า **"ภาวะแห่งการคาบเกี่ยวสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน"** (Prehension) อันหมายถึงการละเล่นภายในจักรวาลแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งที่เมื่อตัวมันนั้นถูกคาบเกี่ยวหรือพาดเข้ากับอีกสิ่งหนึ่ง ก็จะผันตัวไปเรื่อย ๆ ซึ่งการผันตัวไปเรื่อย ๆ นั้น ก็ยังถือว่าเป็นภาววิทยาเกี่ยวกับสิ่ง ๆ นั้นตัวเดียวกันหมด ไม่ได้มีสถานการณ์หนึ่งเหนือกว่าหรือโดดเด่นกว่าอีกสถานการณ์หนึ่ง เช่น สถานการณ์ของโต๊ะตัวหนึ่งที่มีรอยขีด กับโต๊ะตัวเดียวกันที่มีฝุ่นจับ กับโต๊ะตัวเดียวกันที่ถูกเช็ดจนสะอาด กับโต๊ะตัวเดียวกันที่สีเริ่มลอก ฯลฯ ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่เรียกว่าเป็นภาวะวิทยาแห่งการคาบเกี่ยวระหว่างสิ่งต่าง ๆ ของโต๊ะตัวเดียวกันที่สถานการณ์ของตัวโต๊ะผันแปรไปเรื่อย ๆ ยามที่มันสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ (Harman 2010) หรืออีกตัวอย่างก็เช่น ตัวละครแฮร์รี่ พอตเตอร์เพียงแค่ตัวเดียวนั้น ทุกวันนี้ตัวละครตัวเดียวนี้สร้างเหตุการณ์ สถานการณ์ และปรากฏการณ์ที่หลากหลายมากเกี่ยวกับตัวแฮร์รี่เอง เริ่มตั้งแต่ตัวละครแฮร์รี่ที่อยู่ในจินตนาการจริงของผู้ประพันธ์คือ เจ. เค. โรว์ลิ่ง (J.K. Rowling) ตัวแฮร์รี่ที่อยู่ในภาพยนตร์ซีรีส์ ตัวแฮร์รี่ที่เป็นภาพวาด ตัวแฮร์รี่ที่เป็นวีดิโอเกม ตัวแฮร์รี่ที่เป็นบอร์ดเกม ตัวแฮร์รี่ที่เป็นเลโก้ (ของเล่น) ฯลฯ เหล่านี้ฮาแมนมองว่าตัวละครแฮร์รี่ตัวเดียวกำลังแพร่ขยายตัวมันเองออกเป็นสถานการณ์ที่หลากหลาย ดังนั้นแฮร์รี่ที่เกิดในกาลและสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น จินตนาการของผู้เขียน ภาพยนตร์ ภาพวาด วีดิโอเกม บอร์ดเกม และเลโก้ เหล่านี้ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ สถานการณ์ และเหตุการณ์ที่วางอยู่บนความเท่าเทียมกันของตัวแฮร์รี่ตัวเดียวที่ปรากฏอยู่ในวิธีคิดแบบของไวท์เฮดที่ฮาแมนนำเสนอมาทั้งสิ้น

ระหว่างการอภิปราย มีประเด็นที่น่าสนใจคือฮาแมนดูจะจุดประกายให้เรามองโลกสมัยใหม่ออกเป็นสามรูปแบบ รูปแบบแรกคือ Arch-Modernism หรือที่รู้จักกันในนาม Pre-Modernism คือโลกสมัยใหม่ยุคแรก ๆ อันเป็นช่วงที่มนุษย์เพิ่งแยกตัวออกจากความเชื่อไร้เหตุผล มนุษย์ผู้อนุวัตรตัวเองเข้าสู่ยุคเจริญทางภูมิปัญญาพยายามสร้างคำอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์ จนคำอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์กลายมาเป็นอรรถาธิบายหลักต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลก เช่น กฎแรงโน้มถ่วง การกำเนิดจักรวาล การกำเนิดโลก ทฤษฎีบิกแบง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้แสดงพลังของการให้คำอธิบายต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง และภาษามีบทบาทสำคัญอย่างมาก ในโลกสมัยใหม่ยุคต้นเช่นนี้ มนุษย์จำต้องพึ่งพาภาษาเพื่อสร้างคำอธิบายต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ และถ่ายทอดความรู้นั้นให้แก่กันและกัน (The Žižek Times 2017) ส่วนรูปแบบที่สองคือ Para-Modernism อันเป็นโลกสมัยช่วงกลางหรือที่รู้จักกันในนามของ Post-Modernism อันเป็นยุคสมัยที่เล็งเห็นถึงความไม่สมบูรณ์แบบของอรรถาธิบายหลักและข้อจำกัดของภาษายุคนี้เป็นยุคที่พยายามเปิดบทสนทนาเชิงวิพากษ์กับอรรถาธิบายหลัก พร้อมกันนั้นก็เชื่อใน

คุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย อันควรถูกยกไว้ว่าเป็นคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ วิธีคิดแบบ Postmodernism เช่นนี้ เปิดช่องทางให้กับพวกเสรีนิยม และเป็นที่มาของการผลิตคิดค้นแนวคิดทางสังคมศาสตร์สำคัญ ๆ รวมถึงอุดมการณ์การเมือง เช่น แนวคิดสตรีนิยม ความหลากหลายของแนวคิดประชาธิปไตย การท้าทายอำนาจเผด็จการ เสรีนิยม การเมืองพหุวัฒนธรรม ฯลฯ เงื่อนไขสำคัญของการเกิดขึ้นของความหลากหลายทางความรู้และอุดมการณ์ทางการเมืองเหล่านี้ย่อมต้องอาศัยการวิพากษ์เชิงสร้างสรรค์เป็นกุญแจสำคัญทั้งสิ้น (The Žižek Times 2017)

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมดังกล่าวในยุค Postmodernism กลับยิ่งส่งเสริมความเป็นศูนย์กลางแห่งการผลิตองค์ความรู้และยิ่งเป็นการเสริมสร้างอัตตาแก่ตัวมนุษย์ ด้วยเหตุนี้สมัยใหม่ในแบบที่สาม จึงถือกำเนิดเกิดขึ้น รูปแบบที่สามคือ Neo-Modernism อันเป็นโลกสมัยใหม่ในปัจจุบัน หรือที่รู้จักกันในนามของ Post-Humanism อันเป็นยุคที่ไม่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางหรือเป็นแกนกลางในตัวองค์ความรู้ (The Žižek Times 2017) ในยุคนี้ มนุษย์ควรคำนึงว่าตนเองไม่ใช่คนควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหตุเพราะสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ทำหน้าที่เป็นตัวแสดงหลักสำคัญในการขับเคลื่อนปรากฏการณ์ เช่น การเกิดขึ้นของภัยธรรมชาติ (สึนามิ อุทกภัย) ซึ่งจะเห็นว่าภัยธรรมชาติไม่ได้เกิดจากมนุษย์เป็นผู้กำหนด ภัยธรรมชาติเกิดจากสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์เป็นตัวแสดงสำคัญ บางครั้งสิ่งเหล่านี้มีขุมพลังซ่อนเร้นที่เหนือกว่ามนุษย์เสียอีก ตัวอย่างอื่น ๆ ก็เช่น การเกิดขึ้นของเชื้อไวรัส เชื้อแบคทีเรียที่แพร่พันธุ์และก่อตัวมากับอากาศและทำอันตรายต่อมนุษย์ นอกจากนี้ ก็เช่น การเกิดขึ้นของจักรวาลด้วยแนวคิด Multi-verse ที่มีสมมติฐานว่าจักรวาลคือห้วงแห่งเวลาและสถานที่ที่ขยายตัวจากภายในตัวของมันเอง หลุมดำขยายตัวได้จากภายในตัวของมันเอง รวมถึงหลุมดำสร้างหลุมดำย่อย ๆ ขึ้นมาในห้วงแห่งเวลาที่เกิดมาก่อนกาลธำรงอยู่ของเรา และปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปบนฐานของอสงไขยเวลา ที่ผัสสะของมนุษย์ยากที่จะย่างกรายหยั่งถึง สิ่งเหล่านี้มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดได้เองเลย ได้ก็แต่เป็นผู้สังเกตการณ์และรับรู้อย่างห่าง ๆ เท่านั้น แนวคิด Multi-verse นอกจากจะท้าทายทฤษฎีบิกแบงแล้วนั้น ยังท้าทายการเป็นตัวแสดงสำคัญของมนุษย์ ในฐานะศูนย์กลางขององค์ความรู้และการรับรู้ต่าง ๆ ด้วย

นอกจากไวท์เฮดแล้ว นักคิดหรือนักปรัชญาผู้มีอิทธิพลต่อฮาแมนคือ บรูโน ลาตู (Bruno Latour) และมานูเอล ดีแลนดา (Manuel DeLanda) โดยเริ่มต้นจากลาตู ผู้เชื่อว่าปรากฏการณ์เกิดจากเครือข่ายของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ ที่ทำหน้าที่เป็นภาคแสดงที่กระทำการต่อกันและกัน (Actant) โดยความหมายแล้ว Actants หมายถึงองค์ประกอบของสิ่งหนึ่ง ๆ ที่โน้มตัวเข้าไปหาสิ่งอื่น โดยกระทำการให้สิ่งอื่นขึ้นตรงต่อเจตนารมณ์ของมันเองซึ่งการกระทำการระหว่างกันของสิ่งต่าง ๆ นี้เองที่เป็นบ่อเกิดของปรากฏการณ์ต่าง ๆ (Callonand Latour 1981) ส่วนดีแลนดาเชื่อว่าภววิทยาของสรรพสิ่งต่าง ๆ ควรถูกมองว่าเป็นภววิทยาแบบแบนราบ (Flat ontology) นั่นคือ สรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่ควรถูกมองว่ามีลำดับขั้น หรือมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดดเด่นกว่าสิ่งอื่น ๆ (DeLanda 2013) นักคิดทั้งสองท่านประดิษฐ์แนวคิดที่ส่งผลต่อการมองโลกอันน่าตื่นเต้น ฮาแมนเชื่อว่าปรัชญาควรเป็นความสนุกสนานและสีสันมากกว่าความตึงเครียด และแล้วความบันเทิงตลอดจนความเพลิดเพลินต่อโลกแห่งปรัชญา ก็เริ่มต้นที่ความคิดของลาตู ที่ว่าสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ทั้งหลายเป็นภาคปฏิบัติการณ์ต่อกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่ง

ก็คือตัวมันนั้นกำลังกระทำการซึ่งกันและกัน ต่อกันไปด้วยความคิดของดีแลนดา ที่ว่าสรรพสิ่งทุกอย่างเป็นความสัมพันธ์แบบแบนราบ นั่นคือ ไม่มีสิ่งใดธำรงเหนือกว่าสิ่งใด เมื่อนำนักคิดทั้งสองท่านมาหลอมรวมกัน ก็กลายเป็นตรรกะปรัชญาของฮาแมนที่เชื่อว่าการจำแนกประเภทของสิ่งทั้งหลาย (Taxonomy) ออกเป็น ความคิดอ่านกับโลก (Thought and world) มนุษย์กับธรรมชาติ (Human and nature) สิ่งที่จับต้องได้ กับสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Material and immaterial) ฯลฯ เหล่านี้เป็นตัวสกัดกั้นมุมมองทางปรัชญาที่สมจริงกว่านั้น เหตุเพราะปรัชญาไม่ควรจับสิ่งเหล่านี้แยกออกจากกัน ถ้าหากเราแยกความคิดอ่านของเราเองออกจากโลก ถ้าอย่างนั้นความคิดของเราก็เป็นเพียงความเพ้อฝันเท่านั้นเอง ถ้าหากเราแยกมนุษย์กับธรรมชาติ ก็เท่ากับว่าเรามองไม่ออกว่าธรรมชาติเข้ามาสัมพันธ์กับการรับรู้ของเราอย่างไร เราจะมองไม่ออกว่าธรรมชาติที่ปฏิสัมพันธ์ของมันเกิดขึ้นภายในตัวมันเองนั้นกลายเป็นทั้งภาวะและกลายมาเป็นความรู้และความไม่รู้ของมนุษย์อย่างไร ถ้าหากเราแยกสิ่งที่จับต้องได้ออกจากสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ก็เท่ากับว่า เรามีอคติยอมรับแต่ว่าสิ่งที่จับต้องได้เท่านั้นที่มีตัวตนธำรงอยู่ เท่ากับว่าเราปฏิเสธว่าสิ่งที่จับต้องไม่ได้จริง ๆ แล้วก็เป็นสิ่งที่มีตัวตนเช่นกัน การจำแนกแยกแยะประเภทเช่นนี้เองที่กลายเป็นความเสี่ยงต่อความเข้าใจสัจธรรมของโลกโดยภาพรวมและเสี่ยงต่อการเข้าใจความสมจริงของสรรพสิ่งและเสี่ยงต่อการเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่/ตั้งอยู่ของสรรพสิ่งบนโลก

ดังนั้น การตั้งแนวทางการรับรู้และการเข้าใจสรรพสิ่งต่าง ๆ เสียใหม่ด้วยสมมติฐานใหม่ โดยสลายล้างการจำแนะแยกแยะประเภทของสรรพสิ่ง จึงเป็นที่มาของสำนักสัจนิยมแขนงใหม่ในปรัชญาร่วมสมัยปัจจุบัน ที่รู้จักกันในนามของ สัจนิยมใหม่ (New realism) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือปรัชญาสกุลอนุมานสัจนิยม (Speculative Realism) ที่ฮาแมนเป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ก่อตั้งร่วมกับ เกวียนติน เมลาซูสซ์ (Quentin Meillassoux) เรย์ แบรซซิเออร์ (Ray Brassier) และเอียน แฮมินตัน แกรนท์ (Ian Hamilton Grant) ณ Goldsmith College University of London เมื่อปี 2007 โดยสัจนิยมใหม่นี้วางอยู่บนสมมติฐานของภาคแสดงของสิ่งไม่มีชีวิตที่สัมพันธ์กันและกันบนภววิทยาแบบแบนราบตามแนวทางของลาตูและดีแลนดาตามลำดับ จะเห็นว่า ตัวอย่างเกี่ยวกับแฮร์รี่ พอตเตอร์ ที่อธิบายไปข้างต้นแล้วว่าไม่ว่าจะเป็นจินตนาการของผู้เขียน ภาพยนตร์ ภาพวาด วีดิโอเกม บอร์ดเกม และเลโก้ เหล่านี้สะท้อนถึงการกระทำการณ์ของสิ่งไม่มีชีวิตที่วางอยู่บนระนาบแห่งภววิทยาเดียวกันทั้งสิ้น หากกล่าวตามความคิดของฮาแมน ก็อาจกล่าวได้ว่าแฮร์รี่ในจินตนาการของผู้เขียนคือ เจ. เค. โรว์ลิ่งไม่ได้โดดเด่นหรือมีศักดิ์ศรีเหนือกว่าตัวแฮร์รี่ที่เป็นตัวภาพยนตร์ หรือแม้แต่ตัวแฮร์รี่ในวีดิโอเกมก็ไม่ได้มีศักดิ์ศรีเหนือกว่าตัวแฮร์รี่ที่เป็นตัวบอร์ดเกมและตัวเลโก้ เหตุเพราะแฮร์รี่ในทุกกาล ทุกสถานที่และทุกประเภทของแฮร์รี่ย่อมถือเป็นภววิทยาที่เท่าเทียมกันหรือมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันเกี่ยวกับตัวแฮร์รี่ พอตเตอร์เหมือนกันทั้งหมดโดยไม่จำเป็นต้องจับมันแยกออกจากกันหรือให้คุณค่ากาลใดกาลหนึ่งและสถานที่ใดสถานที่หนึ่งมากกว่ากัน

โดยสรุป จะเห็นว่าทั้งชิเชคและฮาแมนมีสมมติฐานทางปรัชญาที่ทั้งเหมือนกันบ้าง แต่แตกต่างกันค่อนข้างมาก นักคิดทั้งสองท่านเชื่อเหมือนกันว่าภาวะความเป็นจริงเป็นสิ่งที่เข้าไม่ถึง โดยสำหรับชิเชคมนุษย์มีช่องโหว่ในการรับรู้ภาวะความเป็นจริง กระนั้น มนุษย์จะเริ่มตระหนักว่าสิ่งที่ตนเองรับรู้นั้นเป็นความไม่สมบูรณ์แบบมาโดยตลอดหรือมีอะไรบางอย่างที่ถูกกดทับภายใต้การรับรู้ของตนเอง

เพราะการเผยโฉมหรือปะทุขึ้นของความจริงที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ต้องทบทวนการเข้าใจภาวะความเป็นจริงของตนเองเสียใหม่ เพราะการปะทุขึ้นของความจริงตัวดังกล่าวนั้นเองที่เร่งเร้าให้มนุษย์ต้องทบทวนการรับรู้ของตนเองใหม่อีกครั้ง ส่วนฮาแมนนั้นคิดคล้ายคลึงกัน ก็ตรงที่มนุษย์ย่อมเข้าไม่ถึงภาวะความเป็นจริงทั้งหมด แต่เหตุผลของฮาแมนต่างออกไป อีกทั้งไม่ได้เป็นเหตุผลทางจิตวิเคราะห์ของลาก็องเหมือนกับของชิเชค ฮาแมนเชื่อว่าการที่มนุษย์เข้าไม่ถึงภาวะความเป็นจริง เป็นผลโดยตรงจากสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ ที่เข้าปฏิสัมพันธ์กันอย่างหลากหลาย มหาศาล จนไม่สามารถลดทอนออกมาเป็นรูปแบบที่ตายตัวได้ เหล่านี้คือสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงมันได้ทั้งหมด เปรียบเหมือน เรามองเห็นได้แต่ภาพทิวทัศน์อันสวยงามของทุ่งหญ้าสะวันนา แต่เราไม่อาจมองเห็นอย่างทะลุปรุโปร่งถึงความสัมพันธ์ทั้งหมดของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ภายในทุ่งหญ้าสะวันนา ตั้งแต่ อากาศ ทราย ดิน น้ำ อุณหภูมิ แมลง ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ นักคิดทั้งสองท่านจึงมีทั้งความเหมือนกันและความแตกต่างกันในฐานคิดปรัชญา ชิเชคเน้นที่ข้อจำกัดในเรื่องการรับรู้ของมนุษย์ต่อภาวะความเป็นจริง ชิเชคเน้นที่ช่องว่างระหว่างการรับรู้กับการเผยตัวของความจริงที่ถูกการรับรู้ของมนุษย์กดทับไว้ ส่วนฮาแมนเน้นที่กิจกรรมของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ที่ทั้งเข้มข้น หลากหลาย ดาษดื่น ที่เป็นตัวฟ้องถึงข้อจำกัดการรับรู้ภาวะความเป็นจริงของมนุษย์ ความคิดลักษณะนี้เป็นที่มาสำคัญของปรัชญาสกุลอนุมานสัจนิยมดังที่ผู้เขียนจะได้อภิปรายถัดไปในส่วนที่สองของบทความ

จุดร่วมในการปฏิเสธแนวคิดเรื่อง ‘Assemblage’ ของเจน เบนเน็ท (Jane Bennett) สู่ความแตกต่างเรื่องรูปธรรมนิยม (Materialism) และสัจนิยม (Realism)

ในช่วงประมาณกลาง ๆ ของการอภิปรายระหว่างชิเชคและฮาแมน ผู้ดำเนินรายการถามนักคิดทั้งสองท่านถึงนักรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยจอห์นฮอปกินส์ นามว่า เจน เบนเน็ท (The Žižek Times 2017) ผู้เป็นเจ้าของแนวคิด ‘การหลอมรวมของสรรพสิ่ง ณ จุดเดียว’ (Assemblage) เบนเน็ทกล่าวถึงความคิดเรื่อง Assemblage ไว้ในหนังสือเรื่อง *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (2010) ว่าเป็นการขบคิดถึงภาคแสดงที่เหนือกว่าแค่การขับเคลื่อนด้วยร่างกายของมนุษย์ สู่ขุมพลังของรูปธรรมของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการหล่อหลอมมนุษย์และสิ่งไม่ใช่มนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน (Bennett 2010) เบนเน็ทมองว่าภาวะต่าง ๆ ธำรงอยู่ได้ด้วยอาศัยพลังและประสิทธิภาพของความร่วมมือกันของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ การสมาทานตัวเข้าเป็นพวกเดียวกันระหว่างกันและกันของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้น เป็นเงื่อนไขสำคัญของภาวะแห่งการธำรงอยู่หรือแม้แต่การเข้าแทรกแซงจากสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามาสร้างผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่เดิม จนส่งผลให้ความสัมพันธ์ที่เคยตั้งอยู่เดิมนั้นเปลี่ยนหรือเคลื่อนจากสภาพหนึ่งไปเป็นอีกสภาพหนึ่ง ก็ถือว่าสะท้อนถึงขุมกำลังแห่งการธำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งสิ้น (Bennett 2010) ดังเช่นที่เบนเน็ทยกตัวอย่างถึงไฟดับในอเมริกาเมื่อปี 2003 ที่มีผลกระทบต่อชาวอเมริกันเป็นจำนวนมาก ไฟดับเป็นเหตุการณ์ที่

สะท้อนถึงรูปธรรมของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่ขุมพลังของมันนั้นเข้าแทรกแซงความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่อย่างเสถียรระหว่างไฟฟ้ากับอาคารและตึกต่าง ๆ (Bennett 2010) โดยสรุป เบนเน็ทมอง Assemblage ว่าเป็นการรวมกลุ่มกันขององค์ประกอบที่หลากหลาย นั่นคือ เป็นการหลอมเข้าด้วยกันของสรรพสิ่งที่แฝงด้วยแรงสั่นสะเทือนทุกประเภท ประหนึ่งเป็นสมาพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ที่เข้ามาสร้างแรงกระเพื่อมร่วมกัน ท่ามกลางความเป็นไปได้ว่าแรงกระเพื่อมเหล่านั้นอาจประสบพบกับขุมพลังบางอย่างที่สามารถสร้างผลกระทบในกับมุมกลับแก่ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นที่เคยตั้งอยู่เป็นทุนเดิมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ Assemblage สะท้อนถึงคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างการกระทบกระเทือนแก่กันและกัน (Affect) โดยไม่เชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งแยกตัวอย่างเด็ดขาดออกจากสิ่งอีกสิ่งหนึ่ง (Bennett 2010) ฉะนั้น ภายในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง ๆ หนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ถ้าหากแต่เดิมแล้วเคยเป็นพื้นที่ ๆ แสดงถึงการอุบัติของความสัมพันธ์ชุดหนึ่งได้ ตัวมันก็สามารถสลายพื้นที่แบ่งนั้นด้วยยอมหลอมเข้ากับอีกสิ่งหนึ่งที่เข้ามาสร้างความแตกต่าง เพื่อสร้างเส้นแบ่งที่ขยายออกไปกว่าเดิม (Bennett 2010) จากตรงนี้ ฮาแมนสรุปความคิดของเบนเน็ทในระหว่างการอภิปรายได้อย่างกระชับว่า เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ ถูกหลอมขึ้นด้วยองค์ประกอบหลากหลายที่เป็นอิสระออกจากกัน อันองค์ประกอบเหล่านั้นมีผลต่อการสร้างสรรพสิ่งใดสรรพสิ่งหนึ่งขึ้นมาให้มีความเป็นรูปเป็นร่าง (The Žižek Times 2017) อย่างไรก็ตาม ฮาแมนและชิเชคไม่คิดเช่นเดียวกันกับเบนเน็ท ถ้าหากรูปธรรมนิยมหรือการเกิดขึ้นสรรพสิ่งบนโลกของเบนเน็ทเกิดจากการหลอมรวม ณ จุด ๆ เดียวขององค์ประกอบที่เป็นอิสระอันหลากหลายดังที่ฮาแมนสรุปความอย่างน่าฟัง รูปธรรมนิยมของชิเชคและฮาแมนจะมีความแตกต่างกับของเบนเน็ท ซึ่งในส่วนที่สองนี้ของบทความผู้เขียนจะอภิปรายถึงประเด็นเรื่องรูปธรรมนิยม อุตรภาวะ และสัจนิยม โดยผู้เขียนจะอภิปรายความคิดของชิเชคก่อนที่จะอภิปรายความคิดของฮาแมนเป็นลำดับถัดไป

แนวคิดรูปธรรมนิยมของชิเชคไม่ได้เหมือนกับเบนเน็ทเลย ชิเชคไม่ได้มองถึงขุมพลังของสิ่งต่าง ๆ ที่หลอมรวมตัวเข้าด้วยกันเป็นรากฐานของการอุบัติขึ้นเป็นภาวะต่าง ๆ ยิ่งเขาไม่ได้มองถึงศักยภาพของการเป็นภาคแสดงของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่กระจายตัวไปยังสิ่งไม่ใช่มนุษย์ หากแต่รูปธรรมนิยมของชิเชคหมายถึงปัญหาอันเกิดจากการโครงสร้างสังคมของการต่อสู้ด้วยความคิดเชิงปรัชญาของคนจำนวนมากที่ไม่อาจระบุได้ว่าจุดยืนของใครหรือความคิดเห็นส่วนตัวของใครเป็นความจริง สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในทุกวันนี้คือคนจำนวนมากกำลังต่อสู้เพื่อปกป้องตัวตน ความคิด และความเป็นตัวของตัวเอง โครงสร้างสังคมแบบเสรีเอื้ออำนวยไม่น้อยเลยต่อการต่อสู้กับผู้อื่น ทั้งเพื่อพัฒนาทั้งเพื่อเข้าใจจุดยืนของตัวเองมากขึ้น ส่วนความย้อนแย้งที่ปรากฏในเรื่องนี้ก็คือจุดยืนที่แต่ละคนยึดถืออยู่ท่ามกลางการต่อสู้ทางความคิดเพื่อจุดยืนของตนเองอย่างเสรี เป็นการขบคิดในลักษณะที่ไม่ได้คำนึงมากพอว่ายังคงมีองค์ประกอบทางความคิดบางอย่างที่หลุดลอยหรือไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งกับข้อต่อทางความคิดของพวกเขาเองดังที่ชิเชคเสนอเป็นนัยในหนังสือเรื่อง *Disparities* (2016) ว่าถ้าหากปรัชญาคือการต่อสู้ทางความคิดระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ก็ย่อมไม่มีความคิดของกลุ่มใดหรือคนใดคนหนึ่งที่จะระบุว่าเป็นความจริงได้เลย (Žižek 2016) ภายใต้โครงสร้างสังคมเช่นนี้เองที่สมานฉันท์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากและคลุกเคล้ากันไปนี้ ชิเชคก็หยิบยกประเด็นเรื่องอุตรภาวะขึ้นมา เพื่อคัดง้างกับความหมกมุ่นในโลกส่วนตัวและในประสบการณ์การคิด

แบบเสรีนิยมของปัจเจกชนทั้งหลาย โดยอ้างอิงหลักของชิเชคในเรื่องนี้คือแนวคิดเรื่อง 'จินตนาการแห่งอุตระภาวะ' (Transcendental Imagination) ของอิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ซึ่งชิเชคระบุไว้ในหนังสือเรื่อง *The Ticklish Subject* (2000) ว่าแนวโน้มการนำเอาประสบการณ์ส่วนตัวและความคิดส่วนตัวของปัจเจกบุคคลไปวางเป็นพื้นฐานเพื่อการขบคิดเกี่ยวกับอุตระภาวะของโลกโดยภาพรวมนั้นย่อมเป็นปัญหา เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการสกัดกั้นการมองเห็นถึงองค์ประกอบทางความคิดบางอย่างที่หลุดลอยหรือพ้นออกไปจากสำนึกของปัจเจกชนเองและที่สุดแล้วปัจเจกบุคคลก็จองจำอยู่ภายใน 'ส่วนนิยม' (Particularism) ทางความคิดของตนเอง สำหรับชิเชคอุตระภาวะคือสิ่งที่แยกการเป็นสมาชิกภาพของมันออกไปจากข้อต่อทางความคิดอันคุ้นชินของปัจเจกชน ชิเชคมองอุตรภาวะว่าหมายถึง หน่อความคิดที่หลุดไปจากข้อต่อความคิด (The element out of joint) อันวิธีคิดของชิเชคเกี่ยวกับอุตรภาวะในฐานะองค์ประกอบที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งทางความคิดและอุดมการณ์ต่าง ๆ ของปัจเจกชน แต่สามารถแว้งกลับเข้ามารื้อถอนและทำลายความหมกมุ่นกับความคิดบางประการของปัจเจกชนเองนี้จริง ๆ แล้วมีที่มาจากความคิดของเฮเกล (Hegel) ผู้มองว่าสิ่งที่หลุดลอยออกไปจากความคิดของคน อันเป็นตัวฟ้องถึงความไม่สมบูรณ์แบบในความคิดของพวกเขานั้น ก็เปรียบเสมือนกับ 'ความมืดมิดของโลก' (Night of the World) อันสื่อความถึงความมืดมิดที่หลุดพ้นออกไปจากการจับกุมมันด้วยความคิดของคน เป็นความมืดมิดที่ไม่ได้ธำรงร่วมกันกับการมองโลกของคน ไม่ได้ร่วมกับอุดมการณ์การใช้ชีวิตของคน และความมืดมิดตัวนี้เองที่เป็นตำแหน่งของอุตรภาวะ (Žižek 2000)

งานเขียนที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของชิเชคคือ *On Belief* (2001) แม้งานนี้จะเกี่ยวข้องกับการวิพากษ์ศาสนาและประเด็นพหุนิยมทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ทว่างานชิ้นนี้ก็ขยายภาพได้ชัดเจนขึ้นว่ารูปธรรมนิยมในความคิดของชิเชคสื่อถึงความไม่แน่นอนและความไม่คงเส้นคงวาอันเกิดจากการให้เหตุผลของคนแต่ละคน กลุ่มแต่ละกลุ่ม ฝ่ายแต่ละฝ่าย พร้อมกับฟ้องในมุมกลับว่าวิธีคิดของคนเหล่านั้นมีปมปัญหาเป็นส่วนประกอบอยู่ เหตุเพราะยังมีองค์ประกอบทางความคิดบางอย่างที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของข้อต่อทางความคิดของพวกเขา ทว่า องค์ประกอบที่ว่านั้นมีอยู่จริง เป็นภาวะจริง (The Real) ที่อยู่นอกเหนือการผนวกเข้ามายังความคิดของคน องค์ประกอบนั้นสามารถกลับเข้ามารบกวนวิธีคิดของพวกเขา และองค์ประกอบนั้นเองก็คืออุตระภาวะ (Žižek 2001) สังคมไม่ใช่ไม้บรรทัดที่จะขีดเส้นให้ทุกคนเดินความเห็นไปในทางเดียวกันได้ เหตุผลของมนุษย์ที่ต่างฝ่ายต่างผลิตออกมาแล้วมีน้ำหนักนี้เอง ที่เป็นตัวการของการที่สังคมไม่อาจมีจุดร่วมกันได้เลย สังคมทุกวันนี้จึงไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างคนมีเหตุผลกับคนไม่มีเหตุผลเท่านั้น แต่ยังเป็นความขัดแย้งกันของความแตกต่างของตรรกะเหตุผลอันหลากหลายของคนผู้มีเหตุผล ซึ่งล้วนแล้วแต่น่ารับฟังทั้งสิ้น ความขัดแย้งจึงเกิดจากที่คนแต่ละคน กลุ่มแต่ละกลุ่ม ฝ่ายแต่ละฝ่าย มีความนิยมต่อเหตุผลเฉพาะทางที่ไม่เหมือนกันและแต่ละฝ่ายต่างอ้างความถูกต้องทางการเมือง (Political correctness) ทั้งสิ้น เช่นนั้นแล้ว โจทย์ของชิเชคคือเราจะก้าวข้ามรูปธรรมนิยมหรือโครงสร้างทางสังคมที่ไร้ความสม่ำเสมอนี้อย่างไร ซึ่งคำตอบของชิเชคคือการแสวงหาจุดร่วมนั่นคือ เป็นการมองปัญหาร่วมกันที่เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งโลก มองเห็นถึงสิ่งที่หลุดออกไปจากข้อต่อทางความคิดของทุกฝ่ายไม่ใช่มองแบบที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นการติดกับดักการมองณ จุดใดจุดหนึ่งหรือในอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่งที่เป็นส่วนตัวมากจนเกินไป (The Žižek Times 2017)

สำหรับชิเชค การละวางฐานคิดและความนิยมต่อเหตุผลของตนเองที่แต่ละคนยึดถือ มามองปัญหาร่วมกัน จะเป็นการก้าวข้ามข้อถกเถียงที่ต่างฝ่ายต่างยึดอยู่ซึ่งชิเชคระบุชัดว่าปัญหาร่วมของเราทุกวันนี้คือทุนนิยมโลก ทุนนิยมเป็นต้นเหตุสำคัญของการปรับเปลี่ยนพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา ฯลฯ ดังนั้น การมองปัญหาแต่ละจุดโดยถกเถียงแค่ว่าเป็นประเด็นทางจริยธรรมที่ควรต้องสำนึก หรือยึดถือว่าการละเมิดจริยธรรมบางครั้งเป็นความจำเป็นต่อความก้าวหน้าของสังคมนั้นย่อมเป็นการอภิปรายที่ไม่เพียงพอ เพราะต้นตอของมันจริง ๆ คือทุนนิยมโลกที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาเหล่านี้ เช่น ทุกวันนี้ การปรับเปลี่ยนพันธุกรรมก็มีคู่อภิปรายที่ขัดแย้งกันเสมอ คือ แวดวงการแพทย์กับนักสิทธิมนุษยชน ส่วนสิ่งแวดล้อมก็มีคู่อภิปรายเป็นเจ้าของโรงงานกับชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากมลภาวะจากการปล่อยควันของโรงงาน ส่วนการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา ก็จะเป็นขั้วตรงข้ามของสิ่งที่ผลิตโดยแรงงานผู้คิดค้นนวัตกรรม กับ นายทุนที่ขโมยเอานวัตกรรมนั้นไปใช้ แต่จะเห็นว่า ไม่มีใครเลยหรือฝ่ายใดเลยที่เปิดประเด็นเรื่องทุนนิยมอย่างจริงจัง ดังนั้น สิ่งที่จะต้องถูกอภิปรายจริง ๆ คือทุนนิยมโลก ไม่ใช่การอภิปรายทางจริยธรรมและความก้าวหน้าของสังคมที่ดูจะสร้างภาวะตีบตันให้กับการมองปัญหาในระดับภาพที่ใหญ่ไปกว่านั้นอย่างกระจ่างแจ้ง ดังนั้น การก้าวข้ามรูปธรรมนิยม ซึ่งในที่นี้ รูปธรรมนิยมหมายถึงการมองประเด็นเกี่ยวกับสังคมที่แตกต่างกันออกไปจนขัดแย้งกัน เหตุเพราะคนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม แต่ละฝ่าย คิดคำนึงประเด็นทางสังคมต่าง ๆ บนพื้นฐานเหตุผลที่แตกต่างกันสู่การมองทุนนิยมโลกที่เป็นปัญหาร่วมกัน จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการก้าวข้ามอุตระภาวะที่เป็นอยู่ การมองทุนนิยมเป็นปัญหาร่วมของโลกเช่นนี้เอง ที่เป็นสาเหตุอธิบายแก่พวกเราได้ว่า เหตุใดชิเชคจึงปรากฏตัวตามสื่อต่าง ๆ ในปลายปี 2016 และตอกย้ำ ว่าการเลือกโดนัลด์ ทรัมป์เป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการเมืองของฝ่ายซ้าย เหตุเพราะการได้ทรัมป์เป็นประธานาธิบดี คือการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมองเห็นการขยายตัวของทุนนิยมโลกร่วมกันทั้งหมดและเปิดโอกาสให้คนหลายคนเริ่มที่จะมองเห็นปัญหาชุดเดียวกันทั้งหมดในที่สุดนั่นเอง

ฮาแมนก็พยายามแยกจุดยืนทางปรัชญาของตนเองออกจากจุดยืนของเบนเน็ท ในขณะที่เบนเน็ทเน้นย้ำถึงการหลอมรวมของสรรพสิ่งเข้าไปที่จุด ๆ เดียว ฮาแมนมองว่าสรรพสิ่งไม่ได้เกิดจากการหลอมรวมขององค์ประกอบอิสระที่ประกอบขึ้นเป็นจุดเดียว แต่เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่เปิดกว้าง จนไม่สามารถลดทอนลงมาเป็นรูปแบบที่ตายตัวได้ รูปธรรมนิยมของฮาแมนจึงเข้าข่ายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถลดทอนรูปลงได้ (Irreducibility) ความน่าสนใจของสิ่งต่าง ๆ คือเป็นการเป็นภาคแสดงภายในตัวของมันเอง สิ่งต่าง ๆ ไม่ได้หลอมรวมที่จุด ๆ เดียวเหมือนที่เบนเน็ทเชื่อ (Harman 2016) ประเด็นนี้สะท้อนผ่านฐานคิดปรัชญาของฮาแมนเอง ที่เชื่อตามหลักการของ Prehension แบบไวท์เฮด ว่าในภววิทยาของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์เพียงสิ่งเดียวถึงเวลาจริงแล้วสามารถประดิษฐ์สร้างความหลากหลายภายในตัวมันเอง เช่น ตัวละครแฮร์รี่พอตเตอร์ ที่เป็นได้ทั้งจินตนาการของนักเขียน วีดิโอเกม บอร์ดเกม ตัวเลโก้ ฯลฯ ตามที่ยกตัวอย่างไปข้างต้น ทว่าเบนเน็ทไม่ได้มองถึงประเด็นนี้ แนวคิดเรื่อง Assemblage ของเขาไม่ได้บ่งบอกอย่างชัดเจนถึงความเป็นไปได้ที่สิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์เพียงตัวเดียวจะสร้างความหลากหลายขึ้นภายในตัวของมันเอง นอกเหนือจากประเด็นนี้ รูปธรรมนิยมของฮาแมนเป็นคนละอย่างกับพวกหลังสมัยใหม่นิยม ที่เชื่อว่า

สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น เพราะเป็นผลผลิตของสังคมหลังสมัยใหม่นิยมมีความเชื่อว่าความจริง สัจธรรม จารีตแบบแผน ขนบธรรมเนียม ฯลฯ คือสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเป็นกิจกรรมการอุปโลกน์ขึ้นระหว่างกันและกันของมนุษย์ เพื่อให้คนในสังคมยึดถือ อย่างไรก็ตาม วิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ยังคงเน้นมนุษย์เป็นแกนกลางค่อนข้างมาก หลังสมัยใหม่ไม่มีคำอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ที่สมควรถูกนับว่ามีภาวะแห่งการธำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกันกับมนุษย์ตัวอย่างที่ฮาแมนนิยมอ้างในโอกาสต่าง ๆ ก็คือ ไฟไหม้สำลี (Harman 2010) ซึ่งนักคิดหลังสมัยใหม่ไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของวัตถุเหล่านี้เลย ทว่า ฮาแมนคิดในลักษณะที่ไม่ได้ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ไฟ กับ สำลี ที่เกิดเป็นการเผาไหม้ขึ้นมาได้นั้น นับเป็นเรื่องอัศจรรย์ เป็นอย่างน้อยที่สุดก็เพราะปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นนอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ อุบัติการณ์ของการเผาไหม้อันเกิดจากไฟไหม้สำลีจึงควรถูกนับว่ามีภาวะแห่งการธำรงอยู่ของมันที่มนุษย์ไม่ควรดูแคลนถึงปฏิสัมพันธ์ภายในภววิทยาของธรรมชาติของโลก ที่การธำรงตัวเช่นนั้นของปวงสรรพสิ่งไม่ใช่มนุษย์บ่งให้เห็นถึงการเปิดอภิปรายถึงแนวคิดอภิปรัชญา (Metaphysics) แบบไร้ซึ่งมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างอื่น ๆ ที่ฮาแมนยกมานอกเหนือจากไฟไหม้สำลี ก็เช่น การปะทะกันของวัตถุต่าง ๆ เช่น การชนกันของดาวนพเคราะห์ อุกกาบาต รวมไปถึงการเกิดขึ้นของดาวตก พฤติกรรมของตั๊กแตน การแปรรูปกระดาษ อากาศอันเบาบางในดาวอังคาร ฯลฯ

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งของฮาแมน ก็คือ จากประวัติศาสตร์การศึกษาปรัชญาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาสายวิเคราะห์ (Analytic) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) สำนักตีความ (Hermeneutics) และหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) มักเน้นเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง การตั้งมนุษย์เป็นศูนย์กลางนำไปสู่การแสวงหาความรู้ โดยการแบ่งแยกออกเป็นองค์ประธาน (Subject) และวัตถุที่ถูกศึกษา (Object of study) โดยเน้นให้องค์ประธานเป็นมนุษย์ ส่วนสิ่งต่าง ๆ เป็นภาคกรรมของการถูกศึกษาโดยมนุษย์ นั่นคือ การศึกษาปรัชญาที่ผ่านมามักนิยมการแบ่งแยกออกเป็น Subject-Object อย่างไรก็ตาม รูปธรรมนิยมของฮาแมนสร้างจินตนาการใหม่ อันเป็นการสร้างจินตนาการเกี่ยวกับการเป็นภาคแสดงของวัตถุที่ถูกศึกษา ฉะนั้น วัตถุที่ถูกศึกษา ไม่ใช่สิ่งที่รอคอยการศึกษาเกี่ยวกับมันของมนุษย์ แต่ตัวมันนั้นทำหน้าที่เป็นตัวแสดงที่สัมพันธ์กันและกันจนนำไปสู่การอุบัติขึ้นของสรรพสิ่ง อาทิเช่น กิจกรรมภายในตัวของธรรมชาติเอง ที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของสึนามิ แผ่นดินไหว พายุไต้ฝุ่น ไฟไหม้สำลี ฯลฯ จะเห็นว่า วัตถุที่ถูกศึกษาขณะนี้ไม่ใช่สิ่งที่อยู่เฉย ๆ ไม่มีชีวิต แต่ตัวมันนั้นมีกิจกรรมและมีการขับเคลื่อนภายในตัวมันเองอีกด้วย ด้วยเหตุฉะนี้ วิธีคิดของฮาแมนจึงแตกต่างกับปรัชญาสำนักอื่น ๆ ในขณะที่ปรัชญาสำนักอื่น นิยมแบ่งแยกออกเป็น Subject-Object วิธีคิดของฮาแมนพยายามมองถึงการเป็น Subject ของตัว Object หรือนั่นก็คือ การถือตนเองเป็นองค์ประธานเสียเองของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ ที่สร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลกขึ้นมา จินตนาการใหม่นี้นับว่าแตกตัวออกมาจากวิธีคิดเกี่ยวกับปรัชญาที่ผ่านมา ที่นิยมเข้าใจว่ามนุษย์เท่านั้นที่เป็นองค์ประธานในการศึกษาสิ่งต่าง ๆ ทว่าขณะนี้ความหมายของคำว่า Subject ถูกเปลี่ยนแปลงไป จากที่ยึดติดกับมนุษย์ มาเป็นสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ที่เป็นองค์ประธานของการขยับขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ สัจนิยมของฮาแมนจึงเป็นสัจนิยมที่ตระหนักถึงข้อจำกัดของการเป็นศูนย์กลางในการกำหนดหรือบัญญัติการธำรงอยู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ หากแต่เชื่อว่าสรรพสิ่งต่างหากที่กำหนดตัวมันเอง สรรพสิ่งสร้างกิจกรรมขับเคลื่อนภายในตัวมันเอง ชนิดอยู่นอกเหนือการรวบยอดความคิดเกี่ยวกับมันโดยมนุษย์ มนุษย์จึงประสบกับสิ่งที่ฮาแมนเรียกตามเมลาสซูส์สหายของเขาเอง ว่าเป็น 'ภาวะแห่งข้อจำกัด' (Finitude) นั่นคือ มนุษย์ไม่สามารถดูดซับเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่อุบัติขึ้นภายในโลกเข้ามาสู่การรับรู้และแปรสภาพเป็นองค์ความรู้ที่ตายตัวเกี่ยวกับมันของมนุษย์เองได้ เพราะสิ่งเหล่านั้นมีขอบเขตที่เหนือกว่าภาวะแห่งข้อจำกัดของมนุษย์เอง (Meillassoux 2008) ฉะนั้น การจะเข้าใจสัจจะของสรรพสิ่ง หรือความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่งตามแนวทางที่ควรจะเป็นของสัจนิยม จึงไม่ใช่การวางสูตรสำเร็จเกี่ยวกับสรรพสิ่งนั้น ๆ ไม่ใช่การวางสูตรสำเร็จว่าในการเข้าใจสรรพสิ่งต่าง ๆ มนุษย์ต้องใช้ผัสสะอะไรบ้าง เช่น การมอง การดมกลิ่น ความทรงจำ ฯลฯ แต่ถ้าหากมนุษย์คิดแบบถ่อมตัวจริง ว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ คือความไม่รู้ของมนุษย์ มนุษย์ควรตระหนักว่าความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ของตนเองเป็นแค่การประมาณค่า เป็นแค่การอนุมานว่าเข้าใจสรรพสิ่งนั้นบ้าง แต่ยังไม่อาจเข้าใจได้ทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เป็นเพียงแค่การประมาณค่า เป็นแค่ความพยายามที่จะเข้าใกล้ นั่นคือ เป็นเพียงแค่การอนุมานความรู้ขึ้นท่ามกลางที่ความไม่รู้ยังปรากฏอย่างดาษดื่นรอบตัว ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาสกุล 'อนุมานสัจนิยม' หรือ Speculative Realism จึงถือกำเนิดเกิดขึ้น อันเป็นสัจนิยมแนวใหม่ซึ่งจากความเข้าใจของผู้เขียน สัจนิยมแนวใหม่ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ 6 ประการดังต่อไปนี้

1) เป็นความตระหนักต่อภาวะแห่งข้อจำกัดของมนุษย์ เป็นความถ่อมตัวถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่แคระแกร็นของมนุษย์จากภายในตัวมนุษย์เอง ความตระหนักเช่นนี้เป็นความถ่อมตนของมนุษย์ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับการมองโลกในแง่ร้ายว่ามนุษย์เป็นผู้ไม่รู้อะไรเลย

2) เป็นความตระหนักว่ามนุษย์มีความเข้าใจใดบ้างต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์ด้วยกันและสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ แต่ความเข้าใจนั้นย่อมเป็นความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์แบบ สรรพสิ่งที่มนุษย์รับรู้ เห็นและเข้าใจอยู่เบื้องหน้ามีศักยภาพที่จะเป็นได้มากกว่าที่มนุษย์เห็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยขุมพลังภายในตัวมัน ฉะนั้น สรรพสิ่งที่อยู่เบื้องหน้ามนุษย์จึงเป็นความขาด เช่น เสื้อโค้ทสีดำตัวหนึ่งที่แขวนอยู่ในตู้เสื้อผ้าเป็นภาวะที่เฉพาะเจาะจงเกินไปและไม่ครอบคลุมกับความเป็นไปได้ในสถานการณ์อื่น ๆ ว่า เสื้อโค้ทสีดำนั้นถูกเจ้าของเอาไปใส่ เดินไปตามสถานที่ต่าง ๆ และถอดในยามที่เขาต้องการ ซึ่งภาวะดังกล่าวมีพิสัยกว้างกว่ามาก (Harman 2016)

3) เป็นความตระหนักว่าปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ เช่น ภูเขาไฟ ลาวา ภัยพิบัติธรรมชาติ เป็นสิ่งที่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์และเป็นภาวะแห่งการธำรงอยู่บนโลกที่เสมอภาคกับมนุษย์

4) เป็นความตระหนักว่ามนุษย์เขียนสูตรสำเร็จรูปเกี่ยวกับสรรพสิ่งดังที่ว่าไปนั้นไม่ได้ เพราะการทำเช่นนั้นเป็นทั้งพฤติการณ์ทั้งพฤติกรรมของกลุ่มที่ฮาแมนเรียกว่าเป็น 'นักสัจนิยมไร้เดียงสา' (Naive realist) ผู้เชื่อว่าการเขียนสูตรเพื่อเข้าใจธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ นักสัจนิยมไร้เดียงสาที่ชัดเจนที่สุดในสายตาของฮาแมนคือนักปรัชญาสายวิเคราะห์ นั่นคือ พวกปรัชญาสาย Analytics ที่นิยมเขียนสูตรเกี่ยวกับสรรพสิ่งในรูปสมการ เช่น

คณิตศาสตร์ เป็นต้น นักปรัชญาสายนี้เป็นกลุ่มปราชญ์ผู้มั่นใจความสามารถในการเข้าใจสรรพสิ่งของตนเอง (Harman 2008)

5) เป็นความตระหนักว่าความเป็นองค์ประธานไม่ใช่เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น หากแต่สิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์สามารถเป็นองค์ประธานหรือเป็นภาคแสดงเพื่อการอุบัติขึ้นของปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลกได้ด้วย

6) เป็นความตระหนักว่าสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์กำลังสัมพันธ์กันบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน มนุษย์ไม่ได้หายไปทั้งหมด เพียงแต่เป็นแค่ผู้สังเกตการณ์รวมถึงไปภาคแสดงหนึ่งที่ช่วยการขับเคลื่อนของสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลก ที่มีความหลากหลายและดาษดื่นกว่ามนุษย์เอง

โดยสรุป จะเห็นว่า รูปธรรมนิยมในความคิดของชิเชคก็คืออุตระภาวะของสังคม อันความหมายนี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งมหัศจรรย์และสิ่งที่เหนือความคาดหมายของมนุษย์ อุตระภาวะในความหมายนี้ หมายถึงสังคมที่มีปัญญาชนหลายคน ปัญญาชนคือคนผู้พร้อมให้เหตุผล และเหตุผลต่าง ๆ ที่ปัญญาชนถ่ายทอดกันและกันออกมา ก็นำไปสู่ความขัดแย้งกัน จนสมานฉันท์ไม่อาจเกิดขึ้นได้หรือเกิดขึ้นได้ยากในสังคมเนื่องด้วยปัจจุบัน ปัญญาชนแต่ละคนมีความขัดแย้งกันบนฐานเหตุผลที่ไม่เหมือนกัน ชิเชคจึงแนะนำให้ปัญญาชน ผู้มีเหตุผลทั้งหลาย ก้าวพ้นภาวะของการถกเถียงลักษณะนี้ และมองปัญหาร่วมกันของทุนนิยมโลกเป็นองค์สำคัญ ทุนนิยมโลกจึงเป็นอุตระภาวะ เป็นภาวะที่หลุดออกไปจากข้อต่อทางความคิดท่ามกลางการถกเถียงกันระหว่างปัจเจกชนผู้อาศัยเสรีภาพเต็ม ทว่าไม่เคยหาจุดสิ้นสุดที่ลงรอยกันได้เลย จนข้อถกเถียงที่เต็มไปด้วยบรรยากาศเสรีภาพกลับกลายเป็น ‘การพายเรือในอ่าง’ และกลายเป็นการอภิปรายที่เปล่าประโยชน์ (A debate for nothing) เพราะเสรีภาพแห่งการถกเถียงที่ต่างฝ่ายต่างหยิบยกเหตุผลของตนเองขึ้นมา ไม่ได้นำพาไปสู่การหลุดพ้นออกไปจากโลกทุนนิยมที่เป็นปัญหาที่ใหญ่กว่าและซับซ้อนกว่านั้นได้ เสรีภาพในการถกเถียงที่พวกเสรีนิยม เช่น สตรีนิยม ประชาธิปไตย นักวิชาการ พหุนิยมทางวัฒนธรรม หลังอาณานิคมศึกษา ฯลฯ นิยมชมชอบให้ยึดถือเป็นจารีตทางสังคมซึ่งไม่นำพาการหลุดพ้นมาให้มนุษยชาติ จึงเปรียบเสมือนรถไฟอีกขบวนที่วิ่งสวนทางมาอีกทางหนึ่งในขณะที่มนุษย์กำลังออกจากอุโมงค์เพื่อพบแสงสว่างทว่า รถไฟนั้นกลับนำมนุษย์เข้าไปอุโมงค์มืดมิดเหมือนเดิม อุปมาอุปไมยเรื่องรถไฟสวนทางนี้เป็นสิ่งที่ชิเชคใช้เปิดตัวหนังสือเรื่อง *The Courage of Hopelessness: Chronicles of a Year of Acting Dangerously* (2017) ซึ่งชิเชคพยายามจะสื่อว่ามนุษย์ต้องกล้ายอมรับการไร้ซึ่งความหวังว่าเสรีภาพของตนเองกลับยิ่งส่งผลให้ตนเองอยู่ในสภาพแห่งการเป็นทาสเหมือนเดิม ความย้อนแย้งในเรื่องนี้คือยิ่งมนุษย์ใช้เสรีภาพมนุษย์กลับยิ่งไม่ได้ทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ อนึ่ง วิธีคิดแบบนี้ไม่ได้เพิ่งมาปรากฏในงานชิ้นนี้ของชิเชคเป็นพิเศษ งานอื่น ๆ ที่ผ่านมาที่สื่อใจความเดียวกันว่าเสรีภาพเป็นเหมือนหุบเหวอเวจี (Abyss) ที่ไม่ได้เชื่อมเข้าสู่จิตสำนึกของมนุษย์จนส่งผลให้เสรีภาพของมนุษย์กำลังเล่นงานตัวมนุษย์เอง ก็เช่น *The Indivisible Remainder* (2007) และ *The Metastases of Enjoyment* (2006)

ส่วนความคิดเกี่ยวกับภาวะความเป็นจริงของชิเชค ผู้เขียนได้อภิปรายแล้วว่าภาวะความเป็นจริงประกอบด้วย *Object petit a* คือมุมมองที่มากไปกว่าหรือล้นกว่าที่คนมองเห็นอยู่ ดังนั้น ถ้าหากสังคมมีมุมมองที่มากไปกว่าหรือล้นเกินกว่าที่คนมองเห็นอยู่ ก็แสดงว่ามุมมองในขณะนี้ของคนเป็นความขาด

ไม่ใช่ความสมบูรณ์ นั่นคือ เราต้องยอมรับว่าความเข้าใจที่เรามีต่อสังคมประกอบไปด้วยมุมมองที่มากกว่าที่เราเข้าใจเสมอ ความขาดจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงที่เราเห็นและเข้าใจ อย่างไรก็ตาม งานของชิเชคที่ผ่านมาก็ยังเน้นตัวมนุษย์และปัญหาในวิธีคิดของมนุษย์ ซึ่งจะเป็นคนละจุดเน้นกับงานของฮาแมน เพราะถ้าเป็นรูปธรรมนิยมในความคิดของฮาแมน จะหมายถึงการเข้าสังฆกรรมร่วมกันของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ทั้งหลาย เช่น การเกิดขึ้นของทะเลที่ประกอบไปด้วย หิน เม็ดทราย เกลือ และธรรมชาติทั้งผองเป็นองค์ประกอบ โดยสมมติฐานนี้มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการเกิดขึ้นของทะเลและความเค็มของน้ำทะเล มนุษย์เป็นแค่ผู้สังเกตการณ์ และมนุษย์ไม่ควรทำลายธรรมชาติแห่งปฏิสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ ฐานคิดเรื่องรูปธรรมนิยมของฮาแมน เป็นใบเบิกทางสำคัญต่อแนวคิดสัจนิยมใหม่ อันสะท้อนหลักอภิปรัชญาที่ว่าสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นองค์ประธานเทียบเท่ากับมนุษย์ ความเป็นภาคแสดงหรือความเป็นตัวแสดงของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลก และบางครั้งก็มีอานุภาพเหนือกว่ามนุษย์เสียอีก เช่น การเกิดขึ้นของภัยพิบัติตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิในขั้วโลกเหนือและขั้วโลกใต้ การเกิดขึ้นของแสงเหนือ แสงใต้ในประเทศแถบสแกนดิเนเวีย ฯลฯ เหล่านี้เป็นพลังของธรรมชาติที่มนุษย์ไม่อาจเขียนเป็นสูตรสำเร็จรูปเกี่ยวกับธรรมชาติได้ ดังนั้น วิธีคิดเช่นนี้ของฮาแมน จึงนำมาสู่การสถาปนาตัวของปรัชญาสกุลอนุมานสัจนิยม อันเป็นสัจนิยมแนวใหม่ในศตวรรษที่ 21 ที่แยกตัวออกจากปรัชญาปัจจุบันที่บางแขนงพยายามเขียนสูตรสำเร็จรูปเกี่ยวกับสรรพสิ่งมิหนำซ้ำ ยังเป็นปรัชญาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นปรัชญานิยมตั้งคำถามว่าแกนกลางการรับรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นองค์ความรู้ของมนุษย์ ต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบใดบ้าง ซึ่งโดยมากแล้วมักหนีไม่พ้นเรื่อง ความทรงจำ ผัสสะ การรับรู้ การพรรณนา การถกเถียง ฯลฯ อันกิจกรรมเหล่านี้ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางขององค์ความรู้ทั้งสิ้น

การเมืองของชิเชคและการเมืองของฮาแมน

ก่อนที่จะอภิปรายการเมืองของชิเชคและการเมืองของฮาแมน ผู้เขียนเห็นว่าเราควรย้อนกลับไปทำความเข้าใจวิวาทะหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่อปี 1971 ในปีนั้น วิวาทะหนึ่งที่โดดเด่นแห่งโลกตะวันตก คือ วิวาทะระหว่าง โนอม ชอมสกี้ และ มิเชล ฟูโกต์ วิวาทะในครั้งนั้นถือเป็นการอภิปรายทางความคิดทางปรัชญาที่น่าสนใจ นักคิดทั้งสองท่านเพ่งความสนใจไปยังประเด็นเรื่องธรรมชาติมนุษย์ ซึ่งในวันวานนั้น บริบททางการเมืองโลกสำคัญเป็นเรื่องของสงครามและความรุนแรงทางการเมือง ทั้งชอมสกี้และฟูโกต์ ท่านผ่านประสบการณ์ในโลกที่แบ่งออกเป็นค่ายเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองสองค่าย โลกเพิ่งผ่านประสบการณ์สงครามโลกทั้งสองครั้งมา อีกทั้งโลกยังมีสงครามและความขัดแย้งย่อย ๆ เกิดขึ้น เช่น สงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม และวิกฤตการณ์นิวเคลียร์ในคิวบา อิทธิพลของความขัดแย้งทางการเมืองโลก ส่งผลต่อการตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ภายใต้รัฐสมัยใหม่ ทั้งนี้ รัฐสมัยใหม่เป็นรัฐที่พึงควรเป็นรัฐที่มีอารยะ แต่กลับเป็นรัฐที่มนุษย์ผู้ขับเคลื่อนรัฐเป็นต้นตอแห่งความรุนแรงเสียเอง ด้วยเหตุนี้ ทั้งชอมสกี้และฟูโกต์ จึงได้รับคำเชื้อเชิญให้ตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ภายใต้รัฐอารยะที่มีความเป็นสมัยใหม่ นั่นคือ รัฐสมัยใหม่มีความเป็นสถาบันการเมือง มีการเชิดชูคุณค่าและค่านิยมของความเป็นประชาธิปไตย มีการเคารพต่อคุณค่าสิทธิ

มนุษยชนและเสรีภาพ มีระบบกฎหมาย ฯลฯ แต่แล้วความรุนแรงก็ยังถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐสมัยใหม่ โดยชอมสกี้ตอบคำถามเป็นท่านแรกว่าค่านิยมต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ดี มนุษย์โดยธรรมชาติอาจเป็นคนดี เพราะมนุษย์สามารถคิดสร้างสรรค์ระบบการเมืองและระบบสังคมที่ดีขึ้นมา เพียงแต่ผู้นำทางการเมืองทำลายระบบที่ดีนี้เสียหมด มนุษย์ต้องมีเสรีภาพ มนุษย์ต้องไม่ถูกจำกัดด้วยอำนาจที่กดขี่พวกเขา (Chomsky and Foucault 2006) ส่วนฟูโกต์นั้นตอบว่า ตัวเขาไม่สามารถตอบได้ชัดเจนว่ามนุษย์เป็นคนดีหรือไม่ดี ฟูโกต์มองว่าความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์เป็นผลผลิตของสถาบันทางสังคมที่ผลิตองค์ความรู้ ชุดความคิด และวาทกรรมเกี่ยวกับมนุษย์ ฉะนั้น จึงไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าธรรมชาติมนุษย์คืออะไร เพราะธรรมชาติมนุษย์เป็นเพียงแค่ผลผลิตทางวาทกรรมที่แต่ละฝ่ายผลิตขึ้น สร้างขึ้น และพูดขึ้นเกี่ยวกับมันเท่านั้น ฉะนั้น การที่สถาบันทางสังคมสามารถผลิตหรือสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ขึ้นมาได้นั้น ก็นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์แห่งอำนาจที่แฝงด้วยความรุนแรงและเป้าประสงค์เพื่อการควบคุมมนุษย์ของสถาบันนั้น ๆ เองในทางกลับกัน (Chomsky and Foucault 2006) โดยสรุป วิวาทะ **'ชอมสกี้-ฟูโกต์'** เป็นวิวาทะเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ที่นักคิดทั้งสองท่านตอบออกมาแตกต่างกัน ชอมสกี้เชื่อว่าธรรมชาติมนุษย์ไม่ควรถูกสกัดกั้นความสามารถที่สร้างสรรค์และไม่ควรถูกจำกัดเสรีภาพทางการคิดที่จะโค่นล้มการกดขี่ทางอำนาจโดยรัฐ ชอมสกี้เรียกวิธีคิดของเขาเองว่าเป็น 'Anarcho-syndicalism' (ขอสงวนคำภาษาอังกฤษ-ผู้เขียน) ในขณะที่วิธีคิดของฟูโกต์เป็นแบบ **'อำนาจ/ความรู้'** (Power/Knowledge) (Chomsky and Foucault 2006) โดยสมมติฐานคืออำนาจแพร่กระจายไปตามสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อำนาจในความเห็นของฟูโกต์จึงไม่ได้รวมศูนย์ แต่กระจายไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันตำรวจ สถาบันทหาร โรงพยาบาล โรงเรียน จิตเวช ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถานที่ต่าง ๆ ก็มีการวางกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็เพื่อการควบคุมและสร้างวินัย

วิวาทะ **'ชิเชค-ฮาแมน'** ในปี 2017 เป็นวิวาทะทางปรัชญาและการเมืองที่เรียกได้ว่ามีความร่วมสมัย เป็นวิวาทะที่เชื่อมต่อมาจากวิวาทะ **'ชอมสกี้-ฟูโกต์'** แม้ว่าหัวข้ออภิปรายจะไม่ใช่เรื่องธรรมชาติมนุษย์ แต่ว่าท่ามกลางที่บริบทการเมืองโลกมีความหลากหลายซับซ้อนไม่แพ้กัน นั่นคือ มีทั้งปัญหาคาราคาซังจากโลกทุนนิยม มีทั้งการยึดพื้นที่วอล-สตรีท มีทั้งการทะยานขึ้นสู่อำนาจของนักการเมืองผู้มีอุดมการณ์แบบประชานิยม มีทั้งการเกิดขึ้นของภัยพิบัติตามธรรมชาติ มีทั้งการเกิดขึ้นของเชื้อไวรัสอันเป็นตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ มีทั้งการเกิดขึ้นของการบิดเบือนความจริง มีทั้งการเกิดขึ้นของความคิดที่เรียกว่าเป็น โลกหลังความจริง (Post-truth world) บริบททางการเมืองโลกเช่นนี้ส่งผลต่อวิธีคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันของชิเชคและฮาแมน นักคิดทั้งสองท่านเชื่อเหมือนกันว่า คำว่าความจริง หรือสัจธรรม ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Truth นั้นสะท้อนนัยยะของการเข้าถึงได้ และเมื่อเข้าถึงได้แล้ว ก็จะเป็นข้อพึงตระหนักว่าสัจธรรมเป็นสิ่งที่คงทน ถาวร เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (The Žižek Times 2017) ส่วนคำว่า ภาวะความเป็นจริง ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Reality นั้น ไม่ใช่สัจธรรม ไม่ใช่สิ่งที่คงทนถาวร ภาวะความเป็นจริงเปลี่ยนแปลงได้ ภาวะความเป็นจริงเป็นสิ่งที่เราตั้งคำถามกับมันได้ มันเป็นสิ่งที่มากกว่าที่เรารับรู้ แถมอยู่นอกเหนือความเข้าใจของเราเสมอ นี่คือข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่าง Truth และ Reality ที่นักคิดทั้งสองท่านมองและสะท้อนภาพไว้ให้

เราเป็นอุทาหรณ์ (The Žižek Times 2017) และถ้าจะว่าไปแล้ว แนวคิดโลกหลังความจริงนั้นไม่ได้เป็นโจทย์เพื่อการเข้าถึงว่าสัจธรรมที่เที่ยงแท้ถาวรนั้นคืออะไร แต่เป็นแนวคิดที่ฉุกให้เราคิดถึงข้อจำกัดของมนุษย์ต่อการเข้าใจสรรพสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปต่าง ๆ ของโลกใบนี้เสียมากกว่า ว่าตัวเรากับสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้นมีระยะห่างซึ่งกันและกันเสมออย่างไร เกี่ยวกับเรื่องนี้ ถ้าเป็นในภาษาของชิเชค ก็จะมองแบบเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ว่าเป็นเพราะภาวะความเป็นจริงนั้นคือสิ่งที่ล้นเกินและมากกว่าความเข้าใจของมนุษย์เสมอ ดังนั้น ความเข้าใจที่มนุษย์มีหรือยึดถืออยู่นั้นจึงเป็นความขาดพร่องและไม่สมบูรณ์แบบ ส่วนถ้าเป็นฮาแมน ก็จะมองว่าเป็นเพราะพลังของตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์นั้น มีขุมพลังที่ทัดเทียมและใกล้เคียงมนุษย์ พลังของตัวแสดงไม่ใช่มนุษย์เป็นภาวะแห่งการธำรงอยู่ประเภทหนึ่งที่มนุษย์ยากจะสัมผัสและเข้าถึงได้ทั้งหมด สำหรับฮาแมนแล้ว ภาวะความเป็นจริงเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือสัมผัสของมนุษย์ เหตุเพราะพลังของตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์นั้น มีพลังที่มากไปกว่าความเข้าใจและการสัมผัสได้ของมนุษย์ โดยสรุป จะเห็นว่านักคิดทั้งสองท่านมีความคิดเกี่ยวกับข้อจำกัดของมนุษย์ในการเข้าถึงภาวะความเป็นจริงเหมือนกัน แต่เหตุผลของทั้งสองท่านนั้นแตกต่างกัน คนหนึ่งยังเน้นข้อจำกัดของมนุษย์ในการเข้าใจสรรพสิ่งทั้งหมด ส่วนอีกคนหนึ่งไม่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่เน้นที่พลังแห่งปฏิสัมพันธ์เป็นเครือข่ายที่สร้างภาวะแห่งการธำรงอยู่อันหลากหลายขึ้นมา

การเมืองของชิเชคเป็นการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ ชิเชคเชื่อว่า คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ประดิษฐ์ความคิดหนึ่งให้เราเห็นว่าอาการป่วยของโลกทุนนิยม ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมอย่างขาดเสียไม่ได้เสมอ (Žižek 1989) การจะวิพากษ์ทุนนิยมให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เราต้องวิพากษ์ที่อาการป่วยของมัน อันเป็นอาการป่วยที่ทุนนิยมสร้างผลกระทบด้านลบต่อโลก เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง การดัดแปลงพันธุกรรมเพื่อผลกำไร รวมถึงการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา ฯลฯ มากกว่าเล็งที่การทำงานที่เป็นรูปแบบเดิม ๆ ของมัน เช่น การสะสมทุนและการไหลเวียนของวงจรของทุนเท่านั้น นอกจากนี้ ต้องเข้าใจอีกด้วยว่า **'ทุนนิยมซ่อมแซมตัวมันเองเสมอ'** (Žižek 2010) ทุนนิยมมีทางออกให้กับปัญหาที่ตัวมันสร้างขึ้น เช่น ตัวมันผลิตสร้างตัวมันเองให้กลายเป็นทุนนิยมเมตตา ทั้งนี้เพื่อป้องกันภาพลักษณ์ของความละโมบในตัวมัน ทุนนิยมยังมีทางออกให้กับปัญหาอื่น ๆ อีก เช่น ข้อเสนอถึงการเปลี่ยนไปใช้พลังงานทดแทน ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทุนนิยมยังมีทางออกให้กับการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญาและความสร้างสรรค์ของคน ด้วยตัวมันนั้นให้ค่าตอบแทนกับนักธุรกิจ Start-up ผู้สามารถขายความสร้างสรรค์ให้กับบริษัทใหญ่ ๆ ผู้เอาความคิดสร้างสรรค์นั้น ๆ ไปใช้ ทั้งนี้การจ่ายเงินให้กับเจ้าของความคิดสร้างสรรค์ให้เป็นที่พึงพอใจก็เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงภาพลักษณ์จริงที่ว่าตนเองกำลังหาประโยชน์ทางการค้าต่อหนึ่ง แถมสามารถทำกำไรจากความคิดสร้างสรรค์นั้น ได้มากกว่าเจ้าของความคิดสร้างสรรค์นั้น ๆ เสียเอง ฉะนั้น ชิเชคจึงเสนอว่าทางออกในเรื่องนี้ ต้องไม่ใช่ด้วยการปล่อยให้ทุนนิยมซ่อมแซมตัวมันเอง เพราะการซ่อมแซมตัวเองของทุนนิยมกลับเป็นอัตราเร่งต่อตัวทุนนิยม การซ่อมตัวเองของทุนนิยมเป็นแค่การเปลี่ยนวิธีการ แต่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนจุดมุ่งหมายเลย ทุนนิยมเป็นตัวเร่งปรากฏการณ์และปฏิกิริยาอันเสื่อมโทรมต่าง ๆ บนโลก และความเสื่อมโทรมเหล่านั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของภาวะความเป็นจริง กระนั้น ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์

ไม่อาจสัมผัสความเสื่อมโทรมเหล่านั้นได้ทั้งหมด ความป่วยของทุนนิยมมีมิติที่ทั้งกว้าง ทั้งลึกไปกว่าที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์จะหยั่งถึงทั้งหมด ความเข้าใจต่อความเสื่อมของทุนนิยมของมนุษย์จึงเป็นแค่การเข้าใจได้ รู้สึกได้ แต่ไม่สามารถเห็นปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมนั้นได้ทั้งหมด (โปรดดูย่อหน้าที่แล้วที่กล่าวถึงข้อจำกัดของมนุษย์ในการเข้าถึงภาวะความเป็นจริงประกอบ) ดังนั้น ถ้าจะเปลี่ยนจุดมุ่งหมายก็ต้องเปลี่ยนที่วิธีการด้วยการถอดทุนนิยมออก จากนั้น จุดมุ่งหมายถึงจะเปลี่ยนโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งชิเชคเสนอว่าคอมมิวนิสต์คือทางออกในเรื่องนี้ คอมมิวนิสต์จะเปลี่ยนทุนนิยมทั้งวิธีการและทางออก อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เช่นนี้ก็ยังเป็นข้อเสนอที่หลายคนมองว่าลม ๆ แล้ง ๆ ไม่มีทางเป็นจริงขึ้นมาได้ในปัจจุบัน ปัญหาจึงกลับไปที่ตัวชิเชคเองที่มีแต่แรงขับเพื่อเสนอแนวคิด แต่ทว่าความน่าเห็นใจที่เรามีต่อชิเชค คือเป้าหมายนั้นกลับถูกเลื่อนออกไปเสมอ แนวคิดที่ชิเชคเสนอกับเป้าหมายที่เขาปรารถนาอาจไม่มีวันได้พบเจอกัน (Lacan 2004)

ในระหว่างการอภิปราย การเมืองของฮาแมนแตกต่างกับของชิเชค ฮาแมนไม่เชื่อคอมมิวนิสต์ ฮาแมนยังกล่าวหาคอมมิวนิสต์อีกด้วยว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรให้ต้องเรียนรู้เลย (The Žižek Times 2017) มิหนำซ้ำ การเมืองแบบคอมมิวนิสต์ก็เป็นการเมืองที่อยู่ในแบบแผนของการเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การเมืองแบบคอมมิวนิสต์เน้นมนุษย์ เน้นจิตสำนึกร่วม รวมถึงอุดมการณ์ของมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ด้วยเหตุนี้ การเมืองของฮาแมนจึงเป็นการเมืองเชิงอมนุษย์ นั่นคือ การเมืองของฮาแมนเป็นการเมืองที่ลบภาคแสดงมนุษย์ออก มนุษย์ต้องไม่กีดขวางการทำงานของธรรมชาติ มนุษย์ต้องไม่กีดขวางพฤติกรรมและพฤติการณ์ของธรรมชาติ มนุษย์ต้องไม่แทรกแซงธรรมชาติ มนุษย์ต้องไม่หลงตนเองและทระนงตนว่าสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ เพราะธรรมชาติคือสิ่งที่มนุษย์ไม่ล่วงรู้ ธรรมชาติคือสิ่งที่หลุดพ้นออกไปจากการหยั่งถึงของมนุษย์เสมอ วิธีคิดของฮาแมนดูจะเชื่อในความเป็นเสรีนิยมของธรรมชาติ ไม่ใช่เสรีนิยมของมนุษย์อย่างที่ยึดถือกันมานับตั้งแต่การปฏิวัติฝรั่งเศส ธรรมชาติพึ่งพากัน มีประโยชน์ต่อกันและกัน ธรรมชาติเป็นภาวะที่เอื้ออาทรกัน เป็นภาวะแห่งการเป็นเครื่องมือซึ่งกันและกัน (Tool-Being) เช่น นกน้อยทำรัง แสงเหนือ แสงใต้ที่ก่อสุนทรียะในท้องฟ้า ฯลฯ และขณะเดียวกัน ธรรมชาติก็เป็นภาวะที่ทำลายกันและกันได้ด้วย (Broken-being) เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฯลฯ (Harman 2011) ผู้เขียนตั้งข้อคิดว่าการเมืองของฮาแมนจึงเป็นการเมืองของธรรมชาติ ธรรมชาติควรมีศักดิ์ศรีและภาวะแห่งการธำรงอยู่เทียบเท่ามนุษย์ ธรรมชาติมีฐานะเทียบเท่ามนุษย์บนโลก มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของโลก ธรรมชาติเป็นเจ้าของโลกเช่นกัน ดังเช่นที่ประเทศออสเตรเลียประกาศให้ทะเลมีสถานะเป็นบุคคล ใครจะล่วงละเมิดมิได้ เป็นต้น ในขณะเดียวกันการเมืองของฮาแมนยังยอมรับศักดิ์ศรีแห่งการธำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตไม่ใช่มนุษย์ด้วย เช่น หุ่นยนต์ เครื่องกลอัตโนมัติ (Automation) ที่ทุกวันนี้ใช้ทดแทนแรงงานคน ซึ่งมีการกล่าวขานกันในยุโรปว่าจะมีการให้หุ่นยนต์และเครื่องกลอัตโนมัติมีสถานะเทียบเท่ามนุษย์ แถมมีเงินเดือน มีรายได้ ฯลฯ ซึ่งความใกล้ชิดระหว่างคนกับอมนุษย์กำลังกลายเป็นประเด็นร้อนขึ้นมาทุกทีในปัจจุบัน เช่น ข่าวที่มีการร่วมเพศระหว่างคนกับสัตว์ ข่าวการตัดไม้ทำลายป่า รวมถึงในประเทศจีน ชายชาวจีนคนหนึ่งประดิษฐ์หุ่นยนต์ผู้หญิงขึ้นมา เพื่อทดแทนการหาคู่ชีวิตที่เขาไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการหาคู่ในชีวิตจริง ฯลฯ เหล่านี้คือตัวอย่างเกี่ยวกับการเมืองในความคิดของฮาแมน ปราชญ์ผู้เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่บน

เส้นตรงแห่งภาวะวิทยาแบบแบนราบ นั่นคือ มนุษย์ สัตว์ พืช หุ่นยนต์ หิน ไฟ สำลี ตัวการ์ตูน เชื้อโรค ฝุ่น ไต้ฝุ่น แผ่นดินไหว อากาศ ฯลฯ มีความเท่าเทียมกันหมด พร้อมทั้งสามารถสร้างภาวะแห่งการธำรงอยู่ที่ตื่นเต้นเหลือคณานับขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันบนโลก

สรุป

โดยภาพรวมแล้ว บทความชิ้นนี้เริ่มต้นด้วยการนำเสนอรากฐานทางปรัชญารวมถึงวิธีการเข้าถึงความรู้ของชิเชคและฮาแมนผ่านความคิดเกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริงก่อนเป็นปฐมบท ชิเชคไม่ได้ระบุชัดเจนว่าสภาวะความเป็นจริงคืออะไร แต่มีสมมติฐานว่าความเข้าใจต่อสภาวะความเป็นจริงของมนุษย์เป็นความขาดโหว่ ส่วนฮาแมนมองถึงการธำรงอยู่บนโลกของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ โดยมนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางในการณ์นี้ อันเป็นภาวะวิทยาที่เขาเรียกว่า Object-Oriented Ontology (OOO) จากนั้นเมื่อเข้าใจถึงรากฐานความแตกต่างนี้แล้ว จึงนำมาสู่ความเข้าใจที่เฉพาะเจาะจงขึ้น คือเรื่องของรูปธรรมนิยม อุตรภาวะและสัจนิยม ซึ่งรูปธรรมนิยมแบบชิเชคเป็นเรื่องโครงสร้างทางสังคม อันเกี่ยวเนื่องกับการต่อสู้ทางชนชั้นในเรื่องของวิธีคิดที่แตกต่างกันและต่างคนต่างถกเถียงในมุมมองของตนเอง ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือการถกเถียงไม่ได้ผนวกเอาปัญหาเรื่องทุนนิยมเข้าไปในข้อถกเถียงเท่าใดนัก ส่งผลให้เสรีภาพแห่งการถกเถียงเป็นการถกเถียงที่ไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในทางที่ดีขึ้น ทุนนิยมจึงเป็นอุตระภาวะและเป็นความย้อนแย้งของเสรีภาพ เหตุเพราะมันเป็นสิ่งที่หลุดพ้นออกไปจากข้อต่อทางความคิดท่ามกลางบรรยากาศแห่งการถกเถียงของคน ดังนั้นเสรีภาพไม่ได้ทำให้คนหลุดพ้นจากทุนนิยม กลับยิ่งเป็นการทำให้ทุนนิยมดำเนินต่อไปโดยดุษณี ส่วนฮาแมนจะคิดตรงกันข้าม ฮาแมนไม่ได้คิดเรื่องทุนนิยมและโครงสร้างทางสังคม แต่เชื่อในหลักการเรื่อง Prehension แบบไวท์เฮดว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นผ่านการที่สิ่ง ๆ หนึ่งสามารถเชื่อมโยงกันกับอีกสิ่ง ๆ หนึ่งไปเรื่อย ๆ จนความเชื่อมโยงนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนปรากฏการณ์ภายในสิ่ง ๆ นั้นไปได้เรื่อย ๆ เช่น ค้อนที่วางอยู่กับพื้น ค้อนตัวเดียวกันมีฝุ่นจับ มีงูหางกระดิ่งเลื้อยเข้ามาพัน ที่คนหยิบไปใช้เพื่อตอกตะปู เพื่อทุบหน้าต่าง ฯลฯ

จากการวางรากฐานทางปรัชญาเราอาจอนุมานการเมืองของนักคิดทั้งสองท่านได้ดังนี้ เริ่มต้นที่การเมืองแบบคอมมิวนิสต์ของชิเชคเป็นการเมืองแบบเน้นตัวมนุษย์เป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์มาก เป็นการเมืองที่เล็งเห็นถึงการธำรงอยู่ของมนุษย์ การเมืองของชิเชคเป็นการเมืองที่เชื่อในความขาด รวมถึงการขยายจิตสำนึก ตลอดจนเล็งเห็นทุนนิยมว่าเป็นปัญหาร่วมกันของโลก การเล็งเห็นปัญหาร่วมของโลกจะเป็นการลดผลกระทบจากความขัดแย้งซึ่งกันและกันทางเหตุผลนิยมของมนุษย์ ทุกวันนี้ความขัดแย้งบนโลกมิได้เกิดจากคนมีเหตุผลถกเถียงกับคนไม่มีเหตุผลเท่านั้น แต่เกิดจากคนมีเหตุผลกำลังสร้างข้อถกเถียงที่ต่างฝ่ายต่างน่ารับฟังทั้งสิ้น คนมีเหตุผลหลายคนกำลังยกชูข้อถกเถียงของตนเองให้กลายมาเป็นความจริง ความน่ารับฟังของแต่ละฝ่ายส่งผลให้เราเคลื่อนเข้าสู่โลกหลังความจริง อันเป็นโลกที่คนผู้มีเหตุผลหลายคน กำลังแข่งขันกันสร้างความจริงขึ้นมา จนกระทั่งเราไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนเลยว่าใครพูดจริง ใครพูดเท็จ เพราะต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลที่น่ารับฟังทั้งสิ้น ชิเชคพยายามนำเราออกจากอุตระภาวะเหล่านี้ และเล็งเห็นถึงปัญหา

ร่วมของทุนนิยมโลกที่ค่อย ๆ กัดเซาะ บ่อนทำลายเราลงไปทุก ๆ ขณะที่เราบางคนอาจจะรู้ตัวและเราบางคนอาจจะไม่รู้ตัว ขณะที่การเมืองของฮาแมนที่ไม่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นการเมืองแบบหลังมนุษย์นิยม เป็นการเมืองที่เล็งเห็นถึงการธำรงอยู่ที่เท่าเทียมกันของทุกชีวิตบนโลก ฮาแมนดูจะเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นภาคแสดงขนาดใหญ่ที่ร่วมกันสร้างและกำหนดปรากฏการณ์บนโลกขึ้นมา ดังนั้นไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นที่โดดเด่น เพราะขณะนี้ สัตว์ พืช เชื้อโรค สึนามิ ฯลฯ ก็มีความโดดเด่นในโลกไม่แพ้มนุษย์ ฉะนั้น ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นที่โดดเด่น เพราะทุกวันนี้หุ่นยนต์ก็มีความโดดเด่น แม้จะมองได้ว่ามนุษย์สร้างหุ่นยนต์ แต่ที่สุดแล้วสิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นก็เริ่มแย่งพื้นที่ทำมาหากินของมนุษย์ นับเป็นสิ่งที่สร้างปรากฏการณ์ได้ไม่แพ้มนุษย์ แน่นอนว่าไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นที่โดดเด่น ทุกวันนี้ตัวการ์ตูนหลายตัวมีความโดดเด่น มีชื่อเสียงมากกว่ามนุษย์เสียอีก ไม่ว่าจะเป็น แฮร์รี่ พอตเตอร์ แบทแมน โงกุน จิล วาเลนไทน์ ฯลฯ ตัวละครพวกนี้ทุกวันนี้ยิ่งโด่งดัง เพราะยุคข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้เรามีเครื่องมือค้นหา (Search tool) ซึ่งส่งผลให้ชื่อเสียงของอมนุษย์พวกนี้เรียกได้ว่าแทบจะกลบชื่อเสียงของมนุษย์หลาย ๆ คนเสียอีก ตรงนี้ ผู้เขียนอยากให้ลองจินตนาการกันดูเถิดว่า ยอดค้นหาชื่อ ‘แฮร์รี่ พอตเตอร์’ ใน Google นั้น มียอดผลลัพธ์การค้นหามากกว่าชื่อ ‘สลาวอย ชิเชค’ ‘เกรแฮม ฮาแมน’ และแน่นอนรวมถึงชื่อ-สกุลของคนอีกหลายคนบนโลกเพียงไร เช่นนั้นก็อาจกล่าวได้ว่า สิ่งไม่ใช่มนุษย์กำลังโดดเด่นไม่แพ้มนุษย์ และมันก็เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์บนโลกไปแล้ว ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม

สุดท้ายนี้ การเลือกที่จะนำเสนอวิวาทะ ‘ชิเชค-ฮาแมน’ ของบทความนี้ นอกจากจะเป็นเพราะว่าเป็นวิวาทะทางปรัชญาที่ร่วมสมัย เพราะเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อเดือนมีนาคมปี 2017 ณ สถาบัน SCI-Arc แล้ว ยังเป็นความคาดหวังให้นักวิชาการไทย นักเรียนปรัชญาของไทย นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ และผู้สนใจทั่วไป ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงวิวาทะ ‘ชิเชค-ฮาแมน’ เข้ากับประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์และปรัชญาร่วมสมัย ทั้งนี้เพื่อเป็นบูรณการทางความคิด และเพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการ เพื่อการขบคิดถึงการกำหนดขึ้นเป็นหัวข้อวิจัยใหม่ ตลอดจนเป็นเครื่องมือทางความคิดเพื่อการตั้งโจทย์สำคัญภายในวงการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของไทยสืบต่อไป

References

Bennett, Jane. 2010. ***Vibrant matter: A political ecology of things***. Durham: Duke University Press.

Callon, Michel, and Bruno Latour, eds. 1981. Unscrewing the big Leviathan: How actors macro-structure reality and how sociologists help them do so. In ***Advances in social theory and methodology: Towards an integration of micro- and macro-sociologies***, eds. K. Knorr-Cetina, and A.V. Cicourel. Boston: Routledge & Kegan Paul.

Chomsky, Noam, and Michel Foucault, eds. 2006. ***The Chomsky-Foucault debate: On human nature***. New York: The New Press.

Debate Noam Chomsky & Michel Foucault: On human nature. YouTube video, 1:10:02, posted by withDefiance, March 13, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=3wfNl2L0Gf8 (Accessed on April 4, 2017)

DeLanda, Manuel. 2013. ***Intensive science and virtual philosophy***. New York: Bloomsbury Academic.

Duel + Duet: Slavoj Žižek, and Graham Harman at SCI-Arc on March 1, 2017, YouTube video, 2:17:47, posted by The Žižek Times, March 2, 2017. https://www.youtube.com/watch?v =r1PJo_-n2vI Debate Slavoj iek VS Graham Harman (Accessed on April 4, 2017)

Harman, Graham. 2005. ***Guerrilla metaphysics: Phenomenology and the carpentry of things***. Chicago, IL: Carus Publishing Company.

-----. 2016. ***Immaterialism***. Malden, MD: Polity.

-----. 2008. On the horror of phenomenology: Lovecraft and Husserl. In ***Collapse: Philosophical research and development,*** ed. Robin James Mackay. Falmouth, United Kingdom: Urbanomic.

-----. 2002. ***Tool-being: Heidegger and the metaphysics of objects***. Chicago, IL: Carus Publishing Company.

-----. 2010. ***Towards Speculative Realism: Essays and lectures.*** Hants: Zero Books.

Lacan, Jacques. 2007. ***The seminar of Jacques Lacan: The other side of psychoanalysis.*** Trans. Russell Grigg. New York: W.W. Norton.

-----. 2004. ***Ecrits: A selection.*** Trans. Bruce Fink. London: Routledge.

-----. 2007. ***The four fundamental concepts of psycho-analysis***. Trans. Alan Sheridan. London: Karnac Books.

Meilllassoux, Quentin. 2008. ***After finitude: An essay on the necessity of contingency***. Trans. Ray Brassier. New York: Continuum.

Žižek, Slavoj. 2014. ***Absolute recoil***. New York: Verso.

-----. 2017. ***The courage of hopelessness: Chronicles of a year of acting dangerously***. London: Allen Lane.

-----. 2016. ***Disparities***. London and New York: Bloomsbury.

-----. 2007. ***The indivisible remainder: On Schelling and related matters***. New York: Verso.

-----. 2012. ***Less than nothing: Hegel and the shadow of dialectical materialism***. New York: Verso.

-----. 2010. ***Living in the end times.*** New York: Verso.

-----. 2006. ***The metastases of enjoyment: On women and causality***. New York: Verso.

-----. 2001. ***On belief***. London: Routledge.

-----. 1989. ***The sublime object of ideology***. New York: Verso.

-----. 2000. ***The ticklish subject: The absent centre of political ontology***. New York: Verso.

Journal of Social Sciences
Vol. 47 No.2 (2017): 177-194
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

Faculty of Political Science
Chulalongkorn University

Philosophy of Sufficiency Economy: A Philosophical Analysis**

Choltis Dhirathiti*

Abstract

An analysis of the ideas and concepts of, and within, the "Philosophy of Sufficiency Economy" has been conducted on the presupposition that the ethics of Buddhism and the notion of science are two underlying tenets of this philosophy. The compatibility of ideas between Buddhism and science has been generally recognized, especially on the issue of causality in human experience, but it requires more than an assertion of this compatibility if one wishes to render it meaningful and practical. The philosophy of sufficiency economy is an example of such rendering. The main expression to be analyzed is that sufficiency is to have enough to live on. The key constituents of the analysis are moderation, reasonableness and the Middle Way. The idea of sufficiency entails the notions of moderation and reasonableness. Then, at the level of social ethics, these notions are further linked up with the idea that one must do one's own duty according to one's own expertise and in support of one another in a reciprocal manner for the interest of society as a whole if one were to find the good within oneself by one's own reasoning.

Keywords: *HM the Late King Bhumibol Adulyadej of Thailand, philosophy of sufficiency economy, scientific Buddhism*

*Lecturer, Department of Government, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, 46 Henri Dunant Rd., Pathumwan District, Bangkok 10330. Email: choltis.d@chula.ac.th

**Received April 25, 2017; Accepted May 22, 2017

วารสารสังคมศาสตร์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (2560): 177-194
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: บทวิเคราะห์เชิงปรัชญา**

ชลธิศ ธีระฐิติ*

บทคัดย่อ

ฐานคิดที่รองรับการวิเคราะห์มโนทัศน์และความคิดต่าง ๆ ภายในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือแนวคิดที่ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะประกอบด้วยความคิดพื้นฐานสองชุดคือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ความสอดคล้องกันในเนื้อหาความคิดระหว่างวิทยาศาสตร์และพระพุทธศาสนานี้ได้มีการกล่าวถึงมานาน โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเหตุ-ผลในประสบการณ์ของมนุษย์ แต่ก็จำเป็นต้องยกระดับของความสอดคล้องนี้ขึ้นมาหากเราต้องการเข้าใจและเห็นผลในเชิงปฏิบัติของการเชื่อมกันของระบบความคิดทั้งสอง และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นตัวอย่างของการยกระดับความเข้าใจในความสอดคล้องดังกล่าว ข้อความหลักในการวิเคราะห์นี้ คือการกล่าวถึงความพอเพียงในแง่ของการมีเพียงพอต่อการดำรงชีวิต มโนทัศน์เพื่อการวิเคราะห์ที่สำคัญประกอบด้วยความรู้จักประมาณ (หรือความพอดี) การใช้เหตุผล และทางสายกลาง ซึ่งจะทำให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับความพอเพียง และในระดับที่เป็นจริยธรรมสังคมนั้น มโนทัศน์เหล่านี้ได้ถูกนำมาผูกโยงกันกับแนวความคิดเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อผู้อื่นและระหว่างกันเพื่อประโยชน์ของสังคม

คำสำคัญ: *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, พระพุทธศาสนาเชิงวิทยาศาสตร์*

*อาจารย์ประจำภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 46 ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล choltis.d@chula.ac.th

**ได้รับบทความ 25 เมษายน 2560; อนุมัติให้ตีพิมพ์ 22 พฤษภาคม 2560

This article seeks to explain the 'Philosophy of Sufficiency Economy' of His Late Majesty King Bhumibol of Thailand, from a philosophical perspective. The analysis proceeds into two major parts. First, the common teachings of Buddhism and the general notion of science are discussed. And secondly, the key ideas and concepts of the philosophy of sufficiency economy are explored and elucidated by and within the background of, the interplay between the basic teachings of Buddhism and the general notion of science. I hope to show that at the analytical level, there are two strands of thought underlying the 'Philosophy of Sufficiency Economy': the ethics of Buddhism and the notion of science. In analyzing these underlying tenets in His Late Majesty's philosophy of sufficiency economy, however exploratory, the implication is to set out a framework to facilitate further research on the use or misuse of this 'philosophy' in contemporary political discourse in Thailand.

At the analytical level, it may be suggested that there are two strands of thought underlying the 'Philosophy of Sufficiency Economy' initiated and proposed by His Late Majesty: the notion of science and the ethics of Buddhism. These two ideas are represented in terms of 'knowledge and virtue as guidelines in living'. Two sets of biographical background of His Late Majesty provide the key context in understanding the foundation of His Majesty's philosophy. Both could be termed as His Late Majesty's educational background. One was the study of science (and technology) which took place during the largest part of His Majesty's education programs in Switzerland, up to the time that the Thai Crown was bestowed on him in 1946. The other was His Majesty's lifelong interest and non-stop learning of Buddhist teachings that perhaps started when His Majesty served his monkhood at Wat Bowonniwet Vihara in 1956, though a short period of time, but with an intense and systematic program of study provided by the top Buddhist scholars and senior Buddhist monks at the time. It may be also suggested that these two strands of thought could not be combined without another set of educational background, the study of Political Science and Law, which took place after His Majesty's succession to the throne with the decision to 'equip himself with the proper knowledge for government' (Kanchanapisek Network 1999, 1).

The teachings of Buddhism

As a set of ethical teachings and institutional practices, it might be suggested that Buddhism in Thailand has been blessed with stability and minimum doctrinaire controversies. Religious education organized within the monastic schools has been following the framework, or the 'curriculum', and the contents laid down during the reign of King Chulalongkorn (1868-1910) under the academic as well as administrative leadership of Somdet Phra Maha Samana Chao Krom Phraya

Vajirananavarorasa, who was the Lord Abbot of Wat Bowonniwet Vihara for 28 years and the Supreme Patriarch of the Siamese Sangha (Thailand) for 12 years. Among many of his contributions to Buddhism in Thailand, Somdet' Krom Phraya Vajirananavarorasa, with full power and responsibility to manage ecclesiastical affairs, reformed and systematized Buddhist education in the country. The new measures that he introduced, among others, were textbooks, teaching methods, handbooks and method of written examination. Wat Bowonniwet Vihara, it might be said, was then the biggest center of these Buddhist educational activities, providing both monastic schoolings and also Buddhist study for laymen and laywomen.

All the great 8 world religions, it is commonly claimed, share the common ethics of doing good in one's life, not doing harm to others, and purifying one's own mind, regardless of whether that religion is a monotheistic religion such as Christianity and Islam, or an atheistic religion like Theravada Buddhism. The most cited and commonly known principal teachings of Buddhism are the principles of the Four Noble Truths and the notion of Karma. These teachings are associated with the characteristics of Buddhism as believing in the universal moral principles about how to live one's life and to cope with everyday life sufferings, and as a religion of choice that open to one's own judgment without the policy of compulsory conversion. As a result of these characteristics, there is an implication that the teachings of Buddhism are compatible with science, particularly science comprehended in terms of scientific method, truth based on empirical facts and the use of reason. And the teachings of the Four Noble Truths and the idea of Karma provide examples of this compatibility.

'Karma' stands for the idea that we are according to our actions and past actions. In other words, we are taking to ourselves the results of certain actions we have done. This is seen as a natural law of cause and effect, actions and their consequences that may not be only physical, but also mental. That is to say, what we do may also result in some effect on our consciousness and sub-consciousness whether we are aware of those consequences or not. According to the Buddha, in the *Advice to Rãhula*, action encompasses mental action, verbal action and physical or bodily action, all of which may be further classified in terms of the act of contemplating the action (intention), the act that is actually taking place (action in ordinary temporal sense), and the act that has been completed. All these actions or doings, considered either by kind or by the temporal stage of doing, yield certain results. The results of action may be towards oneself, towards other persons, or towards both oneself and others. In this sense, good deed yields good consequences, and bad deed yields the bad ones, to ourselves, to others, or to both ourselves who committed the actions and other people (Thera 2008). It is a simple cause-effect relation placed in a very comprehensive classification of individual action, and aimed at the propagation of good deeds.

The main aim of Buddhist teachings and practices, for both laypersons and those in the monastic order, is to overcome suffering in oneself and others. The state of suffering is associated with harm resulting from bad deeds. The opposite state refers to that which is beneficial to oneself, to others, or to both oneself and others. The fundamental principle that explains human sufferings is the Four Noble Truths, put simply thus: (1) all life is suffering, (2) the cause of suffering is the craving or the desire to be and to have, (3) suffering ends with the cessation of craving or desire, and (4) the practices that will bring about the ceasing of suffering are to follow the 'Middle Way' in all actions of a person and to avoid both extremes. Kyabgon (2014) suggests that the Four Noble Truths are both descriptive and prescriptive. They are descriptive in the sense that 'they describe the condition we are in – what sort of conditions are prevalent and what the problems are' (Kyabgon 2014, 9; see also in details Harvey 1992, 47-72). The Four Noble Truths together with the idea of Karma are the general framework in explaining the causes and results of human sufferings in terms of the conditions related to each individual's life, particularly the actions or doings that lead to his or her own sufferings, or the doings that create the conditions of sufferings. In other words, by our own actions or doings, as well as others, we and others cause to happen our own sufferings. All sufferings can be explained by going back to their causes.

The Four Noble Truths are also prescriptive by providing the goal and the means in achieving individual happiness, and reducing sufferings in one's life. The most common teaching related to the Middle Way as the path to the cessation of suffering is the Holy Eightfold Path, or the Path Which Has Eight Factors. This comprises Right Understanding, Right Thought or Intention, Right Speech, Right Conduct, Right Occupation or Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration. These 8 factors are usually grouped and summed up as a person who acts ethically. This involves having moral virtue or moral sensitivity (morality), right state of conscious mind or concentrated mind (meditation), and right understanding of the world and the states of our lives (wisdom). Through the Holy Eightfold Path, with the individual trainings or practices in morality, meditation and wisdom, each individual may improve his or her own situation, coping with dissatisfaction in life, and attaining peace of mind.

As mentioned above, human sufferings are explained in the simple cause and result relation, the common view is that there is the structure of causal relation among the four components of the Four Noble Truths mirroring scientific causality, or scientific mode of explanation. Suffering must have a cause, and the cessation of suffering must also have a cause. Thus, the compatibility between Buddhist teachings and scientific mode of explanation can be appreciated here. It will be illustrated later that the ethics of the Middle Way plays the

key role in the main contents of the philosophy of sufficiency economy.

One of the Buddha's teachings, in regard to the aspect of epistemology, emphasizes that understanding and wisdom should be derived by each individual through the thorough assessment of certainty and truth based on one's actual experience and analysis. An account of skepticism in Buddhism is most recognized in the *Lord Buddha's Discourse to the Kalama People* or the *Kãlãma Sutta* (Khantipãlo 1986). It is the view that one should not accept any claim as certain too easily without questioning. The text, which merits are to be shown at length, are as follows:

> Do not make the basis for religious beliefs an authoritative tradition maintained by oral repetition having its origin in some revelation from a God; do not make the basis for religious beliefs an unbroken succession of teaching or of teachers; do not make the basis for religious beliefs conform with the scriptures; do not make the basis for religious beliefs speculative metaphysical theories or reasons and arguments; do not make the basis for religious beliefs a point of view, perhaps inference; do not make the basis for religious beliefs the reflection on reasons; do not make the basis for religious beliefs acceptance of a statement as true because it agrees with a theory of which one is already convinced; do not make the basis for religious beliefs grounds for the competence or reliability of a person; do not make the basis for religious beliefs respect, thinking, **"**our teacher says thus and thus**"**. (Khantipãlo 1986, 9)

Essentially, the key argument of this skeptical attitude is that in assessing any belief or claim of certainty one should not accept as true simply by, or because it is from, revelation or repeated hearing, traditions, scriptures, metaphysical or logical conjecture, a point of view or inference, an accepted reasoning or axiom, accepted theories, a reliable or able person, and our prestigious teachers. Certainty should come from our own careful inquiry, observation and analysis in which the results agree with reason and the criteria of ethical conduct.

This focus on wisdom is crucial for individual conduct. Kyabgon, for example, puts it that Buddhist morality is essentially concerned with what is beneficial (kusala) versus what is harmful (akusala). We should judge our actions in relation to whether we ourselves and others are benefiting or are harming ourselves and others. In this way Buddhist morality is grounded in human experience (Kyabgon 2014, 15).

Each individual has to use his or her own judgment all the time in understanding or knowing about his or her own action which may be either good or bad, in intention, in the action itself, and in the results of that action. Wisdom enables the effective judgment. The lack of wisdom hinders the ability of the individual to see or foresee the consequences of the action. With the emphases on wisdom and the use of reason, Buddhism comes into contact with some aspects of science.

The notion of science

Having dealt with the basic teachings of Buddhism, it is important to look briefly at the ideas of science, to point out its compatibility with the Buddhist way of understanding the world.

Science in general may be defined as the method in advancing knowledge and understanding of the world around us. In this sense, science consists of scientific methodology and the system of reasoning. Scientific methodology is about observation and experiment for the construction of scientific theory. The scientific system of reasoning is mainly induction. Moreover, science is usually considered in terms of knowledge as well as method. Science and technology, discovery and invention, have always been the driving forces that change the world and human lives.

According to modern views about the nature of science, what is special about science is that scientific knowledge and method are based on the 'facts', or the 'facts of experience', rather than on personal opinion. The commonsense view of science, as summarized by Chalmers, is that scientific knowledge is based on the facts established by observation through the careful use of the senses, and by experiment which is observation in a careful, unprejudiced way. Science is not the knowledge that mainly comes from personal opinions or speculative imaginings. As a result, science, through the scientific method, provides the securely established and objective knowledge (Chalmers 1999, 1).

The primary emphasis of science in terms of method can be traced to Francis Bacon, particularly his work, *The New Organon*. For Bacon, science is the inquiring into truth, or the discovery of nature, by employing the method which is reliable in gaining the experience, without relying on individual talent. Understanding must come from experience, and not from metaphysical abstraction. The task of science is 'to find for a given nature its form, or true difference, or causative nature or the source of its coming-to-be' (Bacon 2000, 102). Understanding can be from, and on the basis of, the accumulation of information or experience acquired through experiments of different methods that advance experience (Bacon 2000, 80-82).

In *An Introduction to Logic and Scientific Method*, Cohen and Nagel (1968, 391) declares that scientific method is 'the most assured technique man has yet devised for controlling the flux of things and establishing stable beliefs'. One of the

fundamental features of scientific method is that it aims 'to discover what the facts truly are, and the use of the method must be guided by the discovered facts' (Cohen and Nagel 1968, 391). It does not seek 'to impose the desires and hopes of men upon the flux of things in a capricious manner' (Cohen and Nagel 1968, 391). Irrespective of what our desires are, science seeks to recognize and make use of the process, structure and change of things. But this does not mean that facts are equivalent to knowledge. Knowledge of the facts requires reflection.

With regard to reflection, Derry (1999, 303) warns against any attempt to define what science is, which usually ended up in the failure to 'capture some crucial element of the total picture'. According to Derry, science can be loosely defined as 'the active and creative engagement of our minds with nature in an attempt to understand'. And beyond this broad general definition 'lies the enjoyment of exploring a variety of particular paths in science' (Derry 1999, 304). There are many aspects of how science works, as Derry points out that it consists of

> starting with ideas and concepts you know, observing the world, trying different things, creating a coherent context, seeing patterns, formulating hypotheses and predictions, finding the limits where your understanding fails, making new discoveries when the unexpected happens, and formulating a new and broader context within which to understand what you see. (Derry 1999, 303)

On the one hand, science refers to facts and their explanation on how they are related. On the other hand, science is taken to be the methods of investigation and thought processes (Derry 1999, 3-4). Kuhn (1996) in *The Structure of Scientific Revolution*, which focuses mainly on the development of science, characterized the work of scientists or researchers as the practices done within, as well as on the foundation of, a single paradigm and past achievements. Paradigm provides to the scientists the legitimate problems and methods of a research field, i.e. rules and standards for scientific practice, first principles and concepts and so on. Within a paradigm, there are criteria for choosing problems, accepted theories, successful applications, and exemplary observations and experiments (Kuhn 1996, 10-11). Science is seen as involving the successful discovery of the facts that solve recognized scientific problems and the knowledge that increasingly extends as a result of that discovery (Kuhn 1996, 23-26). Facts, as well as the methods, are always necessary for science even though the scientific discovery itself may be limited within the scope of a particular paradigm. Facts and methods must always be there.

Buddhism and science

The question on the compatibility between Buddhism and science is not new. Many Buddhists have been suggesting that Buddhism is not superstition, but science. As Lopez (2008) points out, in his survey of the long history of the discourse of Buddhism and Science, that this claim is neither new, nor has it changed in its assertion over the past 150 years. 'The claims for the compatibility of Buddhism and Science have remained remarkably similar, both in their content and in their rhetorical form. This similarity has persisted despite major shifts in what is meant by *Buddhism* and what is meant by *Science*', he wrote (Lopez 2008, xii).

Arguments against the compatibility between Buddhism and science, that is to say against the interface between Buddhist theories and practices and scientific theories and modes of inquiry, have been summarized by Wallace (2003) into two major viewpoints. First, it has been argued that religion and science are autonomous, with different and incompatible areas of concern, and there is nothing to be said to or about each other. And the second viewpoint is that both Buddhism and science are cultural specifics, that each is unique in its cultural origin and incommensurable in itself, and hence fundamentally incomparable (Wallace 2003, 2-7). However, Wallace suggests that these two viewpoints are not tenable. Buddhism and science have both similarities and differences. On the similarity, he wrote:

> Buddhism, like science, presents itself as a body of systematic knowledge about the natural world, and it posits a wide array of testable hypotheses and theories concerning the nature of the mind and its relation to the physical environment. These theories have allegedly been tested and experientially confirmed numerous times over the past twenty-five hundred years, by means of duplicable meditative techniques. (Wallace 2003, 8)

The difference is that 'scientists largely exclude subjective experience from the natural world and attribute causal efficacy only to physical phenomena. Buddhism, in contrast, takes subjective mental phenomena at least as seriously as objective physical phenomena and posits a wide range of interdependent causal connections between them' (Wallace 2003, 8).

Thereupon, if Buddhist teachings begin with the Four Noble Truths, Buddhist truth claim is similar to the framework of causal relations. That is to say, Buddhism is 'centrally concerned with causality within human experience' (Wallace 2003, 8).

To His Late Majesty King Bhumibol, Buddhism is a religion which is compatible with

science. This is so because Buddhist teachings are based on the facts of lives that could universally be explored and explained by the guidance of reason. As His Late Majesty pointed out in the Royal Speech on December 6, 1975:

> Buddhism points to the harmless way of living a life, leading to the real peaceful prosperity, because of the teachings are wonderfully special in that they rest on true and fact-based reasons as well as provide clear and complete explanation. Anyone can use one's own reason, according to one's capability and disposition, in considering and practicing those teachings to achieve happiness, prosperity and purity. Accordingly, it is a religion that is compatible with the principles of science, and truly beneficial to everyone who is attentive in studying and selecting the suitable teachings for one's own appropriate practices. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 2009, 23)

But the use of reason may not be the same for everyone as it is up to each person's capability in the exercise of reason. This is also one of the main ideas in the philosophy of sufficiency economy.

The Philosophy of sufficiency economy

In understanding the philosophy of sufficiency economy of His Late Majesty King Bhumibol, it is crucial to clarify the meaning of the term 'sufficiency'. His Late Majesty himself took a great care in making its meaning clear, partly out of concern over the possibility of misunderstanding by the general public. The term 'sufficiency' performs two functions in His Late Majesty's thought. One is the specific definition in His Late Majesty's theory and practice of 'sufficiency economy'. The other is the more generally understood definition of the term. His Late Majesty's definitive account of the term came out in 1998 in the Royal Speech given on the occasion of the Royal Birthday Anniversary, after the practices of sufficiency economy have been carried on the ground for over 25 years, in a variety of the development projects under Royal Patronage and supervision. His Late Majesty deemed it necessary to spell out the idea of philosophy of sufficiency economy.

It may be suggested that the *philosophy* part is both an extension of and an elevation from the *practical* part of the field experiences done widely as regards to not only the development programs for the poor but also in His Late Majesty's interactions with various sectors of Thai society. It is the extension of meaning in the sense that the philosophy summed up the general

principles and lessons learned from the actual practices. And it is an elevation in the sense that the philosophy provided the general and abstract guidelines for various kinds of people, thereby reflecting the wider meaning of the term. As His Late Majesty put it on December 4, 1998:

> The word sufficiency has another meaning, a wider meaning. It does not only mean self-sufficiency but also means to have enough for the individual to live on. [...] To have enough to live on, of course, means sufficiency economy. If everyone has enough to live on, everything will be all right. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 10)

It is often and commonly claimed that the philosophy of sufficiency economy is the former King's philosophy of life, providing the guiding principles of living to the people of all sorts. The term 'sufficiency' does not carry the pejorative sense of "stopping" at what one already has. Nor does it mean being static, refraining from progress and development. That would be a distortion of the essential meaning of sufficiency, although there is room for interpreting 'sufficiency' in a conservative sense. The core meaning of sufficiency is 'enough to live one's life'. It is not an ascetic life, but an affordable life suited differently to each individual. In His Late Majesty's own words:

> Sufficiency means to lead a reasonably comfortable life, without excess, or overindulgence in luxury, but enough. Some things may seem to be extravagant, but if it brings happiness, it is permissible as long as it is within the means of the individual. This is another interpretation of the sufficiency economy or system. Last year [in 1997], when I mentioned the word sufficiency, I mentally translated it and actually spelled it out as self-sufficiency; that is why I said sufficiency for the individual. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 10)

Why is sufficiency important to His Late Majesty? It might be suggested that the realization of sufficiency, in the sense already discussed above, would bring about the achievement in the common aims of society that are peace, stability and social justice. If everyone has enough to live on, it would entail that a certain condition for attaining social justice has been generated. And this would support a peaceful and stable society, or country, which has been constantly under threats, for example, the threats of communism and regime changes in the past, or the current

global economic crises. The main concern of His Late Majesty has always been about socio-economic development of the country whereby sufficiency is the key. In His Majesty's own words:

> If the whole country can subsist, the better it would be, and Thailand at that time [1970s] was on the verge of insufficiency. Some individuals had plenty, but some had practically nothing. In the past, there was enough to live on, but today, impoverishment is creeping in. We must, therefore, implement a policy of sufficiency economy so that everyone will have enough to live on. This sufficiency means to have enough to live on. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 10)

This meaning of sufficiency, as 'to have enough to live on', is broader than the sense of 'to stand on our own feet which means to be independent', which is the sense more specific to the economic notion of sufficiency economy, conveying the idea that 'our two feet are firmly set on the ground, so we can stand without stumbling', and that 'we don't have to borrow other people's feet to support us' (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 12). The indication that sufficiency in the philosophy of sufficiency economy carries the meaning beyond that of 'to stand on our own feet' suggests a certain moral value beyond its initial value in economic terms. To put it another way, the philosophy of sufficiency economy, although resting on the notion of standing on one's own feet or being independent in the economic sense, gains additional moral value in abstracting itself from economic theory. His Late Majesty, in elaborating further the philosophy of sufficiency economy, ascribed 'moderation' to sufficiency, saying that 'sufficiency, to have enough, has a meaning more extensive than this'. 'The word to have enough is sufficient; sufficiency is moderation' (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 12). This concept of moderation was accounted for in relation to the idea of the Middle Way, It merits quotation at length:

> If one is moderate in one's desires, one will have less craving. If one has less craving, one will take less advantage of others. If all nations hold this concept – I don't mean sufficiency economy – this concept of moderation, without being extreme or insatiable in one's desires, the world will be a happier place. Being moderate does not mean to be too strictly frugal; luxurious items are permissible, but one should not take advantage of others in the fulfillment of one's desires. Moderation, in other words, living within one's

> means, should dictate all actions. Act in moderation, speak in moderation; that is, be moderate in all activities. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 12)

At this point, the concept of sufficiency is associated with moderation, and moderation is predicated on the Buddhist teachings of the Middle Way in all actions, or Karma, of a person. That is, a person should be moderate, or avoid all extremes, in all actions. As a result of being moderate, it follows that a person is acting rightly. As we saw earlier, there are three kinds of a person's action according to Buddhist teachings: mental, verbal and physical. These kinds of action are then considered in connection with the temporal stages of action and with the impact of such action. Good deeds are actions with good intention, good means of execution, and good results towards oneself, others, or to both oneself and others. These criteria of good action can only be achieved by a person who follows the Middle Way as a means to think, to speak and to do the right things. The conditions on which a person is able to direct his or her own action along the middle path and with right results are moderation and reasonableness. In talking about good action, His Late Majesty said:

> One must act moderately. The same thing applies to thoughts, not only to physical actions. An individual who has any opinion, which may not be right, should not impose it on other individuals. Such action is not a moderate action. Moderation in thought consists of expressing one's own ideas and opinions, and allowing others to speak out too, and then carefully considering what they say and what we say in order to find the way which is more moderate or reasonable. [...] Thus, sufficiency also means moderation and reasonable thinking. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1999, 14)

This is possible, it could be suggested, only if the person has certain self-control mechanisms and the capacity to exercise his/her own reason. They are the conditions along the Buddha's line of teachings, that is in having moral virtue, right state of conscious mind, and wisdom.

The early public presentation of the idea of 'sufficiency' may be traced back to 1974 when the idea was mainly associated with the economic notion, or the economy of self-sufficiency, that promoted reasonable, sustainable and peaceful conditions for the country. The main concerns

during this period (1970s) were peace and security, in the context of the world economic crisis and the spread of Communism in Southeast Asia. For His Late Majesty, Thailand had 'enough to live on and to live for, and this should be the wish and determination of all of us to see self-sufficiency in this country'. The common collective aim of the country should be directed toward 'a sustainable and peaceful country', to 'keep this sustainability', which is the reasonable way of life, while other countries in the world 'beset as they are by crises and decline due to greed and rivalry for power, economic and industrial progress and in matters of ideology' (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998a, 12). The stress on social cohesion or unity was noticeable during this period.

It was His Late Majesty's wish to see in the Thai people, particular policy makers, 'the determination to preserve the community so that we are able to enjoy this reasonable way of life'. And His Late Majesty stressed 'the reasonable, sustainable, and peaceful conditions – defending ourselves against anyone who may want to rob us of our innate qualities' (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998a, 12). Here the reasonable way of life, in which everyone has enough to live on, when considered in terms of a society, is one where everyone is doing his or her own duty according to his or her expertise and in a reciprocal way that supports others. In His Late Majesty's own words:

> We must consider that those who have any duty should do it well. Moreover, in the discharge of these duties, each one must do it without disturbing others so that they in turn do theirs unhindered. Another thing is everyone has duties to perform, and has different degrees of expertise; one has to rely on others in doing the things that one is not familiar with. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998b, 52)

The basis of this social cohesion is goodwill and mutual cooperation whereby each is relying on and supporting others. Mutual goodwill is also a condition that could cultivate mutual consideration toward others, the loving care of others. As His Late Majesty said:

> Therefore, people have to rely on one another for support, and it is a good thing that there can be mutual reliance; this is mutual goodwill. If there is mutual goodwill, we can have what is most needed, that is, the loving care of others. If we are considerate toward others, others will also be considerate toward us. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998b, 52)

Analogy was also drawn to the functioning of every part of the body. Everybody is a part of this body, the society. And everybody must function well, with integrity, to maintain the normal life of the society. Society is like a human body that consists of many parts. Life is in a normal state only when all parts of the body are functioning in unison, or when they are united. His Late Majesty told us that:

> For each one of you, as individuals or as members of a group, you must work with integrity, without squabbles, without deceit. This line of thought is applicable to the body. If the body has what we could call unity, if all parts of the body are united, the situation is under control, life will be normal. If any part is defective, there will be trouble, some serious, some not so serious. Sometimes, when even a minute part is defective, not working in concert, or out of control, the whole body will obviously collapse, because the whole system is out of order, out of control. Life can no longer exist: the body cannot survive. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998c, 98)

Thus, everyone must do his or her own duty for the survival as well as the progress of the nation, which is likened to the main body. Everyone, when doing his or her duty constructively, could contribute to the development of the nation. One should refrain from doing bad and dishonest things which cause destruction to the main body. As His Late Majesty pointed out:

> We all have our duties; we may have part in slowing the progress of the main body, that is the nation. We may also help to develop the main body, that is, the nation. Some who work constructively can help significantly in the development of the nation. [**...**] Everyone who does good things, meaning someone who does things that are good and constructive, and refrain from bad and dishonest actions will contribute greatly to the community. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998c, 98)

Then His Late Majesty concluded with the idea of the united nation, where everyone is doing his or her duty and good actions, by defining the words **'**unity**'** and **'**control**'**. This merits quotation at length:

> I would like to define the word "unity" as the effort of each one to do good actions and to refrain from bad actions, striving for mutual understanding among individuals. Thus, if the nation is united, the nation will not crumble down; it will be under control. The word "control" is perhaps disliked, because it sounds like "restriction", or "confinement", but in this case, "control" means "hold together" as a nation. If the nation exists, all the components of the nation will undoubtedly benefit. It is the same with the body; if it is under control, every part will benefit, meaning that the body will be healthy and able to live happily. (Bhumibol Adulyadej, King of Thailand 1998c, 100)

To sum up, it has been shown that His Late Majesty's philosophy of sufficiency economy emphasizes sufficiency, or the idea of having enough to live on, as the guiding principle in living one's life. And as a result, sufficiency entails the notions of moderation and reasonableness. Then these ideas were associated, at the level of social ethics, with the idea that one must do one's own duty according to one's own expertise and in support of one another in a reciprocal manner for the interest of society as a whole. It may be suggested that the idea of sufficiency presupposes understanding and wisdom. The reason for this is that to be moderate and reasonable is to have an understanding of one's own concrete situation at a particular time as well as in the general context of one's own life. To know is to understand. And understanding leads one to make a reasonable judgment about one's own action. It may be suggested also that to know is to use of one's own reason in line with the scientific mode of inquiry, so that one could gain the required understanding and wisdom.

Concluding remarks

Having explored the main ideas of the philosophy of sufficiency economy and discussed them in relation to the interface between Buddhism and the general notion of science, as the two main tenets of that philosophy, I am tempted to suggest that His Late Majesty's clear formulation of the account of the philosophy of sufficiency economy was an attempt to formulate a certain version of 'citizenship' by the head of the state who knows at first-hand, from a variety of experiences, the limitations of his people, of the political system, and particularly of political ethics in Thai society. It would seem, therefore, that further investigations are needed in order to put the philosophy of sufficiency economy in the proper context in relation to those limitations. This is a subject matter that is beyond the scope of this article. However, to resume the philosophical analysis, I would also like to suggest that comparisons could be made between the core teaching of the philosophy of sufficiency economy,

as it has been elucidated here, and some general aspects of the philosophy of Stoicism.

Earlier it has been shown that the essential meaning of the concept of sufficiency is that of having enough to live one's life in accordance with the ideas of moderation and reasonable thinking. And it is generally taken to be obvious that the philosophy of sufficiency economy is a philosophy of life, i.e. the guiding principles of living. A parallel could be made with Stoicism which is above all 'an attitude or way of life, with primary concern on how one should live' (Sellars 2006, 2). In Buddhism, life is the process of suffering, but each person can choose the path of his or her own life by living a moderate or reasonable life of righteousness. In Stoicism, it is possible to attain happiness in this unhappy life. 'The aim of life is identical with a life of virtue, the only true good is the moral good. Goodness or happiness consists in an inner attitude, in the good will' (Edelstein 1966, 1). What is most important to the Stoic way of life is not what happens to a person, but 'that he wants the right, that he does the right, that he makes the right use of the things that befall him' (Edelstein 1966, 1). Moreover, the reasonable way of life for each person is the one that everyone is doing his or her own duty according to the expertise which could contribute to the society as a whole. This echoes the Stoic teaching of (wo)man's duty as being part of the greater whole within the unity of the universe. These issues are areas for future research.

References

Bacon, Francis. 2000. ***The new organon,*** eds. Lisa Jardine, and Michael Silverthorne. Cambridge: Cambridge University Press.

Bhumibol Adulyadej, King of Thailand. 1998a. **"**Royal Speech on Wednesday, December 4, 1974.**"** In ***Royal Speech on December 4, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978***. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.

-----. 1998b. **"**Royal Speech on Saturday, December 4, 1976.**"** In ***Royal Speech on December 4, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978***. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.

-----. 1998c. **"**Royal Speech on Monday, December 4, 1978.**"** In ***Royal Speech on December 4, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978***. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.

-----. 1999. ***Royal Speech on Friday, December 4, 1998***. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.

-----. 2009. ***Phra-barom-rachovas lae phra-rajadhamras keiyw-kab sasana lae siladham.*** [Royal address and royal speech of His Majesty King Bhumibol Adulyadej on religion and morality]. Bangkok: Department of Religious Affairs, Ministry of Culture. (in Thai).

Chalmers, A. F. 1999. ***What is this thing called science?*** 3rd ed. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Cohen, Morris R., and Ernest Nagel. 1968. ***An introduction to logic and scientific method***. New Delhi: Allied Publishers Limited.

Derry, Gregory N. 1999. ***What science is and how it works***. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Edelstein, Ludwig. 1966. ***The meaning of Stoicism.*** Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Harvey, Peter. 1992. ***An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices***. Cambridge: Cambridge University Press.

Kanchanapisek Network. 1999. Biography of His Majesty King Bhumibol Adulyadej. The Golden Jubilee Network Online Mass-Educational Project. http://www.kanchanapisek.or.th/biography/index.en.html. (Accessed on May 13, 2015).

Khantipālo, Bhikkhu, trans. 1986. ***A criterion of true religion: Lord Buddha's discourse to the Kalama People (Kālāma Sutta).*** Bangkok: Mahāmakut Rājavidyālaya Press.

Kuhn, Thomas S. 1996. ***The structure of scientific revolutions.*** 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press.

Kyabgon, Traleg. 2014. ***The essence of Buddhism: An introduction to its philosophy and practice.*** Boston, MA: Shambhala.

Lopez, Donald S. 2008. ***Buddhism and science: A guide for the perplexed***. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Sellars, John. 2006. ***Stoicism***. Durham: Acumen.

Thera, Nyanaponika, ed. 2008. ***Advice to Rāhula: Four discourses of the Buddha***. Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society.

Wallace, B. Alan. 2003. Buddhism and science: Breaking down the barriers. In ***Buddhism and science: Breaking new ground***, ed. B. Alan Wallace, 1-29. New York, NY: Columbia University Press.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 47 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2560)

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา	พงศาพิชญ์
ศาสตราจารย์พิเศษ วิศิษฏ์	วิศิษฏ์สรอรรถ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา	คุวินทร์พันธุ์
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติ	ประเสริฐสุข
รองศาสตราจารย์ ดร.นวลน้อย	ตรีรัตน์
รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงค์	ฐานดี
รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมบัติ	โชคประจักษ์ชัด
รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ	สมบูรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ	นกสวน สวัสดี
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร	ปิติพัฒน์
รองศาสตราจารย์ ธเนศ	วงศ์ยานนาวา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์	สายจำปา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาลินี	คุ้มสุภา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์	เหลืองประภัสร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรัชญา	ชุ่มนาเสียว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษมศานต์	โชติชาครพันธุ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล	ทับจุมพล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต	จันทร์โรจนกิจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จิตติภัทร	พูนขำ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จรูญ	เกนี่
อาจารย์ ดร.ไพลิน	ภู่จีนาพันธุ์
อาจารย์ กัลยา	เจริญยิ่ง
นาวาเอก วชิรพร	วงศ์นครสว่าง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560)

ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต	บุญบงการ
ศาสตราจารย์ ดร.โสรัจจ์	หงศ์ลดารมภ์
รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว.พฤทธิสาณ	ชุมพล
รองศาสตราจารย์ ดร.ชนินทร์	มีโภคี
รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงค์	ฐานดี
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา	หวันแก้ว
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ	นกสวน สวัสดี
รองศาสตราจารย์ ดร.จุลนี	เทียนไทย
รองศาสตราจารย์ สีดา	สอนศรี
รองศาสตราจารย์ เวียงรัฐ	เนติโพธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวีณ์	บุนนาค
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรารัก	เฉลิมพันธุศักดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐนันท์	คุณมาศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช	สังขมณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ล.พินิตพันธุ์	บริพัตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย	ศุภผล
อาจารย์ ดร.เก่งกิจ	กิติเรียงลาภ
อาจารย์ ดร.กษิร	ชีพเป็นสุข

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences) พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษประเภทบทความวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Review Article) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ที่มีเนื้อหาวิชาการทางรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่เคยตีพิมพ์ หรือไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์วิชาการใด

รายละเอียดบทความ ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** ประกอบด้วย ชื่อบทความ // ชื่อ-สกุล // ชื่อหน่วยงานที่สังกัด // คำสำคัญ (Keywords) ไม่เกิน 5 คำ // Email
2. รูปแบบตัวอักษร Cordia New ขนาดตัวอักษร 16 pt. ระยะระหว่างบรรทัด 1 บรรทัด (Single space)
3. ขนาดความยาวของเนื้อหารวมภาคผนวกและส่วนอ้างอิงของบทความ (Articles) ระหว่าง 15-25 หน้า และบทวิจารณ์หนังสือ (Book reviews) ความยาวระหว่าง 2-3 หน้า กระดาษ A4 พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word
4. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วางตำแหน่งของบทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนไม่น้อยกว่า 150 คำ และไม่เกิน 200 คำ
5. ถ้ามีเอกสารอ้างอิงภาษาไทย ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษและระบุในวงเล็บว่า (in Thai) และเรียงรวมกับเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ และส่วนที่เป็น In-text citation เขียนเป็นภาษาอังกฤษ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศต้องมีหลักฐานการได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. ต้นฉบับที่มีตาราง ต้องระบุชื่อตาราง คำอธิบายตารางและที่มาด้วย สำหรับต้นฉบับที่มีภาพประกอบของผู้เขียนหรือได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้ตีพิมพ์ได้ โปรดส่งไฟล์ภาพแยกต่างหากจากต้นฉบับโดยให้แนบเป็นไฟล์สกุล .jpg หรือ .gif หรือ .png เป็นต้น โดยมีความละเอียดอย่างน้อย 150 dpi. เพื่อความคมชัดในการพิมพ์
8. ส่งต้นฉบับโดยกรอกแบบฟอร์มการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ พร้อมผลงานได้ทาง **http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2_submission/**

เกณฑ์การพิจารณา บทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์จะได้รับการ

1. พิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2-3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ

การอ้างอิง

ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-date citation system) และการเขียนเอกสารอ้างอิง (Reference) แบบ The Chicago Manual of Style ตัวอย่างเช่น

(Wilson 2011, 261)

(Norris-Tirrell and Clay 2010, 237)

(Chuncharee Ketmaro 2014, 113)

(Pasuk Phongpaichit and Baker 2003, 97)

(Raco, Imrie and Lin 2010, 275)

(Fazey et al. 2007, 49) กรณีผู้เขียนมากกว่า 4 คน ในส่วน Reference ต้องระบุชื่อและนามสกุลผู้เขียนทุกคน

หนังสือ

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. ***Strategic collaboration in public and nonprofit administration: A practice-based approach to solving shared problems.*** Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. ***Setthakit kanmuang Thai samai Krungthep***. [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)

วารสาร

Somkiat Wanthana. 2015. ***Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai.*** [Origins and paradox of liberal democracy]. ***Journal of Social Sciences*** 45(2): 127-145. (in Thai)

Wilson, James Lindley. 2011. Deliberation, democracy, and the rule of reason in Aristotle's politics. ***American Political Science Review*** 105(2): 259-274.

นิตยสาร/หนังสือพิมพ์

Giglio, Mike. 2011. The facebook freedom fighter. ***Newsweek***, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. Hanoi detains critic after uprising call. ***The Wall Street Journal,*** March 1, 3.

วิทยานิพนธ์

Gonsrud, Lars Siland. 2009. Market capitation and interstate war: Limits to university in international relations. Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Blanev, Dallas. 2010. Understanding global civil society: Theory, governance and the global water crisis. PhD diss., Colorado State University. In ProQuest Dissertations and Theses, http://proquest.uni.com/pqderb?did. (Accessed on August 26, 2011)

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

References

Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. ***International conflict in the Asia-Pacific: Patterns, consequences and management.*** London: Routledge.

Bodaar, Annemarie. 2008. Cities and the **"**multicultural state**"**: Immigration, multi-ethnic neighborhoods, and the socio-spatial negotiation of policy in the Netherlands. PhD diss., The Ohio State University.

Breslin, Shaun. 2007. ***Theorising East Asian regionalism(s): New regionalism and Asia's future(s).*** London: Routledge.

Chuncharee Ketmaro. 2014. ***Archewa anamai.*** [Occupational health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)

Declaration on ASEAN unity in cultural diversity. 2011. http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf (Accessed on December 15, 2014).

Fazey, loan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. Adaptive capacity and learning to learn as leverage for social-ecological resilience. ***Frontiers in Ecology and the Environment*** 5(7): 375-380.

Ramesh, M. 2010. Reasserting the role of the state in the healthcare sector: Lessons from Asia. In ***Reasserting the public in public services: New public management reforms***, eds. M. Ramesh, Eduardo Araral, and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.

Smith, Patriann. 2013. Accomplishing the goals of multicultural education. ***Curriculum and Teaching Dialogue*** 15(1): 27-40.

Somkiat Wanthana. 2015. ***Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai.*** [Origins and paradox of liberal democracy]. ***Journal of Social Sciences*** 45(2): 127-145. (in Thai)

Wahdah, Raihani. 2011. Education for multicultural citizens in Indonesia: Policies and practices. http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf (Accessed on June 18, 2015).

The United Church of Canada. 2014. Defining multicultural, cross-cultural, and intercultural. http://www.united church.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf (Accessed on December 16, 2014)

Author Guidelines
Journal of Social Sciences, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Manuscript Submission

The Journal of Social Sciences seeks original and academic papers, namely research articles, review articles, book reviews and other types of academic articles written in Thai or English that fall within the scope of political science, government, international relations, sociology, anthropology, public administration and related fields. Articles submitted to *Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be under consideration by any other publication at the same time.

Instructions to Contributors

1. All manuscripts must include: the title of the manuscript; the author's name, academic position (if applicable), affiliated institution and e-mail; and up to five keywords.
2. Research and review articles in principle must be no more than 8,000 words in length, including references. The length of book reviews must be no more than 3,000 words. Articles must be in MS Word format, using the 12-point Times New Roman font, and single spaced.
3. All manuscripts must include an abstract that is between 200 and 500 words in length.
4. Articles translated or excerpted from foreign language texts must obtain a written permission from the copyright holder.
5. When tables are used, the title, description and source must be clearly stated. Any pictures or photographs included must not infringe on copyright laws. Pictures or photographs should be sent in separate files saved in .jpg, .gif or .png format. The image resolution should be at least 150 dpi.
6. All manuscripts and completed Manuscript Proposal Forms must be submitted electronically as separate attachments to http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2_submission/
7. In the case that the author wishes to withdraw from publication an approved article, the request must be expressed in writing to the editorial board within at least 7 days after the approval of the said article.

Evaluation Process

1. The Editorial Board will give a preliminary review of all received manuscripts within one month of their submission.
2. Accepted manuscripts will then be peer-reviewed by 2-3 reviewers. This process will take approximately one month. Manuscripts will then be returned to the authors for any necessary correction.

Parenthetical Citation

Use the basic author-date citation system.

Examples:

(Wilson 2011, 261)

(Norris - Tirrell and Clay 2010, 237)

References

Use The Chicago Manual of Style.

Examples:

Book

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. ***Strategic collaboration in public and nonprofit administration: A practice-based approach to solving shared problems.*** Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. ***Setthakit kanmuang Thai samai Krungthep.*** [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books.

Journal

Wilson, James Lindley. 2011. Deliberation, democracy, and the rule of reason in Aristotle's politics. ***American Political Science Review*** 105(2): 259-274.

Rachain Chintayarangsan. 2011. Khunnaphap cheewit kap kan terbto tang setthakit lae kan krachai raidai. [Economic growth, income distribution and quality of life]. ***NIDA Development Journal*** 51(1): 1-18.

Magazine/Newspaper

Giglio, Mike. 2011. The facebook freedom fighter. ***Newsweek***, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. Hanoi detains critic after uprising call. ***The Wall Street Journal,*** March 1, 3.

Dissertation

Gonsrud, Lars Siland. 2009. Market capitation and interstate war: Limits to university in international relations. Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

Electronics Sources

Blanev, Dallas. 2010. Understanding global civil society: Theory, governance and the global water crisis. PhD diss., Colorado State University. In ProQuest Dissertations and Theses, http://proquest.uni.com/pqderb?did. (Accessed August 26, 2011)

Example

References

Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. ***International conflict in the Asia-Pacific: Patterns, consequences and management.*** London: Routledge.

Bodaar, Annemarie. 2008. Cities and the **"**multicultural state**"**: Immigration, multi-ethnic neighborhoods, and the socio-spatial negotiation of policy in the Netherlands. PhD diss., The Ohio State University.

Breslin, Shaun. 2007. ***Theorising East Asian regionalism(s): New regionalism and Asia's future(s).*** London: Routledge.

Chuncharee Ketmaro. 2014. ***Archewa anamai.*** [Occupational health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)

Declaration on ASEAN unity in cultural diversity. 2011. http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf (Accessed on December 15, 2014).

Fazey, Ioan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. Adaptive capacity and learning to learn as leverage for social-ecological resilience. ***Frontiers in Ecology and the Environment*** 5(7): 375-380.

Ramesh, M. 2010. Reasserting the role of the state in the healthcare sector: Lessons from Asia. In ***Reasserting the public in public services: New public management reforms***, eds. M. Ramesh, Eduardo Araral, and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.

Smith, Patriann. 2013. Accomplishing the goals of multicultural education. ***Curriculum and Teaching Dialogue*** 15(1): 27-40.

Somkiat Wanthana. 2015. ***Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai.*** [Origins and paradox of liberal democracy]. ***Journal of Social Sciences*** 45(2): 127-145. (in Thai)

Wahdah, Raihani. 2011. Education for multicultural citizens in Indonesia: Policies and practices. http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf (Accessed on June 18, 2015).

The United Church of Canada. 2014. Defining multicultural, cross-cultural, and intercultural. http://www.united church.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf (Accessed on December 16, 2014)

ใบสมัครสมาชิก
วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

◯ สมัครสมาชิกใหม่

◯ ต่ออายุ หมายเลขสมาชิก.....

วารสารสังคมศาสตร์ เป็นวารสารราย 6 เดือน ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม)

กรุณากรอกรายละเอียด

ชื่อ-สกุล (นาย/นาง/นางสาว).....

หน่วยงานสังกัด.....**ตำแหน่ง**.....

ที่อยู่สำหรับจัดส่งวารสาร.....

.....

.....

โทรศัพท์.....**โทรสาร**.....**E-mail**.....

สนใจสมัครสมาชิกวารสารในรูปแบบ

◯ ฉบับพิมพ์ 200 บาท/ปี สมัครสมาชิกปีที่..... ฉบับที่.....

ชำระค่าสมาชิกวารสารโดย

◯ โอนเงิน

ชื่อบัญชี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่บัญชี 045-2-06661-0
ธนาคาร ไทยพาณิชย์ สาขาสภากาชาดไทย
(กรุณาส่งหลักฐานการโอนเงินโดยแฟกซ์มาที่ 02-218-7331 หรือส่งมายัง cusocscij@gmail.com)

.....

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 02-218-7333 โทรสาร 02-218-7331
http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2 / Email: cusocscij@gmail.com